

Turid Midjo

En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, november 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

© Turid Midjo

ISBN 978-82-471-2435-2 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-2437-6 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandling ved NTNU, 2010:224

Trykket av NTNU-trykk

FORORD

Arbeidet med denne avhandlingen har vært en spennende kunnskapsreise med muligheter til å tilegne meg ny teoretisk og praktisk innsikt og se kjente verdener med nye blikk.

Ved å få en dr. grads stilling ved Institutt for sosialt arbeid, NTNU fikk jeg anledning til å drive med det jeg har lyst til, nemlig å forske. Takk til ISH.

En stor takk til alle de foreldrene og barnevernarbeiderne som lot meg være observatør i deres samtaler i barnevernets undersøkelse. Uten deres velvilje ville ikke dette prosjektet vært mulig. En takk også til andre ansatte i det kommunale barnevernet som ønsket meg velkommen som forsker.

Jan Tøssebro som har vært min veileder har alltid møtt meg med faglig åpenhet, støtte og faglig utfordrende kommentarer. En takk til deg!

En takk til Hans Gøran Ericsson for gode kommentarer til arbeidet.
En takk også til Åse Vagli og våre faglig inspirerende samtaler.

Til sist en stor takk til Lars som har vært en god samtalepartner og støttet og oppmuntret meg underveis i arbeidets mange utfordrende perioder. Og aller sist en klem til Joachim for oppmuntrende støtte.

Trondheim april 2010

Turid Midjo

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	<i>Innledning</i>	1
1.1.	<i>Studiens tematiske utgangspunkt og forskningsmessige fokus</i>	1
1.2.	<i>Formulering av problemstilling</i>	5
1.3.	<i>Oppbygging av avhandlingen</i>	7
2.	<i>Om barnevernets undersøkelse</i>	9
2.1.	<i>Undersøkelsen som faglig arbeid</i>	9
2.1.1.	<i>Fra lekmannskompetanse til faglig kompetanse</i>	9
2.1.2.	<i>Fra moralisme til innsiktsorientert arbeid</i>	12
2.1.3.	<i>Kritikken av barnevernet og faglig fokus</i>	14
2.1.4.	<i>Ny barnevernlov og barnevernets tvetydige hjelp</i>	17
2.1.5.	<i>Fortløpende kritikk og krav til kompetanse</i>	22
2.2.	<i>Om foreldres involvering i barnevernets undersøkelse</i>	25
2.2.1.	<i>Barn og foreldres rettsvern fra 1953 til 1992-loven.</i>	25
2.2.2.	<i>Barns medvirkningsmuligheter</i>	26
2.2.3.	<i>Foreldres muligheter for innflytelse</i>	27
2.3.	<i>Avsluttende kommentarer</i>	30
3.	<i>Kunnskapsstatus</i>	33
3.1.	<i>Hva kjennetegner barnevernets problemkonstruksjoner?</i>	33
3.1.1.	<i>Studien til Dingwall, Eekelaar & Murray</i>	34
3.1.2.	<i>Studien til Tine Egelund</i>	37
3.1.3.	<i>Studien til Elisabeth Backe-Hansen</i>	38
3.1.4.	<i>Den problemkonstruerende praksis</i>	40
3.2.	<i>Foreldres erfaringer med og innflytelse i undersøkelsen</i>	46
3.3.	<i>Avsluttende kommentarer</i>	51
4.	<i>Diskursorientert analysestrategi</i>	53
4.1.	<i>Sosialkonstruktivistisk ståsted</i>	54
4.2.	<i>Diskursteoretisk ståsted</i>	57
4.2.1.	<i>Diskursiv makt og maktens domene</i>	58
4.2.2.	<i>En modell for diskursbegrepets ulike tolkning</i>	61
4.3.	<i>Subjektposisjon og diskurs</i>	63
4.3.1.	<i>Det diskursive posisjonsbegrep</i>	63
4.3.2.	<i>Subjektposisjonens identitetsrepertoar</i>	67
4.4.	<i>Posisjonering som diskursiv praksis</i>	69
4.4.1.	<i>Posisjoneringsbegrepet</i>	70
4.4.2.	<i>Posisjonering som analytisk verktøy</i>	72
4.4.2.1.	<i>Første, annen og tredje orden posisjonering</i>	74
4.4.2.2.	<i>Samtalens tilsiktede posisjoneringsformer</i>	77
4.5.	<i>Avsluttende kommentarer</i>	81

5.	<i>Metodisk tilnærming og datagrunnlag</i>	82
5.1.	<i>Om datainnsamlingen i studien</i>	83
5.1.1.	<i>Observasjon av barneverntjenestens hverdagsliv</i>	84
5.1.2.	<i>Samtaledata: formål og gjennomføring</i>	86
5.1.3.	<i>Intervjuene: formål og gjennomføring</i>	87
5.2.	<i>Om utvalget av barnverntjenester</i>	88
5.2.1.	<i>Utvalget av kommuner og barneverntjenester</i>	87
5.3.	<i>Utvalgsriterier, prosedyrer og prosess</i>	93
5.3.1.	<i>Utvalgsriterier og utvalgsstørrelse</i>	93
5.3.2.	<i>Proessen fram mot å etablere endelig utvalg</i>	96
5.3.3.	<i>Kjennetegn ved utvalget av undersøkelsessaker</i>	98
5.3.4.	<i>Omfanget av og type samtaledata</i>	101
5.3.5.	<i>Vurdering av utvalget</i>	103
5.4.	<i>Etiske dimensjoner</i>	105
5.4.1.	<i>Om å vite hva man sier ja til – fra rekruttering til anonymisering</i>	105
5.4.2.	<i>Å bli forsket på</i>	108
5.4.3.	<i>Forskeren som usynlig og synlig</i>	110
5.4.4.	<i>Forskerrollen og barneverntjenesten</i>	111
5.5.	<i>Tilrettelegging av datamaterialet for analyse</i>	112
5.5.1.	<i>Om transkripsjonen</i>	112
5.5.2.	<i>Struktureringen av datamaterialet</i>	113
5.6.	<i>Om å gyldiggjøre kunnskapsproduksjonen</i>	115
5.7.	<i>Avsluttende kommentarer</i>	117
	 ANALYSEN	 119
6.	<i>Meldingsmøtet</i>	121
6.1.	<i>Forberedelsen til meldingsmøtet</i>	122
6.1.1.	<i>Barnvernarbeidernes forberedelse</i>	122
6.1.2.	<i>Foreldrenes refleksjoner omkring møtet med barnevernet</i>	127
6.1.3.	<i>Kommunikative prosjekter og identitetsskapende arbeid</i>	129
6.2.	<i>Informasjonsarbeidet og den institusjonelle iscenesettelse</i>	130
6.2.1.	<i>Undersøkelsesplikten som diskursiv strategi</i>	131
6.2.2.	<i>Barnevernets hjelpende ansikt som diskursiv strategi</i>	136
6.2.3.	<i>Samarbeidet som diskursiv strategi</i>	141
6.3.	<i>Bekymringsmeldingen og kommenteringsarbeidet</i>	147
6.3.1.	<i>Avvisningen</i>	149
6.3.2.	<i>Endringen</i>	157
6.3.3.	<i>Korrigeringen</i>	160
6.4.	<i>Planen videre og tilslutningen til undersøkelsen</i>	166
6.4.1.	<i>Reforhandling av foreldrenes posisjonering</i>	167
6.4.2.	<i>Foreldrenes dørvokterposisjon og fellesprosjektet</i>	170
6.5.	<i>Diskusjon av meldingsmøtet som diskursivt forhandlingsrom</i>	176
6.5.1.	<i>Barnevernets iscenesettelse og selvskapende aktivitet</i>	177
6.5.2.	<i>Posisjonsforhandlinger og identitetsarbeid</i>	179

6.5.3.	<i>Posisjonsforhandlinger og endelig tilslutning til undersøkelsen</i>	183
6.5.4.	<i>Meldingsmøtets samhandling og relevansgjøring av den institusjonelle orden</i>	184
7.	<i>Backstage: tildeling av institusjonelle identiteter</i>	190
7.1.	<i>Ærbødig opptreden og moralsk karakter</i>	191
7.2.	<i>Den ikke-mestrende men moralsk gode foreldre</i>	193
7.3.	<i>Den umoralske men mestrende mor</i>	195
7.4.	<i>Backstage og makten til de som ikke er til stede</i>	199
8.	<i>Utredningen og kunnskapens orden</i>	201
8.1.	<i>Samtalene om utredningen</i>	203
8.1.1.	<i>Utredningstema og foreldrenes innflytelse</i>	204
8.1.2.	<i>Kontrolltiltakenes utredningstema og foreldres innflytelse</i>	212
8.1.2.1.	<i>Når foreldre selv ønsker kontrolltiltak</i>	212
8.1.2.2.	<i>Når barnevernet ønsker å realisere kontrolltiltak</i>	216
8.1.2.3.	<i>Kontrolltiltakenes tvetydige karakter</i>	221
8.1.3.	<i>Utredningsplanen og foreldrenes involvering</i>	221
8.2.	<i>Barnet, barneomsorgen og den autorative diskurs</i>	223
8.2.1.	<i>De allianseproduserende interaksjonene</i>	225
8.2.2.	<i>De konfliktproduserende interaksjonene</i>	233
8.2.3.	<i>Den avviste bekymringsdiskurs</i>	239
8.2.4.	<i>Den diskursive makt</i>	243
8.3.	<i>Tilbakemeldingen som italesettelse av autorative diskurser</i>	245
8.3.2.	<i>Tilbakemeldingens funksjon</i>	255
8.4.	<i>Om utredningsarbeidets diskursive orden</i>	257
9.	<i>Avslutningsmøtet og den autorative diskurs</i>	266
9.1.	<i>Den forhandlingsorienterte autoritet</i>	267
9.2.	<i>Den usynlige faglige autoritet</i>	272
9.3.	<i>Den dominante autoritet</i>	277
9.4.	<i>Når den motiverende autoritet ikke strekker til</i>	284
9.5.	<i>Autoritetsansiktene og realiseringen av fellesprosjektet</i>	299
10.	<i>Avslutning: makt, motmakt og kompetansesamspill</i>	291
10.1.	<i>Studiens hovedfunn</i>	292
10.2.	<i>Den skjulte maktpraksis</i>	299
10.3.	<i>Foreldrenes identitetsarbeid som motmakt</i>	302
10.4.	<i>Mulighetsrommet for foreldrenes involvering</i>	303
	<i>Litteratur</i>	306
	6 vedlegg.	

1. INNLEDNING

1.1. Studiens tematiske utgangspunkt og forskningsmessige fokus.

Den foreliggende avhandling er en diskursanalytisk studie av barnevernets undersøkelse og interaksjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre. Barnevernets undersøkelse representerer et viktig ledd i barnevernets mandat om å bidra til barns trygghet og utviklingsmuligheter. Barnevernets utgangspunkt er hjelp og frivillighet, men hensynet til barnet gir barneverntjenesten muligheter for også å utøve kontroll og iverksette tiltak mot foreldrenes vilje. De beslutninger barneverntjenesten tar kan dermed ha store sosiale konsekvenser for barn og foreldre enten barnevernet beslutter å henlegge en sak, tilby hjelp eller etablere tvangstiltak.

Barnevernets kontakt med foreldre har utgangspunkt i en melding til barneverntjenesten om bekymring for barnet (bvl.1992; § 4-2). En slik bekymringsmelding utløser en plikt til å behandle meldingen snarest og senest innen en uke, med det formål å vurdere om barnevernets undersøkelsesplikt er til stede. Undersøkelsesplikten inntreffer hvis meldingen gir grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter lovens kapittel om særlige tiltak (bvl.1992; § 4-3). Barnevernets undersøkelsesplikt innebærer at foreldrene - selv om de ikke ønsker kontakt med barnevernet - må godta at barnevernet gjennomfører en undersøkelse. En barnevernundersøkelse kan iverksettes med det formål å vurdere omsorgsovertakelse og den kan iverksettes med det formål å vurdere behovet for hjelpetiltak. De fleste undersøkelser innen barnevernet i Norge åpnes med det formål å vurdere om barnet – på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner – har et særlig behov for hjelpetiltak. De fleste tiltak som iverksettes innen barnevernet i Norge er hjelpetiltak.¹ De hyppigst benyttede hjelpetiltak er økonomisk støtte, besøkshjem/avlastning, barnehageplass, støttekontakt og tilsyn. Hjelpetiltak søkes i utgangspunktet etablert som frivillige tiltak. Det vil si at foreldrene kan bestemme om de ønsker å ta i mot hjelpetiltak eller ikke når undersøkelsen avsluttes. Frivilligheten er imidlertid ikke entydig. Barnevernet kan i særlige tilfelle iverksette hjelpetiltak med tvang (Stang 2007). Slik eksplisitt tvang brukes sjelden. Hovedtyngden av hjelpetiltak er frivillige, selv om frivilligheten ikke alltid er reell (Stang 2007).

Måten hjelpen koples sammen med både tvang og frivillighet innen barnevernet utgjør et særtrekk og en instituert tvetydighet ved institusjonen (Ericsson 1996). Tvetydigheten - eller

¹<http://www.ssb.no/barnogunge/arkiv/2007/tabeller/barnevern/>

janusansiktet – er på ene siden et kjent og ofte tematisert trekk ved barnevernet (Stang 2007, St.meld. nr. 39 (1995-96), Backe-Hansen 2001, Christiansen, Havnen & Havik 1998). På andre siden vet vi lite om hvordan dette institusjonelle særtrekket kommer til uttrykk innen den interaksjonelle praksis i barnevernet. Vi vet i særlig grad lite om hvordan forholdet mellom hjelp, tvang og frivillighet kommer til uttrykk innen undersøkelser rettet mot å vurdere behovet for hjelpetiltak (heretter også benevnt som de hjelpeorienterte undersøkelser). Denne studien retter oppmerksomheten mot barnevernets hjelpeorienterte undersøkelse og hvordan interaksjonsprosessen mellom barnevernarbeidere og foreldre preges av forholdet mellom hjelp, tvang og frivillighet.

Barnevernets undersøkelse kan forstås og beskrives på ulike måter (Hærem & Aadnesen 2008). I denne studien er det barnevernets undersøkelse som kommunikativ virksomhet som tematiseres. Den kommunikative virksomhet trer frem både som skriftlige dokumenter (journalnotater, brev, vedtak og andre dokumenter) og som muntlig kommunikasjon (samtaler ansikt til ansikt, telefonsamtaler). Det er undersøkelsen som muntlig kommunikasjon, nærmere bestemt som verbal interaksjon ansikt til ansikt som er denne studiens utgangspunkt. Barnevernets undersøkelse som kommunikativ virksomhet kan forstås som en språklig fremvoksende prosess knyttet til realisering av ulike interaksjonelle oppgaver med det formål å produsere virkelighetsbilder av barn og foreldre, som så til slutt danner grunnlag for å beslutte tiltak eller henleggelse. Denne undersøkelsesprosessen tar form gjennom tre faser benevnt som meldingsmøtet, utredningen og avslutningsmøtet.

I den foreliggende studien fortolkes ansikt til ansikt-samtaler eller interaksjon som fremvoksende prosesser som får kontinuitet og sammenheng gjennom at det dannes eller trer frem en interaksjonell orden (Goffman 2004d). I analysen av disse samtalene legger jeg særlig vekt på posisjoneringsteori og diskursive posisjonsbegreper. Ansikt til ansikt-interaksjonen innen barnevernets undersøkelse kan fortolkes som en ”institusjonell samtale” (Heritage & Greatbatch 1993) som utfolder seg og tar form innen en institusjonell orden (Sarangi og Roberts 1999). Barnevernet som sosial administrativ enhet basert på verdier og normer, barnevernarbeiderrollen versus klientrollen, rettigheter og plikter, prosedyrer osv. utgjør en institusjonell orden. Studien skiller mellom en institusjonell og diskursiv orden hvor den diskursive orden knyttes til kompetanseregimer (Foucault 1999a). Den diskursive orden kan forstås som forankret i den institusjonelle, men også som en selvstendig orden. Ansikt til ansikt samtalene aktiviserer og relevansgjør forskjellige trekk ved den institusjonelle og

diskursive ordenen. I meldingsmøtet kan for eksempel barnevernarbeiderne relevansgjøre både tvangen og frivilligheten som et trekk ved den institusjonelle orden gjennom de posisjonene og talemulighetene de tilbyr foreldrene. Studiens analysestrategi tar utgangspunkt i det fremvoksende kjennetegnet ved samtalene og hvordan dette skaper eller eventuelt avgrenser mulighetsrom for aktørene.

Studiens hovedmål:

Mitt hovedmål med studien er i samsvar med det perspektivet som er skissert å belyse hvordan og i hvilken grad barnevernets undersøkelse som en interaksjonell prosess skaper mulighetsrom for innflytelse for foreldrene. Studiens tematisering av den språklige interaksjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre medfører fokus på både detaljene i samtalenes frembringende og virkelighetsproduserende prosesser og hvordan dette skjer gjennom relevansgjøring av forskjellige sider av den institusjonelle og diskursive orden (Søndergaard 2001, Sarangi & Roberts 1999).

Delmål 1.

Barnevernarbeideren har en sentral rolle som utreder i undersøkelsen og forventes å gjøre faglig troverdige vurderinger og riktige beslutninger. De problemstillinger det skal tas standpunkt til innen barnevernets undersøkelse er imidlertid innvevd i normative, verdimeslige og moralske spørsmål som gjør det vanskelig entydig å bestemme hva som er riktige beslutninger. Det gjør det også vanskelig å bestemme hva som er å forstå som den mest hensiktsmessige barnevernfaglige kompetanse (NOU 2009:08, Rød 2008, NOU 2000:12, Eriksen & Skivenes 1998). Dette impliserer en spenning mellom barnevernets faglige autoritet på barnevernfaglige spørsmål og den uformelle barnevernrelevante kunnskap som sirkulerer både innen og utenfor institusjonen. Foreldrekompetansen kan forstås å innbefatte en slik uformell barnevernrelatert kompetanse.

Møtet mellom barnevernet og foreldrene synliggjør spenningsforholdet på to måter. Samtidens generelle orientering mot brukermedvirkning skaper forventninger til barnevernarbeiderne om å anerkjenne foreldrene som kompetente samhandlingsaktører omkring sitt eget barn, og å tilby dem en posisjon som samspillsaktører i undersøkelsens virkelighetskonstruerende arbeid (St.meld. 40 (2001-2002)). Foreldrenes posisjon som samspillsaktør i barnevernets undersøkelse er forankret i deres særegne kompetanse som foreldre. Barnevernarbeidernes faglig-institusjonelle tilknytning utløser samtidig en

forventning om at barnevernarbeiderne har en faglig profesjonell kompetanse som skal komme til uttrykk som en autorativ kompetanse innen de oppgaver de er satt til å gjøre. Dette innebærer at barnevernarbeiderne også må forholde seg til - objektivere - foreldrene som del av sitt profesjonelle utredningsarbeid. Det vil si at barnevernarbeiderne står i fare for å degradere foreldrene som kompetente samspillsaktører for selv å kunne realisere sitt oppdrag.

Barnevernarbeiderne må med andre ord tre inn i skiftende relasjoner med foreldrene for å ivareta sine oppgaver i undersøkelsen. Vi har lite kunnskap om hvordan samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre preges av disse institusjonelle spenningene og hvordan barnevernarbeiderne håndterer mangfoldet av forventede relasjoner til foreldrene. *Det er av interesse å få mer kunnskap om hvordan barnevernarbeiderne i samtalen med foreldrene ivaretar sin posisjon som faglig autoritet i vekslingen mellom anerkjennelsen av foreldrene som samspillspartnere og formingen av foreldrene til objekter for sin utredning.* Det er i denne sammenheng av interesse å få kunnskap om hvordan barnevernsarbeiderne bruker den institusjonelle og diskursive ordenen for å ivareta den faglige autoriteten.

Delmål 2.

Barnevernets undersøkelse involverer mange aktører, hvorav foreldrene er i en særstilling. De har en formell status som part i barnevernets undersøkelse og muligheter for å bestemme om de vil ta imot hjelp, i tillegg har de en mer uformell posisjon som samspills- og samarbeidspartner omkring barnet og de tiltak som iverksettes. Som påpekt i delmål 1 er foreldrene forventet å fungere som samspillspartnere til barnevernet samtidig som de gjøres til objekter for barnevernets utredning. Konteksten for foreldrene er således både kompleks og tvetydig i de hjelpeorienterte undersøkelsene. Vi har lite kunnskap om hvordan tvetydigheten i foreldrenes posisjon kommer til uttrykk og på hvilken måte foreldrene håndterer sin posisjon i samhandlingen med barnevernarbeideren. *Studien vil belyse hvordan foreldrene forholder seg til sin tvetydige posisjon: hvordan de tar del i den virkelighetskonstruerende prosessen gjennom posisjonen som samhandlingspartner for barnevernet og hvordan de forholder seg til posisjonen som foreldre hvor de også blir undersøkelsesobjekter for barnevernet.*

Delmål 3.

Barnevernpolitiske dokument og barnevernfaglig litteratur så vel som barnevernarbeiderne selv ser på relasjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre som en samarbeidsrelasjon (Engebretsen 2007, St.meld. 40(2001-2002), NOU 2000:12). Samarbeid er en hyppig brukt

betegnelse innen barnevernet, men er imidlertid gitt lite utdypende oppmerksomhet. Til tross for begrepets manglende utdypning fremstilles den optimale relasjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre i undersøkelsen som en samarbeidsrelasjon (Q-0982 Retningslinjer om hjelpetiltak). Det er rimelig å anta at samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre i lys av undersøkelsens iboende tvetydighet, vil variere med forhold som blant annet bekymringens tema og foreldrenes interesse for kontakt med barneverntjenesten. *Det er av interesse å belyse nærmere hvordan samarbeidet som ønskelig samhandlingsform kommer til uttrykk i barnevernets hjelpeorienterte undersøkelse. Det er av særlig interesse å se på hvordan samarbeidet trer frem i saker hvor foreldrene ikke ønsker kontakt med eller hjelp fra barnevernet.*

Delmål 4.

Barnevernets undersøkelse med sikte på vurdering av behovet for hjelpetiltak kan antas å være preget av behovet for en legitimerende kopling mellom dimensjonene samarbeid og frivillighet-hjelp og tvang-hjelp. I den pågående interaksjonen gjennom undersøkelsens ulike faser kan disse dimensjonene italesettes på ulike måter, det vil si at tvangen, frivilligheten og hjelpen prinsipielt kan gjøres til både bak- og forgrunn i samtalen. *Denne studien retter søkelyset mot hvordan den instituerte tvetydige orden relevansgjøres på ulike måter og dermed både gjenskapes og omformes gjennom undersøkelsens tre faser.*

1.2. Formulering av problemstilling.

Studiens overgripende problemstilling er:

Hvordan skapes og styres foreldrenes muligheter for innflytelse i barnevernets undersøkelse gjennom måten samtalen vokser frem på, og i lys av måten den institusjonelle og diskursive orden relevansgjøres på?

De tre fasene (meldingsmøtet, utredningen og avsluttende møte) ved undersøkelsen aktualiserer i seg selv ulike trekk ved den institusjonelle og diskursive orden. Studien svarer på hovedproblemstillingen gjennom tre delproblemstillinger som knyttes til hver sin fase av undersøkelsen. Analysen av de tre fasene i barnevernets undersøkelse har noe ulikt og avgrenset fokus, samtidig som analysene til sammen tar sikte på å gi et mer ”helhetlig” bilde av prosessens mangfold og kompleksitet.

De tre delproblemstillinger som studien besvarer er:

1. *Hvordan settes scenen for den hjelpende undersøkelsen og hvordan realiseres meldingsmøtet i lys av aktørenes samtaleproduserende strategier og barnevernets institusjonelle orden? Hvordan presenterer barneverntjenesten seg som samarbeidende og hjelpende innen en setting preget av både tvang og frivillighet og hvilken funksjon har denne iscenesettelse for realisering av undersøkelsen? Hvordan trer samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre frem som en samarbeidsrelasjon i realiseringen av meldingsmøtets interaksjonelle oppgaver, og hvilke muligheter for foreldreinnflytelse har denne samarbeidsrelasjonen?*
2. *Hvordan produseres forestillinger og virkeligheter om barn og foreldre i lys av forholdet mellom barnevernarbeidernes og foreldrenes ulike kompetanser og de trekk ved den diskursive orden som italesettes i denne prosessen? Hvordan trer den diskursive orden frem i samspill med barnevernets institusjonelle orden? Hvordan bidrar barnevernarbeiderne til å gi rom til foreldrenes innflytelse i prosessen, og hvordan søker foreldrene å posisjonere seg som aktverdige foreldre og kompetente samhandlingsaktører for å kunne delta i prosessen? Hvordan fremtrer barnevernarbeiderne som faglig autoritet i virkelighetskonstruksjonen av barn og foreldre og hvordan utfordres autoriteten av foreldrene?*
3. *Hvordan etableres avslutningsmøtet som en forhandlingsarena omkring videre kontakt mellom barnevernet og foreldrene? I hvilken grad ivaretar det avsluttende møtet foreldrenes muligheter for innflytelse? I hvilken grad greier barnevernarbeiderne å realisere sitt oppdrag om å etablere fellesskap omkring barnets hjelpebehov? Hvordan håndterer foreldrene og barnevernarbeiderne avslutningsmøter der de er uenige om behovet for hjelp, og hvordan håndterer barnevernarbeiderne sin faglige autoritet i denne type settinger? Hvordan anvendes og relevansgjøres undersøkelsens institusjonelle og diskursive orden inn i de ulike typene forhandlinger?*

1.3. Oppbygging av avhandlingen.

Avhandlingen besvarer problemstillingene gjennom kapitlene 2-9.

Kapittel 2 omhandler barnevernets undersøkelse og fungerer primært som et bakteppe til

forståelse av hvordan dagens undersøkelse har vokst frem i lys av utviklingen av barnevernloven og dens perspektiver på ene siden og hjelpeapparatet og det sosiale arbeidet på andre siden. I tillegg omhandler kapitlet trekk ved dagens barnevernlov og foreldrenes formelle posisjon innen undersøkelsen.

I kapittel 3 presenteres en litteraturgjennomgang av forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse. Første del av gjennomgangen har særlig fokus mot studier av barnevernets kategoriseringsprosesser og problemkonstruksjoner. I den andre delen av kapitlet rettes oppmerksomheten mot studier som tematiserer foreldres erfaringer med og innflytelse i barnevernets undersøkelser.

Kapittel 4 fremstiller studiens diskursanalytiske strategi, det vil si de perspektivene som anvendes i analyse og drøfting av den språklige interaksjonen mellom foreldrene og barnevernarbeiderne. Studiens metodologiske og teoretiske perspektiv synliggjøres ved å belyse og kople sosialkonstruktivisme, diskursteori og språkteori. Kapitlet avsluttes med en presentasjon av teori om posisjoneringsbegreper. Posisjoneringsbegrepene lager en kobling mellom på den ene siden aktørenes skapende bidrag gjennom samtaler og interaksjon, og på den andre siden hvordan ulike trekk ved den institusjonelle og diskursive ordenen aktualiseres og relevansgjøres som samtalens kontekst.

Kapittel 5 gir en fremstilling av studiens metodiske innfallsvinkel for innhenting av og produsering av empiriske data. Jeg kommer her blant annet inn på hvilke utfordringer datainnsamlingen medførte med hensyn til feltarbeidet og utvalgsprosessen, etiske sider ved datainnsamling, analyse og rapportering og hvordan analysen av datamaterialet er bygd opp.

De empiriske analyse- og drøftingskapitlene i studien består av fem kapitler (kap.6 – 9). Kapittel 6 omhandler analyse og drøfting av interaksjonen mellom barnevernarbeidere og foreldrene i den første samtalen i barnevernets undersøkelse, det vil si meldingsmøtet. Kapittel 7 analyserer og drøfter interaksjonen mellom barnevernarbeiderne (backstage) i etterkant av meldingsmøtet. Kapitlet fokuserer på deres konstruksjoner av foreldrebilder. Kapittel 8 analyserer og drøfter utredningsfasens samtaler. Her er oppmerksomheten rettet mot hvordan foreldrene og barnevernarbeiderne produserer virkelighetsbilder av barn og foreldre, og hvordan prosessen preges av et kompetansemessig spenningsforhold. Kapittel 9 omhandler analyse og drøfting av undersøkelsens avsluttende møte. Fokus er

forhandlingene mellom barnevernarbeidernes forvaltning av sin autorative posisjon og foreldrenes strategier for å påvirke avslutningen av undersøkelsen.

Kapittel 10 gir en avsluttende drøfting av de sentrale funn i analysen.

2. OM BARNEVERNETS UNDERSØKELSE.

Formålet med dette kapitlet er å tydeliggjøre noen diskursive spor av betydning for framvekst og forming av barnevernets undersøkelse rettet mot vurdering av barn og foreldres hjelpebehov. I det første underkapitlet (2.1.) belyser jeg hvordan barnevernpolitiske diskurser har aktualisert barnevernets behov for faglig kompetanse for gjennomføring av undersøkelser om hjelpebehov i perioden 1950- 2000. Diskursene er dels innvevd i ulike andre problemstillinger og er derfor ikke alltid avgrensede tema. Jeg har valgt ut fire hovedperioder i barnevernets historie hvor trekk ved undersøkelsen har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet: barnevernsloven av 1953, utredningen om barnemishandling og omsorgssvikt i 1982, ny barnevernlov av 1992 og evalueringen barnevernet i 2000. Barnevernloven av 1992 vies særlig oppmerksomhet i og med at dette er gjeldende lov og dermed utgjør en viktig kontekst for de undersøkelser som analyseres i denne studien. I det andre underkapitlet (2.2.) er fokus rettet mot diskusjonen om samarbeidet med og innflytelsen til foreldrene i barnevernets undersøkelse. Her tematiseres foreldrenes posisjon som formell part og som samarbeidspartner.

2.1. Undersøkelsen som faglig arbeid.

Kapitlet belyser hvordan undersøkelsesperspektivet er formet i lys av spenningen mellom lekmannskompetanse og den vitenskapsbaserte kompetanse, mellom det hjelpende og kontrollerende mandatet til barnevernet og mellom interessene til foreldrene og interessene til barnet. Samtidig viser kapitlet hvordan den fagliggjørende orientering i barnevernets undersøkelse ble forankret i en psykodynamisk sosialfaglig kompetanse som først ble offentlig tematisert gjennom evaluering av barnevernet i 2000.

2.1.1. Fra lekmannskompetanse til faglig kompetanse.

Vergerådets² blikk mot barn og foreldre ble preget av et normativt perspektiv som utløste en samhandlingspraksis med vekt på moralske dommer utøvd gjennom advarsler, formaning og refselse, og en tiltakspraksis preget av kontroll og straff (Larsen 1995, Dahl 1978).

Intensjonen i barnevernloven av 1953 som avløste vergerådsloven, var å komme bort fra denne form for moralisering og straff og skape et barnevern med en ny identitet og et positivt omdømme; en instans som fungerte som en ”rådgivende og hjelpende instans som alle naturlig vil vende seg til når det gjelder å bedre forholdene for barn som har det

² Den første barnevernloven i Norge var Vergerådsloven som trådte i kraft 1. januar 1900. Vergerådet var barnevernets både utførende og besluttsende organ. Rådet bestod av syv medlemmer oppnevnt av kommunestyret (Dahl 1978).

vanskelig.”(O. & L. Tidende 1953:836). Moralske forklaringer og endelige dommer over barn og foreldrene skulle erstattes med et hjelpende barnevern som foreldrene og andre ville ønske kontakt med. Grunnlaget for denne endring i troen på barnevernet lå i den nye vitenskapelige kunnskap som skulle gi rasjonelle svar på problemenes årsak så vel som gode løsninger.

Barnevernets sentrale kunnskapsfundament var samtidens gryende barnepsykologiske og barnepsykiatriske vitenskap (Hernes 1992). Disse nye vitenskapene utfordret samtidens etablerte barn-foreldre-relasjon forstått som en oppdragesrelasjon med gitte posisjoner, autoritetsforhold og moralske påbud. Familiebåndene ble imidlertid viktig på en ny måte ved at relasjonen mellom barn og foreldre ble å forstå som en konstituerende relasjon for barnet som menneske. Dermed ble barn-foreldre-relasjonen som emosjonelt bånd særlig viktig, men også måten foreldrene ivaretok oppdrageransvaret på. Barnevernets forankring innen psykologiens domene ga grunnlag for et fokus på sammenhengen mellom ytre atferd, oppdragelse og indre følelser (Hernes 1992). Barn som kom i kontakt med barnevernet ble forstått i lys av et begrep om relasjonsskader i stedet for iboende ondskap, mens foreldrene ble forstått som både sentrale livgivende og problemskapende aktører i sine barns liv. Kunnskapsperspektivet underbygde dermed lovens forebyggende tankegang om at foreldrene skulle hjelpes i sin omsorgs- og oppdragergjerning slik at barna kunne vokse opp sammen med sine foreldre. De nye tankene skapte samtidig behov for andre problemløsningsstrategier som muliggjorde at relasjonen kunne opprettholdes: når barn fikk problemer forstått som forankret i dysfunksjonelle relasjoner skulle de ikke sendes bort fra hjemmet, men hjelpes via behandling. Dreiningen bort fra kontroll og over mot behandling uttrykte kjernen i de optimistiske visjonene for det nye barnevernet av 1953.

Lovens kunnskaporientering krevde en faglig kompetanse som de lokale barnevernsnemndene manglet. Nemndene ble derfor pålagt å innhente hjelp fra faglige rådgivere – eller sakkyndige som var lovens betegnelse – når de hadde behov for diagnostisk kompetanse (bvl. 1953; §§ 6 og 23). De sakkyndige representerte en kompetanse som ble ansett som viktig i utredninger om tiltak, og særlig i utredninger som dannet utgangspunkt for hvilken behandling som skulle iverksettes (Utvalget for psykisk barnevern 1956).³ Denne form for fagliggjøring av barnevernet viste seg å være problematisk i den forstand at de sakkyndige ble lite brukt (Hagen 2001). Dette kunne ha sammenheng med at det var vanskelig

³ Behandlingsorienteringen bidro til at barnevernets tiltaksside ble utvidet til å omfatte psykiatriske behandlingssituasjoner (Hernes 1992).

å få tak i sakkyndige, men det kunne også ha sammenheng med at nemndene ikke erfarte behov for eller ikke ønsket slik rådgivning.⁴ Benneche(1974) påpeker i sin undersøkelse av barn og familiers kontakt med barnevernet at nemndene trakk inn sakkyndige for sent i prosessen:

”Det tør være klart erkjent at det er behov for faglig vurdering allerede på undersøkelsesstadiet i en barnevernssak. Bare dette at en offentlig myndighet trenger seg inn i familien for å undersøke, må føles som et inngrep og få konsekvenser. Å vurdere hvilke tiltak som vil være hensiktsmessige i det innviklede samspill mellom foreldre og barn, må kreve atskillig faglig innsikt. (...) En kan ikke se bort fra at nemndene kan føle seg sviktet av en sakkunnskap som nok stiller diagnoser, men som overlater til nemndene, de mest ressursfattige organ, å sørge for behandlingen.” (Benneche 1974:182).

Lekmannsskjønnet ble dermed videreført som en sentral dimensjon ved barnevernets praksis til tross for lovgivernes intensjon om vitenskapeliggjøring av barnevernet. De første årene under den nye barnevernsloven av 1953 fungerte medlemmene i barnevernsnemnda – det vil si de folkevalgte – fortsatt som både saksbehandlere og beslutningstakere i barnevernssaker, særlig i de mindre kommunene (Hagen 2001). Det var dermed heller ikke urimelig at praksisfeltet så verdier i sin egen lekmannskompetanse. Den nye lovens skapere og dens nye hjelpere så imidlertid lekmannskompetansen primært som uttrykk for moralisme. Dette likhetstegnet mellom lekmannskompetanse og moralisme kom til uttrykk i flere artikler i tidsskriftet Norges barnevern på 1950 og 1960-tallet hvor forholdet mellom det gamle og det nye barnevernet ble tematisert.⁵ Den nye lovens hjelpere ønsket ikke å framstå som moralens voktere, men som faglig kvalifiserte hjelpere.

Velferdsstatens utvikling og utbyggingen av kommunale sosialkontor omformet gradvis barnevernets virksomhet fra et nemndsbasert lekmannsarbeid til en forvaltningsmessig fagadministrasjon (Terum 1982). Forvaltningen av Lov om barnevern av 1953 ble del av sosialkontorene og i vesentlig grad ivaretatt av de nye sosialarbeiderne som kom inn som sosialkontorenes eksperter på 1960-1970 tallet. Sosialkontorenes fagadministrasjon forvaltet både lov om edruskapsarbeid, sosial omsorg og barnevern og forstod sitt arbeid i lys av en helhetlig tenkning benevnt som familiebehandlingsprinsippet (Terum 1982). Tiltroen til at fagadministrasjonen ville heve den faglige kvaliteten på klientarbeidet var stor (Seip 1994).

⁴ Departementet understreket etter hvert nødvendigheten av å bruke sakkyndige i vanskelige saker, det vil i særlig grad si saker preget av adferdsvansker og kriminalitet (jf. Rundskriv nr 50).

⁵ Hov (1953) uttaler i tidsskriftet Norges Barnevern at ”...så lenge vi prøver å rette på de feil vi gjør, så lenge vi husker på at vi er barnas hjelpere og ikke deres moralske voktere, vil det alltid bli positive resultater av arbeidet”(s 24). Burns (1953) påpeker i en artikkel i samme tidsskrift vedr. anbringelse i fosterhjem at ”... det aller viktigste er kanskje at sosialarbeiderens utdanning og erfaring setter henne i stand til ikke bare å høre på hva barnet har å si uten å ”preke moral” for det, men hun vil også kunne hjelpe det til klarhet over sine følelser.”(s 36).

Sosionomene hadde en utdanning rettet inn mot forvaltningsarbeid og klientarbeid og fremstod med en kompetanse velegnet for arbeid innen barnevernet (Hagen 2001). De offentlige utredningene på 1970 tallet uttrykte da også en tydelig tro på at sosialarbeiderne kunne bidra til å utvikle barnevernarbeidet på en annen og bedre måte enn medlemmene i barnevernsnemnda: de kunne få bedre kontakt med barn og foreldre gjennom sin innsikt i og erfaring med å hjelpe klienter (Seip 1994:251).⁶ Den sosialfaglige kompetansen fikk nå gradvis en dominant posisjon over lekmannskompetansen innen barnevernets klientarbeid.

Fagadministrasjonens kompetanse representerte likevel ingen erstatning for de sakkyndige i utredningsarbeidet; sosionomenes oppdrag var å heve det daglige ordinære klientarbeidet. De nye hjelperne brukte likevel ikke sakkyndig bistand i noe stort omfang. Som oftest ble de sakkyndige først etterspurt når spørsmålet om omsorgsovertakelse kom opp (Benneche 1974). Dette kan i tråd med tidligere praksis forstås som uttrykk for manglende tilgang på eller manglende behov for sakkyndighet. Men den begrensede bruk av sakkyndige kan også forstås i lys av faglig selvbevissthet hos sosionomene og en form for profesjons- eller domenekamp (Terum 1982).

2.1.2. Fra moralisme til innsiktsorientert arbeid.

I tråd med barnevernlovens orientering mot et vitenskapsbasert barnevern var undersøkelsen et viktig ledd i arbeidet med å hjelpe barn og foreldre: lovens krav til nemnda var at saken måtte bli ”nøye undersøkt” (Bvl.1953; § 6). Det nye kunnskapssynet skapte grunnlag for å forstå barnevernets undersøkelse som systematisk tenkning; en sammenhengende logikk mellom innhenting av opplysninger, problemidentifisering, årsaksbestemmelse og tiltak (Barnevernskomiteén av 1951, Utvalget for psykisk barnevern 1956). Årsaksbestemmelsen var særlig viktig for at barnevernet kunne bli en mer effektiv problemløsende institusjon. Nemnda ble derfor pålagt ”å klarlegge årsakene til de forhold som gjør inngrep nødvendig” gjennom samtaler med barn og foreldre (bvl.1953;§ 17). Samtalen med barn og foreldre – benevnt som forundersøkelse - hadde ikke bare som formål å innhente opplysninger. Dets formål var også ”å søke å få barn og foreldre til å innse hva som eventuelt er galt og hva som kan foretas for å rette på forholdene.”(Bvl.1953;§ 17, jf. Rundskriv nr 50:11). Forundersøkelsen hadde altså et formål utover å framskaffe best mulig kjennskap til det aktuelle problemet; barn

⁶ Sosialreformkomiteén drøftet mulighetene for at all klientbehandling skulle gå over til å bli faglig virksomhet (NOU 1972:30), og i St.meld. nr 9 (1975/76) foreslo departementet en slik praksis, men forutsatte samtidig at dette gjaldt tiltak som kunne iverksettes på frivillig basis. Ved en lovendring i 1978 fikk barnevernsnemnda en utvidet adgang til å delegere sin avgjørelsesmyndighet til fagadministrasjonen (Ot.prp. nr. 12 (1978-79):3).

og foreldre skulle hjelpes til probleminnsikt som igjen skulle skape motivasjon for endring.

Forundersøkelsen ble også ansett som viktig med hensyn til å skape en samarbeidsrelasjon til familien og dermed kanskje forebygge videre tiltak fra barnevernet: ”Det er gjerne lettest å oppnå tillit og samarbeid før nemnda har måttet ta åtgjerder overfor barnet og heimen, og et godt forarbeid kan gjøre ytterligere åtgjerder overflødige.”(Rundskriv nr 50:11-12). Mens vergerådsløven fremstod som en instans som ensidig gikk inn med pålegg ovenfor familien om å endre på normbruddene, søkte 1953 barnevernet å skape en villet endring via sin hjelpende holdning:

”I det hele tatt må nemndas medlemmer og funksjonærer alltid opptre slik overfor klientene at disse forstår at nemnda er et hjelpende og ikke et refsende eller straffende organ. Det kan i enkelte tilfelle kreve både selvbeherskelse og overbærenhet, men er helt nødvendig dersom nemnda skal få tillit og kunne oppnå gode resultater.”(Rundskriv nr. 50:12).

Lovens fokus på undersøkelsen som en årsaks- og innsiktsforstående prosess skapte behov for en annen type samtalekompetanse enn det nemndsmedlemmene representerte. Det hjelpende barnevernet måtte erstatte formaning og refselse med en samtale som kunne skape tillit, samarbeid, innsikt og motivasjon for endring. Sosionomenes sosialfaglige samtale ble her et av kjerneelementene i det hjelpende barnevernets arbeid med å komme bort fra moralisme.

Slik samtalekompetanse var imidlertid ikke tilstrekkelig kompetanse innen et undersøkelsesfelt hvor oppgaven var å identifisere problemer og årsaker og foreslå problemløsninger. Introduksjonen av en psykososial undersøkelsesmodell (Heap 1965) for barnevernet på 1960-tallet var et viktig steg i utviklingen av både det faglige barnevernarbeidet og sosionomenes faglige autoritet. Undersøkelsesmodellen var forankret i samtidens dominante sosionomfaglige kunnskapsperspektiv og fremstod som en modell som ivaretok både det tillitsskapende og informasjonsinnhentende arbeid (Heap 1965). Modellens faglige forankring innen psykoanalytiske og psykodynamiske tradisjoner harmonerte med barnevernlovens kunnskapsmessige forankring og retningslinjenes vektlegging av innsiktsskapende og endringsmotiverende arbeid. Dermed framstod den sosialfaglige undersøkelsesmetoden som én type svar på de fagliggjørende visjonene.

2.1.3. Kritikken av barnevernet og faglig fokus.

Til tross for 1953-lovens vitenskapelige nyorientering og fagliggjøring av det kommunale barnevernet gjennom etablering av en fagadministrasjon med sosialfaglig kompetanse, greide barnevernet hverken å realisere intensjonen om forebygging som hovedstrategi eller gi barn

og unge nødvendig hjelp. Barnevernets praksis framover mot 1970 ble kritisert for å videreføre en praksis som var etablert i lys av vergerådsloven, det vil si at intensjonen om ikke-dømmende holdninger og hjelpende ideologi viste seg vanskelig å realisere. Tvil om foreldrenes endringskapasitet og moralske fordommer overfor foreldre med problemer bidro til at omsorgsovertakelser fortsatt var et dominerende trekk ved barnevernets praksis utover på 1960-tallet (Tiller 1969:160). Den gradvise økning i forebyggende tiltak utover på 1970-tallet var ikke tilstrekkelig til å gi barn og unge adekvat hjelp. Kritikken mot et økende misforhold mellom problemutviklingen blant barn- og unge og barnevernets evne til å løse dem ble i stor grad knyttet til barnevernets organisering og mangel på adekvate tiltak ovenfor nye type problemer. Samtidig ble barnevernet kritisert for unnfalighet med hensyn til å gripe inn overfor barn som levde under kritikkverdige forhold i hjemmemiljøet (jf. for eksempel Flaaten & Sandbæk 1980, NOU 1979:28, NOU 1980:37, St.meld. nr.96 (1981-82). Sammen med en økende internasjonal og nasjonal oppmerksomhet mot fenomenet barnemishandling og omsorgssvikt som et delvis skjult problem, ble nå fokus på nytt rettet mot svakhetene i barnevernets faglige arbeid.⁷ For å styre og styrke det lokale barnevernets oppmerksomhet mot barnemishandling og omsorgssvikt, nedsatte sosialdepartementet i 1979 et utvalg med et mandat som omfattet ”å fremme forslag til tiltak for å forebygge barnemishandling, og for å sikre at barn som mishandles eller vanskjøttes får den nødvendige hjelp” (NOU 1982:26:27), og i 1981 utga departementet et rundskriv om barnemishandling og omsorgssvikt (Rundskriv nr.56:1981:4). Utvalget definerte barnemishandling og vanskjøtsel i hovedsak innen rammene av 1953-lovens begrep om omsorgssvikt og konsentrerte seg primært om ”den fare forsømmelser og overgrep fra foresatte medfører” (NOU 1982:7). Diskusjonen av de aktuelle problemfenomen med vekt på kjennetegn ved den mishandlende og omsorgssviktende familie understøttet fokus mot foreldrene, deres forutsetninger for og aktuelle utforming av relasjonen til barnet og barneomsorgen. Ved å forstå oppståtte problem som uttrykk for en familiekrise ble det viktig å skille mellom de ulike fasene i problemutviklingen for å forsøke å komme inn i risikofamilier og hjelpe barn før skade hadde skjedd (NOU 1982:35). Utvalgets fokus var konsekvensene av uhensiktsmessig foreldreatferd for barnet, og satte i denne sammenheng spørsmål ved 1953-lovens vektlegging av det biologiske prinsipp og barnevernets familieorientering (NOU 1982:68 og 96). Det ble påpekt at utredningen i barnevernssaker ofte var mangelfull og vedtakene dårlig begrunnet, og at dette kunne antas å ha sammenheng med at saksbehandlerne identifiserte seg med foreldrene slik at de fikk problemer med å

⁷ Oppslag i media om mishandlede barn, internasjonalt fokus gjennom forskning og litteratur om problemet og ulike tematiseringer fra barnevernpolitisk hold (bl.a. St.meld.nr.17 (1977/78) om barns oppvekstvilkår og den påfølgende debatt.

dokumentere foreldrenes svake sider (NOU 1982:67). Barnevernets manglende evne til å handle ovenfor barn som trengte hjelp ble her delvis forstått som et holdningsproblem både innad i barnevernet og i samfunnet generelt. Foreldre som ikke ønsket samarbeid med barnevernet ble forstått å ha for sterk posisjon ovenfor barnet og innad i barnevernet. Holdningsproblemet innebar dermed også en kritikk av forholdet mellom barnevern, barn og foreldre som et harmonisk interessefellesskap: barnevernet må erkjenne interessekonflikter både innad i familien og i forholdet mellom barnevernet og foreldrene. Det forventes at barnevernet skal kunne bruke sin autoritet for å verne barnet ovenfor foreldrene der dette er nødvendig.

Hvordan skulle arbeidet med å hjelpe barn bli bedre? Barnemishandlingsutvalget vurderte barnevernet som preget av ressursmangel med blant annet for lite fagfolk og lav kompetanse. Det ble påpekt behov for tverrfaglig samarbeid og økt bruk av sakkyndige i utredningsarbeidet, samtidig som det også ble påpekt at barnevernet på sikt burde settes i stand til selv å ivareta de fleste oppgavene i hjelpeprosessen fra undersøkelse til tiltak og oppfølging av tiltak (NOU 1982:23). Når det gjaldt barnevernets utredningsoppgave med hensyn til å utrede hvem som trengte hvilken type hjelp var oppgaven å få ”klarhet i så vel ressursene som problemene innen familien.” ved å rette fokus mot ”barnet, foreldrene og det miljø de lever i, og samspillet mellom disse.”(NOU 1982:135). Den psykososiale undersøkelse fremstod i denne sammenheng som særlig velegnet til en slik avklaringsprosess med sitt særlige fokus på foreldrenes personlighet, deres fortid, aktuelle relasjoner og i særlig grad relasjonen mellom barn og foreldre (NOU 1982:135). Foreldrenes individuelle forutsetninger og muligheter til å endre sin foreldrepraksis og yte barna akseptabel omsorg ble de sentrale kriterier i barnevernets vurdering av behovet for forebyggende tiltak eller omsorgsovertakelse. Den psykososiale undersøkelse med sitt diagnostiske perspektiv støttet dermed ikke bare opp under barnevernlovens kunnskapsperspektiv, men forsterket også barnevernets fokus på foreldrene som ansvarlige for barnas problemer. Dermed ble foreldrenes posisjon som det mest sentrale objekt for barnevernets utredning i arbeidet med å verne barnet styrket.

Undersøkelsesmodellen innebar en fagliggjøring av barnevernet hvor det underliggende kunnskapssyn impliserte en forventning om at barnevernet gjennom samtaler og andre informasjonsinnhentende metoder kunne avdekke en objektiv virkelighet om barn og foreldre. For barnevernet og sosialarbeiderne kan tildelingen av en særlig ansvarsrolle i arbeidet med

barnemishandling og omsorgssvikt – inkludert vektleggingen av den sosialfaglige undersøkelsen – ha bidratt til en forståelse av fornyet legitimitet som faglig autorativ instans på ivaretagelse av barns behov og interesser.

Samme år som utredningen om barnemishandling og omsorgssvikt ble lagt frem, ble sosialdepartementet bedt om å legge frem en melding om alle sider ved barnevernet. Meldingen tok opp en rekke problemstillinger barnevernet stod ovenfor i lys av nye rammevilkår for deres oppdrag i form av ”så vel synet på barn og ungdom, på forholdene mellom familiens og samfunnets ansvar for barn, som det gjelder levekårs mønstre og oppvekstperiodens varighet.” (St.meld. nr. 72 (1984-85):3). Meldingens fokus var dels en beskrivelse av problemer og utfordringer og dels forslag til tiltak for å ruste opp barnevernet som en faglig forsvarlig instans.

Sosialdepartementet hadde over lang tid og på ulike måte anbefalt at fagadministrasjonen ved sosialkontorene fikk ansvar for klientbehandlingen, slik at barnevernemnda kunne ivareta planleggende og styrende oppgaver (St.meld.nr.9 (1975-76)). I hvilken grad kommunene benyttet delegeringsmulighetene de fikk varierte. Treggheten i denne prosessen kunne dels forklare med at nemndene ikke ville miste klientsakene som informasjonskilde for sine mer prinsipielle diskusjoner, men også at fagadministrasjonen ønsket nemda som en form for ansvarsavlastende organ i vanskelige saker (St.meld. nr. 72 (1984-85):64-65). Departementet gir i meldingen klart uttrykk for at barnevernets problemer er sammensatt; det dreier seg dels om ulike organisatoriske forhold og dels om manglende tiltak som gjør at barnevernet blir lite handlingsdyktig. I tillegg retter stortingsmeldingen i tråd med barnemishandlingsutvalget fokus mot barnevernets kompetanse i vurdering og gjennomføring av barneverntiltak ved å påpeke at ”Kvalifisering av barnevernarbeidere er vesentlig for at det arbeidet som foregår ved sosialkontorene i størst mulig grad skal utføres med faglig trygghet og kompetanse”(St.meld. nr. 72 (1984-85):73). Oppmerksomheten rettes her dels mot svakheter i barnevernpedagog- og sosionomutdanningene med særlige konsekvenser for rettssikkerhetskravene, det vil si svakheter knyttet til saksbehandling, praktisk tilrettelegging av det daglige arbeidet, journalføring og arbeid med vanskelige barnevernssaker. Barne- og familiedepartementet kommenterte eksplisitt at undersøkelsen var en viktig del av barnevernarbeidet i lys av den problemoppfatning som ble skapt og de tiltak som ble foreslått, og påpekte at faglig kompetanse, erfaring, kjennskap til hjelpeapparatet og et bredt faglig nettverk var viktige krav til de som skulle arbeide i barnevernet (St.meld.nr.72 (1984.85): 93).

Departementet satte i gang en rekke tiltak for styrking av barnevernet i form av blant annet etterutdanningstilbud, kurs- og informasjonsopplegg, nye stillinger, organisatorisk skjerming av barnevernarbeidet innen sosialkontorene og retningslinjer for undersøkelsesarbeidet. 1980-tallet ble også et tiår med en økende produksjon av faglitteratur som skulle bidra til faglig styrking av barnevernets undersøkelse (f.eks. Bunkholdt & Sandbæk 1985, Heap 1984a, Heap 1984b).

2.1.4. Ny barnevernlov og barnevernets tvetydige hjelp.

Den gjentakende og omfattende kritikken av barnevernet hadde skapt tanker om en ny lov. 1953-lovens begrensende rolle i arbeidet med å forebygge problemutvikling på ene siden og lovens begrensende rettslige vern av barn og foreldre på andre siden, var grunnleggende svakheter som gjorde at barnevernet ble omtalt som en umoderne sosialpolitisk ordning med en defensiv holdning til de problemene som dukket opp (St.meld.nr.72 (1984-85)).

Arbeidet med en ny barnevernlov startet med at det ble nedsatt et utvalg i 1980 som skulle arbeide frem en ny felles lov for alle oppgavene som lå til sosialkontorene, det vil si sosialomsorg, edruskapsarbeid og barnevern (NOU 1985:18, Ot.prp. nr. 44 (1991-92):10). Lovprosessen gikk over flere år og endte med at barnevernet fikk en egen ny lov (Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992). Loven ble iverksatt fra 1. januar 1993 og er fortsatt gjeldende barnevernlov. Dette kapitlet retter et særlig fokus mot de perspektiver og bestemmelser i loven som berører barnevernets undersøkelse, og de motsetninger og dilemma som ligger implisitt i de aktuelle bestemmelsene.

Et sentralt utgangspunkt i arbeidet med den nye barnevernloven var styrking av rettsvernet og rettssikkerheten til de barn og foreldre som kom i kontakt med barnevernet. Ett slikt rettssikkerhetstema var barns muligheter til å få rett hjelp til rett tid. En tilbakevendende kritikk av 1953-loven var knyttet til manglende muligheter til å komme tidlig inn med hjelp til utsatte barn og unge. Barnevernet ble gjerne kontaktet som en form for siste instans. Når henvendelsene til barnevernet i tillegg ofte ble liggende lenge før det ble iverksatt undersøkelse, bidro barnevernet selv til en praksis hvor barn og unge ikke fikk god nok hjelp. Et sentralt tema i lovforarbeidet var derfor å styrke det forebyggende og hjelpende arbeidet gjennom å forsøke å sikre barn tidligere – men også bedre - hjelp. Lovmakerne foreslo i denne sammenheng både en ny meldingsfase og å senke terskelen for å sette i gang en undersøkelse og iverksette hjelpetiltak. Den nye lovens navn – fra barnevern til barneverntjenester - indikerer også et ønske om en dreining mot et hjelpende og mer

tjenesteytende barnevern.

En barnevernssak innen dagens barnevernlov starter altså med utgangspunkt i en melding til barneverntjenesten i kommunen. Meldingen kan komme fra en offentlig instans eller en privatperson og omhandler en bekymring for et identifisert barn. Det stilles ikke spesielle formkrav til meldingen; det er meldingens innhold – dens grad av bekymring – som er det sentrale. Barneverntjenesten har i følge bvl. 1992; § 4-2 en plikt til å gjennomgå meldingen. Dersom barneverntjenesten vurderer opplysningene i en aktuell melding å ha et innhold som gir ”rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som gir grunnlag for tiltak”, utløses en rett og en plikt for barneverntjenesten til å iverksette en undersøkelse (jf. bvl.1992;§ 4-3). Det foreligger altså i utgangspunktet ingen ubetinget plikt til å følge opp alle meldinger. Barnevernet må forholde seg til det skjønsmessige vurderingstemaet ”rimelig grunn til å tro.” Lovmakerne påpekte at det alltid vil være ”et spørsmål om hvor sikre holdepunkter som kan kreves før det kan iverksettes undersøkelser.” (Innst. O. Nr. 80 (1991-92):14). Bestemmelsen er imidlertid formulert som en pliktbestemmelse hvor meldingens innhold forventes å tolkes i lys av barnevernarbeidernes faglige forståelse av de opplysningene som er gitt. Denne vurdering må skje senest innen en uke. Når barneverntjenesten har vurdert meldingen og tatt en beslutning om meldingen skal henlegges eller følges opp med en undersøkelse, er meldingsfasen avsluttet (Ofstad & Skar 2004:58).

Dersom innholdet i meldingen vurderes å gi bekymring av en slik art at det etter loven er grunnlag for å iverksette en undersøkelse etter bvl.1992;§ 4-3 utløses en undersøkelsesplikt. En undersøkelse skal gjennomføres snarest og senest innen tre måneder. I særlige tilfelle kan fristen utvides til 6 måneder (bvl.1992;§ 6-9). Undersøkelsen avsluttes ved at saken henlegges eller ved at det besluttes iverksatt tiltak.

Det er barneverntjenesten selv som gjør den nødvendige skjønsmessige vurdering av om det foreligger ”rimelig grunn” til å anta et slikt grunnlag for tiltak. Vurderingstemaet skal knyttes til de vilkår som de ulike tiltak setter og hensynet til barnets beste. De to hovedgruppene av tiltak er hjelpetiltak og omsorgsovertakelse. I 1953-loven var vilkårene for hjelpetiltak og omsorgsovertakelse det samme. Det vil si at situasjonen måtte sannsynliggjøres som alvorlig for at barnevernet kunne sette i gang en undersøkelse med sikte på iverksetting av hjelpetiltak. I 1992-loven ble dette endret slik at barneverntjenesten ble gitt rett og plikt til å foreta undersøkelser før det foreligger indikasjoner på omsorgssvikt eller mishandling (Ot.prp. nr. 44

(1991-92):29). Intensjonen med å senke terskelen var å skape bedre muligheter for det forebyggende barnevernet, det vil si å hjelpe barnet og familien så tidlig som mulig, og dermed også med så enkle tiltak som mulig: ”Dette vil gi muligheter for å kunne forebygge situasjoner som ellers ville gjøre det nødvendig med mer alvorlige tiltak.”(Ot.prp. nr. 44 (1991-92):31).

Barnevernets plikt og rett til å iverksette en undersøkelse impliserer at foreldrene ikke kan motsette seg at barneverntjenesten åpner en undersøkelsessak på bakgrunn av mottatt melding. De kan heller ikke motsette seg at barneverntjenesten innhenter opplysninger fra offentlige instanser med opplysningsplikt overfor barnevernet (bvl.1992;§ 6-4), eller at barneverntjenesten kommer på hjemmebesøk som del av undersøkelsen. Sosiallovutvalget poengterer at når informasjon som skaper slik mistanke ikke kommer fra familien selv, kan det oppstå problemer med å gjennomføre undersøkelsen (NOU 1985: 18). Den aktuelle familien kan for eksempel oppleve et hjemmebesøk som en utidig innblanding i privatlivets fred, og at barnevernets kontakt med instanser som kan gi relevant informasjon kan medføre en uheldig spredning av informasjon om familiens kontakt med barnevernet. Utvalget understreker imidlertid at disse forhold i seg selv ikke er å forstå som avgjørende innvendinger mot å fastsette en undersøkelsesplikt: ”utgangspunktet er tross alt at det kan gå galt med et eller flere barn om noe ikke gjøres.”(NOU 1985:18:146).). Betydningen av hjemmebesøk som ledd i å innhente opplysninger understrekes også av bestemmelsen om at barnevernet kan be om politibistand hvis foreldrene nekter barneverntjenesten å komme på hjemmebesøk (bvl.1992;§6-8).

Samtidig skal undersøkelsen gjennomføres slik at den i minst mulig grad skader noen den berører, og det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødig. Opplysninger skal så langt mulig innhentes i samarbeid med den det gjelder – eller slik at foreldre og/eller barn har kjennskap til innhenting (bvl.1992; § 6-4, første ledd). På ene siden skal saken – i tråd med forvaltningslovens bestemmelser - belyses så godt som mulig før vedtak fattes (fvl.1967;§17). Det vil si at partene skal sikres mot at det ikke skjer vilkårlige eller uriktige avgjørelser ved at saken er for dårlig opplyst. På andre siden skal ikke undersøkelsen gjøres mer omfattende enn nødvendig (bvl.1992;§4-3). Partene har slik sett et formelt vern mot unødvendig innhenting av informasjon og unødvendig spredning av kunnskap om sine personlige forhold (Ofstad & Skar 2004.:283-284).

Hvis undersøkelsen viser at barnet har særlige behov for hjelpetiltak på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner, skal barnevernet sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien (jf. bvl.1992;§ 4-4, 2. ledd). Hjelpetiltak er lovens mildeste form for inngrep, og lovmakerne forutsetter at tiltakene primært søkes etablert i samråd med foreldrene (Ot.prp.nr.44 (1991-92):32-33, NOU 1985:18:147). Frivilligheten er imidlertid begrenset. Hvis foreldrene sier nei til hjelpetiltak kan barnevernet pålegge foreldrene å ta imot slike tiltak: ”Departementet mener likevel at det i enkelte tilfelle kan være nødvendig å gjennomføre tiltak mot foreldrenes vilje.”(Ot.prp.nr.44 (1991-92):32). Bruddet med prinsippet om frivillighet setter strengere vilkår til påbud enn til iverksetting av frivillige tiltak. I tillegg til at vilkåret om særlig behov må være oppfylt, må det være nødvendig med pålegg. Nødvendighetskravet retter seg mot barnets behov for tiltaket. Pålegg om tilsyn vurderes som særlig inngripende og krever at situasjonen tilsvarer en omsorgsviktssituasjon.⁸ Lovmakerne mente at frivillighetens grenser ikke representerte noen urimelighet ovenfor foreldrene fordi manglende samarbeid i seg selv ikke skapte grunnlag for bruk av tvang, og fordi hjelpetiltak ikke ”kan anses som et vesentlig inngrep i foreldrenes integritet.”(NOU 1985:18:147). Stang (2007) mener imidlertid at koplingen mellom hjelpetiltak og frivillighet er uheldig fordi den fungerer både tilslørende og forførende.

Både det at foreldrene ikke kan motsette seg en undersøkelse og det at frivillighetsprinsippet kan fravikes i spørsmålet om hjelpetiltak, synliggjør tvetydigheten i barnevernets grunnleggende idé om forholdet mellom barn og foreldre. På ene siden betyr barnets beste å ivareta hensynet til barnet som et utskilt selvstendig subjekt med egne behov, interesser og rettigheter, og på andre siden å ivareta hensynet til den individuelle, sosiale og kulturelle verdi biologiske foreldre har for barnet (St.meld. nr. 40 (2001-2002)). Barnevernets verdimeslige utgangspunkt er at det er samsvar mellom disse to hensyn, det vil si at barnets beste er det å voksne opp og leve sammen med sine biologiske foreldre. I forarbeidene til dagens barnevernslov uttalte barne- og familiedepartementet at:

”Det er et grunnleggende prinsipp i vårt samfunn at foreldrene selv sørger for sine barn. Selv om det påvises svikt hos foreldrene i deres forhold til barna – kanskje problemer av alvorlig karakter – er utgangspunktet derfor at problemene primært bør søkes bedret ved hjelpetiltak.” (Ot.prp.44 (1991-92): 41).

Dette verdimeslige utgangspunkt kommer også til syne ved at hjelpetiltak ikke bare rettes mot å bedre barnets situasjon, men i like stor grad kan og skal rettes mot å hjelpe foreldre til å bli

⁸ Samtidig kan ikke omsorgen overtas dersom det er sannsynlig at omsorgssvikten kan avhjelpes ved pålegg om tilsyn, eventuelt sammen med andre hjelpetiltak (Q-0982).

bedre foreldre (St.meld. nr.40 (2001-2002):12).

Meningskonstruksjonen ”barnets beste” er innvevd i motsetningsfylte verdier, noe som gradvis kom til uttrykk gjennom endringer i synet på barnets posisjon i familien og samfunnet, og som ble tydeliggjort gjennom forarbeidet til 1992-loven. Barnets rettsposisjon gjør at barnevernets undersøkelse trer mer tydelig frem som en særegen trepartskonstruksjon hvor hensynet til barnets beste skal ha forrang i alle typer vurderinger og beslutninger (Ot.prp. nr 44 (1991-92):29). Denne trepartskonstruksjonen aktualiserer spørsmålet om rettsikkerheten til de involverte. Verken forvaltningen av saksbehandlingsreglene eller gjennomføring av det faglige arbeidet med innhenting av opplysninger og vurderinger kan sees uavhengig av spørsmålet om rettsikkerhet. Ved å senke terskelen for undersøkelse og hjelpetiltak etableres et videre skjønnstema enn tidligere. Både sosiallovutvalget (NOU 1985:18) og barne- og familiedepartementet (Ot.prp. nr. 44 (1991-92)) påpekte det vide skjønnsrommet som ligger i barnevernets undersøkelse og beslutning om tiltak, men gikk ikke inn på hvilke vurderinger som ble krevd utover de generelle verdimessige føringene. Gjeldende lov er i denne sammenheng forankret i en forståelse av at regler, rutiner og kontrollordninger skulle sikre både barn og foreldre bedre rettsvern og forhindre overgrep eller unnfallenhet fra det offentlige barnevernets side (Hagen 2001). Faglig skjønn kan være en risikofaktor i forhold til om barnet faktisk får rett hjelp til rett tid, og det vide skjønn innen dagens barnevernlov har vært sterkt diskutert i ettertid både som et faglig tema (Backe-Hansen 1995) og et juridisk tema (Børresen 1995, Hove 1993).

Skjønnstemaet aktualiserer også et spørsmål om 1992-loven viderefører eller etablerer et brudd med 1953-lovens harmonimodell vedrørende forholdet mellom barnevernet, barn og foreldre (Stang 2007). Det vil si at det aktualiserer et spørsmål om hvordan barnevernarbeiderne håndterer oppgaven med å vurdere barnets beste i lys av de potensielt motsetningsfylte verdiene som ligger implisitt i ordningen med hjelpetiltak. Stang (2007:41) diskuterer forholdet mellom lovens grunnleggende prinsipper definert som barnets beste, det biologiske prinsipp, det minst inngripende prinsipp og frivillighets- og selvhjelpsprinsippet, og konkluderer med at barnevernets hjelpetiltak bygger på verdier som først og fremst ivaretar foreldrene.

2.1.5. Fortløpende kritikk og krav til kompetanse.

Barnevernets kompetanse ble på ulike måter tematisert som problematisk gjennom hele 1980-

tallet. En analyse av saksdokumentene i klager på vedtak i det kommunale barnevernet viste at kvaliteten på utforming av vedtak gjort på 1980-tallet var blitt høyere enn tidligere (Grinde 1996). Dette ble antatt å ha sammenheng med at staten hadde iverksatt kompetansetiltak for utvikling av saksbehandlingskompetanse og at den økte bruken av advokater hadde medført økte krav til barnevernets fremstillinger. Samtidig påpekes til dels store svakheter i synliggjøring av barnet og i argumentasjonen for barnevernets beslutning, og dermed lite nyanser i framstillinger av barnas omsorgssituasjon og foreldres atferd:

”I praksis har det lett ført til fokusering på det konkretiserbare og det en erfaringsmessig vet lett overbeviser (for eksempel alkoholmisbruk fremfor kvalitative vurderinger av foreldrenes funksjonering). Det har også blitt lett å ty til gjengse og allment aksepterte klisjeer, uten at disse nødvendigvis har gitt nyansene en er ute etter eller kunnet formidle tilstrekkelig innsikt til den som leser rapporten.” (Grinde 1996:111).

Den kompetansekritikk som ligger her og som kom frem i ulike andre sammenhenger, var ikke noe eksplisitt tema for lovmakerne i arbeidet med den nye loven av 1992. Lovmakerne prøvde i stedet å tydeliggjøre rammene og retningen for utøvelse av det faglige skjønn.

Praksis i lys av 1992-loven og det vide skjønnstema har på nytt reist spørsmål om barnevernets kompetanse og barnevernsarbeidernes faglige forutsetninger for utøvelse av de skjønnstema som inngår i barnevernarbeidet. Store variasjoner mellom kommunene med hensyn til henleggelse av meldinger og undersøkelser på 1990-tallet kunne ikke forklares med utgangspunkt i sosioøkonomiske eller andre sosiale forskjeller (Kristofersen, Clausen & Jonassen 1996). En sterk økning i bruk av hjelpetiltak reiste spørsmål om det var skapt et såkalt velferdsbarnevern for barn som ikke hørte inn under barnevernets ansvarsområde (Drugli & Marthinsen 1996). Kritikken mot såvel unødige og urimelige inngrep som kritikken for handlingsvegving fortsatte til tross for ny lov. Dette er forhold som har bidratt til at barnevernets kompetanse har blitt et tilbakevendende tema også inn det nye århundre St.meld.nr. 39 (1995-96:27), NOU 2000:12, St.meld. nr. 40 (2001-20012), NOU 2009:08). 1990-tallet preges samtidig av en økende forskningsaktivitet og en økende faglig debatt om blant annet barnevernets perspektiver i sitt faglige arbeid og metoder innen det praktisk-faglige arbeid (f.eks. Einarsson & Sandbæk 1997, Ogden & Backe-Hansen 1994, Hassel 1993). I St.meld. nr 39 (1995-96:27)⁹ blir barnevernets faglige arbeid tematisert som på ene siden intellektuelt og emosjonelt krevende med krav om et høyt kompetansenivå, og på andre siden som et arbeid det var vanskelig å sette kvalitetsstempel på fordi ulike involverte kan ha

⁹ St. meld. Nr. 39 (1995-96) ble utarbeidet på bakgrunn av at Stortinget ba om en redegjørelse for erfaringene med barnevernloven med vekt på den enkeltes rettsvern og praksis i saker med midlertidig overtakelse av omsorg.

ulike oppfatninger om hva kvalitativt godt barnevern er. Befringutvalget (NOU 2000:12) som gjennomførte en omfattende evaluering av barnevernet i Norge, går inn i kompetansebegrepet via ulike innfallsvinkler. Det tas utgangspunkt i et vidt begrep om kompetanse hvor utvalget inkluderer faglige, personlige og organisatoriske kvalifikasjoner, og påpeker at den som ønsker å være kompetent på en troverdig måte innen barnevernet må "være i stand til å skape tillit, utøve faglig skjønn i komplekse og kritiske situasjoner, og samtidig være i stand til å iverksette og videreføre tiltak som best vil tjene de barna som er rammet."(NOU 2000:12:82). Generelt påpeker både Befringutvalget og Barne- og familiedepartementet at barnefaglig kompetanse er en nødvendig ekspertkompetanse i realiseringen av et legitimt barnevern, det vil si at barnevernets tillit i befolkningen er avhengig av i hvilken grad barnevernets ansatte har en barnevern faglig kompetanse som de forvaltet på en troverdig og adekvat måte (NOU 2000:12, St.meld. nr.40 (2001-2002)). Befringutvalget påpeker at kompetanse dreier seg om noe mer enn faglig dyktighet i en snever forstand, samtidig som det blir sagt relativt lite om hva faglig dyktighet innen barnevernets praktiske hverdag innebærer. Den kompetanse som utvalget legger mest vekt på å omtale er samarbeidskompetanse. Denne kompetanse blir dels relatert til samhandling med barn og foreldre, men primært dreier samarbeidet seg om barnevernets samhandling med andre profesjonelle fagfolk og institusjoner. Samarbeidsbegrepet relatert til samhandlingen mellom barnevern og foreldre blir lite utdypende tematisert av utvalget. Det er den profesjonelle aktør som er mest fokusert. Og i denne sammenheng retter utvalget stor oppmerksomhet mot utøvelse av faglig skjønn som del av en profesjonell kompetanse. I stedet for entydig å problematisere utøvelse av skjønn, mener utvalget at skjønnsutøvelsen er nødvendig og verdifull. Utøvelsen av skjønnskompetanse knyttes til det å opprettholde både barnevernets og barnevernaktørenes legitimitet. Barnevern i praksis er utøvelse av faglig skjønn sier Befringutvalget, og peker samtidig på at all faglig skjønnsutøvelse er problematisk sett fra et rettssikkerhetssynspunkt:

"Det faglige skjønnet er vanskelig å overprøve. Det er allerede i utgangspunktet vanskelig å overprøve hvor godt skjønn den enkelte fagforvalter kan utøve, og det er i neste omgang vanskelig å vite når verdistandpunkter eller verdivalg forkles som faglig skjønnsutøvelse. Denne problemstillingen stiller seg nok ikke annerledes nå enn etter den tidligere barnevernsloven, men fokuseringen på den nye lovens styrkede rettssikkerhetsgarantier for eksempel ved fylkesnemndsordningen, kan kanskje tilsløre denne faren." (NOU 2000:12:184.).

Det mest eksplisitte ståsted når det gjelder barnevernets kompetanse er imidlertid knyttet til de forståelsesmodeller som anvendes i barnevernets undersøkelse. Utvalget skisserer kort tre forståelsesmodeller som ikke skal rangeres med hensyn til hvor dekkende de er for å betegne barnevernets praksis (NOU 2000:12:76). Likevel gjør utvalget implisitte vurderinger gjennom den

påfølgende diskusjon: det dominante og lett tilgjengelige perspektivet innen barnevernet er forankret i det indre livet i familien hvor problemene ofte knyttes til et psykologiserende og individuelt orientert perspektiv, og med implisitte verdier for hvordan særlig mødre skal leve (NOU 2000:12: 76-80). Utvalget argumenterer så for å utvide dette perspektivet for å kunne gripe foreldrenes strategier i form av å inkludere livet utenfor hjemmet og hverdagslivets organisering hvor materielle og sosiale betingelser virker inn. Barne- og familiedepartementet fulgte opp dette ståstedet ved å poengtere at

”Barnevernet skal først og fremst assistere vanskelegstilte familier. Utdringa er å hjelpe den enkelte familien med å etablere eit daglegliv som familiemedlemmene kan stå inne for, som fungerer her og no og som gjev aksept i omgjevnadene. Familiane kan trenge hjelp som dekkjer mange sider ved livet.” (St.meld. nr. 40 (2001-2002):15).

Fokus mot familiens indre liv blir nå sett som en hindring for å få øye på andre dimensjoner og ”strevet i den enkelte familien her og no, og dei vilkåra og utsiktene familien og barnet står overfor.”(St.meld. nr. 40 (2001-2002):15). Departementet understreker her i tråd med Befringutvalget at barnevernets samfunnsmessige mandat om vern av barnet ligger fast og at en utvidende forståelsesmodell ikke betyr at foreldrene får mer å si. Barnevernet må ha en kompetanse slik at de mestrer balansegangen mellom hjelpetiltak og mer inngripende tiltak, selv om de primært skal forstå seg selv som et støttetilbud til utsatte barn og familier. I denne sammenheng uttrykkes det også fra departementets side at hjelpetiltakene som frivillig hjelp skal knyttes til en profesjonell toleranse for ulikhet (St.meld. nr. 40 (2001-2002):12).

Intensjonene for dagens nye foreldresamarbeid innen barnevernet fremstår som knyttet til en økende anerkjennelse av foreldrene som meningsbærende omsorgsutøvere og en økende verdsetting av foreldrekompetansen jevnført med ekspertkunnskapens omsorgskompetanse. Dette kommer blant annet til uttrykk via departementets satsing på en metode benevnt som familieråd (Løfsnæs 2002). Også begrepet ”empowerment” har kommet inn som del av det barnevernpolitiske mål om å ”gjere utsette familier mest mogleg sjølhjulpne.”(St.meld. nr. 40 (2001-2002):22). Den profesjonelle toleranse for ulikhet må samtidig ha en kulturell legitimitet. Det forventes at barnevernsarbeiderne forholder seg til kulturelle normer for den gode foreldreomsorg og den gode barndom slik at de i sin daglige praksis kan håndtere og sette grensene for hva som er akseptabel foreldreomsorg og akseptabel barndom.

Hjelpetiltakenes tvetydighet som hjelpende, kontrollerende, frivillige og tvingende tiltak kan forstås som del av denne normative innramming. Barnevernet – via barnevernarbeidernes ekspertkompetanse - forventes å vurdere om foreldrene ivaretar ansvaret for sine barn på en

kulturelt og individuelt forsvarlig og akseptabel måte.

2.2. Om foreldres involvering i barnevernets undersøkelse.

Foreldres rett til eller muligheter for involvering i barnevernets undersøkelse har ikke hatt noen fremtredende plass i offentlige dokumenter om barnevernet. Både lovforarbeidene og barnevernpolitiske dokumenter har – som vi har sett i kapittel 2.1. - primært hatt fokus mot barnevernarbeidernes posisjon og oppgaver i samhandlingen med foreldre. Foreldrene som samhandlingsaktører i barnevernets undersøkelse synes primært definert via den posisjonen som barnevernarbeiderne tildeles. Samtidig har foreldrene en posisjon som part i lys av forvaltningsloven, og som sådan en rolle hvor de kan stille krav til barnevernet. Dette kapitlet søker å tydeliggjøre hvordan foreldrenes posisjon trer frem som en partsposisjon og en samarbeidsposisjon innen juridiske og barnevernpolitiske dokumenter og fortolkningstekster relatert til 1992-loven.

Kapitlet starter med en kort beskrivelse av det endrede fokus på rettsvernet fra 1953- til 1992-loven. Dernest fremstilles barnets aktuelle posisjon innen barnevernets undersøkelser omkring hjelpetiltak, da dette har betydning for foreldrenes samhandlingsposisjon i forhold til barneverntjenesten. Det tredje temaet omhandler foreldrenes posisjon innen dagens barnevern og den tvetydighet som preger posisjonen innen barnevernets undersøkelse av behov for hjelpetiltak.

2.2.1. Barn og foreldres rettsvern fra 1953 til 1992-loven.

Ved overgangen til barnevernsloven av 1953 skjedde det lite med hensyn til endringer i foreldres og barns prosessuelle rettigheter. Deres formelle posisjon innen det nye barnevernet forble lik den posisjonen de hadde hatt innen vergerådslovens bestemmelser. Det vil si at den nye barnevernsloven bestemte at foreldre hadde rett til å uttale seg før nemnda gjorde vedtak i tillegg til at de hadde rett til å være til stede under forhandlingene i nemnda (bvl.1953;§ 8). Lovmakernes fokus var generelt ikke knyttet til saksbehandlingen og de formelle sidene ved barnevernet som forvaltningsinstans. Det var formålet med loven som stod i sentrum og garantiene mot ”forfeilende inngrep og uberettigede inngrep ligger i selve formålet med barnevernsnemndas virksomhet som er å hjelpe og verne” (Ot. prp. nr. 56. 1952:11). I tillegg kom bestemmelsene om de undersøkelsene som var påbudt, foreldres og barns adgang til å uttale seg, dommerens medvirkning og adgangen til å anke.

Kritikken mot mangelen på rettssikkerhet ble relativt raskt et sentralt fokus.¹⁰ Sveri (1957)

kritiserte den nye barnevernloven like etter at loven trådte i kraft:

”En er i dag tilbøyelig til å se bort fra endog de mest elementære rettssikkerhetsregler fordi inngrepene begrunnes med at de ”er til barnets beste”, er ”behandling” eller iverksatt ”for å hjelpe.”(Sveri 1957:IX).

Den påfølgende kritikk av barn og foreldres rettsvern ble i særlig grad knyttet til omsorgsovertakelser og tvangsinngrep hvor en undersøkelse av rettssikkerheten i barnevernet avdekket til dels grove brudd på gjeldende regler (Benneche 1967). Den barnevernpolitiske debatt på 1960-tallet var her knyttet til spørsmålet om å beskytte barn og foreldre mot uhensiktsmessige eller uriktige vedtak. Denne bedring av rettssikkerheten innen barnevernet var knyttet til en forståelse av barnevernet som et særlig inngripende maktsystem. Utover på 1970 og 1980-tallet sees samtidig en gradvis orientering mot et mer offensivt rettsvern i de barnevernpolitiske dokumenter, og i 1992 loven vektlegges i særlig grad barnets muligheter til selv å være mer aktivt med på å bestemme.

2.2.2. Barns medvirkningsmuligheter.

Barnevernlovens oppgave kan forstås ”å sikre en balanse mellom barnets rett til beskyttelse fra sine nærmeste på ene siden, og barn og familiens rett til beskyttelse mot urettmessige inngrep fra det offentlige side på den andre siden.” (St.meld. nr. 39 (1995-96):17). Barnet trer i denne sammenheng frem som en samfunnsborger med et rettsvern som innebærer beskyttelse mot overgrep eller uheldige oppvekstvilkår og mot krenkelser eller belastninger både fra private og offentlige (NOU 2000:12:179). Vernerettighetene til barnet ivaretas av både foreldrene og barnevernet og innebærer at barnet dels skal kunne vernes av foreldrene mot barnevernet og dels vernes av barnevernet mot foreldrene.

Arbeidet med 1992-loven hadde særlig fokus mot barnets selvstendighetsposisjon og loven har medført store endringer fra 1953-loven. Barnet forventes i dag å bli tildelt en posisjon som en aktør som skal høres i alle ledd i en barnevernssak. I lovforarbeidene ble barnets stemme innen barnevernet diskutert i lys av tre momenter: barnets selvbestemmelse, barnets rett til å bli hørt og barnets rett til å utøve partsrettigheter (NOU 1985:18: 269-270 og Ot.prp.nr 44 (1991-92):79-81). Lovforslaget endte med bestemmelser som skulle sikre at barn fikk si sin mening før vedtak ble fattet. I tillegg ble det understreket at det skulle legges vekt

¹⁰ Rettssikkerhetsbegrepet har vært forstått som ”mangetydig og uklart, men viser generelt til at den enkelte borger skal være sikret mot overgrep og vilkårlighet fra forvaltningens side, og at vedkommende skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og forsvare sine interesser.” (Eckhoff 1978, NOU 1985:18).

på hva barnet mente. Partsrettigheter fikk barn først når de hadde fylt 15 år.

Barnevernsloven ble endret i 2003 slik at barnekonvensjonens bestemmelser kunne inkorporeres i loven. Dette fikk særlig betydning for yngre barns rett til å uttale seg og bli hørt (Ot.prp. nr 45 (2002-03)). Dagens barnevernslov bestemmer dermed at barn som er fylt 7 år har en ubetinget rett til å bli informert og til å kunne uttale seg før barnevernet tar avgjørelse i saker som berører barnet (bvl.1992;§ 6-3). Barn under 7 år har samme rett dersom de er i stand til å danne seg egne synspunkter (Ofstad & Skar 2004:272). Kravet er uansett alder at saken må vedrøre eller berøre barnet. Retten gjelder alle sakstyper: både alvorlige og inngripende avgjørelser og avgjørelser som er mindre inngripende. Beslutning om hjelpetiltak er det mest sentrale eksempel på sistnevnte type tiltak.

Barnet er gitt en rett og ikke en plikt til å uttale seg. Det betyr at barnet ikke skal presses eller føle seg presset til å uttale seg. Barnet skal informeres om hva saken gjelder, og skal kunne uttale seg fritt om forhold det selv velger å si noe om, eller la være å si noe (Oppedal 2007:62-63). Det er organet som fatter avgjørelsen i undersøkelsen som har ansvaret for at barnet har fått sine rettigheter ivaretatt, noe som i de fleste tilfelle betyr barneverntjenesten. Tjenesten har dermed ansvar for å legge forholdene til rette for at barnet gis slik informasjon at hun/han forstår hva saken dreier seg om og gis reelle muligheter for å uttale seg. Barneverntjenesten trenger imidlertid ikke selv å gjennomføre samtalen med barnet. I de tilfelle barneverntjenesten ikke selv gjennomfører samtalen, skal de ha informasjonen fra barnet slik barnet uttrykte seg (Ofstad & Skar 2004:273).

Når barneverntjenesten skal vurdere, og ta en beslutning i en sak som berører barnet, er det ikke gitt at barnets mening skal gis avgjørende betydning. Barnets mening skal på ene siden tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet, og på andre siden skal barnets mening vurderes sammen med de andre momentene i saken. Barnevernet skal foreta det som betegnes som en helhetsvurdering (Ofstad & Skar 2004:274).

2.2.3. Foreldres muligheter for innflytelse.

Når barnevernet som statlig myndighet griper inn - og det blir en barnevernssak - blir foreldrene samtidig sentrale formalrettslige parter i saken. Samtidig er foreldrenes status som parter i undersøkelsen begrenset ved at verken beslutningen om *ikke å* iverksette en undersøkelse eller beslutningen om å starte en undersøkelse etter bvl.1992;§ 4-3 er å forstå

som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Dette betyr at foreldrene har begrensede prosessuelle rettigheter etter barnevernsloven og forvaltningsloven. Vedtaket om å opprette en undersøkelsessak kan verken påklages eller rettslig prøves (Ofstad & Skar 2004:61). Foreldrene kan heller ikke påklage tiltak som iverksettes som ledd i undersøkelsen. Innenfor disse rammene er kravet til medvirkning fra foreldrenes side knyttet til de rettigheter foreldrene har etter saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og barnevernsloven, særlig de bestemmelser som angår deres muligheter til å bli informert og få uttale seg i saker som er av betydning. Andre sentrale bestemmelser er barnevernets veiledningsplikt (jf. fvl.1967;§11), varslingsplikt (jf. fvl. 1967; §§ 16 og 17), foreldres rett til dokumentinnsyn (jf. fvl.1967; §§ 18 og 19), samt at opplysninger ”så langt mulig ”skal innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at den det gjelder har kjennskap til innhenting (jf. bvl.1992; §§ 6-4) (Oppedal 2007: 56-60). Barneverntjenesten har i lys av disse bestemmelsene et særlig ansvar for å sikre at foreldrenes synspunkter og interesser kommer til syne i saken og at de gis ”tilbørlig vekt og oppmerksomhet” i saksbehandlingen (Oppedal 2007: 53).¹¹

Oppedal (2007:56) mener foreldres medvirkning i prosessen er en forutsetning for at barneverntjenesten skal kunne utrede saken på en tilfredsstillende måte.

Saksbehandlingsreglene kan likevel ikke sikre at foreldrene gis en posisjon med innflytelsesmuligheter i undersøkelsen. Samhandlingsprosessen gjennom undersøkelsens ulike faser representerer en form for kontinuerlig uformelle skjønsvurderinger og bestemmelser som unndrar seg rettslig regulering. I tillegg er det en rekke beslutninger innen barneverntjenesten som tas som administrative vedtak hvor de faglig ansatte utøver et selvstendig lokalt skjønn (NOU 2000:12). Barnevernets undersøkelse med sikte på å vurdere hjelpetiltak representerer et slikt vedtak. Befringutvalget rettet søkelyset mot de rettssikkerhetsproblemer som kan oppstå innen de fasene av en barnevernssak hvor kontrollen og overprøvingen er tillagt barneverntjenesten selv, og gir uttrykk for at trusselen mot rettssikkerheten ikke primært ligger i lovverket:

”men mer i mangler ved selve *forvaltningen av lovverket*. Alle faser av en barnevernssak som ikke er underlagt kontroll representerer risiko for manglende ivaretagelse av rettsvern og rettssikkerhet. Denne risikoen øker proporsjonalt med antall faktorer som er egnet til å svekke tilliten til den som utfører arbeidet, og dermed også egenkontrollen.”(NOU 2000:12:184).

¹¹ Vektlegging av dette kravet er knyttet til domspraksis ved Den Europeiske menneskerettighetsdomstol i lys av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950. Denne domspraksis legger stor vekt på foreldres krav på involvering i barnevernets utrednings- og beslutningsprosesser, særlig utredningens første faser. Dette anses viktig ut fra hensynet til at feil i tidlige faser av en sak blir vanskeligere å rette opp senere. Domspraksis er knyttet til saker med omsorgsovertakelser, men har relevans for enhver undersøkelse med utgangspunkt i en vektlegging av mulighetene for tidlig involvering (Oppedal 2007).

Mens foreldrenes partsposisjon er lite berørt i barnevernpolitiske dokumenter er samarbeidsbegrepet hyppigere brukt. Barnevernets intensjon om tidlig hjelp for å hindre videre problemutvikling er knyttet til forestillinger om foreldresamarbeid. Barnevernets undersøkelse rettet mot hjelpetiltak forventes i særlig grad å bidra til et slikt samarbeid. Det vil si at det rettes et krav mot barnevernet om ”å gå i dialog med foreldrene” for å se etter løsninger som det kan samarbeides om, og som kan hindre nødvendigheten av mer inngripende tiltak (Oppedal 2007: 55).¹²

Utgangspunktet for foreldrenes sentrale posisjon som samarbeidspartner er barnevernets grunnleggende idé om at barn og foreldre har en felles interesse i å leve sammen. I det ligger at barnets behov og interesser primært skal søkes ivaretatt via ”det mildeste inngreps prinsipp”, det vil si at barnevernet forventes å fungere som et støttetilbud til utsatte barn og familier gjennom frivillige hjelpetiltak i hjemmet slik at barnet får vokse opp sammen med sine foreldre (St.meld. 40 (2001-2002), NOU 2000:12).

Interessefellesskapet mellom barn og foreldre danner grunnlag for også å forvente et interessefellesskap mellom barnevernet og foreldrene. Når siktemålet blir å bevare barn-foreldre-relasjonen vil relasjonen mellom barnevernet og foreldrene bli viktigere (Ericsson 1996, Larsen 1995, Midjo 2003). Det vil si at barnevern og foreldre har en felles interesse i å skape gode omsorgs- og oppvekstbetingelser for barnet. Dette fellesskapet gjør det mulig å forvente at foreldre trer inn i en samhandling med barnevernet, særlig med utgangspunkt i et barnevern hvor foreldrene kan bestemme om de ønsker hjelp eller ikke. Som diskutert i kapittel 2.1. har imidlertid frivilligheten klare grenser ved at den forutsetter at foreldrene erkjenner at barnet har behov for hjelp, og tar imot tilbudet om hjelpetiltak (Q-0982). Hensynet til barnets beste innebærer begrensninger i foreldrenes rett til å bestemme om de ønsker hjelp eller ikke. Det vil si at barnevernet kan sette foreldrenes stemme til side der dette vurderes som nødvendig av hensyn til ivaretagelse av barnets interesser. Samtidig er det vanskelig å etablere hjelp via tvang. Dette understrekes både i forarbeidene til loven og i retningslinjene for undersøkelsen (Ot.prp. nr. 44 (1991-1992:32), og impliserer i neste omgang en forventning til barneverntjenesten om å forsøke å motivere foreldrene til å ta i mot og nyttegjøre seg hjelpetiltak. Det betyr at samarbeidet med foreldrene inkluderer det å drive motiverende arbeid, som igjen kan bety en form for press i retning av ”frivilling tvang” (Stang

¹² Lovmakernes og forskriftenes betegnelse på forventningene til barneverntjenestens kontakt med foreldre er ”samarbeid”.

2007). Tvetydigheten i de frivillige hjelpetiltak viser dermed til et samarbeidsbegrep preget av asymmetriske trekk.

Når Barne- og familiedepartementet gjør rede for de sentrale verdiene i dagens barnevern blir barn og foreldre omtalt som ”medspillere” i barnevernets prosesser (St.meld. nr. 40(2001-2002):11), en status som synes å være i tråd med Befringsutvalgets ”samspillspartner” (NOU 2000:12:111). Begge statusene bestemmes å ha funksjonen som ”korrektiv” til de profesjonelles arbeid og vurderinger. Et korrektiv impliserer mulighetene for påvirkning, men hva som ligger i denne påvirkning er uklart. Det kan reises spørsmål om hvilke konsekvenser slik korreksjon forventes å ha ut over det at foreldrene får sagt sin mening. Undersøkelsen synliggjøres i denne sammenheng som et felt hvor det blir opp til det lokale barnevernet å bestemme hva som ligger i barnevernets forventninger til relasjonen samarbeid og posisjonene medspiller og samspillspartner.

2.3. Avsluttende kommentarer.

Barnevernets fokus mot forebygging viser til et overordnet mål om å realisere normalbarndommen for alle barn, det vil si integrering og inkludering i normalsamfunnet og lokalsamfunnet gjennom oppvekst i opprinnelsesfamilien. Dette kommer til uttrykk i barnevernloven av 1953, er videreført i barnevernloven av 1992 og reformulert i Befringsutvalgets evaluering (NOU 2000:12). I et historisk perspektiv viser endringene seg som en orientering mot å vektlegge oppvekst i foreldrehjemmet for stadig flere grupper av barn og stadig flere av de individuelle barna i som kommer i kontakt med barnevernet. Realisering av normalbarndommen for alle barn forutsetter en ny forståelse av forskjellighet; forskjellighet må fortolkes inkluderende og ikke ekskluderende. Dette kommer til uttrykk innen den barnevernpolitiske diskurs som økt anerkjennelse av mangfold i barneomsorgspraksiser og barns livsløp. Utviklingen kan dermed uttrykke en gradvis utvidelse av normalitetsbegrepet og en orientering mot å forstå barndom og barneomsorg som individuelle prosjekter.

Samtidig som forebyggingstanken representerer et kjernepunkt i barnevernets utviklingsoptimisme, har den vært vanskelig å realisere. Forebyggingsbegrepet framstår som vagt i forhold til å gi føringer for den konkrete virksomhet og i forhold til å bestemme effekten av tiltak. I perioder med økt oppmerksomhet mot problemutviklingen innen barndomsfeltet vil forebyggingsideen lett settes til side for mer konkrete kortsiktige løsningsstrategier. Den

barnevernpolitiske diskurs synes slik sett også delvis ”sturt” av at alvorlige problembilder har tatt oppmerksomheten og vært med på å forme både lovverket og den faglige praksis.

Kapitlet har i særlig grad vist hvordan barnevernets undersøkelse som faglig virksomhet er blitt gitt en økende oppmerksomhet og tyngde parallelt med endringene i barnevernsloven og det barnevernfaglige arbeidet mer generelt. Diskursen om fagliggjøringen av barnevernets undersøkelse fremtrer i dette kapitlet som innvevd i en prosess hvor barnevernets vurderinger og beslutninger har vært gjenstand for en kontinuerlig kritikk fordi barnevernet hverken har sett barn og unges problemer eller maktet å gi dem god nok hjelp. De iboende motsetningene i meningskonstruksjonen ”barnets beste” har i denne sammenheng bidratt til et kontinuerlig fokus mot forholdet mellom barnet, foreldrene og barnevernet. På ene siden har den barnevernpolitiske diskursen tematisert en interessemotsetning mellom barn og foreldre som blant annet har kommet til uttrykk via spenningen mellom barnevern og foreldervern. Innen denne motsetningen er barnevernet på parti med barnet. Styrkingen av barnets rettsvern generelt og mer spesifikt innen barnevernet har vært viktig i lys av dette motsetningsforholdet. På andre siden har den barnevernpolitiske diskursen tematisert et interessefellesskap mellom barn og foreldre som har kommet til uttrykk som en vektlegging av samarbeidet mellom barnevernet og foreldrene. Styrking av det hjelpende barnevernet gjennom fokus på frivillighet fra foreldrenes side og endringer i retning av fokus på foreldres medvirkning innen barnevernet kan forstås som viktige dimensjoner for å styrke interessefellesskapet mellom barn, foreldre og barnevern.

Kapitlet viser at tematiseringen av barnevernets undersøkelse først og fremst har fokus mot styrking av den barnevernfaglige kompetanse som grunnlag for den beslutningsmakt barnevernet har. Barnevernet er avhengig av at deres utrednings- og beslutningskompetanse har en slik anerkjennelse i befolkningen at beslutningsmakten fremtrer som en legitim makt. Å gjøre vurderinger og ta beslutninger som oppfattes som riktige av alle innen et felt med så mange og komplekse skjønsmessige tema som innen barnevernet er vanskelig. Det er likevel dette kravet som rettes mot barnevernarbeiderne og den undersøkelsen de skal gjennomføre.

Kravet kan forstås som særlig viktig – men også vanskelig - i undersøkelser rettet mot vurdering av behovet for hjelpetiltak. I utgangspunktet er dette en prosess hvor foreldrene forventes anerkjent som samspillspartnere for barnevernet. På andre siden forventes det at barnevernet overprøver og kan sette til side foreldrenes vurderinger i posisjonen som samspillspartner. Det vil si at samarbeidet med foreldrene må forstås innen en hierarkiserende

kontekst hvor den barnevernfaglige kompetanse utgjør en autorativ kompetanse.

3. KUNNSKAPSSTATUS.

Formålet med dette kapitlet er å presentere kunnskapsbidrag som omhandler eller har relevans for barnevernets undersøkelse som institusjonell virksomhet og interaksjonell praksis. Det er som sådan på ingen måte noen fullstendig oversikt over den empirisk forankrede forskning på barnevernets undersøkelsesprosesser. Forskningsbasert kunnskap om barnevernets undersøkelse i Norge og de prosesser som her tar form er relativt begrenset. En del av barnevernforskningen har fokus mot fenomener eller prosesser som ikke nødvendigvis er knyttet til bestemte faser i barnevernets arbeid. I den grad slik forskning tydeliggjør forhold av betydning for kunnskap om undersøkelsesfasen, er disse resultatene tatt med i kunnskapsoversikten. Et kunnskapsområde som har stor relevans for undersøkelsen som forskningsfelt, er barnevernets konstruksjoner av de problemer barn og foreldre strever med. I tillegg gir kunnskap om foreldres erfaringer med barnevernet og kunnskap om samhandlingen mellom barnevern og foreldre relevant kunnskap. Ser vi litt videre enn Norge blir det forskningsmessige kunnskapstilfanget stort. Forskning på barnevernets virkelighetskonstruerende arbeid og foreldres involvering i barnevernets utrednings- og beslutningsprosesser i andre land har relevans for kunnskapsfeltet i den utstrekning det synliggjør relevante fellestrekk og bidrar til oppmerksomhet på nye problemstillinger. Dette kapitlet vil derfor trekke inn både norsk og internasjonal forskning, særlig nordisk og britisk barnevernforskning.

I det første delkapitlet retter jeg fokus mot kunnskap om hvordan barnevernets vurderinger og bestemmelser av barn og foreldres problemer tar form, og hva som kjennetegner disse problemkonstruksjonene. Fokus rettes også mot hvordan den praksis som kommer frem i studiene søkes forklart. I det andre delkapitlet retter jeg mer spesifikk oppmerksomhet mot den kunnskap som foreligger om foreldres erfaringer med undersøkelsesprosessen og kunnskap om kjennetegn ved de interaksjonelle prosessene mellom barnevern og foreldre.

3.1. Hva kjennetegner barnevernets problemkonstruksjoner?

I lys av barnevernets tvetydige mandat og den kritikk som har vært reist mot barnevernets praksis i Norge så vel som andre land, har prosessene omkring vurdering av barn og foreldres problemer og beslutninger om omsorgsovertakelse fremstått som forskningsmessig interessante og viktige. Dette delkapitlet er bygd opp slik at jeg først introduserer tre studier som har tatt utgangspunkt i undersøkelses- og utredningsprosessen i komplekse saker for å

studere hvordan den barnevernfaglige problemforståelsen tar form og hvorfor den tar denne bestemte formen. For å utdype kunnskapsbildet trekker jeg så frem og diskuterer noen av de felles tema som studiene tar opp eller impliserer samtidig som jeg trekker inn andre relevante studier.

De tre studiene er gjennomført på ulike historisk tidspunkt, innen ulike nasjonale kontekster og med utgangspunkt i ulike typer av data. Den første studien er en britisk studie gjennomført av Robert Dingwall, John Eekelaar & Topsy Murray (1983). Selv om lovgivning, praksis og aktuelle problemstillinger har endret seg mye siden begynnelsen av 1980-tallet, er studien interessant ved at den synliggjør hvordan barnevernets ansatte tar i bruk ulike typer normalitetsorienterte strategier for å unngå å definere barnets omsorgssituasjon som avvikende. Den andre studien er en dansk studie av barnevernets undersøkelsespraksiser på 1990-tallet gjennomført av Tine Egelund (1997). Denne studien viser – i motsetning til studien til Dingwall, Eekelaar & Murray (1983) - hvordan barnevernets ansatte utøver en normativ kategoriserende praksis som skaper bilder av familiene som avvikende. Den tredje studien er norsk og har et noe annet fokus enn de to førstnevnte. Studien til Elisabeth Backe-Hansen (2001) er basert på saksfremlegg for fylkesnemnda og har som mål å utvikle en beslutningsmodell for barnevernet. Som ledd i dette overordnede mål søker studien blant annet å synliggjøre de faglige avveininger som saksbehandlerne gjør for å rettferdiggjøre omsorgsovertakelse og hvordan deres vurderinger så og si ”styres” av kontekstuelle forhold.

3.1.1. Studien til Robert Dingwall, John Eekelaar & Topsy Murray.

Et sentralt utgangspunkt for den etnografiske studien til Dingwall et al. (1983) var misforholdet mellom estimerte anslag om omfanget av barnemishandling i befolkningen og omfanget av faktiske barnevernssaker med slik problematikk. I et forsøk på å forstå dette misforholdet, retter Dingwall et al. (1983) oppmerksomheten mot samhandlings- og refleksjonsprosesser som medfører at noen saker med mistanke om barnemishandling ender med tvangstiltak og andre ikke. Analysen som baserer seg på observasjonsdata¹³ fra hverdagslivet innen lokale barnevernkontorer, viser at de profesjonelle – og særlig sosialarbeiderne - anvender det forfatterne betegner som ”ikke-kliniske kriterier” i arbeidet med å vurdere hvilke barn som kan være i behov av vern, og det er disse kriteriene studien utforsker videre (Dingwall et al. 1983:52).

¹³ Studien omtales som i hovedsak etnografisk, men supplert med spørsmål til aktuelle informanter og gjennomgang av dokumenter (Dingwal et al. 1983:21).

De ”ikke-kliniske kriteriene” viser til en institusjonalisert normativ referanseramme omkring det ”normale” familieliv. Referanserammen innebærer at fokus rettes mot foreldreansvaret og foreldrenes moralske karakter. Dette moralsk orienterte blikket representerer i følge Dingwall et al. (1983:55 ff) en form for lekmansteori for vurdering av avvik, det vil her si vurdering av barnemishandling. Studien viser hvordan både sosialarbeiderne og foreldrene forholder seg til et slikt lekmansteoribegrep om normalitet i forhandlinger omkring spørsmålet om barna har vært utsatt for omsorgssvikt og/eller mishandling. Kjernen i sosialarbeidernes referanseramme når de skal vurdere om omsorgen for barnet er akseptabel eller ikke, er koplet til foreldrenes moralske karakter.

Studien viser at sosialarbeidernes vurderinger er preget av forventninger om at foreldrene greier omsorgen for sine barn; barnevernets praksis styres av en ”rule of optimism” (Dingwall et al. (1983:79).. Denne optimismens herredømme¹⁴ kommer til uttrykk i sosialarbeidernes håndtering av undersøkelsessaker, inkludert deres vurdering av foreldrenes begrunnelser for de aktuelle hendelsene som ligger til grunn for mistanke om omsorgssvikt/mishandling. Optimismens herredømme kommer til uttrykk som en tendens til å dempe eller unnskyldte foreldrene. Forfatterne identifiserer to former for institusjonaliserte avviksdempende dimensjoner, nemlig ”naturlig kjærlighet” og ”kulturell relativisme” (Dingwall et al.1983:82).

”Kulturell relativisme” viser til en referanseramme som skaper et rettferdiggjørende rom for foreldrenes handlinger. Avviket innrømmes av foreldrene, men det begrunnes som tillatt eller nødvendig i den aktuelle situasjonen (Dingwall et al.1983:45 og 82). Det vil si at de handlinger foreldrene er anklaget for, ikke bestemmes som mishandling. I stedet bestemmes de som uttrykk for manglende kunnskap om de kulturelle forventninger til foreldreskap eller som uttrykk for positive forsøk på å overholde alternative normative standarder.

Dingwall et al.(1983.:86) mener sosialarbeiderne har en forståelse av foreldres kjærlighet til sine barn som en form for ”naturlig kjærlighet”, det vil si som et nærmest instinktbasert fenomen. En slik forståelse får som konsekvens at sosialarbeiderne er forberedt på å strekke seg langt for å hindre at barna blir flyttet hjemmefra; selv om omsorgssituasjonen for barna er vanskelig blir det at foreldrene utviser kjærlighet overfor barna sine det viktigste momentet.

¹⁴ Oversettelse fra Egelund (1997:103).

Dimensjonene ”kulturell relativisme” og ”naturlig kjærlighet” er sentrale trekk innen optimismens referanseramme som bidrar til å eliminere majoriteten av potensielle mishandlingssaker. Barnevernets institusjonelle makt kan dermed også forstås å fungere som en unnfallden makt inntil denne ”rule of optimism” bryter sammen; først da griper barnevernet inn med makt (Dingwall et al.1983:79). Det er to sentrale situasjoner som genererer inngrep fra barnevernets side. Den ene situasjonen inntreffer når foreldrene bestemmes som uforbederlige, det vil her si at de ikke godtar barnevernets inngrep i familien og vurderes å ha en manglende vilje til samarbeid med barnevernet (Dingwall et al.1983:92). Den andre situasjonen som bryter med ”the rule of optimism” er at foreldrene så og si mister kontrollen med situasjonen og problemene synliggjøres i ulike sammenhenger. Det betyr at situasjonen i hjemmet blir kjent og forstått som problematisk av mange instanser eller aktører innen hjelpeapparatet (Dingwall et al.1983:96).

Sosialarbeiderne søker altså på ulike måter å opprettholde det optimistiske perspektivet på foreldrene og prøver generelt å unngå å gå inn med tvangstiltak. Når de likevel må gripe inn i familier er det foreldrenes moralske karakter som mer enn noe annet påvirker valget av kandidater for tvangstiltak. Dette betyr at optimismens sammenbrudd slår klassemessig skjevt ut fordi forhold som tilfredsstillende materiell standard, en sosial respektabel livsførsel og samarbeidsvilje fungerer som vern mot kritikk av den moralske karakter (Dingwall et al. 1983: 101-102).

Dingwall et al. (1983) mener misforholdet mellom estimert og faktisk omfang av mishandlingssaker ofte fortolkes som uttrykk for at sosialarbeiderne har for stor respekt for foreldrenes autonomi i forhold til statens rolle.¹⁵ Dingwall et al. (1983) fortolker imidlertid dette misforholdet som uttrykk for statens dilemma mellom behovet for overvåkning av barneomsorgen og respekten for familiens autonomi: For ikke å ødelegge den liberale familie må staten balansere mellom hensynet til avdekking av problemene på ene siden og overvåkningen av familielivet på andre siden (Dingwall et al. 1983: 218-220). Optimismens herredømme fungerer som en slik balansestrategi som ivaretar den kulturelle motstanden mot overvåkning av familien.

¹⁵ Dette perspektivet kan forstås som i tråd med ulike former for kritikk om ”foreldrevern” som har preget debatten om barnevernet i Norge.

3.1.2. Studien til Tine Egelund.

Mens Dingwall et al. (1983) har fokus mot prosesser preget av normalitetskonstituerende praksiser har Egelund (1997) fokus mot avvikskonstituerende praksiser. Egelund (1997) analyserer hvordan det danske barnevernets undersøkelser tar form som en prosess hvor barn og foreldre gjøres til gjenstand for en degraderende kategorisering av sitt familieliv.¹⁶ Studien viser at barna er relativt usynlige i prosessene; det er først og fremst foreldrene som kategoriseres og konstrueres. Studien baserer seg på et datamateriale som omfatter observasjonsdata (sosialforvaltningens samtaler med familien og deres vurderinger av familiene i interne møter) og saksdokumenter, samt intervju med foreldrene. Familier som kommer i kontakt med barnevernet representerer et stort mangfold av særegne familiepraksiser, som i følge Egelund (1997) forsvinner gjennom kontakten med barnevernets saksbehandlings- og vurderingsprosesser. Forvaltningens måte å fremstille familiene på viser en selektiv praksis hvor saksbehandlerne fremstiller et negativt og pessimistisk bilde. Egelund (1997) peker på hvordan saker som legges frem til diskusjon blant kollegaer i stor grad dreier i retning av foreldrenes personlighet, handlinger og avvik i forhold til det tema som diskuteres. Hun betegner fremstillingen av en konkret sak som en form for artistisk konstruksjon fordi ”den på samme tid fastlægger reglene for adfærd, konstaterer overtrædelse af reglene og legitimerer de handlinger, der bliver resultatet. Konstruktionen generer sine egne konklusioner.” (Egelund 1997:214.). Poenget her er at fremstillingene fra sosialarbeidernes side ikke åpner for alternative tolkninger eller alternative relevante faktorer til forståelse av situasjonen. I stedet fremtrer en typologibasert praksis som skaper stiliserte, statiske og håpløse bilder av familiene. Det skjer en avvikskonstruksjon basert på et mønster av hvilke trekk ”i foreldres liv der anses for at være centrale for deres kapasitet som opdragere. Og desuden at tegne et mønster af, hvilke argumenter der anses for nødvendige og tilstrækkelige, når tidligere og fremtidige handlinger fra forvaltningens side skal begrundes.” (Egelund 1997:215).

Den kategoriserende praksis er del av et større bilde og har en funksjon utover selve prosessen. Det dreier seg blant annet om at fremstillingen må fremstå som argumentativ tilstrekkelig overfor det besluttede organ. Det vil si den må fungere slik at barn og foreldre transformeres ikke bare til klienter, men også til klienter hvor det kan iverksettes tvangstiltak

¹⁶ Barnevernet i Danmark hører inn under Sosialforvaltningens myndighetsområde.

(Egelund 1997:216-217). Omsorgsovertakelse/tvangstiltak knyttes til distinksjonen mellom verdig og uverdigg trengende. Gjennom den kategoriserende makt barnevernet har, kan de gi foreldre en slik normativt negativ profil at de defineres inn i posisjonen ikke-verdig klient, noe som igjen aktualiserer overvåking av barnet (Egelund 1997:222-224). Kategoriseringen av foreldrene koples i tillegg til et kontekstfritt individualpsykologisk perspektiv hvor familiens sosiale behov omdefineres til psykologiske behov. Omformingen har den funksjonen at familiens problemer blir håndterbare for barnevernet og sosialpolitikken (Egelund 1997: 235-236). Det tredje kategoriserende trekk knyttes til konstruksjonen av etniske minoritetsfamilier som fremmede; kategoriseringen tar form som en bestemmelse av kulturelle trekk som noe uforståelig ved familiens holdninger og atferd i forhold til for eksempel hjelpeapparatet og hjelpen. Konstruksjonen har en legitimerende funksjon i forhold til den måten familiene behandles på (Egelund 1997:241-242).

Transformasjonen av familie- og hverdagspraksiser til forvaltningsmessige og sosialfaglige perspektiver og kategorier styres på ene siden av de ansatte i sosialforvaltningen; de profesjonelle er gitt en tolkningsrett (Egelund 1997:258). Det tolkningsarbeid som foregår synes oppfattet som uproblematisk i den forstand ”at foreldres avvikelser fra normen er det centrale fokus for beskyttelsesarbeidet, og at avvikelser er en egenskap i foreldrenes person.” (Egelund 1997:337). De profesjonelles kategoriseringsmakt er på andre siden del av en institusjonell maktpraksis som de profesjonelle bare til en viss grad kan bestemme over. Sosialarbeiderne kan ikke trekke seg unna makten, selv om de kan utøve praksisen på litt ulike måter. Maktutøvelsen er en selvfølgelig gitt del av dagliglivets praksis innen barnevernet og ikke uttrykk for inkompetanse eller avvikende handlinger hos de profesjonelle (Egelund 1997:355). Denne maktpraksis bygger ikke på vitenskapelig kunnskap om hva som er skadelig for barn, men på ”alment og kulturelt gods om det normale familieliv og den normale barndom uttrykt gjennom hverdagsbetragtninger og moralske ytringer og af og til suppleret med professionelle termer.” (Egelund 1997:348). Her sees et tydelig sammenfall med de resultater som kom frem i studien til Dingwall et al. (1983), det vil si at barnevernet opptrer som en type normativ kulturbærer på barneomsorgens område gjennom oppmerksomhet mot normalitetens rammer for foreldres omsorgspraksiser og barnas barndomserfaringer.

3.1.3. Studien til Elisabeth Backe-Hansen.

Den tredje studien tar utgangspunkt i norsk virkelighet og retter oppmerksomheten mot beslutningsprosessen i saker som legges frem for barnevernsnemnda/fylkesnemnda med

forslag til omsorgsovertakelse av små barn (Backe-Hansen 2001). Et utgangspunkt for studien er at terskelen for å foreslå omsorgsovertakelse varierer, men at det er vanskelig å finne kjennetegn ved sakene og aktørene som kan forklare variasjonen og si noe om hva som er å forstå som ”riktig” terskel. Fokus rettes derfor mot beslutningsprosessen og saksbehandlernes måte å bygge opp saksfremlegget på, nærmere bestemt deres argumentasjon for å rettferdiggjøre at omsorgsovertakelse er nødvendig og riktig.

Studien viser generelt at saksbehandlerne ikke tar utgangspunkt i barn og foreldres fremstillinger av sin livsverden eller sin forståelse av denne når de bygger opp saksfremlegget. I stedet baserer saksfremlegget seg på en generalisert og normativ kunnskap om barn og foreldre på ene siden, og lovgivningens kriterier for dårlig omsorg for barn på andre siden. Denne praksis kommer mer konkret til uttrykk ved at saksbehandlerne i sin faglige fortolkning av den informasjonen de har, velger ut observasjoner, hendelser og utviklingsforløp som underbygger en argumentasjon som forholder seg til barnevernlovens inngrepskriterier. Resultatet er en barnevernfaglig utredning som systematisk og ensidig argumenterer for forslag om omsorgsovertakelse (Backe-Hansen 2001:242). Sett fra forfatterens ståsted uttrykker denne måten å anvende kunnskap på, forestillinger om riktige og rettferdige beslutninger i den forstand at ”beslutningstakerne faktisk var enige i at substansen i sakene stemte overens med lovens inngrepskriterier i samtlige kasus.” (Backe-Hansen 2001: 249).

Studien identifiserer to hovedstrategier i oppbyggingen av argumentasjonen i saksfremleggene. Den ene strategien dreier seg om en argumentasjon omkring et ”trumpf Kort”, det vil si at argumentasjonen blir organisert rundt ett enkelt, tydelig kjennetegn ved saken. Strategien preges av lite detaljer i beskrivelsen av barnas omsorgssituasjon. Det er triumfkortet – som oftest foreldrenes rusmisbruk - som gis oppmerksomhet og utdypes i saksfremlegget (Backe-Hansen 2001:166-173). Koplingen mellom barnas omsorgssituasjon og lovens inngrepskriterier er her ofte implisitt. Den andre strategien dreier seg om en argumentasjon som er organisert rundt en kombinasjon av kjennetegn fordi ingen av disse forholdene vil kunne få status som triumfkort alene. Denne strategien betegnes som ”et puslespill der informasjon ble bearbeidet gjennom ulike typer slutninger.” (Backe-Hansen 2001: 173). I disse sakene er argumentasjonen mer preget av å synliggjøre barnas omsorgssituasjon i lys av lovens inngrepskriterier enn der det er triumfkortstrategien som brukes. For begge typer strategier bygges det opp argumentasjonskjeder hvor siktemålet er å

begrunne og rettferdiggjøre omsorgsovertakelse, uten ”at motforestillinger eller argumenter for at barnet fortsatt skulle bo hjemme ble diskutert.” (Backe-Hansen 2001:242). Resultatet av barnevernarbeideres måte å bygge opp argumentasjonen på, er at konklusjonen om omsorgsovertakelse fremstår som rettferdig og riktig uten noen form for motforestillinger. Studien viser sammenfall med resultatene til Egelund (1997) med hensyn til hvordan den kategoriserende eller vurderende prosessen mangler motforestillinger mot de fortolkninger som gjøres.

3.1.4. Den problemkonstruerende praksis.

De tre studiene som er omtalt peker i samme retning, det vil si at de viser hvordan barnevernet konstruerer og befester maktpraksiser som tar utgangspunkt i normative referanserammer til bestemmelse av barn, foreldre og de omsorgspraksiser foreldre utøver overfor sine barn. Denne institusjonelle praksis reiser spørsmål om hvorfor undersøkelses- og utredningspraksisene tar en slik form.

Både Dingwall et al. (1983) og Egelund (1987) forstår den aktuelle praksis i lys av strukturelle forklaringer som barnevernarbeiderne i liten grad har kontroll med. Deres konklusjoner omkring barnevernet er likevel noe forskjellig. Egelund (1997) forstår barnevernet som et statlig maktapparat hvor barnevernarbeidernes kunnskaper og kategoriserende arbeid fungerer som en repressiv undertrykking av utsatte familier i kontakt med sosialforvatningen. Her er det koplingen mellom den institusjonelle maktposisjon og det kunnskapstilfang som forstår barn og foreldre på bestemte måter som skaper den avvikende familie og det avvikende barn. Dingwall et al. (1983) bestemmer barnevernets praksis som innvevd i en samfunnsmessig sosial orden hvor barnevernets makt er slik regulert at den sikrer statens behov for overvåking og kontroll med barn-foreldre-relasjonen og barnet som fremtidig borger uten å ødelegge familieinstitusjonen. Denne balanserende virksomhet kan ha som konsekvens at barnevernet ikke greier å verne barnet tilstrekkelig (Dingwall et al. 1983:244). Samtidig fungerer barnevernets normativt forankrede undersøkelsespraksis slik at sosioøkonomiske forhold har avgjørende betydning for hvilke familier som trer frem som avvikende familier.

Flere senere studier peker på hvordan overvåkingen av familier har økt ved at barnevernet blir en deltaker i iverksettingen av stadig nye overvåkningspraksiser overfor utsatte barn og deres familier. Det vil si at bestemte grupper av barn og familier blir mer utsatt for

overvåkning og kontroll enn andre. Barn er generelt forstått å være mer utsatt for overvåkning enn voksne (James & James 2001), og utsatte barn enda mer (Lindsay 1998). Garrett (2004:64-65) peker på hvordan den nye datateknologien gir muligheter for å etablere databaser med opplysninger om barn på en helt annen måte enn tidligere. Det betyr muligheter for barnevernet til å etablere effektive og omfattende overvåkningssystemer av barn og unge. Ønsket om å rive ned barrierer innad i hjelpeapparatet med det formål å sikre utsatte barn mer effektiv hjelp, kan dermed også fungere som en vei til økt overvåkning (Garrett 2004:66). Endringene i inngrepskriterier i barnevernsloven av 1992 som betydde en senkning av terskelen for barnevernets intervensjon, uttrykker også en form for økt overvåkning (Ericsson 2000:19). Disse eksemplene på ulike former for overvåkning kan fortolkes som en gjennomhulling av familieinstitusjonen. Gjennomhulling kan slå ut i ikke-ønsket økende kontroll med utsatte barn og deres familier ettersom de har mer kontakt med hjelpeapparatet enn andre familier. Samtidig kan en gjennomhulling av familieinstitusjonen forstås å bidra til økte muligheter for å hjelpe barn som ikke får tilstrekkelig omsorg, hjelp og støtte fra sine foreldre.

Forholdet mellom barnevernet og familien som uttrykk for et undertrykkelsesforhold har vært knyttet til et begrep om "statspaternalisme" (Calder 1995, Harding 1991). Begrepet viser i denne sammenheng til hvordan barnevernets intervensjon i familien fremstilles som et positivt vern om barnet, samtidig som det underliggende motiv er kontroll med familien. Barnevernets ivaretagelse av "barnets beste" blir her en form for ideologi som tilslører makten og som bidrar til å opprettholde, legitimere og videreføre klienters avhengighet av hjelp. Harding (1991) fremstiller statspaternalisme som et trekk ved barnevernet som i et historisk perspektiv har vært mer eller mindre aktualisert og fremtredende. Statspaternalismens mest dominante periode knyttes i England til 1970-tallet og delvis til 1980-tallet hvor avdekkingen av grove mishandlingssaker førte til et rop på staten som en mer sentral og aktiv aktør ovenfor familien for å sikre vernet om barnet ovenfor foreldrene (Harding 1991). Innen norsk kontekst har statens rolle som legitim representant for vernet om barnet hatt en sterk forankring gjennom hele det 20. århundre. Samtidig kan fokus på omsorgssvikt og barnemishandling på 1970/1980-tallet forstås som en periode med en revitalisering av et verneperspektiv ovenfor barnet i lys av barnets nye rettighetsposisjon og dermed den potensielle interessemotsetningen mellom barn og foreldre.¹⁷ I denne sammenheng fremtrer statspaternalisme også som et

¹⁷ Jf. kapittel 2 "Om barnevernets undersøkelse."

begrep som kan forstås å uttrykke en positiv makt ved at barnevernets intervensjon knyttes til regulering av uheldige familierelasjoner og en framtidig frihet eller frisetting av barnet (Ericsson 2000). Det vil si at personer som ikke er i stand til å utøve sin autonomi kan få hjelp til å komme fri av undetrykkende relasjoner eller uverdige livsforhold (Abrahamson 1985).

En annen innfallsvinkel til forståelse av barnevernets maktpraksis sees i studier som synliggjør hvordan sosialarbeidernes praksis i økende grad preges av byråkratisk-juridiske rammer som så og si overstyrer det profesjonelle arbeidet. Howe (1992) mener det juridiske rammeverket for barnevernets arbeid og vurderinger fører til en økende standardisering, med den konsekvens at sosialarbeiderne fremstår som passive aktører. Buckley (2000a, 2000b) forstår endringer i barnevernets praksis som uttrykk for at de byråkratisk-juridiske reglene ”invaderer” skjønnsområdet til de profesjonelle aktørene. Dermed må sosialarbeiderne kontinuerlig reforhandle egne faglige sannheter i lys av byråkratiets kontrollerende formål, administrative rutiner, regler etc. Forfatteren mener at de sakene barnevernet forholder seg til er så komplekse, forskjellige og mangetydige at det er et problem å forholde seg til de entydiggjørende referanserammene som i økende grad preger barnevernets praksis. Når prosedurale krav og organisatoriske normer likevel må følges får dette som konsekvens at det etableres en mer skjult referanseramme for vurdering, hvor ideologiske og pragmatiske hensyn slik som foreldrenes moralske atferd influerer beslutningene (Buckley 2000a:254, 2000b:21). En endring av dette krever i følge Buckley (2000b) at de forhold som hindrer utviklingen av en god praksis må dreie seg om noe mer enn prosedyrer og bestemmelser, nemlig:

” a new mindset on the part of practitioners, and their managers. An approach to assessment which focuses more on children’s welfare than parental culpability, and one which encompasses social problems in a broader sense, would clearly achieve better outcomes for all concerned.” (Buckley 2000b:21).

Situasjonen forstås her som preget av et motsetningsforhold mellom positive trekk som for eksempel kritisk refleksjon og kreativitet innen utdanningen og den rutinekompetanse som preger praksisfeltet (jf. også Howe 1992). Det vil si at sosialarbeideren oppfattes å ha ferdigheter, verdier og kunnskaper som krever en form for vern i møtet med praksisfeltet: utfordringen er å operasjonalisere den profesjonelle kompetanse slik at praktikernes prosedurale kompetanse blir del av en refleksiv praksis (Buckley 2000a: 261). Dermed er vi inne i et tema omkring kompetansen til de ansatte i barnevernet. Studiene til Dingwall et al.(1983), Egelund (1997) og Backe-Hansen (2001) beskriver alle den

barnevernfaglige kunnskap og kompetanse som en type allmenn kunnskap omkring normalitet eller generalisert kunnskap om barneomsorg og omsorgssvikt, dels som preget av manglende refleksjon. Backe-Hansen (2001:192) peker også på hvordan slutningene knyttet til case-fremleggene i saksdokumentene for fylkesnemnda får en proklamatorisk form i stedet for å være problematiserende. Vurderingene fra sosialarbeidernes side får dermed et skråsikkert uttrykk (Backe-Hansen 2001:241).

Studier som har rettet oppmerksomheten mot samtaler som foregår "backstage" mellom barnevernarbeiderne viser at samtaler har en viktig enighetskonstituerende funksjon, og til dels også en ansvarsavlastende funksjon (Vagli 2009, Buckley 2000a, Pithouse & Atkinson 1988). Pithouse(1987:7) peker blant annet på hvordan interne møter fungerer som en arena hvor ansatte kan forsvare sin egen praksis og alltid få støtte fra de andre. Konsekvensen er at den praksis som blir utøvd fremstår som "god praksis" fordi det ikke stilles spørsmål ved det de andre har gjort.

Backe-Hansen (2001:265) mener forskningsbasert kunnskap har verdi som grunnlag for barnevernets beslutninger og forstår det barnevernfaglig kompetanseproblem som knyttet til forholdet mellom forskningsbasert kunnskap og verdier. Hun diskuterer også hvordan barnevernet kan utvikle en bedre beslutningspraksis gjennom koplingen mellom en faglig god anvendelse av skjønn og en etisk riktig måte å ta beslutninger på. Woodcock (2003) retter også blikket mot sosialarbeidernes kompetanse som viktig forklaringsvariabel for dårlig praksis. Gjennom fokus på sosialarbeidernes forståelse av og konstruksjoner av foreldres barneomsorg og deres muligheter for å fungere som støttespillere og endringshjelpere for foreldre, konkluderer hun med at sosialarbeiderne på ene siden har relevant kunnskap om foreldreomsorg ved at de for eksempel anvender begreper fra psykologisk litteratur. På andre siden fremtrer denne kunnskapen som overfladisk og statisk: sosialarbeiderne forholder seg ikke til forhold som kan ligge under problemene med å mestre barneomsorgen eller problemer knyttet til konteksten for foreldrenes omsorg (Woodcock 2003:100-101). I stedet for å hjelpe eller veilede foreldrene med de problemer som ligger til grunn for den omsorgspraksis de utøver, retter sosialarbeiderne fokus mot foreldrenes ytre omsorgsatferd og forventninger om endret omsorgspraksis. Når den forventede atferd ikke blir realisert forstås det som uttrykk for motstand hos foreldrene. Et sentralt poeng her er at fokus mot atferd og krav til foreldrene om endret praksis, representerer en individorientert normativ tematisering av foreldreansvaret (jf. også Parton, Thorpe & Wattam 1997). Vektleggingen av slik ytre foreldreatferd skaper i følge

Woodcock (2003:102) problemer med å utvikle et dobbeltperspektiv som omfatter å bedre foreldrenes kapasitet som foreldre og å vurdere barnets behov for vern. Sosialarbeiderne må med andre ord øke sin kompetanse knyttet til foreldreomsorg slik at de kan hjelpe foreldrene med å løse problemene som truer foreldrenes kapasitet som foreldre.

Mens Woodcock (2003) og Backe-Hansen (2001) mener det ligger endringsmuligheter i det å utvikle en kunnskapsbasert praksis (vitenskapsbasert kunnskap, innsikt og kompetanse), har andre reist spørsmål omkring vitenskapens status som kunnskaps- og premissleverandør for praktisk problemløsning av barnevernets utfordringer (Healey & Fook 1994, Eriksen & Skivenes 1997, Lichtwarck & Clifford 1996). Dagens barnevernfaglige arbeid er her forstått å vise til et mer allment kunnskapsmessig legitimitetsproblem hvor forholdet mellom kunnskap, verdier og ekspertkunnskapens gyldighetsområde står sentralt. Healey & Fook (1994) er opptatt av et begrep om empowerment og mener barnevernarbeiderne bør utvikle en bevissthet omkring posisjonen til den profesjonelle kunnskap i samhandlingen med klienten og sin egen dominante bruk av denne kunnskap. Perspektivet impliserer blant annet spørsmål om den vitenskapsbaserte barnefaglige kompetanse kan ha krav på større sannhetskraft enn den praksiskunnskap foreldrene besitter.

Parton et al.(1997) sin studie av barnevernets undersøkelsespraksis kritiserer det kunnskapsparadigme som har preget barnevernets arbeid i saker med mistanke om overgrep og mishandling. Med utgangspunkt i et konstruktivistisk ståsted rettes fokus mot hvordan fenomenet barnemishandling på ene siden relevansgjøres, tar form og bestemmes i konkrete saker. Et sentralt poeng i denne sammenheng er at vurderingsprosessen i liten grad greier å identifisere aktuell skade eller risiko for skader hos barnet. Det vil si at få barn viser indikasjoner på om det foreligger overgrep eller mishandling. I mangel på slike bevis orienterer barnevernarbeiderne seg mot risikohåndtering i form av å gi råd eller advarsler i forhold til atferd eller trekk ved familielivet som ligger utenfor det kulturelt akseptable. Familiene er imidlertid lite interessert i den veiledningen som gis (Parton et al.1997:186-187). Studien viser altså at undersøkelsen tar form som en forhandlingsprosess mellom de involverte partene om hvordan konkrete situasjoner og handlinger kan fortolkes som akseptable eller ikke, hva som er risikosituasjoner og ikke. Den praksis som tar form forstås som innvevd i prosesser som går langt utover en ren vitenskapelig kunnskapsbestemmelse av de fenomener som barnevernet forholder seg til og måter å hjelpe barn og familier på. Forfatterne mener her at fenomenet seksuelle overgrep har bidratt til en endring i

barnevernarbeidet fra fokus mot barns behov/velferd til fokus mot risikovurderinger og veiledning (Parton et al.1997: 218). Avdekking av seksuelle overgrep berører alle sosiale sjikt i samfunnet, det er ikke bare de marginaliserte familier som kommer i kontakt med dagens barnevern. Denne utvidelsen av barnevernets potensielle klienter forstås som et viktig grunnlag for barnevernets fokus mot risiko som det nye kunnskapsbegrepet for barnevernarbeidet. Forfatterne er kritisk til risikobegrepet som barnevernarbeidets fokus fordi både barnevernarbeidernes og familiens oppmerksomhet rettes mot konsekvenser av de mangler som preger situasjonen til barnet, uten at de har ressurser til å gjøre noe med det:

”Notions of risk have thus taken on a strategic contemporary significance for rationing services and holding professionals and others to account in a changing political and economic context, where potential need and demand is increasing but where there are insufficient resources. What we are also arguing is that statements about risk have become the key *moral* statements of society and lie at the heart of child protection work.” (Parton et al. 1997:245).

Buckley (2000a, 2000b) viser hvordan vurderingsprosessen i undersøkelser er orientert mot foreldrenes moralske atferd generelt, også deres moralske atferd i forhold til samhandlingen med barnevernet. Analysen viser i tråd med Dingwall et al. (1983) en tendens til ”rule of optimism” blant sosialarbeiderne. Det vil si at foreldres forståelse av bekymringen, deres villighet til å diskutere beskyldningene eller bekymringen, deres åpenhet med hensyn til problemer med omsorgen og deres samarbeidsvilje overfor sosialarbeiderne ligger under som kriterier for ikke å beslutte omsorgsovertakelse eller bruk av tvang (Buckley 2000b:19).

Samlet synes beslutningene om både henleggelse og videre oppfølging av saker å være

”influenced by a combination of pessimism about the value of intervention and ambivalence about the boundaries between poor quality care and ’neglect’ families in a context of general adversity.”(Buckley 2000a:255).

Å ha ansvar for vurderinger av andres livsform og sette grensene for akseptabel barneomsorg i konkrete saker er både faglig krevende og emosjonelt vanskelig. Vagli (2009) viser hvordan barnevernarbeiderne i sine kollegiale diskusjoner om saker bruker et ”følelsesspråk” for å håndtere utfordringer de står ovenfor i den forstand at de bruker følelsesmessige ord og uttrykk som en form for retorikk for å legitimere sin egen nødvendige tvangspregede praksis.

Den forskningsbaserte kunnskap som er presentert her viser hvordan barnevernets undersøkende praksis fremtrer som en særlig asymmetrisk og normativ praksis som konkret tar form gjennom barnevernarbeidernes vurderinger og strategier. Det vil si at barnevernarbeiderne er innvevd i – og dermed bidrar til å befeste – barnevernet som et regime som kategoriserer, stempler og bestemmer utsatte barn og deres familier på måter som gjør at

barnevernsarbeidet fremstår som undertrykkende. Som sådan fremstår institusjonen og relasjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre som strukturelt gitt.

Samtidig viser diskusjonen omkring den undertrykkende praksis at det kan reises spørsmål om de moraliserende, stigmatiserende og dels rituelle trekk ved barnevernets praksis kan endres. Debatten omkring barnevernets undersøkelse i Norge viser både historisk og samtidsmessig en barnevernpolitisk tro på at styrking av det kunnskapsmessige fundamentet hos barnevernarbeiderne kan endre praksis (jf. kapittel 2). Likeså viser presentasjonen av ulike studier i dette kapitlet at barnevernets kunnskapsgrunnlag og kunnskapsfokus også forskningsmessig er en aktuell tematisering i forhold til de problemer som forskningen tydeliggjør.

Spørsmålet om endring av barnevernsarbeidet med fokus på barnevernarbeiderne er imidlertid kritisert for å ikke gripe de positive trekk ved den institusjonelle prosessen. Ferguson (2001) er grunnleggende kritisk til den forskningen som synliggjør barnevernets virksomhet gjennom fokus mot den stigmatiserende praksis. Han ønsker å vise hvordan barnevernets praksis også kan synliggjøres som en god praksis, og tar utgangspunkt i en undersøkelse av barnevernmeldinger til et utvalg barneverntjenester i Irland. Sakene ble fulgt opp gjennom ett år med fokus på analyse av "how the system processed cases" fra melding til beslutning (Ferguson 2001: 2). I artikkelen synliggjøres et typisk case fra studien med hensyn til hvordan sosialarbeideren bruker kreativitet i samhandlingen med barn og foreldre og tilrettelegger for deres aktive rolle i prosessen. Foreldrenes bidrag kommer til uttrykk som måter å initiere og påvirke prosessen på. Sosialarbeidernes rolleutforming og samhandlingskompetanse synliggjøres her som kjernen i en mulighet for å realisere en alternativ praksis. Det vil si at fokus rettes mot forhandlinger med foreldrene (Ferguson 2001: 9). Healey (1998) er også kritisk mot den forskningen som ser barnevernarbeiderne som del av en strukturell makt hvor forholdet mellom barnevernarbeidere og foreldre forblir innen en hierarkiserende forståelsesramme. Hennes poeng er at forskningens fokus må komme ut over å forstå barnevernarbeiderne som ensidig utøvere av makt og foreldrene som ensidig ofre for denne makt.

3.2. Foreldres erfaringer med barnevernet og innflytelse i undersøkelsesprosessene.

Kunnskapsbildet av undersøkelsesprosessene kan utdypes ved å rette oppmerksomheten mot forskning om foreldres erfaring medvirkning i samhandlingen med barnevernet og

barnevernarbeiderne. Likeså er det av interesse å trekke inn forskning med fokus på interaksjonelle trekk hvor både barnevernarbeidernes og foreldrenes strategier i samhandlingen synliggjøres.

Christiansen (1992) gir et bilde av hvordan foreldre kan oppleve barnevernet i Norge som et maktapparat. Kontakten med barnevernet som ofte kan starte som en positiv opplevelse, blir endret og avløst av avmakt når det går opp for foreldrene at barnevernet kan beslutte å sette inn tiltak som går på tvers av deres egne ønsker. Foreldrene tematiserer i særlig grad tapet av autonomi i det øyeblikk barnevernet trer inn i familien ved at barnevernet bestemmer når de skal komme på besøk og hva det skal snakkes om. Christiansen (1992:31) peker på tre forhold som synes å ha betydning for hvordan samhandlingen mellom familien og barnevernet utvikler seg i en sak; a) i hvilken grad familien selv aksepterer å ha problemer som påpekes i meldingen til barnevernet, b) i hvilken grad familien orienterer seg mot samarbeid med barnevernet og c) hvordan sosialarbeiderne takler sinne fra foreldrenes side og greier å få fram og anerkjenne de problemoppfatninger som familiene selv legger fram. Hall, Sarangi og Slembrouk (1997:276-278) viser tilsvarende at barnevernarbeiderne i starten av en sak kan være tilbakeholdne med å ytre seg om negative trekk ved foreldrene. Relasjonen endrer seg imidlertid når barnevernarbeiderne ikke oppnår et samarbeid med foreldrene som muliggjør endring. Da tvinges så og si barnevernarbeiderne til å fokusere negative trekk ved foreldrene for å få de til å samarbeide med seg. Dingwall et al. (1983:92-98) fant på samme måte at foreldres motstand mot samarbeid og endring begrunnet og rettfærdiggjorde endrede strategier fra barnevernets side. Uggerhøj (1995) viser i en studie av samhandlingen mellom barnevernarbeider og foreldre i Danmark hvordan foreldrene etterspør det å få bruke den erfaringskunnskapen de har i samhandlingen. Når det her oppstår problematiske samarbeidsforhold mellom barnevernet og foreldre kan det i følge Uggerhøj (1995) ha sammenheng med at barnevernarbeiderne blir mer opptatt av å forklare og rettfærdiggjøre sin intervensjon i stedet for å lytte til familien og deres oppfatninger. Foreldrene hverken involveres eller respekteres i samhandlingen.

Når foreldrene har andre erfaringer og forståelse av en situasjon enn barnevernet, kan de erfare avmakt i møtet med et barnevern som ikke lytter til deres meninger. Egelund (1997:352) mener barnevernet i liten grad samarbeider med foreldrene i betydningen å delta i hele undersøkelsesprosessen. Slik manglende involvering av foreldrene sees i sammenheng med profesjonsmodellens krav på å forvalte den sanne kunnskap hvor foreldrene kun blir leverandører av fakta til diskusjoner som de selv ikke kan delta i (Egelund 1997:354).

Studier av foreldres erfaring med samhandlingen med barnevernet viser at foreldrene er opptatt av hvordan de blir møtt av hjelpeapparatet og sine muligheter for å få så god hjelp som mulig (Christiansen 1992, Uggerhøj 1995, Sandbæk 1995). De synes imidlertid lite opptatt av medvirkning i seg selv. Studien til Slettebø (2008) viser at de fleste foreldrene er fornøyde med mulighetene for med- og påvirkning i samhandlingen med barnevernet, og mødrene mer enn fedrene. Tilfredsheten er størst blant foreldre som har hjelpetiltak i hjemmet. Til tross for foreldrenes tilfredshet viser studien at de har liten faktisk innflytelse. Foreldrenes involvering i prosessene dreier seg mer om en form for konsultasjon hvor ”det stort sett er fagfolkene som dominerer i relasjonen og som styrer utformingen av individuelle tjenestetilbud. Samhandlingen med de profesjonelle kan betegnes som en form for styrt eller kontrollert samarbeid.” (Slettebø 2008:251).

En rekke andre studier viser samme tendens. Det vil si at foreldrene opplever det generelt som positivt at de blir invitert med inn på drøftings- og beslutningsarenaer, selv om de i liten grad er reelle deltakere i barnevernets møter og beslutningsprosesser (for eksempel Corby, Millar & Young 1996, Farmer & Owen 1995, Biehal 1993). Biehal (1993) peker på at det på ene siden forventes at foreldrene skal bidra med informasjon i møtet med barnevernet, men at de på andre siden ikke blir hørt fordi sosialarbeidernes vurderinger i stor grad er basert på informasjon hentet fra fagfolk (Biehal 1993:132). Gjennom denne samhandlingen skjer en perspektivforskyvning hos sosialarbeiderne; de profesjonelle bruker andre betegnelser og begreper og ser situasjonen ut fra en institusjonell referanseramme. Samhandlingen med andre fagfolk medfører at sosialarbeidernes vurderinger innsnevres slik at de tilpasses institusjonelle tenkemåter og tiltak. Dette er i tråd med funn fra forskning på samtaler innen ulike deler av den offentlige forvaltning. Sosialarbeiderne – forstått som ”street-level bureaucrats” (Lipsky 1980) eller ”grasrotbyråkrater” (Esping 1984:72) - fremstår med stor makt gjennom den relativt selvstendige arbeidssituasjonen de har i tilknytning til vurderinger i forkant av beslutninger om ytelse/tjenester. Gjennom de kategoriseringer som her gjøres, transformeres klientenes utsagn til standardiserte administrative problemer og kategorier for at institusjonene skal kunne yte hjelp eller andre tjenester (se for eksempel Egelund 2004, Mik-Meyer 2004, Hydén 1999, Kullberg 1994, Cedersund 1992, Prottas 1979). De som søker hjelp trer dermed inn i interaksjonelle prosesser de i liten grad kan påvirke.

Kunnskap om barnevernets kategoriseringsarbeid har også vært knyttet til forskning på barnevernets journaler. Journaler er barnevernarbeidernes domene; det er de som bestemmer

hva som skrives ned av det som det samtales om, og hvordan det skrives. Det vil si at det skapes virkeligheter gjennom skriftliggjøringen. Én problemstilling som har vært reist i denne sammenheng er i hvilken grad barn og foreldres stemmer likevel kan ”høres” og ha innflytelse gjennom formidlinger av hva de sa. Gjennom en studie av barnevernjournaler fra 1950 og 1980-tallet viser Engebretsen (2005) hvordan journalene kan fungere forførende på leseren gjennom måten språket brukes. Blant annet peker han på hvordan journalene kan fremstå som uttrykk for både barn og foreldres oppfatninger, meninger etc. så vel som uttrykk for en felles skapt virkelighet, mens det er barnevernets ståsted som formidles via barnevernarbeiderne som forfattere. Det vil si at den språklige retorikken i form av for eksempel begrepsbruk og dialogiske presentasjonsformer tilslører at det kun er barnevernets ståsted som formidles.

Hall & Slembrouck (2001) synliggjør hvordan foreldrene er aktive samtaledeltakere i så kalt ”case conference” møter¹⁸ med barnevernet hvor også andre profesjonelle er til stede: de uttrykker uenighet vedrørende fakta og hendelser, de gir forklaringer med utgangspunkt i sin livsverdenforståelse, de uttrykker enighet og de utfordrer konklusjonene som de profesjonelle formidler. Foreldrenes innflytelse er likevel begrenset. De befinner seg i en posisjon hvor de kun kan reagere, det vil si komme med modifierende ytringer om informasjon som de oppfatter som feil. I tillegg er foreldrenes fokus knyttet til konkrete hendelser, mens de profesjonelles samtale preges av generaliseringer. Deltakerposisjonen til foreldrene er reell kun så lenge det dreier seg om å få komme frem med sitt eget synspunkt. Foreldrene blir ikke deltakere i de profesjonelles debatt, de blir defensive aktører i samhandlingen.

Buckley (2000a) viser imidlertid til en tvetydighet i foreldrenes medvirkningsposisjon; at de på ene siden har stor makt og på andre siden en illusorisk makt. Samhandlingen og forhandlinger mellom barnevernet og foreldrene preges av dobbelheten mellom den kontrollen barnevernet utøver og det behovet de har for samarbeid med familien. Behovet for samarbeid medfører at foreldrene ikke bare blir å forstå som avmektige:

“parents could still be extremely effective in both controlling the level of quality of intervention, and ultimately in terminating contact all together, irrespective of the “progress” made, or the existing situation with regard to the protection and welfare of the children.” (Buckley 2000a: 259).

I de tilfelle hvor barnevernets bekymring er relatert til omsorgssvikt og foreldrene ikke ønsker kontakt, kan foreldrene styre sin egen involvering gjennom grad av tilgjengelighet; de kan

¹⁸ Case-conference kan sammenliknes med norsk barnevern sine meldingsmøter eller nettverksmøter ved inngangen til en sak. Det er møter hvor de relevante aktørene i saken inviteres til et felles møte med de aktuelle foreldre/barn. En av intensjonene med disse konferansene har vært økt medvirkning fra familien.

f.eks. la være å åpne døra når sosialarbeideren ringer på eller la være å møte til avtaler på kontoret. På andre siden deltar ikke foreldrene i beslutningsprosessene og kan dermed ikke synliggjøre egne ressurser og bidra til beslutninger som kan øke velferden og verne de barna som bekymringen dreier seg om (Buckley 2000a:260).

Innen norsk barnevernforskning har spørsmålet om foreldrenes innflytelse også vært knyttet til et begrep om "foreldreværn". Christiansen et al. (1998) sin intervjustudie av hvilke forhold barnevernarbeiderne vektlegger i beslutninger i undersøkelsessaker viser et generelt sterkt fokus mot foreldrene, mens barna blir usynlige. Studien viser også at mange av undersøkelsessakene henlegges både til tross for at barnevernarbeiderne er bekymret for barna og mener det burde vært iverksatt hjelpetiltak. Det vil si at barnevernet i liten grad bruker sine muligheter for å utøve beslutningstvang i forhold til foreldrene. En slik henleggelsespraksis kan fortolkes i retning av et "foreldreværn", det vil si at barnevernets lytting til foreldrene går på bekostning av barnas behov og interesser (Christiansen et al. 1998:103).

Når foreldre ikke synes opptatt av medvirkning i seg selv, men samtidig opptatt av å få adekvat hjelp, kan dette bety at foreldrene opptrer strategisk. En studie av Hetherington & Piquardt (2001) viser hvordan foreldrene tar i bruk kontekstuelle relevante strategier for å få den hjelp de ønsker. Forfatterne sammenlikner samhandlingen mellom foreldre og barnevern i Tyskland, Frankrike og England, og viser at de ulike strategiene som anvendes kan forstås som knyttet til forskjeller mellom de ulike barnevernssystemene. Det vil si foreldre som mestrer å "lese" de gjeldende normene innen det aktuelle byråkratiske system og opptrer i tråd med disse normene får ønsket hjelp. En slik mestringsstrategi kan være å ikke stille krav (Uggerhøj 1996). Strategien gjenfinnes i ulike deler av hjelpeapparatet og impliserer å underkaste seg en systemmakt. Det dreier seg også om å lære å tilpasse seg, noe som betyr at de med erfaring fra systemet og dets normer klarer seg best (for eksempel Sørensen 1988).

Den posisjonen de profesjonelle tildeler foreldrene i samhandlingen innen barnevernet – og den posisjonen foreldrene selv inntar - er interessant i lys av Godeseth (2004) sin analyse av det hun betegner som foreldres verdighetsarbeid i møtet med profesjonelle. Foreldrenes erfaring med profesjonelle gjennom samarbeidet i ansvarsgrupper viser at ansvarsgruppemøtene handler like mye om foreldrene som barna (Godeseth 2004:112). Foreldrene har ulike premisser for å delta på møtene og møter de andre i lys av hva Godeseth (2004) forstår som foreldrenes "verdighetsprosjekt". Dette prosjektet dreier seg om å beskytte seg selv mot tap av anerkjennelse og verdighet i egen og andres øyne. Verdighetsprosjektet

framtrer gjennom de ulike strategiene foreldrene tar i bruk i sin samhandling med de fagpersonene som deltar i gruppen.

3.3. Avsluttende kommentarer.

Den kunnskap vi har om barnevernet viser på ene siden et system som opptrer som overvåker og kontrollør av utsatte familier og hvor barnevernarbeiderne ikke bare blir hjelpere, men også voktere og kontrollører. Undersøkelsens sentrale oppgave blir i denne sammenheng å utrede og etablere distinksjoner mellom ”normale” og ”ikke-normale” eller akseptable og ikke-akseptable familieliv. Barnevernarbeiderne fremstår i denne sammenheng dels som maktens utøvere og dels som aktører som kan forme maktens uttrykk gjennom den kunnskap de forvalter og de strategiene de bruker for å realisere de institusjonelle oppgavene. Barnevernet undersøkelsesprosesser kan dermed i tråd med Prottas (1979:3-4) betegnes som ”people-processing”.

Presentasjonen av de ulike kunnskapsbidragene synliggjør hvordan barnevernarbeiderne tildeles en sentral posisjon preget av stor grad av autonomi og endringspotensialer på ene siden og en posisjon preget av mer gitte handlingsvalg og små endringsmuligheter på andre siden. Måten barnevernet som system og barnevernarbeidernes posisjon bestemmes på, har også betydning for hvilke posisjoner foreldrene kan få. Det er imidlertid generelt vanskelig å høre brukernes stemme eller se deres innflytelse slik forskningen ”leser” barnevernets praksis. Forskningens fokus mot barnevernets og de ansattes maktposisjon er da også kritisert for å fremstille og forstå foreldrenes posisjon som et entydig offer i samhandlingen med barnevernet. Dette perspektivet kritiseres for å forstå familien som en enhet og dermed barnevernet oppdrag som forenklet; forskningsperspektivet tar ikke høyde for at barn og foreldre kan ha motstridende interesser (Healey 1998, Ericsson 2000).

Foreldrenes innflytelse i barnevernets undersøkelsesprosesser er likevel noe mer tvetydig om en tar utgangspunkt i hvilke strategier foreldrene tar i bruk for å forsøke å realisere den hjelpen de ønsker eller forme kontakten med barnevernet slik de vil ha den. Om en forstår disse strategiene som en form for motmakt kan bildet av den hierarkiske maktrelasjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre forstås på andre måter. Healey (1998) mener foreldrene har en sterkere posisjon i samhandlingen med barnevernarbeiderne enn det den dominerende maktforskningen viser. Denne kritikken har dels vært innvevd i en endringsorientert forskningsagenda for barnevernet hvor begreper som motmakt,

empowerment og medvirkning står sentralt (Healey & Fook 1994, Healey 1998, Sandbæk 1996).

Barnevernforskningen har generelt vist størst interesse for studier av de vanskelige barnevernssakene, det vil si saker knyttet til tvangstiltak og omsorgssorgsovertakelse. Det har ikke vært samme interesse for forskning på det hjelpende barnevernet. Dette gjenspeiles også i det kunnskapsbildet som er presentert her, mange av studiene er knyttet til arbeidet med ”vanskelige” barnevernssaker. Det interessante er om forskning fra det hjelpende barnevernet i Norge vil synliggjøre et svært endret kunnskapsbilde av barnevernet. Min studie orienterer seg mot undersøkelser knyttet til vurdering av hjelpetiltak hvor de problemstillinger som reises i samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre kan antas å være enklere. Det vil si at foreldrenes posisjon kan forventes å være sterkere. Samtidig er undersøkelsen preget av en prinsipiell tvetydighet mellom frivillighet og tvang som gjør at barnevernarbeiderne også her kan tre inn i maktposisjoner.

Min studie er orientert mot et relativt lite utforsket felt innen barnevernets praksis i Norge: det er få studier av barnevernets praksis i undersøkelser hvor det skal vurderes hjelpetiltak, det er få studier av det indre livet i barnevernets virksomhet, og det er ingen studier av den pågående samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre gjennom hele undersøkelsesprosessen.

4. DISKURSTEORETISK ANALYSESTRATEGI.

I dette kapitlet presenterer jeg den analysestrategien jeg har valgt. Analysestrategi viser her til det metodologisk-teoretiske blikket jeg vil rette mot teksten jeg skal analysere (Esmark, Laustsen & Andersen 2005a:9). Det metodologiske utgangspunktet for studien er forankret i en forståelse av barnevernets undersøkelse som en kommunikativ og institusjonell praksis hvor meningsdannelse – om verden, samtaledeltakere og relasjonene - skapes gjennom språket i bruk. Språket i bruk omfatter to former for meningsdannende aktivitet som er vevd sammen gjennom det som sies via ytringer eller tekst og det som ytringen eller teksten gjør (Jørgensen & Phillips 1999, Austin 1962). Det er hva språket – via talehandlingene – gjør, som er denne studiens hovedanliggende. Det vil si at studiens fokus ikke er samtaledeltakernes subjektive meningshorisont og meninger, men den mening som produseres gjennom språklige ytringer i form av for eksempel posisjoner og identiteter slik de kan observeres og analyseres fra et ståsted utenfor aktørene (Jørgensen & Phillips 1999).

Studiens empiriske utgangspunkt er undersøkelsessamtaler og den sosiale interaksjon som tar form gjennom ytringene eller talehandlingene til de som deltar i samtalen. Samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre i barnevernets undersøkelse består i vesentlig grad av muntlige samtaler ansikt-til-ansikt. Dette reiser spørsmål om hvilke teoretiske perspektiver og tilnærminger som kan være egnet til å analysere frem språklige ytringers produksjon av f.eks. ulike posisjoner, identiteter og posisjonenes sosialt konstituerende kraft. Utfordringen kan forstås å være å velge mellom et mangfold av teoretiske ståsted orientert mot språkets virkelighetskonstituerende kraft.

For å ivareta et utgangspunkt i samtaledeltakernes talehandlinger, men samtidig kunne gripe talehandlingenes sosialt skapende aktivitet og sosiale konsekvenser, har jeg valgt å forsøke å etablere en analysestrategi hvor forholdet mellom diskursens strukturerende og aktørens skapende kraft står i fokus. For å bygge en slik analysestrategi trekker jeg veksler på sosialkonstruktivisme, språkteori, diskursteori og posisjoneringsteori. Analysestrategien vil da gi en utdypende bestemmelse av hva de språklige ytringene kan utsi noe om, hvordan ytringene utsier noe om virkeligheten og hvordan det som utsies om virkeligheten kan analyseres frem.

Kapitlet starter ut med en fremstilling av studiens sosialkonstruktivistiske ståsted som blant

annet bygger på poststrukturalistisk språkteori (kapitel 4.1). Både sosialkonstruktivisme og poststrukturalisme kritiserer den tradisjonelle ontologiske og epistemologiske diskusjon for å være fanget i en dualisme mellom objektet og subjektet, mellom objektivitet og subjektivitet (Esmark et al. 2005a:16-17). Et hovedpoeng i denne kritikken er at verken objektet eller subjektet er virkelighet ”i seg selv” (Esmark et al.2005a:17). For å komme fri av dualismen orienterer poststrukturalismen og deler av den sosialkonstruktivistiske tradisjonen seg mot den virkeligheten som konstitueres via språket. Dette aktualiserer en bestemmelse av diskursbegrepet og forholdet mellom diskurs og aktør. Analysestrategiens diskursteoretiske ståsted tematiseres gjennom å trekke inn Foucault sitt begrep om makt og den diskursive orden, og Derrida sitt begrep om språkets iboende hierarkiserende makt og iboende ubestemthet (kapitel 4.2.). Deretter rettes oppmerksomheten mot å avklare et begrep om subjektposisjon som representerer et sentralt begrep innen analysestrategien. Diskusjonen som tar utgangspunkt i Foucault sitt subjektbegrep, ender ut med et subjekt med større konstituerende kraft enn Foucault sitt subjekt (kapitel 4.3.). I den videre bygging av analyseperspektivet skjer en avgrensning og utdypning av hvordan analysen kopler forholdet mellom diskursens konstituerende makt og subjektets aktørkraft. Dette skjer gjennom en diskusjon av et begrep om posisjonering og dernest en fremstilling av posisjonering som et gjennomløpende analytisk verktøy i analysen av datamaterialet (kapitel 4.4.). Utgangspunktet for bruk av posisjoneringsbegrepet er posisjoneringsteorien til van Langenhove og Harré (1999). Det vil si at det analyseperspektivet som presenteres ender ut i en konkret analysestrategi med utgangspunkt i samtalens talehandlinger. Det analytiske perspektivet innebærer imidlertid en kopling mellom samtalens talehandlinger og hva de gjør, talehandlingenes subjektposisjoner og den virkelighetskonstituerende kraft som ligger i disse subjektposisjonene, samt diskursene som italesettes og hvordan diskursens orden setter seg gjennom.

4.1. Sosialkonstruktivistisk ståsted.

Sosialkonstruktivisme er en betegnelse på et mangetydig vitenskapsteoretisk perspektiv (Burr 2003, Wenneberg 2002, Alvesson & Karreman 2000). Introduksjonen av sosialkonstruktivismen knyttes gjerne til Berger og Luckmann (1992) og det fenomenologiske perspektivet. Deres teori om konstruksjonen av den sosiale virkeligheten er senere kritisert for ikke å tematisere de erkjennelsesmessige implikasjoner av teorien, nemlig om det er noe skille mellom kunnskap og det som oppfattes som kunnskap i et samfunn (Wenneberg 2002: 97). En

sentral videreføring av kritikken synliggjør en posisjon som forstår all kunnskap som sosialt konstruert (Burr 2003, Wenneberg 2002, Jørgensen & Phillips 1999). Det sosialkonstruktivistiske perspektivet som tydeliggjøres i dette kapitlet er del av dette kritiske perspektivet hvor forholdet mellom språk og virkelighet står sentralt. Ståstedet impliserer en forståelse av språket som det grunnleggende utgangspunkt for vår tilgang til verden, det vil si hva vi mener og hva vi kan vite om verden. Det at språket ikke speiler noen gitt føreksisterende virkelighet, betyr ikke en fornektelse av det fysisk eksisterende og tingene rundt oss. Virkeligheten er imidlertid først tilgjengelig for oss som mening gjennom språket. Det vil si at verden trer frem som et produkt av vår måte å kategorisere den på. De kategorier vi bruker til å bestemme verden på og den kunnskap vi har om verden er samtidig historisk og kulturell spesifikk. Den sosiale virkeligheten skapes, gjenskapes, utfordres og endres gjennom hverdagslivets sosiale prosesser (Burr 2003, Jørgensen & Phillips 1999). En fremtredelse eller en hendelse kan her tilskrives ulik mening av ulike språkbrukerne. Dette betyr ikke at meningsdannelser om sosiale fenomener - verden – er å forstå som vilkårlig subjektive konstruksjoner. De ulike oppfatninger viser i stedet til hvordan hendelsen eller fremtredelsen er forankret innen ulike historiske, kulturelle og institusjonelle meningssammenhenger. Måten vi opptrer på innen en aktuell virkelighet – for eksempel som kvinne, mann, mor og far – er historisk og kulturelt spesifikk. Hvilken meningssammenheng som synliggjøres vil gi føringer for den videre bestemmelse av hendelsen eller opptreden, og dermed også for hvilke sosiale konsekvenser hendelsen eller opptredenen får (Burr 2003, Jørgensen & Phillips 1999). For eksempel vil en høyrøstet samtale mellom to kvinner som tar form innen barnevernet som kontekst, synliggjøre en annen meningssammenheng enn en høyrøstet samtale mellom to kvinner som står i en drosjekø.

Det historisk og kulturelt spesifikke innebærer imidlertid ikke at det er konteksten som sådan som bestemmer virkeligheten. Det er språket som gir den grunnleggende tilgang til virkeligheten gjennom de utsagn om verden vi kommer med (Börjesson 2003, Jørgensen & Phillips 1999). Verken objekter eller subjekter eksisterer forut før begrepene: de får sin betydning i kraft av språket. Det vil si at ordene vi bruker når vi taler og skriver ikke refererer til ting eller forhold som eksisterer i verden: verden er språklig konstruert (Saussure 2000, Derrida 1997). Som aktører i den sosiale verden tolker og forstår vi våre egne og andres handlinger via språket. Når det i hverdagslivet er mulig for meg å forstå det som den andre sier, eller at den andre forstår hva jeg sier, har det sammenheng med sosiale konvensjoner.

Det vil si at forståelse forutsetter at det foreligger en form for enighet om hva et tegn betyr og hvordan det skal brukes. Verken tegnenes uttrykk eller mening er avhengig av referansen til empiriske forhold i verden. Det er de andre ordene og begrepene i språkssystemet - gjennom et system av relasjoner og distinksjoner – som gir tegnene vi bruker betydning og mening. Det vil si at tegn får sin betydning ved å være forskjellig fra de andre tegnene (Derrida 1970). For eksempel at uttrykket ”barn” blir knyttet til kategorien menneske og til alderskategoriseringen av mennesker. Tegnet får altså mening gjennom sosiale konvensjoner som kopler et bestemt uttrykk sammen med et bestemt innhold eller begrep. De sosiale konvensjonene uttrykker en form for språkkoder i en bestemt kontekst (Krause-Jensen 1973). Samtidig får alle tegn sin betydning ved å referere til andre tegn i en prinsipiell uendelighet av tegn (Derrida 1970). De tegnene et aktuelt tegn er forskjellig fra, kan endre seg når situasjonen hvor tegnet brukes endrer seg. Ordet omsorg kan for eksempel i visse situasjoner være det motsatte av omsorgssvikt (barnevernet), men i andre sammenhenger kan omsorg betegne en aktivitet som er forskjellig fra undervisning. Selv om tegnet gis mening gjennom den konteksten det ytres innen, ville en fullstendig kontekstuell avgrensning av tegnets mening umuliggjøre bruk av tegnet utover den konkrete situasjon eller samhandling:

”Netop fordi sætningens betydning lige så vel kan gentages i enhver anden situation, af en anden taler og overfor et andet publikum, kan den ikke være bundet til den konkrete situation, hvori et bestemt subjekt i en bestemt historisk og eksistensiell situation ytrer sætningen.”
(Diderichsen 2005b: 132).

Tegnene og deres mening har altså både en kontekstuell verdi og en gjentakelsesverdi. Den språklige mening konstitueres gjennom stadige gjentakelser som samtidig representerer en åpen meningsbestemmelse; ord, begreper, setninger uttrykker på ene siden noe av det samme ved å bli gjentatt, men på andre siden noe nytt gjennom hver kontekstuell konkretisering (Jørgensen & Phillips 1999:20).

Som språkbrukere innen mangfoldet av settinger bidrar vi til å reprodusere og befeste den sosiale verden ved å ta i bruk det etablerte - eller institusjonaliserte - språket i de interaksjoner vi involveres i. Slik opptrer vi som passivt meningsbekreftende. Som språklige aktører er vi imidlertid også aktivt meningsskapende gjennom at vi påvirker, skaper og endrer den sosiale verden gjennom nye måter å bruke språket på innen mangfoldet av interaksjoner innen bestemte settinger (Jørgensen & Phillips 1999). Bruken av språket i ord og skrift kan altså på ene siden oppfattes som uttrykk for en åpen frembringelsesprosess og på andre siden som begrenset og styrt gjennom etablerte språklige konvensjoner eller strukturer. Den sosiale

virkeligheten i form av personer, ting, handlinger og institusjoner er vevd sammen med språket som er i bruk; den sosiale virkeligheten er ikke atskilt fra eller uavhengig av språket, men nettopp konstituert ved hjelp av eller gjennom språket (Alvesson & Karreman 2000, Jørgensen & Phillips 1999). Det vil også si at ytringene og samtalene innen barnevernet som kontekst er vevd inn i de sosiale praksisene som utfolder seg og gjentar seg.

Når verden kan både oppfattes, bestemmes og konstitueres på ulike måter, fremtrer den kontinuerlige betydnings- og virkelighetsdannelse som kontingent: Det vil si at alt kunne vært annerledes. Det finnes ikke noe endelig, gitt eller objektivt kriterium for hvilke dimensjoner og egenskaper som skal ligge til grunn for virkelighetsbeskrivelser (Börjesson 2003:55). De språklige kategoriene som er tilgjengelige fungerer imidlertid styrende på tanken ved at vi "ser" fenomener først etter at de er språklig konstituert. Enhver etablert konstituering av virkeligheten kan samtidig møte utfordringer og det kan oppstå kamper om de etablerte "sannheter" om verden, noe som kan ende ut i en omforming av virkelighetsbildet.

4.2. Diskursteoretisk ståsted.

Diskursbegrepet dreier seg om forholdet mellom språk og virkelighet, men ikke bare det. Slik Foucault (1972) bruker begrepet viser diskursnivået til sosiale praksiser med bestemte iboende regler. En sentral diskusjon innen det sosialkonstruktivistiske diskursperspektivet dreier seg om hvorvidt vi er fanget i disse språklige praksisene gjennom for eksempel sosio-kulturelt gitte kategorier og meninger, eller om aktøren har en innsikt i språket og språkets kraft som muliggjør aktive påvirknings- og endringsprosesser. Denne diskusjonen relevansgjøres i min analysestrategi som et spørsmål om mulighetene for å etablere et diskursivt blikk som omfatter både-og i stedet for enten-eller med hensyn til å være "fanget" og å være "fri" som språklig aktør.

I denne sammenheng blir spørsmålet om diskursiv makt aktualisert. Diskusjonen om diskursiv makt tar her utgangspunkt i det jeg betegner som maktens forankring, form og kontroll hvor jeg på ene siden fokuserer på Michael Foucault sitt begrep om makt og diskursiv orden, og på andre siden trekker inn Jacques Derrida for "løse opp" Foucault sin mer monolittiske diskurs. Jeg trekker deretter inn en modell utviklet av Alvesson og Karreman (2000) hvor spørsmålet om diskursens determinerende rolle i forhold til aktørens ytringer står sentralt.

4.2.1. Diskursiv makt og maktens domene.

Maktens form er sentral hos Foucault. Et gjentagende fokus i hans maktteori er hvordan makten har endret seg fra en ytre disiplinerende makt til en makt som tar form gjennom en regulering av kropper og kontroll med sinnene (for eksempel Foucault 2006, 1999b, 1982, 1977). Individet styres og kontrolleres gjennom et refleksivt forhold til seg selv og en selvbevoktning som blant annet resulterer i en omfattende selvbeherskelse (Foucault 2002, 1999b). Bekjennelsen uttrykker i denne sammenheng en transformert sekularisert versjon av antikkens teknologi hvor sannheten om "menneskets indre" blir til et allment subjektiveringsprinsipp. Prinsippet dreier seg om å lære seg å se på seg selv med de andres blikk og forstå sitt eget avvik, men utvikles også som en indre trang til å bekjenne (Dews 2009, Foucault 1999b). Den regulerte egenomsorg i form av subtile kontrollmetoder uttrykker en omforming av den undertrykkende makten til en produktiv makt ved at tvangen erstattes av strategier for motivering, overtalelse og rekruttering (Heede 2004, Foucault 1999b). Det vil si at makten er å forstå som produktiv: den bidrar til å skape nye meningssammenhenger.

Maktens regulerende kraft er knyttet til diskursen. Makten eksisterer ikke forut for diskursen og praksisene, men opererer gjennom diskursen. Denne diskursive makt er ikke knyttet til aktører eller institusjoner, men finnes i stedet overalt i de sosiale relasjonene og praksisene. Makten er ikke knyttet til aktører eller institusjoner, men er derimot allestedsnærværende:

"slett ikke fordi den skulle ha det privilegium å samle alt under sin uovervinnelige enhet, men fordi den oppstår i hvert øyeblikk, i ethvert punkt eller snarere i enhver relasjon mellom et punkt og et annet. Makten er overalt. Dette skyldes ikke at den omfatter alt, det skyldes at den kommer alle steder fra (...). Makten er ikke en institusjon og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: Den er navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn." (Foucault 1999a:104).

Makten hos Foucault omfatter altså alt og alle. Det et maktbegrep som ikke er opptatt av spørsmål om ulike former for hierarkiserende makt og skillet mellom akseptable og uakseptable maktformer (Fraser 2009).

Gjennom diskursen knyttes makt og kunnskap sammen. Foucault (1972:117) definerer en diskurs som en gruppe ytringer som utgår fra den samme strukturelle formasjon og hvor diskursen består av et begrenset antall ytringer som det er mulig å definere mulighetsbetingelsene for. Gjennom diskursen etableres det et mønster av ytringer som konstruerer virkeligheten på én måte fremfor en annen. Å ytre seg vil dermed si å italesette diskurser som samtidig setter grenser for hva som er meningsfullt å si. En diskurs kan omfatte

forskjellige fenomener knyttet til de virksomhetene som foregår i bestemte institusjonelle settinger. Det vil si at gjennomgang av meldingen i en barnevernundersøkelse så vel som undersøkelsen som helhet kan gripes som en diskurs. Diskursive formasjoner innen bestemte historiske epoker kopler makt og kunnskap sammen på bestemte måter. Barnevernet kan f.eks. analyseres i lys av hvordan koplingen mellom makt og kunnskap har tatt ulike former opp gjennom historien. Dette betyr at ulike diskurser trer frem som dominante eller avgrensede, aksepterte eller forkastede gjennom deres forhold til andre diskurser (Foucault 1999a).

For å kontrollere virkelighetsforståelsen formidlet via de dominante diskursene, tar de ulike kunnskapsregimene i følge Foucault (1999a) i bruk ulike utelukkelsessystemer som etablerer, avgrensar og vedlikeholder den anerkjente diskursive formasjonen. Utelukkelsessystemene er med på å bestemme hvilke subjektposisjoner som finnes, og hva som er sant og falskt gjennom regler for hvilke utsagn som er mulig å ytre. Utelukkelsessystemet består av et indre og et ytre system med ulike mekanismer for utelukkelse som kan tas i bruk avhengig av den funksjonen de har for diskursen. De indre utelukkelsesprosedyrer har primært en begrensende og tvingende funksjon ved at diskursene utøver kontroll over seg selv for å beherske diskursens tilfeldighets- og begivenhetsdimensjon (Foucault 1999a:15). Dette er prosedyrer som fungerer gjennom prinsipper for klassifisering, organisering og oppdeling av den diskursive produksjon og videre italesettelse. Det vil for eksempel si at det skapes nivåforskjeller mellom ulike kunnskapsdiskurser som i neste omgang bestemmer hvilken kunnskap som gir (best) mening. Det skapes også avgrensninger gjennom hvilke posisjoner som kan uttale seg med tyngde innen de kunnskapsdiskursene som italesettes. Det ytre utelukkelsessystemet består av forbudet, motsetningen mellom fornuft og galskap samt motsetningen mellom sant og falsk (Foucault 1999a:9-12). Forbudet er knyttet til det at man ikke har rett til å si alt i alle sammenhenger og at ikke hvem som helst kan snakke om hva som helst når som helst. Tabuene om visse tema, ritualene omkring bestemte diskursive situasjoner og bestemmelsene om "talerett" tar form som et mønster av utelukkelse gjennom prosesser av samspill og gjensidige forsterkninger. Foucault (1999a) ser seksualiteten og politikken som de to områdene hvor diskursen er mest utsatt for utelukkingstvingen gjennom forbindelsen til makt og begjær. Motsetningen mellom fornuft og galskap framtrer som en oppdeling av praksiser og institusjoner med en forkastelse av den gales tale (Foucault 1999a:10), mens motsetningen mellom sant og falskt retter oppmerksomheten mot viljen til

sannhet. Viljen til sannhet har på ene siden tatt hånd om forbudet og motsetningen mellom fornuft og galskap for å modifisere og begrunne mekanismene (Foucault 1999a:14), og på andre siden fått posisjonen som maktinstans som alle andre diskurser må vurderes i lys av. Viljen til viten har som de andre utelukkelsessystemene en institusjonell forankring hvor distinksjonen mellom sant og falskt forsterkes og videreføres via ”en tett vev av praksiser”, det vil si via kunnskapsproduksjonen (Foucault 1999a:13). Det at mekanismen ”viljen til viten” er koplet så sterkt til vitenskapen og kunnskapsproduksjonen, gjør at den får en tvingende makt på andre diskurser. Vitenskap som sannhet er knyttet til det å beherske retorikken i samfunnet og dermed knyttet til makt: makten produserer sannhet ved at sannheten er del av maktens virkningshistorie (Jørgensen & Phillips 1999:23-24, Sandmo 1999: 87). Det vil si at det å snakke sant dreier seg om å forholde seg til verdinormer og regler som makten eller kunnskapsregimet pålegger oss. Sannhet er dermed både innleiret i og produsert av kunnskaps- og maktregimene (Sandmo 1999).

Mens Foucault sitt begrep om makt gir et blikk for hegemoniske diskurser og regulerende mekanismer eller regler for kontroll med språklige ytringer og kunnskapsformer innen institusjonelle samtaler, kan Derrida (1997) sitt språkbegrep forstås å skape blikk for prosesser hvor aktørene kjemper om hvordan tegnenes betydning skal fastlegges. Diskursanalytisk betyr det muligheter for fokus mot diskursive kamper om språklige betydninger som ”flytende signifikanter” og ”tilslutning” (Börjesson 2003:86). Ved å bringe inn Derrida (1997) sitt språkperspektiv gjennom begrepene om ”forskjell” og ”gjentakelse” åpnes det opp for et mer eksplisitt fokus på dynamikken i diskursene: mangfoldet av samtidige diskurser innebærer en mangetydighet som kan ta ulike former i pågående samhandlinger. Også Derrida (1997) viser til maktens subtile trekk: hans poeng er at alt språk er preget av binære motsetninger som inneholder skjulte hierarkier forbundet med politiske og moralske verdier. Motsetningene og hierarkiseringen synliggjøres imidlertid ikke i det talte språket. Det er gjennom skriften dette blir synlig. Derrida orienterer derfor sitt prosjekt mot teksten som uttrykk for en utfordring av den privilegerte posisjonen som bevisstheten er gitt gjennom subjektets taleposisjon innen det moderne (Diderichsen 2005:135). Dette forholdet mellom tale og skrift utgjør fundamentet for Derrida (2006) sin utvikling av dekonstruksjonen som et kritisk filosofisk prosjekt om den vitenskapliggjorte verden. Dekonstruksjonen fremstår som en analysestrategi for å avdekke og analysere de maktforhold som ligger i språkets skjulte hierarkisering (Diderichsen 2005). Fortolkningsmulighetene som ligger i

språket låses gjennom de hierarkisk bestemte binære motsetningene i språket. Koplingen mellom språkets iboende makt og iboende ustabilitet gir et perspektiv som åpner for å se diskursen som preget av et mer åpent forhandlingsspill. Diskursen blir her ingen lukket enhet; den kan omformes gjennom kontakt med andre diskurser (Jørgensen & Phillips 1999:15). Det foregår en kontinuerlig diskursiv kamp om de språklige betydninger som skal gjelde.

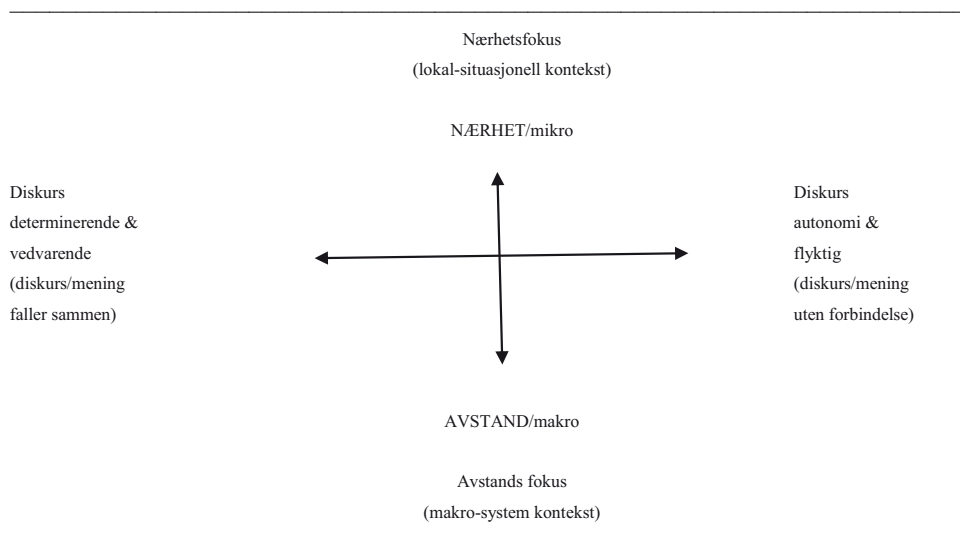
Både Foucault og Derrida forstår diskursene som de sentrale virkelighetskonstituerende kreftene. Det vil si at diskursene fungerer grensesettende for hva som gir mening og hvordan mening dannes. Den virkeligheten som diskursen konstituerer får sosiale eller ideologiske konsekvenser for de impliserte aktørene ved at både subjektene og handlingene konstrueres på bestemte måter. Diskurser blir en form for sosiale mønstre av fastlåste betydninger/meninger. Derrida sitt språkteoretiske ståsted åpner imidlertid samtidig opp for å gripe meningsdannelse eller betydningsdannelse som en mer åpen prosess preget av forhandlinger. For den diskursanalytiske tilnærming til barnevernets undersøkelse er det av interesse å rette fokus mot samtalenes betydningsforhandlinger og analysere frem hvilke betydninger – det vil si oppfatninger og språklige kategorier - det forhandles om, hvordan forhandlingene fremtrer som åpne eller lukkede, hvilke betydninger som defineres som gyldige og hvilke som faller utenfor gyldighetsområdet.

4.2.2. En modell for diskursbegrepets ulike tolkninger.

Alvesson & Karreman (2000) forsøker å synliggjøre de mange måtene diskursbegrepet kan bestemmes på med utgangspunkt i diskursens grad av åpenhet. Modellen viser hvordan det som kan betegnes som diskursiv tvang og diskursiv autonomi varierer i tråd med hvilke sider ved diskursbegrepet som vektlegges. Det vil si om vekten legges på diskursens strukturering av virkeligheten eller på aktørens muligheter til å velge mellom og påvirke diskursene, og dermed påvirke bestemmelsen av virkeligheten. Modellen til Alvesson & Karreman bestemmer de sentrale diskursteoretiske posisjonene i lys av to dimensjoner (fig 1). Den ene aksene (horisontale) omhandler dynamikken i forholdet mellom determinerende og autonome diskurser. Det vil si skillet mellom et perspektiv som ser diskursene som entydig determinerende og et perspektiv som ser diskursene som autonome systemer (Alvesson & Karreman 2000:1130-33). Den andre aksene (vertikale) viser til et skille mellom et perspektiv som vektlegger lokalt produserte diskurser (close-range interest) og et perspektiv som vektlegger diskursenes universelle trekk (long-range interest) (Alvesson & Karreman

2000:1133-35).

Fig 1. DISKURSMODELL

(Kilde: Alvesson & Karreman 2000:1130)

Det ene horisontale ytterpunkt kan forstås som et ståsted der diskursene fungerer totalt determinerende på meningsdannelsen gjennom tvingende mønstre og strukturer. Her kan diskursen og subjektets mening forstås som sammenfallende. Det andre horisontale ytterpunktet kan forstås som et ståsted der subjektene er skapende aktører som italesetter diskursene via språket i bruk. Her kan diskursen og subjektets mening forstås som autonome størrelser. Den vertikale aksene går fra et ståsted hvor diskursene forstås som lokalt produsert og reproduert til et ståsted hvor diskursene oppfattes å ha relativt liten kontekstuell forankring og være løst koplet til konkrete sosiale fenomener. Modellen i fig.1 angir slik sett en diskursiv mangetydighet som kan relateres til debatten om språkets epistemologiske status og diskursens virkelighetskonstituerende rolle (Esmark, Laustsen & Andersen 2005b, Dyrberg, Hansen & Torfing 2000, Jørgensen & Phillips 1999). Modellen kan forstås å tydeliggjøre motsetninger innen det diskursteoretiske feltet. Samtidig kan modellen også forstås å synliggjøre et relativt flytende begrep gjennom mangfoldet av måter å bruke diskursbegrepet på. Dette kan bety at de ulike innfallsvinklene ikke nødvendigvis er å forstå som gjensidig utelukkende. Men at det er mulig å etablere et diskursbegrep som søker å ivareta diskursenes strukturerende og determinerende trekk samtidig som aktøren har en konstituerende kraft i

betydningen å ta i bruk, håndtere og omforme diskursene i lys av den aktuelle språksituasjonen. Diskurspsykologi representerer en tradisjon som har et analytisk blikk som søker å kople et strukturelt diskursbegrep sammen med en konstituerende aktør (Potter og Wetherell 2006, Harré & van Langenhove 1999, Jørgensen & Phillips 1999, Edwards & Potter 1992). Det vil si en kopling av diskursens strukturelt determinerende kraft og aktørens talehandlingskraft. Dette perspektivet ligger til grunn for videreutviklingen av studiens analysestrategi.

4.3. Subjektposisjon og diskurs.

Her rettes oppmerksomheten mot subjektets plass innen det diskursteoretiske perspektivet. Mer eksplisitt betyr dette diskusjon av et begrep om diskursive subjektposisjoner som bidrar til å avgrense og utdype studiens diskursteoretiske perspektiv. Diskusjonen omfatter en drøfting av begrepet subjektposisjon og deretter mulighetsrommet for subjektets valg av identiteter.

4.3.1. Det diskursive posisjonsbegrep.

Posisjonsbegrepet som anvendes i denne studien er på ene siden knyttet til et Foucault-forankret og diskursstyrt subjektbegrep (Heede 2004, Foucault 1972). Foucault sin diskursive forming av subjektposisjonene gir imidlertid ikke tilstrekkelig grunnlag for å gripe dynamikken mellom institusjonelle diskurser og individuelle utsagn. Posisjonsbegrepet utdypes derfor gjennom en kopling til både et poststrukturalistisk ståsted og et diskurspsykologisk ståsted som innebærer at subjektet kan gis eller tre inn i en diskursiv forhandlingsposisjon.

Foucault sitt subjektbegrep er knyttet til hans kritikk av modernitetens opprinnelsestsubjekt, det vil si subjektet som et bevisst, autonomt, helhetlig og avgrenset menneske som representerer opprinnelsen til og er selvstendig bærer av meninger og handlingsmuligheter (Foucault 2006, 1972). I stedet for et a priori subjekt som produserer kultur og kunnskap, blir subjektet hos Foucault til som et resultat av kulturelle diskurser forankret i underliggende diskursive formasjoner - eller makt-kunnskapsregimer. Subjektet trer frem som diskursive mulighetsposisjoner innen de historisk gitte – men samtidig tilfeldige – makt-kunnskapsregimene (Heede 2004, Foucault 1972). Her finnes ingen posisjoner utenfor de gitte diskursene. Det interessante fokus er her posisjonen subjektet taler ut fra, det vil si hvilken

plass subjektet inntar i den diskursive formasjonen. Subjektenes underkastelse gjennom inntreden i etablerte subjektposisjoner, viser til hvordan diskursene produserer et rom for subjektet preget av både kontroll og muligheter. Det er subjektposisjonene som gir individet dets handlingsrom. Subjektposisjonene blir en form for karakterer eller bærere av bestemte kunnskapsformer som diskursen produserer (Schaanning 2002). For eksempel er subjektposisjonene mor og far bærere av en regulerende kunnskap med hensyn til hva det vil si å være mor og far i vår tid og vår kultur. Tilsvarende vil barnevernarbeiderne være bærere av bestemte kunnskaper og skapt som særegne subjekter for å kunne opptre på "riktig" måte. Vi blir alle så og si til som subjekter ved å underlegge oss bestemte diskurser eller diskursive regimer og tre inn i de tilhørende subjektposisjoner. Subjektet fremtrer slik som ytrebestemt og kontrollert. Men Foucault (2002, 1999b) gir det historisk konstituerte subjekt også kunnskap om seg selv og en bevissthet som gjør at det kan reflektere over seg selv. Dette selvbevisste, selvrefleksive subjektet er tolket forskjellig med hensyn til hvilken grad av handlingskapasitet og opposisjonelt handlingsrom det er gitt (McLaren 2002).

Foucault (1999b) opererer med et begrep om motmakt som framtrer på tilsvarende måte som makten, det vil si som en gjennomtrengende over alt tilstedeværende dimensjon: "Der hvor det er makt, er det motstand" sier Foucault (1999b:106). Denne motmakten befinner seg aldri i noen utvendig posisjon i forhold til makten. Den eksisterer kun i maktrelasjonenes strategiske felt i kraft av et mangfold av motstandspunkter som finnes over alt i feltet og framtrer som motstandere, skyteskiver, støtte og holdepunkter (Foucault 1999b:107). Schaanning (1999) peker på hvordan motstandsbegrepet er knyttet til noe makten trenger for å fungere, og bruker oppdragelsen av barn og barns gjenstridighet som eksempel for å vise motstandens funksjonsmåte i Foucaults tenkning. I dette perspektivet blir pedagogikken ledd i maktens systematiske innsamling av kunnskap om barnas motstandsstrategier, en kunnskap som i neste omgang danner utgangspunkt for nye oppdragelsestiltak som igjen gir opphav til ny viten (Schaanning 1999:196).

Motmakt kan imidlertid også forstås som et spørsmål om å dekonstruere de begrensende fortolkningsrammer som binder subjektet til bestemte fortellinger med hensyn til hva det allerede er: det må skapes forestillinger - fiksjoner - om at diskursene kunne vært annerledes (Krejsler 2002:59). Hvis subjektet skal kunne utøve motstand mot det system som samtidig former det, må subjektet ha muligheter til å kunne tre utenfor de diskursene som konstituerer

både selve subjektet og de tilhørende subjektposisjonene (Dews 2009). Det kan være vanskelig å se at dette er mulig innen et perspektiv hvor subjektets grunnleggende status er konstituert av den historisk kulturelle maktens virkemåte.

Denne kritikken av Foucault sitt subjektbegrep gjenfinnes blant annet innen feministisk forskning. Her har forholdet mellom diskursen og mulighetsrommet for aktørposisjoner vært tatt opp som del av en mer politisert teoretisk tradisjon med fokus mot subjektets potensiale for å komme seg fri av marginaliserte og undertrykkende posisjoner (McHoul & Grace 2002, Fraser 1997, Butler 1993). Butler (1993) representerer et poststrukturalistisk perspektiv som synliggjør en subjektposisjon som er interressant for utviklingen av mitt analytiske perspektiv. På ene siden fremtrer Butler (1993) sitt subjekt i tråd med Foucault sitt perspektiv, det vil si konstituert i og gjennom diskursive formasjoner hvor tilbudet av og tilgangen til diskursive subjektposisjoner bestemmer hvilke posisjoner som er mulige å tre inn i, og hvilke posisjoner som gir statusmessige talerettigheter. Samtidig introduserer Butler (1993) et diskursivt subjekt som fungerer skapende og som gjør motstand. Dette gjør hun gjennom å ta utgangspunkt i en ”performative gender” karakter.¹⁹ Det vil si en måte å opptre på som individet finner hensiktsmessig i den aktuelle situasjonen, som blant annet kan bety en styring av inntrykket av seg selv for å påvirke andre. Gjennom å tre inn i kulturelt repeterende posisjoner gjøres den utspilte identitet gjenkjennelig og meningsbærende for en selv og andre. Men samtidig vil gjentakelsen aldri bli akkurat den samme: hvordan subjektet for eksempel utspiller sin kvinnelighet eller sin moderlighet vil variere med blant annet den konkrete situasjonen. Den nødvendige gjentakelse av ytringer og opptreden, de tilfeldige tilfeller av mislykkethet, og de pågående glidende endringer ved at gjentakelsen aldri er den samme skaper forestillinger om mulighetene for å tre inn i en bestemt posisjon og mulighetene for lukking av alternative posisjoner (Butler 1993). Den individuelle variasjon i utforming av egne handlinger produserer en indrebestemt refleksivitet om seg selv og dermed et subjekt som kan handle aktivt og skape en endring. Subjektet er altså på ene siden kulturelt konstruert og et produkt av tidligere betydningsprosesser, og på andre siden en aktør med potensialer for å endre de samme betydningsprosessene (Butler 1993). Endringspotensialet begrenses imidlertid ved at subjektet er innvevd i diskursivt binære posisjoner hvor den ene posisjonen er kulturelt verdsatt og anerkjent som akseptabel subjektivitet, mens den andre er negativt

¹⁹ Jf. Goffman (1992) og hans begrep om inntrykksstyrt opptreden, og Austin (1975) sitt begrep om ytringers performative karakter.

bestemt, potensielt forkastet eller ekskludert (Butler 1993).²⁰ Det vil si at de binære og hierarkisk pregede posisjonene synliggjør marginaliserte subjektposisjoner. Valget mellom de aktuelle posisjonene er innvevd i en normativ makt gjennom krav, sanksjoner, idealiseringer etc., som definerer hva som er hensiktsmessige posisjoner å tre inn i (Butler 1993). Den ikke-verdsatte posisjon representerer et normativt avvik. Det ligger her et normativt press på aktøren - en iboende forpliktelse - med hensyn til hvilke posisjoner som bør velges eller bør forsøkes valgt. Dette får som konsekvens at muligheten for å tre inn i subjektposisjoner begrenses til det diskursive repertoar som ligger til den aktuelt verdsatte subjektposisjonen. Frykten for den sosiale straffen gjør at de kulturelt anerkjente posisjonene kontinuerlig reetableres (Butler 1993). De repeterende trekkene ved utøvelse av en posisjon fungerer samtidig sosialt forsterkende på de diskursive praksiser innen den aktuelle institusjonelle kontekst (Sundin-Huard 2001). Dess mer individene synliggjør å ha godtatt posisjonen dess sterkere sosial eller institusjonell tyngde får posisjonen. Slik sett skjer det en indirekte lukking av alternativer via kulturens og diskursenes implisitte verdinormer, slik disse kommer til uttrykk innen binære kategoriseringer.

van Langenhove & Harré (1999) utvikler et posisjonsbegrep som i enda større grad enn Butler (1993) vektlegger subjektet som posisjonsvelgende. Her blir subjektets talehandlinger innfallsvinkel til forholdet mellom diskursens regulerende makt og subjektposisjonenes talerettigheter og meningskonstituerende kraft. Talehandlingsbegrepet tar utgangspunkt i Austin (1962) sin talehandlingsteori hvor all bruk av språket er forstått å ha et handlingsaspekt, det vil si at vi utøver komplekse handlinger når vi taler. Hos van Langenhove & Harré (1999) er enhver samtale forstått å italesette mange diskurser og mange subjektposisjoner. Bevegelsen mellom diskurser og posisjoner - hvilke diskurser som italesettes og posisjoner som relevansgjøres - har sammenheng med de tema som tas opp, historier som fortelles, den konteksten samtalen foregår innen og den maktdynamikk som preger samtalsituasjonen. I tråd med Davies & Harré (1999) kan subjektene eller individene innen en samtale forstås å tre inn i og ut av ulike posisjoner, samtidig som de formidler sine historier eller fragmenter av historier og diskuterer de presenterte historiene. Etter hvert som individene har vært innvevd i mange samtaler har de også vært innvevd i mange diskurser og posisjoner, og kan sies å ha et forråd av diskursive ressurser via fortellinger som er produsert og reproduisert. Individet blir dermed å forstå som noe "mer" enn de subjektposisjonene de

²⁰ Butler sitt ståsted kan her koples til Derrida (1997) sitt språkteoretiske ståsted.

trer inn i (Davies og Harré 1999:42). Dette betyr videre at den aktuelle formidling i konkrete samtaler uttrykker et gjentakelsesaspekt på to nivå; på ene siden viser gjentakelsen til en form for språklig strukturell eller diskursiv gjentakelse, og på andre siden til en form for individhistorisk gjentakelse. Begge disse formene for gjentakelse innebærer samtidig en skapelsesprosess: noe nytt kommer inn ved at gjentakelsen ikke kun er en kopi. I tråd med Butler (1993) sitt ståsted mener Davies & Harré (1999) at det er her mulighetsrommet for individets refleksivitet og konstruerende aktivitet etableres. Individets diskursive ressurser og rommet for selvrefleksjon skaper i neste omgang grunnlag for at individet kan opptre på tvers av diskursene og unndra seg en uunngåelig posisjonsplassering, og produsere nye posisjoner på tvers av diskursene og de gitte subjektposisjonene (Davies & Harré 1999:37).

4.3.2. Subjektposisjonens identitetsrepertoar.

Når individet blir tildelt eller tar opp en spesiell posisjon har det bestemte implikasjoner for måter å være på. Ved at individet er involvert i et mangfold av sosiale relasjoner og diskurser betyr det at individet utspiller og erfarer mange identiteter (Gergen 2006, Harré & van Langenhove 1999, Davies & Harré 1999, Gergen 1994). Folk kan fortelle en historie, redegjøre for en handling, begrunne eller forklare en hendelse og gjennom disse fortellingene italesetter individet seg selv som identiteter (Gergen 1994). Denne italesettelse av identiteter er i følge Harré & van Langenhove (1999:7) basert på de ressursene som individet har ervervet gjennom deltakelse i ulike diskursive praksiser, samtalehistorier og subjektposisjoner. Italesettelse av identitet dreier seg her ikke bare om den personlige erfaring, men impliserer også et aspekt av ansvar. Den sosiale identiteten som gjøres relevant i en aktuell situasjon er en måte å forholde seg til og opptre på i en pågående samtalsituasjon: det vil si en diskursiv presentasjon av seg selv.

Men folk kan ikke fortelle en hvilken som helst historie eller velge identiteter fritt (Harré & van Langenhove 1999, Gergen 1994). Fortellingene er kulturelt eller institusjonelt skapt i den forstand at de reflekterer narrative former som allerede eksisterer i kulturen: de hensiktsmessig eller passende jeg-historiene skapes via kulturelle og historiske forhold. Relevansgjøring av den sosiale identitet i en aktuell situasjon må også tilpasse seg den aktuelle settingen sitt repertoar av selvpresentasjoner (identiteter). Det vil si at individet må forholde seg til de tilgjengelige diskursive subjektposisjonene og den binære bestemmelse av anerkjente og ikke anerkjente sosiale identiteter knyttet til den aktuelle tilgjengelighet (Harré

& van Langenhove 1999, Davies & Harré 1999). Å produsere, relevansgjøre og spille ut identiteter kan imidlertid også forstås som sosiale strategier aktørene tar i bruk for å tilpasse seg eller påvirke situasjonen. Fortellingen om seg selv og sitt liv inkluderer posisjonering av seg selv og av de andre i forhold til seg selv. Fortellingens posisjonering av de andre kan forstås som en måte å trygge sin egen posisjon eller identitet på (Gergen 1988:97).

Fortellingene kan altså ha ulike funksjoner i forhold til de andre samtaledeltakerne: de kan forsterke eller forstyrre andres selvforståelse. For å kunne være en verdsatt venn eller en god foreldre må dette bildet gis støtte i de fortellinger som den andre kommer med. Hvis de identitetene som spilles ut ikke forstås eller ikke anerkjennes i den aktuelle settingen, vil dette kunne få negative konsekvenser gjennom for eksempel måten vedkommende blir behandlet på av de andre, og for de muligheter vedkommende gis for å formidle seg (Harré & van Langenhove 1999, Goffman 1992). Det vil si at relevansgjøringen av identiteter ikke bare er knyttet til den aktuelle samtalen, men også de dominante diskursene og det videre sosiale livet utenfor samtalesettingen (Potter & Wetherell 2006). Bevisstheten om slike konsekvenser bidrar til å befeste de kulturelt og institusjonelt anerkjente sosiale identiteter (Butler 1993).

Posisjonstvungen kan også komme til uttrykk i situasjoner hvor individets ønskerverdige identiteter umuliggjøres via det avgrensede repertoar av identiteter den enkelte har tilgang til. Å bli tildelt en ikke-ønsket sosial identitet - en identitet individet verken ønsker eller gjenkjenner seg selv i - kan representere en trussel for den personlige identitet (Harré & van Langenhove 1999, Hodges 1998). Når individets talehandlinger tolkes i lys av den tildelte identitet, og ikke i lys av den ønskerverdige identitet som individet lokaliserer seg selv innen, kan resultatet bli at individet søker å komme seg fri av den tildelte identitet og den diskursive praksiser hun eller han er innvevd i. Slik reposisjonering identifiseres av Hodges 1998:273) som et skille mellom deltakelse og ikke-deltakelse i de diskursive praksiser som individet er innvevd i; deltakelse forutsetter realisering av den ønskerverdige identitet, mens tildeling av ikke ønskerverdige identitet medfører et ønske om å trekke seg ut av en situasjon individet ikke identifiserer seg med. Både det å tvinges til å tre inn i identiteter med kulturell/institusjonell anerkjennelse og det å bli nektet tilgang til anerkjente identiteter, har som konsekvens at subjektet må tre inn i ikke-ønskede identiteter – underkaste seg maktens anerkjente og tildelte identiteter (Butler 1993). Begge situasjonene angir en posisjon som verken har rett til å bestemme hvilke identiteter som gis anerkjennelse eller hvem som gis tilgang til de anerkjente identiteter – det vil si en underdannighetsposisjon.

Det selvbevisste individets erfaring av sin posisjon som underdanig og uten ønskelig aktelse, skaper grunnlag for erfaring av skam. Skam dreier seg om opplevelsen av egen uverdighet gjennom de andres blikk eller forestillinger om de andres blikk (Riksen 2001:195, Skårderud 2001). Skammens vesen er knyttet til selviaktakelsen, det vil si å se seg selv med de andres blikk. Det dreier seg om å bli avslørt som en annen enn den man vil være, det vil si det å miste ansikt (Goffman 2004a). Skammens kulturelle grep kommer til uttrykk via diskurser som angir binære identiteter og hvor mulighetene til å velge aktverdige identiteter er svekket eller fraværende. Å tre inn i skammens posisjoner kan innebære å tre inn i taushetens og tilbaketrekkings posisjoner (Riksen 2001). For å unngå skammens posisjoner kan individet forsøke å tre inn i opposisjonelle posisjoner som utfordrer det ståsted hvor de normative posisjoneringer tar form. Samtidig kan rommet for selvpresentasjon være avgrenset slik at individet verken gis mulighet for en selvpresentasjon i tråd med kulturelt/institusjonelt aktverdige identiteter eller opposisjon. En slik avgrensning av rommet for aktverdige identitetsposisjoner får som konsekvens at de andres ærbødighet i form av respekt, tillit, samhörighet avtar (Goffman 2004b:87). Det vil si at de skammelige identiteter kan være synlige og oversett på en og samme tid.

4.4. Posisjonering som diskursiv praksis.

For å gripe dynamikken mellom diskursene og subjektets talehandlinger – mellom strukturerende og fremvoksende trekk i samtalen - vil jeg her ta utgangspunkt i et begrep om posisjonering. Posisjonering viser til et iboende trekk ved måten å bruke språket på: et interaksjonelt trekk som ivaretar både diskursens konstituerende rolle og subjektets eller aktørens diskursive og posisjonelle valg (van Langenhove & Harré 1999).

Posisjonering har ulike sosiale konsekvenser for aktørene involvert, avhengig av forhold som for eksempel den konteksten samtalen foregår innen, tilbudet av posisjoner og de ulike posisjonenes talerrettigheter eller autoritet. Jeg vil i det følgende gi en utdypning av posisjoneringsbegrepet og hvordan posisjonering kan analyseres som et trekk ved språkets handlingsdimensjon. Dernest vil jeg gå nærmere inn i hvordan diskursiv posisjonering kan fungere som et analytisk verktøy i studiet av den språklige samhandling i barnevernets undersøkelse.

4.4.1. Posisjoneringsbegrepet.

Posisjonering er et interaksjonelt og relasjonelt begrep i den forstand at enhver som posisjonerer seg selv på samme tid også alltid vil posisjonere de andre deltakerne, og enhver som posisjonerer andre vil alltid samtidig posisjonere seg selv (van Langenhove & Harré 1999). Som et analytisk begrep bidrar posisjonering til å rette oppmerksomheten mot samtalen som en sosial interaksjon, det vil si hvilke sosiale og moralsk-normative konsekvenser posisjonsvalget og posisjonstvangen har for de involverte personene i kraft av for eksempel å bli tildelt anerkjente og ikke-ankjente identiteter.

Posisjonering som et språklig iboende trekk fungerer som et diskursivt redskap for alle involverte i en samtale, og det fungerer som både et ressursmobiliserende og en ressursavgrensende interaksjonelt redskap (van Langenhove & Harré 1999:22). Gjennom å posisjonere seg selv og andre kan samtaledeltakerne bidra til – eller forsøke å bidra til - å opprettholde, endre eller forhandle frem nye subjektposisjoner. Den som posisjoneres kan velge å godta posisjonen og tilpasse seg den, eller vedkommende kan stille seg kritisk til gyldigheten av posisjonen hun tildeles, avvise den og eventuelt omforme og endre den (van Langenhove & Harré 1999). Enhver posisjon har i seg muligheten for endring ved å danne utgangspunkt for en potensiell reposisjonering. Dynamikken i denne posisjonering-reposisjonering har som konsekvens at alle samtaler blir å forstå som prinsipielt åpent fremvoksende med hensyn til hvordan den aktuelle virkelighet konstitueres. Det er forhandlingene mellom aktørene som avgjør. Så langt kan det se ut som om det diskursive subjektet gjennom et begrep om posisjonering fremtrer som et velgende og forhandlende subjekt i sin posisjonering av seg selv og andre.

Samtalens prinsipielle posisjonsåpenhet er imidlertid utsatt for avgrensning og lukking (van Langenhove & Harré 1999). Hverken hverdagslivets samtaler eller institusjonelle samtaler kan sees uavhengig av konteksten og de historisk-kulturelle diskurser samtalerne er innved i. Konteksten og de historisk-kulturelle diskursene med tilhørende subjekt- og identitetsposisjoner kan forstås som et ressursmobiliserende rom ved valg av identiteter, men også som et rom med begrensninger for det velgende og forhandlende subjektet. Dette betyr blant annet at en samtaledeltaker har et valg når hun henvender seg til andre eller forteller om seg selv eller andre med hensyn til å italesette identiteter. Det vil også si at ytringene og posisjoneringene kan leses som uttrykk for en måte å aktivisere og aktualisere konteksten og den orden som ytringene forholder seg til.

Innen posisjoneringsteorien (van Langenhove & Harré 1999) er forholdet mellom diskursens tvang og aktørens mulighetsfelt forstått som varierende fra gitte, nærmest rituelle samtaleformer til åpne og mer fleksible former. Tyngden til det strukturerende repertoaret og aktørens handlingsrom er forstått å variere både i løpet av en samtale og mellom ulike typer samtaler. Den enkelte samtale tar dels form innen gitte struktureringer som for eksempel hvilke samtaleposisjoner som aktualiseres, hvem som utsier hva innen de enkelte posisjonene og hvordan det tales i den aktuelle setting. Samtidig er det også slik at samtaler tar form underveis og skaper eller frembringer en struktur gjennom den form interaksjonen tar.

Den diskursive posisjonering er ledd i samtalenes meningsbestemmende og handlingskoordinerende prosesser. De meningsproduserende diskursene innen barnevernet er knyttet til konstruksjoner av problem- og ressursbilder hvor foreldre tildeles identiteter som for eksempel ofre, overgripere, gode foreldre og dårlige foreldre. Samtidig tar denne meningsbestemmelsen form på ulike måter ved at den kan fremstå som preget av et harmoniserende samarbeid, jevnbyrdige eller asymmetriske forhandlinger, konfliktpreget etc. Posisjonering innebærer altså å rette blikket mot aktørens måte å delta i den meningsproduserende og handlingskoordinerende virksomheten på, innen den kontekst samtalen foregår.

Ulike subjektposisjoner har ulik samtalemessig status gjennom de plikter og rettigheter som er knyttet til taleposisjonene. Den subjektposisjonen en samtaledeltaker inntar i samtalen påvirker dermed talehandlingens sosiale mening og konsekvens (van Langenhove & Harré 1999, Davies & Harré 1999). Posisjoneringsteorien bygger på Austin (1975) sin talehandlingsteori for å begrunne hvordan det å ytre seg via diskursiv posisjonering fungerer meningskonstituerende og handlingskoordinerende. Enhver talehandling består i følge Austin (1975:109) av tre komponenter: lokusjonære, illokusjonære og perlokusjonære dimensjoner. *Det lokusjonære aspektet ved en handling* er å ytre en eller flere betydningsbærende språklige enheter (ord eller setninger). Det vil si å uttrykke en "konvensjonell" mening og referanse uten at talerens kommunikative hensikt bringes inn i bildet. Poenget med denne distinksjonen er at det muliggjør fokus på språklig materiale som grammatikk og semantikk uten hensyn til intensjonal mening. Den *illokusjonære dimensjon* viser til handlingens intensjon eller den kommunikative hensikt bak ytringen. Aktøren ytrer en tilsiktet meningsfull setning (på betingelse av at mottakeren oppfatter hva som blir sagt). Eksempel på slike handlinger er å

love, advare, spørre, påstå, befale, anbefale, vedde, døpe etc. Illokusjonære handlinger eller talehandlinger viser altså til det man gjør ved å si noe. Den *perlokusjonære dimensjon* ved en handling viser til konsekvensene ytringen har for tilhøreren. Det er den del av handlingen som dreier seg om å skape en virkning hos dem eller den man henvender seg til. Å overtale noen er en typisk perlokusjonær handling. For å si at vi faktisk har overtalt noen, kreves det imidlertid at vi oppnår en effekt hos den eller de vi ønsker å overtale. Midlene til overtalelse kan være flere, som for eksempel å argumentere, gjøre rede for eller begrunne. Dette er alle typiske illokusjonære handlinger som kan være et middel til å overtale den andre. I det øyeblikk de andre blir overtalt til for eksempel å gjøre som anbefalt eller bli overbevisst om noe er talehandlingen en perlokusjonær handling.

En talehandlings styrke referer på ene siden til den status som ligger i ytringen, det vil si om ytringer oppfattes som uttrykk for et løfte, en kommando eller en advarsel og dermed skaper en gjensidig forpliktelse (Moghaddam 1999:76). På andre siden er ytringens status forankret i subjektposisjonens kulturelle og institusjonelle status og makt: det vil si at tilgangen til statusytringer varierer med hvilke talerettigheter den aktuelle subjektposisjonen er tildelt. Tilgangen til subjektposisjoner som har talerettigheter preget av status og makt vil dermed skape grunnlag for ytringer med sterkere meningskonstituerende tyngde. Samtidig er språket og ytringene preget av mangetydighet. Om ytringer oppfattes som uttrykk for et løfte, en kommando, en advarsel, etc, vil være del av de interaksjonelle forhandlingene og bestemmelsene. Det som sies kan utvikles og endres etter hvert som samtalen utvikler seg. Det vil si at ytringens sosiale konsekvens blir å forstå både som resultat av selve den sosiale interaksjonen mellom deltakerne i samtalen, og som resultat av aktørenes tilgang til subjektposisjoner med ulik posisjonstyngde (Davies & Harré 1999:34, Moghaddam 1999).

4.4.2. Posisjonering som analytisk verktøy.

Tilgangen til dynamikken mellom diskursen og aktøren kan etableres via et mangfold av analytiske perspektiver og dimensjoner (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006, Goffman 2004c, van Langenhove & Harré 1999, Butler 1993). Et sentralt fokus i min analyse av samtalen innen barnevernets undersøkelse er knyttet til et begrep om diskursiv posisjonering. Analyseperspektivet omfatter samtidig en rekke andre analytiske begreper hentet fra både interaksjonistiske, språkanalytiske og diskursive tradisjoner som kan bidra til å analysere frem hvordan foreldrenes og barnevernarbeidernes posisjoner tar form og hvilken konstruerende og

konstituerende kraft de ulike posisjonene gis. Posisjoneringsbegrepet fungerer her som et gjennomgående analytisk verktøy som kan koples sammen med de ulike analytiske grepene.

Posisjoneringsbegrepet hos van Langenhove & Harré (1999) består av ulike former for posisjonering med ulik virkelighetskonstituerende kraft. Samtidig understreker forfatterne at distinksjonene har et analytisk siktemål og dermed fremtrer både mer forenklet og mer entydig enn i konkrete samtaler. De ulike posisjoneringstypene kan for eksempel opptre samtidig. Det mest grunnleggende skille gjøres mellom første og annen posisjonering, mens tredje posisjonering ikke gis samme oppmerksomhet. Barnevernets undersøkelse omfatter samtaler hvor tredje posisjonering vil være utbredt i tillegg til første og andre posisjoneringer.

Innen disse tre hovedformer for posisjonering retter van Langenhove & Harré (1999) en særlig oppmerksomhet mot talehandlingenes tilsiktede posisjonering.²¹ Når forfatterne legger slik vekt på tilsiktet posisjonering, ser jeg det i sammenheng med deres fokus på talehandlingens initierende, opposisjonelle og forhandlende funksjon i samtaleens virkelighetskonstituerende arbeid. De tilsiktede talehandlingene er imidlertid samtidig alltid innvevd i den aktuelle sosiale og moralsk-normative orden (van Langenhove & Harré 1999:23). Austin (1975) sitt begrep om talehandlinger betyr heller ikke at alle handlinger reduseres til individuell og intensjonal bruk av ord. Konteksten forstås også her som viktig for talen, det vil si at ytringer er forstått knyttet til en situasjonell sammenheng og kan ikke forstås utenfor denne. De posisjoneringer som talehandlingene iverksetter, må altså fortolkes innen og i lys av den kontekst som aktualiseres.

Den virkelighetsbestemmelsen som talehandlingene bidrar til, kan dreie seg om å befeste så vel som å utfordre den sosiale virkeligheten. Som sådan får talehandlingene sosiale konsekvenser for de som er innvevd i den aktuelle samtalen. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er hvordan rommet for selv- og andreposisjoneringer gjøres tilgjengelig for samtaledeltakerne, hvordan de normative posisjonene de tilbys eller trer inn i er anerkjent som taleposisjoner innen den konteksten samtalen foregår, og hvilke muligheter de anerkjente posisjonene gir med hensyn til å tre inn med meningskonstituerende tyngde. Samme ytring vil ha ulik tyngde, normativ og sosial effekt avhengig av posisjonen til den som ytrer seg. Det er

²¹ Jf. Austin (1975) sitt begrep om illukosjonær talehandling.

med andre ord en sammenheng mellom posisjon og ytringenes normative makt og sosiale styrke. Dette vil også ha betydning for forhandlinger om sosial identitet.

Posisjonering innen institusjoner med sterk moralsk-normativ makt kan ta form som et symbolsk herredømme, og posisjonering innen herredømmepregede relasjoner kan ta ritualiserte former - det vil si en maktrelasjon som stivner og blir repeterende. Relasjoner innen denne type institusjoner kan antas å være preget av en underliggende sosial orden som forutsetter enighet og som styrer samtaler inn mot opprettholdelse av den etablerte orden, og at det dermed gis liten åpning for endring eller forhandlinger. Innen barnevernet som kontekst kan det for eksempel på ene siden antas at mulighetene for foreldrene til å bli innvevd i posisjoneringer med degraderinger og fratakelse av anerkjente identitetsposisjoner er større enn i andre typer samtaler. På andre siden kan det antas at kravet ovenfor barnevernet om å ivareta samarbeidet med foreldrene impliserer at bruk av degraderende posisjoneringer reduseres.

4.4.2.1. Første, annen og tredje orden posisjonering.

Jeg forstår første orden posisjonering slik at det utgjør den innledende talehandlingen. Første orden posisjonering kan være både en ikke-problematiserende, ikke-reflekterende, tilsiktet og reflekterende talehandling.

En ikke-problematiserende eller ikke-reflekterende første orden posisjonering viser til den pågående gitte måten aktørene lokaliserer seg selv og andre på ved bruk av et mangfold av kategorier og referanserammer innen en bestemt diskursiv eller moralsk-normativ orden (van Langenhove & Harré 1999:20). I barnevernets samtaler kan det f.eks. antas at denne form for posisjonering er vanlig praksis. Det vil si at det skjer en nærmest rituell selv- og andreposisjonering ved at barnevernarbeideren posisjonerer seg som den som spør og samtidig posisjonerer foreldrene i en svarposisjon. Ved å svare befester foreldrene sin egen og den andres posisjon. I dette ligger at personene underforstått - mer eller mindre bevisst - godtar den gitte orden. Den tilsiktete eller reflekterende første talehandling består i motsetning til den gitte posisjonering, en bevisst måte å konstituere den aktuelle situasjonen på. Aktøren gjør en bevisst selvposisjonering og posisjonerer samtidig samtalsens andre aktører.

Den innledende første orden posisjonering av seg selv eller andre trenger ikke å bli godtatt av de involverte aktørene i samtalen. I det øyeblikk noen stiller spørsmål ved en første orden

posisjonering skjer en andre orden posisjonering, det vil si at den innledende posisjonering gjøres til gjenstand for forhandlinger (van Langenhove & Harré 1999: 20). Dette innebærer at den som først posisjonerte må gjøre rede for posisjoneringen. Andreposisjoneringen kan ha som resultat at den som settes i en redegjørende posisjon unnlater å forholde seg til utfordringen og reetablerer i stedet sin egen posisjonering ved å gå videre i samtalen. Alternativt kan vedkommende – hvis posisjoneringen oppfattes som akseptabel – tre inn i den redegjørende posisjon og utdype den posisjoneringen hun selv gjorde. Redegjørelser som resultat av andre orden posisjoneringer kan altså ta form som begrunnelser, forklaringer og rettferdiggjøringer med det siktemål å legitimere den posisjoneringen som er gjort. Når andre orden posisjoneringer betyr at det settes spørsmål ved en aktverdig selvposisjonering, impliserer den legitimerende redegjørelse også forsøk på å sikre den verdige posisjonen. Den som gjør en andre orden posisjonering posisjonerer samtidig seg selv. Å gjøre en andre posisjonering av noen innebærer å formidle inntrykk av hvem man selv er, for eksempel kunnskapsrik, kompetent eller rusfri og god mor (Järvinen 2005, Goffman 1992). Andre orden posisjonering omfatter altså det som kan betegnes som inntrykksorienterte (performativ) og legitimitetsorienterte (accountive) posisjoneringer (van Langenhove & Harré 1999: 21). Begrunnelsesposisjonering som en diskursiv praksis kan i denne sammenheng ta form som en uendelig pågående andre orden posisjoneringspraksis gjennom utfordringer av hverandres ytringer. Konsekvensene av å initiere en andre orden posisjonering er dermed uforutsigbar med hensyn til mulighetene for å realisere det en ønsker.

I tråd med subjektposisjonens iboende binære trekk vil konkrete posisjoneringer kunne resultere i negative konsekvenser for den som utsettes for posisjonering. En student som for eksempel får underkjent et skriftlig arbeid plasseres i en sosial posisjon som faglig svak. Studenten er uenig med lærerens vurderinger og den implisitte posisjonering, og initierer en andre orden posisjonering ved å utfordre lærerens vurderinger. Studentens opposisjon kan også forstås som en avvisning av den perlokusjonære effekt av lærerens første orden posisjonering, det vil si at hun prøver å få omgjort konsekvensene av lærerens vurdering. Slik avvisning av første perlokusjonære effekt skaper grunnlag for å forhandle frem en ny perlokusjonær effekt. En slik andre perlokusjonær effekt kan ta ulike former, for eksempel at læreren frafaller kravet om ny innlevering.

Å stille spørsmål ved eller avvise den pågående posisjoneringen innebærer at det samtidig reises spørsmål ved storylinen for den pågående samtalen. Storyline viser her til en form for

referanseramme, det vil si et strukturerende trekk ved samtaler som relaterer seg både til fortellingens struktur og den relasjonelle struktur som fortellingen tar form innen (van Langenhove & Harré 1999:18). Identifisering av storyline bidrar dermed til kontekstualisering av samtalen. En samtale som for eksempel består av en ensidig spørsmål-svar struktur kan identifiseres som en institusjonell samtale. Men samtidig kan denne storyline kontinuerlig utfordres gjennom avbrytelser og lengre fortellinger. I tråd med endringer i de diskurser og kontekster som aktualiseres, kan en samtale bestå av skiftende storylines. Den etablerte storyline med skiftninger kan godtas av alle parter som en etablert konvensjon. Men storylinen kan også utfordres ved at en aktør trer inn i en posisjon som representerer eller utløser en alternativ referanseramme. Hvis barnevernarbeideren som kjenner mors søster, ber henne hilse søsteren bringes det inn en referanseramme som endrer storylinen for den aktuelle samtalen. Det er slik sett aktørene som bestemmer graden av stabilitet i samtals referanseramme gjennom sine muligheter for både selvposisjonering og andreposisjonering.

Når andre orden posisjonering – eksplisitt eller implisitt – tematiserer storylinen for samtalen betyr dette at det blir en samtale om den pågående samtalen. I eksemplet om studenten impliserer studentens opposisjon at hun også utfordrer den gitte forutsetning at det er læreren som har vurderingsautoriteten. Når første posisjoneringer som er gjort i tidligere samtalsituasjoner tematiseres og utfordres benevnes dette som tredje-orden (begrunnelses) posisjonering (van Langenhove & Harré 1999:21). Posisjoneringen kan omfatte personer som deltar i den pågående samtalen, men også personer som kun deltok i den tidligere samtalen det refereres til. Når for eksempel læreren som gav tilbakemelding til studenten senere forteller om episoden til en kollega, kan hun posisjonere studenten som umoden med begrunnelse i at studenten ikke var åpen for sine egne svake sider. Samtidig som læreren posisjonere studenten, posisjonere hun seg selv i den pågående samtalen med kollegaen. Både andre og tredje orden begrunnelsesposisjonering innebærer at de som forklarer eller begrunner talehandlinger i tidligere samtaler, samtidig er innvevd i en første orden posisjonering av seg selv. Tredje orden posisjonering kan også benevnes som en retorisk omskriving av samtaler (van Langenhove & Harré 1999:21). Det vil si at den tidligere pågående samtalen nå tar form som en fortelling hvor det som tas med og det som utelates kontrolleres av den som skaper fortellingen. I dette ligger også muligheten for at tredje orden posisjonering kan fungere som et strategisk virkemiddel til å støtte opp under en pågående første eller andre orden posisjonering. Når læreren i eksemplet overfor trekker inn den

tidligere samtalen med studenten og posisjonerer henne som umoden, kan dette være ledd i en pågående fremstilling av seg selv som faglig kompetent lærer eller som en studentvennlig lærer dersom hun for eksempel hadde frafalt et krav om ny innlevering.

4.4.2.2. Samtalens tilsiktede posisjoneringsformer.

Skillet mellom ikke tilsiktet og tilsiktet posisjonering kan være en vanskelig distinksjon i analyse av konkrete samtaler hvor forskeren ikke har tilgang på intensjonsnivået. Det betyr at denne studien har liten oppmerksomhet mot denne distinksjonen. van Langenhove & Harré (1999) utdyper imidlertid et skille mellom bevisst og tvungen posisjonering som likevel kan være av interesse å trekke inn i en analyse av samtaler som er preget av asymmetri og aktuell eller potensiell tvang, slik som innen barnevernet.

Bevisst selvposisjonering

Situasjoner med bevisst selvposisjonering viser til enhver situasjon hvor individet er opptatt av å synliggjøre seg selv. Denne posisjonering aktualiserer et skille som van Langenhove & Harré (1999:24) etablerer mellom personlig og sosial identitet. Den personlige identitet refererer til erfaringen av kontinuitet i ens forhold til og eksistens i verden, og en oppfatning av "jeget" som handlende (Harré & van Langenhove 1999:7). Det "jeget" som blir presentert i individets interaksjon med omverden – den sosiale identitet - benevner forfatterne som "personas" og bestemmer denne identiteten slik:

"In normal circumstances each human being is the seat of just one person, but of many personas. The same individual (self) can manifest any one of their repertoire of personas in clusters of behaviour displayed in the appropriate social context. Taken over a period of time it becomes clear that each person has many personas, any one of which can be dominant in one's mode of self-presentation in a particular context." (Harré & van Langenhove 1999:7).

Den sosiale identitet fremtrer her gjennom relevansgjøring av repertoaret av personlige identiteter og i lys av inntreden i det etablerte tilbud av identitetsposisjoner. Samtidig kan den personlige identitet forstås som bestemt via en fremhevet relevansgjøring av særegne trekk ved den sosiale identitet. Individet gis dermed muligheter for en aktiv kommuniserende rolle med omverden gjennom en pågående relevansgjøring av sin identitet. Enhver bevisst selvposisjonering kan slik sett være orientert mot å tre inn i identitetsposisjoner som gir sosial anerkjennelse og som ivaretar ens selvrespekt i den aktuelle settingen (Goffman 2004b).

Måten å synliggjøre identitet på er kulturelt betinget, det vil si at fremvisning av identitet er

knyttet til bestemte diskursive praksiser, som for eksempel å understreke sitt eget perspektiv som annerledes enn andre sitt (van Langenhove & Harré 1999:24). Synliggjøring av personlig identitet er i særlig grad knyttet til bruk av pronomenet ”jeg”:

”Having presented oneself as a unique person through one’s choice of grammatical devices appropriate to that act, one is then in a position to offer personal explanations of personal behaviour.” (van Langenhove & Harré 1999:24).

Grammatikkens jeg-form viser altså til sosiale normer for å synliggjøre et individuelt ansvar, en individuell bragd etc. gjennom direkte eller indirekte henvisning til dimensjoner som makt, erfaring og kompetanse. Slik selvpresentasjon kan komme til uttrykk innen ulike sosiale praksiser. Men innen institusjonelle samtaler kan selvpresentasjonen i tillegg ta form som et institusjonelt identitetsarbeid, og knyttes da gjerne til grammatikkens vi-form (Sacks 1992a). Vi-identitet kan for eksempel knyttes til å unndra seg personlig ansvar, men også til å understreke tyngden i ens talehandling.

Tilsiktet selvposisjonering (både jeg- og vi-formen) kan knyttes til en form for strategisk handling (van Langenhove & Harré 1999, Goffman 1992). Slik strategisk selvposisjonering kan komme til uttrykk gjennom utvelgelse av episoder og historier som fortelles, så vel som valg av utsagn, ord etc. Goffman(1992) er i denne sammenheng opptatt av tvetydigheten i vår presentasjon mellom det uttrykk man gir og det uttrykk man avgir. Det uttrykk man gir kan knyttes til den tilsiktede selvposisjonering, det vil si den åpne og intenderte talehandling. Det uttrykk man avgir viser derimot til en kommunikasjonstype av mer dramaturgisk karakter, det vil si ”den som er å finne i selve sammenhengen, den ikke-verbale og formodet utilsiktede typen, hva enten denne kommunikasjon er bevisst frembragt eller ikke” (Goffman 1992:13). I en kommunikasjonssituasjon vil begge disse dimensjoner være tilstede ved at man alltid gir inntrykk (på de andre) gjennom sine uttrykk. Den strategiske handling forsøker å kontrollere det uttrykk man avgir. Slik kontroll kan være vanskelig. Posisjoneringens storyline (dens preg av for eksempel høflighet, sinne, fortrolighet eller ydmykhet) vil blant annet bidra til å tydeliggjøre selvpresentasjonens strategiske uttrykk.

Tvungen selvposisjonering.

Denne form for selvposisjonering er forskjellig fra tilsiktet selvposisjonering ved at initiativet til posisjonering ligger hos noen andre enn den personen som posisjonerer seg. Dimensjonen av tvang kan variere fra indirekte til direkte tvang, avhengig av typen samtale, tema det snakkes om og ens egen rolle i saken (van Langenhove & Harré 1999: 26-27). Spørsmål som gjør krav på et enkelt svar kan representere både mild og sterk tvang. Samtaler mellom

kollegaer innen en arbeidsplass kan for eksempel dreie seg om relativt frivillige og åpne selvposisjoneringer. Denne type tvangsposisjonering hvor den som posisjoneres ikke erfarer posisjoneringen som problematisk og slutter seg til den ved å svare, kan forstås som en uproblematisk første-orden posisjonering. På andre siden kan posisjoneringer i samtaler som tar form innen sosiale praksiser med sterk moralsk-normativ posisjonsmakt – slik som barnevernet – innebære et mer tydelig krav om selvposisjonering. Når foreldre for eksempel her blir spurt om sitt forhold til å bruke fysisk makt ovenfor sine barn eller sitt forhold til alkohol, kan de vanskelig avvise å tre inn i svarposisjonen. De kan også vanskelig avvise å posisjonere seg selv i lys av de diskurser som er italesatt. Slik selvposisjonering kan være mer eller mindre sosialt belastende og dermed uønsket. Å posisjonere seg i lys av hvor ofte og mye du drikker kan innebære å posisjonere seg i en avviksposisjon i lys av den aktuelle setting for samtalen. Situasjoner med tvungen selvposisjonering kan altså variere fra posisjoneringer som ikke oppleves som tvang til posisjoneringer som oppleves som både sterkt tvingende og sterkt stigmatiserende. Diskursive praksiser hvor den tvungne selvposisjonering er innvevd i nettverk av hierarkiserende moralske subjektposisjoner, kan antas å utløse ansiktsbevarende strategier (Goffman 2004a). Det vil si strategier for å unngå en selvposisjonering knyttet til avvikende identiteter. Aktørenes muligheter for å utvise eller hevde kulturell akseptabel atferd – eller ta i bruk ansiktsbevarende strategier - vil variere med tilgangen aktøren har på relevante anerkjente subjektposisjoner og identiteter innen den aktuelle setting.

Tilsiktet tredje-orden posisjonering.

Når folk tilsiktet posisjonerer andre kan dette enten gjøres med den andre tilstede, eller det kan skje uten at vedkommende deltar i samtalen (van Langenhove & Harré 1999:27). Når for eksempel Kari snakker med legen om Per (10 år) sine ryggproblemer, kan Per tre inn i samtalen for å utdype eller korrigere noe mor sier. Det vil si at Per trer inn i samtalsens storyline gjennom en bevisst selvposisjonering. I en annen situasjon kan det være mer problematisk å tre inn i samtalsens storyline på bakgrunn av de andres posisjonering. Det gjelder særlig hvis den tilsiktede tredje-orden posisjoneringen innebærer tildeling av moralsk nedverdiggende posisjoner. For eksempel hvis foreldrene til Trude (14 år) har kontaktet barnevernet for å få hjelp med å takle Trude sin negative atferd kan foreldrene gjøre tredje-posisjoneringer av Trude for å synliggjøre hvor ”vanskelig” datteren er. Å bli posisjonert inn i en posisjon som en ikke identifiserer seg med, kan medføre at personen

opprettholder den tause posisjonen hun allerede implisitt er tildelt. Slik negativ posisjonering kan også skape grunnlag for å tre inn i samtalen, men da for å utfordre den negative posisjonering og dermed den gjeldende storyline.

Når aktøren som posisjoneres er fraværende dreier det seg om en annen form for tredje-orden posisjonering. Tilsiktet tredje-orden posisjonering berører både "den tredje" sin identitet og den som utfører posisjoneringen sin identitetskonstruksjon. Samhandling kan forstås å forutsette en form for enighet mellom samtaledeltakerne om å samhandle. Denne enighet er i følge Goffman (2004a) basert på en implisitt gjensidig forpliktelse om opprettholdelse av de selvbilder deltakerne selv tilsiktet presenterer. Tredje-orden posisjoneringer kan imidlertid innebære en form for trussel om å "miste ansikt" for de som blir posisjonert. En slik posisjonering kan også oppfattes som sladder overfor den som posisjoneres, men som uttrykk for et tillitsforhold overfor den som posisjoneringen formidles til (van Langenhove & Harré 1999:27). Men også den som tilsiktet italesetter en tredje orden posisjonering er i denne sammenheng utsatt for trussel om nedgradering av selvbildet. Hvis posisjoneringen av den "tredje" aktøren nedgraderer dennes moralske verdi, kan det også stigmatisere den som ytrer seg om den tredje. For å opprettholde den posisjonelle status til seg selv og de andre trer dermed et ansiktsarbeid i kraft (Goffman 2004a:47). Det vil si at samtaledeltakerne italesetter tredje-orden posisjoneringer på en slik måte at de på en og samme tid søker å bevare de andres ansikt og hindre ansiktstap for seg selv.

Tvungen tredje posisjonering

Denne form for posisjonering kan på samme måte som den tilsiktede tredje orden posisjonering enten skje i den "tredje" sitt fravær eller med "den tredje" til stede (van Langenhove & Harré 1999:27). Å være vitne i en retts sak er eksempel på en slik tvungen tredje-posisjonering. Barn som er involvert i skillsmisser hvor det er uenighet om omsorgsansvaret, kan også settes i en i en situasjon hvor de "tvinges" til å posisjonere foreldrene. Det å snakke om "den tredje" som ikke er til stede kan oppleves som å utlevere, baksnakke eller sladre på andre. Det betyr at den som blir tvangsposisjonert til å uttale seg om "den tredje", vil kunne være tilbakeholden med å ytre seg negativt. For å unngå å diskvalifisere seg selv gjennom posisjoneringer som setter "den tredje" i normativt negative posisjoner de ikke kan tre ut av, vil den som ytrer seg kunne ta i bruk ulike ansiktsbevarende strategier. Tvungen tredje posisjonering trenger imidlertid ikke erfares som vanskelig. Særlig

gjelder dette hvis ”tredje”-posisjoneringen har som intensjon å realisere en positiv identitet, eller et positivt formål i form av å for eksempel utløse hjelp. Det vil si at de sosiale konsekvensene – for en selv og den tredje - av tvungen tredje-posisjonering må antas å påvirke bruken av ansiktsreddende strategier.

4.5. Avsluttende kommentarer.

En grunnleggende premiss i den analysestrategien som presenteres her er at virkeligheten slik den fremtrer for oss er en konstruert virkelighet. Denne virkeligheten som en meningsbærende virkelighet er forstått konstituert via både strukturerende og dynamiske trekk i forholdet mellom talehandlingene, subjektposisjonene og diskursene.

Analysestrategien tar på ene siden utgangspunkt i en forståelse av diskursene og språket som regulerende makt, det vil si som strukturerende trekk ved enhver virkelighetskonstruksjon. Her har jeg brakt inn både Foucault og Derrida sitt begrep om makt og endt ut i en forståelse av maktens form som grunnleggende preget av binære opposisjoner som kommer til uttrykk via hierarkiserende diskurser, kategoriseringer og posisjoneringer. På andre siden har jeg diskutert frem et subjektbegrep som innebærer en oppløsning av maktens monolittiske grep, det vil si et subjekt som både er konstituert og konstituerende. Den konstituerende dimensjonen utdypes gjennom et begrep om posisjonering og fremstillingen av ulike former for posisjonering som et analytisk verktøy. Dette analytiske verktøyet er forankret i van Langenhove & Harré (1999) sin diskursanalytiske posisjoneringsteori, samtidig som bruken av disse verktøyene vil koples sammen med interaksjonelle, språkteoretiske og diskursive begreper som kan fungere til å utdype og tydeliggjøre den posisjonerende aktivitet og konsekvensene av posisjoneringen.

Dette vil si at analysestrategien tar utgangspunkt i en forståelse av virkeligheten som en sosialt konstruert virkelighet som både er innvevd i og pågående skapes som en sosial-moralsk orden. Talehandlingene og subjektposisjonene er innvevd i denne orden, samtidig som de i kraft av mulighetsrommet for å velge og å gjøre motstand kan bidra til å befeste, omforme og skape denne orden.

5. METODISK TILNÆRMING OG DATAGRUNNLAG

I dette kapitlet rettes oppmerksomheten mot metodeopplegget jeg har valgt for å kunne svare på studiens problemstilling og formål via en diskursanalytisk tilnærming. For å belyse foreldrenes og barnevernarbeidernes innflytelse på og i de prosesser som skaper barnevernets undersøkelse som en sosial praksis, var det ønskelig å få tilgang til interaksjonen ”in situ”²², det vil si tilgang til naturlig pågående samtaler. Det finnes ingen enkel ”oppskrift” for hvordan en skal bygge opp en diskursanalyse med utgangspunkt i empirisk materiale. Det er imidlertid mulig å forstå diskursanalyse med utgangspunkt i empiriske data som bestående av ulike etapper hvor datainnsamlingen kan omfatte bruk av teknikker fra ulike metodetradisjoner (Bergström & Boréus 2005, Jørgensen & Phillips 1999). Bergström & Boréus (2005.:351-352) beskriver overgangen fra innhenting av empirisk materiale til analyseprosessen som preget av tre steg: at alle data først må overføres til tekst, deretter må det teoretiske perspektivet koples til analyseobjektet gjennom en åpen og fleksibel bruk av begreper, og til slutt må forskeren ”gjøre” diskursanalysen ved å ta i bruk ulike diskursanalytiske metodologiske strategier. Slik sett fremtrer forskningsprosessen som preget av stor åpenhet og valgfrihet. Valgfriheten rammes imidlertid inn av de hensyn som må ivaretas for å kunne gyldiggjøre – eller validere - prosjektene og den kunnskap som produseres (Bergström & Boréus 2005: 352-353). Diskursanalyser som baserer seg på empirisk materiale tar i bruk – ikke bare datainnsamlingsmetoder og teknikker fra andre forskningstradisjoner – men også valideringsstrategier fra disse forskningstradisjonene (Creswell 2007, Bergström & Boréus 2005, Jørgensen & Phillips 1999:126). I min studie har jeg trukket inn dimensjoner hentet fra både språkanalytiske og kvalitative metoder i tillegg til mer eksplisitt diskursteoretiske metoderefleksjoner og -strategier.

Dette metodekapitlet starter med en beskrivelse av den metodestrategi jeg har valgt for å innhente data, før jeg går over til å konkretisere datainnsamlingsprosessen i form av blant annet utvalg og utvalgsprosedyrer, hvordan data ble innhentet, oversikt over samtaledata og diskusjon av etiske hensyn som er tatt. Kapitlet tar også opp hvordan data ble tilrettelagt for analyse med utgangspunktet i transkripsjonen og den videre strukturering. Til slutt i kapitlet diskuteres studiens troverdighet som vitenskapelig kunnskapsbidrag.

²² Latinsk uttrykk for ” på stedet” eller ”i naturlig tilstand”. Uttrykket brukes i mange sammenhenger. Innen lingvistikk henpeiler uttrykket på tilgangen til naturlig pågående samtaler

5.1. Om datainnsamlingen i studien.

Enhver studie må definere og ta i bruk hensiktsmessige metodiske strategier for å innhente og analysere data på en mest mulig pålitelig måte. I denne studien er det analyse av institusjonelle samtaler som står i fokus. For å kunne gripe hvordan samtalen tar form som en sosial interaksjonsprosess i ”naturlig tid”, var det viktig å komme nær de aktuelle samtalen og det feltet hvor samtalen foregikk. I tillegg var det ønskelig få frem data som kunne bidra til å skape en ”tykk” fremstilling av prosessene innen barnevernets undersøkelse (Sarangi & Roberts 1999). Dette ble gjort gjennom å etablere flere analytiske blikk inn mot undersøkelsen, hvor samtaledata koplet sammen med tilstedeværende observasjon utgjorde hovedfokus. Det er samtaledata fra interaksjonen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene i den enkelte undersøkelsessak (frontstage) som utgjør studiens hoveddatamateriale. Samtaledata fra interaksjonen mellom barnevernarbeiderne (backstage), observasjonen i kontorområdet og i tilknytning til den enkelte undersøkelsessak, samt intervjuene med barnevernarbeiderne og foreldrene, fungerer primært som et kontekstualiserende bidrag til fortolkningen av hoveddatamaterialet.

Metodestrategiene for å komme tett på de data som skulle innhentes er inspirert av det som betegnes som ”naturalistic inquiry” innen den kvalitative metodetradisjonen (Creswell 2007, Lincoln & Guba 1985). Gjennom den videre analysen av datamaterialet knyttes forskningsprosessen i større grad til språkanalytiske og diskursanalytiske tradisjoner. Samtaleanalysen i denne studien har røtter i en språkanalytisk tradisjon som ofte forbindes med konversasjonsanalyse Schegloff & Sacks 2006). Den ”rene” konversasjonsanalysen representerer en naturalistisk tradisjon hvor vekten legges på en detaljert og strukturert analyse av samtalen koordinerende ytringer. Forskeren som analyserer samtalen skal her møte samtaledata så forutsetningsløst som mulig. Det vil si at kontekstuell kunnskap hos forskeren er forstått å representere en form for feilkilde ved at forhåndsstrukturerte kategorier skaper virkeligheten. Forskeren forstås altså å opptre uten slike forutgående kategorier og å kunne gripe samtalen indre kontekst og samtaledeltakernes kontekstuelle ytringer.²³

Språkanalyser representerer imidlertid i dag et langt bredere spekter ved at de språkanalytiske

²³ Den samtaleinterne konteksten viser til den konteksten som kontinuerlig skapes i selve samtalen gjennom at ytringer følger på hverandre (Maynard 2003, Arminen 2000). Den ytre konteksten viser til det som ligger utenfor selve ytringen og som innvirker på samtalen og selv blir påvirket av samtalen (Maynard 2003, Schegloff 1991).

tradisjoner veves sammen med andre tradisjoner (Atkinson & Delamont 2008).

I min studie blir forskerens kunnskap om den institusjonelle konteksten for samtalene forstått som grunnleggende viktig for analysen av den språklige interaksjonen (Arminen 2000, Goodwin & Goodwin 1992). Jeg valgte både å oppholde meg i institusjonens lokaler i perioder, og å være til stede i samtalene knyttet til den enkelte undersøkelse. Slik sett fikk jeg kunnskap om den institusjonelle konteksten som barnevernets undersøkelser foregår innen, og jeg fikk kunnskap om den mer konkrete konteksten for den enkelte undersøkelse.

I analysen av data som samles inn omformes talen til tekst via transkribering. Min analyse av denne teksten forankrer seg i en diskursanalytisk tradisjon hvor aktørenes stemmer gradvis blir borte (Søndergaard 2001). Den innledende analysen tar utgangspunkt i ytringene som samtaledeltakernes språkhandlinger. Fokus rettes imidlertid ikke mot individene som sådan, men mot hva ytringene gjør (Potter & Wetherell 2004, Jørgensen & Phillips 1999:127). Det er de prosessene som ytringene setter i gang, hvilken funksjon ytringene har, hvilke mønstre og fenomen de skaper i den pågående interaksjonen som er av interesse i denne studien.

Forskeren trer gradvis inn i et diskursivt felt for å analysere frem både hvordan ytringene uttrykker eller gjenspeiler strukturelle trekk ved barnevernet som institusjonell arena, og hvordan aktørene samtidig konstruerer og konstituerer en undersøkelsespraksis gjennom den pågående prosessen (Atkinson & Delamont 2008, Søndergaard 2001). Det vil si at de naturlige pågående samtalene omformes til et objekt for analyse og fortolkning (Atkinson & Delamont 2008:295).

I det følgende vil jeg gi en mer utdypende fremstilling av de tre metodiske innfallsvinklene jeg tok i bruk for å innhente samtaledata og nødvendig kontekstuell kunnskap for analysen.

5.1.1. Observasjon av barneverntjenestens hverdagsliv.

Formålet med observasjonen var å skaffe meg kunnskap om den institusjonelle konteksten som barnevernets undersøkelse foregår innen, samt kunnskap om selve undersøkelsesarbeidet. Den etnografisk inspirerte observasjon kan betegnes ”tilstedeværelse”. Inspirasjonen til denne innfallsvinkel har jeg hentet fra Dingwall (1997:53) sin omtale av observasjon innen institusjonelle settinger som ”hanging out”, det vil si tilstedeværelse i en setting for å erfare personene og rollene og de sosiale situasjonene uten å stille spørsmål.

Jeg anvendte slik tilstedeværende observasjon som en innledende strategi til datainnsamlingen

ved de tre barneverntjenestene som deltar i denne studien. Innledningsvis hadde jeg et relativt åpent observasjonsfokus: jeg var opptatt av å få kunnskap om hvordan den lokale barneverntjenesten organiserte sin virksomhet og sitt daglige arbeid så vel som hvilke sentrale tema og problemstillinger som preget de faglige diskusjonene. Gradvis ble observasjonen mer orientert mot samtalene som omhandlet undersøkelsessakene hvor jeg fikk nyttig kunnskap i forhold til å vurdere relevansen av og justere den foreløpige problemstillingen for studien. Den tilstedeværende observasjonen var også en måte å gjøre studien kjent for de ansatte og ufarliggjøre forskerens blikk mot deres praksis med sikte på å få tilstrekkelig med undersøkelsessaker.

Jeg startet observasjonene ved å oppholde meg ved én av barneverntjenestene. Her deltok jeg på ulike typer møter, spiste lunch sammen med de ansatte, snakket med de ansatte som kom innom der jeg satt (av og til satt jeg på et kontor, av og til på et møterom og av og til på lunchrommet). Oppholdet på denne første barneverntjenesten var mest omfattende. Den kunnskapen jeg fikk her gjorde at det ble enklere å gripe hverdagslivet ved de to andre barneverntjenestene. Dette betydde samtidig at observasjonene ved de ulike kontorene ble noe forskjellig både i fokus og i omfang; jeg trengte ikke så lang tid for å finne ut hva som foregikk og hva jeg skulle fokusere. Observasjonene ble i tillegg forskjellig i kraft av kontorenes egenart. Det rommet jeg ble gitt som observatør ved de tre kontorene varierte, noe som kan forstås som resultatet av mitt behov for observasjonsarenaer og -tid og den enkelte barneverntjeneste sin arbeidsform, tid til forskeren og trygghet på deltakelse i forskningsprosjektet.

Observasjonen ga meg innsyn i et interaksjonelt felt som i starten fremstod som vanskelig å gripe. Et sentralt felles trekk ved tjenestene var at barnevernarbeiderne var i bevegelse nærmest hele dagen; de gikk mye – dels småløp de – inn og ut av egne og andres kontorer, inn og ut av barneverntjenestens lokaler og inn og ut av bygget. De snakket i telefonen, snakket med kollegaer og hastet av gårde fra den ene avtalen til det andre. Arbeidet med den enkelte sak fremstod som fragmentert og diskusjonen med kollegaer som delvis sporadisk og avgrenset. Arbeidet ved barneverntjenestene kunne fortolkes enten som dynamisk og aktivt eller som uryddig og stressende. De interne og eksterne møtene og avtalene med familiene fungerte på mange måter som strukturerende dimensjoner ved arbeidsdagen. Arbeidets innhold var imidlertid preget av en uforutsigbarhet som i neste omgang kunne endre den

planlagte strukturering av dagen. Gjennom observasjonene og uformelle samtaler med de ansatte fikk jeg etter hvert et visst overblikk over og innsyn i hverdagslivets meningslogikk. Den ”oppstykkende” arbeidsformen fremstod gradvis som mer meningsfylte delprosesser av den enkelte undersøkelsessak.

Slik tilstedeværende observasjon over lang tid og i mange samtaler gir et godt grunnlag for å skaffe seg kunnskap om foreldres og barnevernarbeideres ståsted i samhandlingsprosessen og om mangfoldet av og motsetningene i diskurser som preger samhandlingen (Lincoln & Guba 1985). Slik kunnskap kan blant annet fungere som en hjelp til å stille relevante spørsmål til datamaterialet og til å bestemme rammene for rimelige fortolkninger (Bergström & Boréus 2005).

5.1.2. Samtaledata: formål og gjennomføring.

Tilgang til de naturlig pågående samtalene mellom barnevernarbeidere og foreldre var viktig for å kunne analysere den fremvoksende språklige interaksjonen i den enkelte undersøkelse. Innsamlingen av data ble planlagt slik at jeg kunne følge alle samtalene i et utvalg undersøkelser, fra den enkelte familie sitt første møte med barneverntjenesten til det siste møtet. Det vil si at jeg fulgte barnevernarbeideren som hadde ansvaret for den enkelte sak i alle de møtene hun deltok i som ledd i gjennomføring av undersøkelsen. Det er disse samtaledata som utgjør hoveddatamaterialet i studien. I noen saker hadde barneverntjenesten også samtaler med barna, og da deltok jeg i disse samtalene dersom både foreldrene og barna ga eksplisitt samtykke til det. I tillegg deltok jeg i møter hvor barnevernarbeiderne drøftet saken med kollegaer. Disse samtalene tok dels form i etterkant og dels i forkant av møtene.

For å få tilstrekkelig detaljerte data for samtaleanalysen tok jeg i bruk båndopptaker for å få registrert alle samtalene jeg fulgte. Samtalene som helhet og de enkelte relevante talehandlingssekvenser kunne dermed både lyttes til og transkriberes. Slike opptak av samtaler kunne vært gjort uten at jeg var tilstede i samtalene, men da ville jeg ikke hatt det samme forholdet til datamaterialet. Kontekstuell kunnskap er viktig fordi den språklige interaksjonen ikke kan forstås uavhengig av den institusjonelle og lokale konteksten samtalen foregår i lys av (Arminen 2000). Innsamling av samtaledata innebærer slik sett at jeg også her tar i bruk observasjon som en form for tilleggsinformasjon.

Opptak av naturlig pågående samtaler representerer en måte å innhente data på som gir en form for autentisk datamateriale. Det samtalematerialet som er utgangspunktet for analysen har imidlertid vært gjennom en omformings- og fortolkningsprosess gjennom tidsforskyvning og transkripsjonsarbeid. I analysen av datamaterialet kunne jeg på andre siden kople teksten til samtalesituasjonen jeg hadde observert. Gjennomgangen av datamaterialet og utvelgelsen av samtalesituasjoner for analyse medførte at jeg også ”hentet frem” den observerte samtalsituasjon, som så ble et bidrag til min fortolkningshorisont.

5.1.3. Intervjuene: formål og gjennomføring.

Intervjuene med foreldrene og barnevernarbeiderne har ingen stor plass i selve analysen i denne studien. De har først og fremst fungert som bidrag til forskerens kontekstuelle kunnskapshorisont, det vil si som bidrag til å utdype forståelsen for de prosessene som tar form innen barnevernets undersøkelse. Informasjonen fra intervjuene formidles likevel inn i analysen av samtaledata der barnevernarbeidernes og foreldrenes erfaringer med og fortolkninger av trekk ved undersøkelsesprosessen kan gi viktige kontekstualiserende og utdypende bidrag til analysen av samtaledata.

Jeg utarbeidet egne intervjuguider for intervjuet med barnevernarbeiderne og med foreldrene hvor noen av spørsmålene var felles og noen forskjellige.²⁴ Intervjuguidene ble brukt fleksibelt; jeg introduserte relativt åpne spørsmål som jeg ønsket utdypende belyst samtidig som jeg også fulgte opp de tema som informantene introduserte. Intervjuet tok slik sett en samtaleform hvor barnevernarbeiderne og foreldrene fikk fortelle relativt fritt.

Intervjutidspunktet for alle foreldrene var etter at undersøkelsen var gjennomført, slik at jeg ikke skulle påvirke samhandlingsprosessen. En annen grunn til å legge intervjuet til etter undersøkelsesprosessen var en antakelse om det ville være enklere for foreldrene å komme med eventuelle kritiske kommentarer og negative erfaringer om både undersøkelsen og forskningsprosjektet når undersøkelsesprosessen var avsluttet. Det ble tydeliggjort ovenfor foreldrene at barneverntjenesten ikke hadde tilgang til de opplysningene de kom med i intervjuet. Det kan antas at dette hadde betydning for hvor åpen foreldrene var på sin erfaring av kontakten med barneverntjenesten. Samtidig er det også svakheter ved å ha intervjuet i etterkant av undersøkelsen. Blant annet kan det antas at foreldrenes refleksjoner omkring enkeltsamtaler slik som det innledende meldingsmøtet vil være påvirket av hvordan

²⁴ Se vedlegg I for begge intervjuene. Det er bare en del av spørsmålene som trekkes inn i denne studien.

undersøkelsen tok form. Intervjuet med foreldrene foregikk hjemme hos foreldrene med unntak av to intervju hvor foreldrene ønsket å ha intervjuet utenfor hjemmet.

Også barnevernarbeiderne ble intervjuet i etterkant av undersøkelsen. Den oppfølgende kontakten med barnevernarbeiderne i form av deltakelse på alle typer møter gjennom den enkelte undersøkelse innebar også at det ble gjennomført mer situasjonelle uformelle intervju eller samtaler. Alle barnevernarbeiderne deltok i det avsluttende intervjuet som foregikk i barneverntjenestens lokaler. Barnevernarbeiderne var blitt relativt godt kjent med meg som forsker underveis i prosessen. I tillegg kjente jeg sakene gjennom deltakelsen som observatør. Dette kan på ene siden bety at barnevernarbeiderne var så trygg på meg at de formidlet utfordringer og problemer slik de hadde erfart de. På andre siden kan det også være slik at barnevernarbeiderne erfarte at de ikke hadde fått vist frem sin faglige "flinkhet" – for eksempel ved at saken ikke var gått slik de ønsket – og dermed så intervjuet mer som en mulighet til å forklare seg enn å fokusere på det som hadde vært vanskelig.

5.2. Om utvalget av barneverntjenester.

Denne studien er basert på et empirisk materiale innsamlet fra tre barneverntjenester i perioden 2004-2006. Det var ønskelig å etablere et utvalg barneverntjenester som hadde en viss erfaringskompetanse med hensyn til å gjennomføre undersøkelser etter barnevernsloven. Store og mellomstore kommuner ble antatt å ha barneverntjenester med et så stort omfang av saker at tjenesten hadde utviklet en lokal barnevernfaglig praksis for gjennomføring av undersøkelser.

Våren 2003 sendte jeg forespørsel til barneverntjenestene i én storbykommune og to middels store kommuner - via kommuneledelsen/etatledelsen - om de ønsket å delta i et forskningsprosjekt omkring foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelse.²⁵ Alle kommunene sa ja til å delta i prosjektet. Storbykommunen har flere barneverntjenester, og i denne studien deltar én av barneverntjenestene. I de middels store kommunene var det én felles barneverntjeneste for hele kommunen. Alle de tre barneverntjenestene var involvert i omorganiseringsprosesser i den perioden denne studien ble gjennomført. Omorganiseringene påvirket til en viss grad den praktiske gjennomføring av studien, men hadde ingen innvirkning på studiens problemstilling og innholdsmessige fokus.

²⁵ Jf. vedlegg II.

De tre barneverntjenestene som utgjorde utvalget blir her nærmere beskrevet med hensyn til organisering av tjenesten, ansatte og fagkompetanse, lokaler og brukernes tilgang til tjenesten. Avslutningsvis vil fokus rettes mot omfanget av barnevernets undersøkelser og andelen henleggelse på kommunenivå og landsbasis.

Barneverntjeneste A.

Storbykommunen som deltok i studien gjennomførte i 2003/2004 en større omorganisering som innebar at barnevernet ble organisert dels på bydelsnivå og dels som byovergripende enheter. Storbykommunen fikk fire bydeler hvor barneverntjenesten var del av en barne- og familieenhet som bestod av PPT, sosialtjenesten og barnevernet. Barne- og familieenhetene ble delt opp i en tiltaksenhet og en forvaltningsenhet. Det var barneverntjenestens forvaltningsenhet i en av de fire bydelene som deltok i dette prosjektet. Forvaltningsenheten hadde blant annet ansvar for å ta imot, vurdere og ta beslutninger vedrørende meldinger til barnevernet, samt gjennomføre undersøkelser og ”bestille” tiltak eventuelt henlegge saken som avslutning på undersøkelsen. Forvaltningsenheten hadde i tillegg et overordnet oppfølgingsansvar i saker med tiltak.

Kontoret hadde ca 25 faglig ansatte.²⁶ De fleste ansatte var kvinner med utdanning som sosionomer eller barnevernpedagoger ansatt i stillinger som barnevernkonsulenter. Kontoret hadde også andre yrkesgrupper representert, slik som spesialpedagog og fysioterapeut. Det var to sosialkonsulenter og en leder ved kontoret. De faglig ansatte sin erfaring med arbeid innen barnevernet varierte fra nytilsatt til over 15 års arbeid. Mange hadde ulike former for videreutdanning og hadde arbeidet innen barnevernfeltet siden de var ferdig utdannet.

Kontoret arbeidet med ca 190 undersøkelsessaker i 2004 og ca 240 saker i løpet av 2006.²⁷ Arbeidet med undersøkelsessakene var organisert slik at barnevernkonsulentene som oftest arbeidet to og to sammen. I noen saker arbeidet de sammen med fagpersoner med en annen utdanning, eventuelt kunne de også i noen saker jobbe alene. Generelt hadde barneverntjenesten mye samarbeid med relevante kontorer og institusjoner slik som skole, barnehage, helsestasjon og PPT i gjennomføring av barnevernets undersøkelse.

²⁶ SSB registrerer ikke bydelsnivå for kommune A. På kommunenivå hadde barneverntjenesten 2,8 fagstillinger pr. 1000 barn i alderen 0-17 år (<http://statbank.ssb.no/statistikbanken>).

²⁷ SSB registrerer ikke bydelsnivå for kommune A. Opplysninger om undersøkelsessaker for tjeneste A er basert på opplysninger om meldinger som kommunene rapporterer til Fylkesmannen.

Tjenesten hadde ulike faglige møter, hvorav ett felles faglig møte hver uke hvor meldinger som gikk videre til undersøkelse ble diskutert og fordelt.

Selve kontoret til barneverntjeneste A var fysisk organisert som et kontorlandskap hvor den enkelte barnevernarbeider hadde sin arbeidsplass. Kontordelen var avskjermert fra direkte kontakt med klientene eller brukerne. Når barnevernkonsulentene skulle ha møter med foreldrene og /eller barna møttes de i en felles resepsjon med andre tjenester eller like utenfor kontoravdelingen, hvoretter de gikk til et møterom som lå atskilt fra kontoravdelingen.

Barneverntjeneste B.

Barneverntjeneste B som ligger i en middels stor kommune, var organisert slik at oppgavene til barneverntjenesten var samlet i en og samme enhet.²⁸ Den enkelte barnevernarbeider ivaretok et totalansvar for de sakene hun fikk tildelt, det vil si at den som fikk ansvar for undersøkelsen også hadde ansvaret videre der det ble iverksatt tiltak.

Kontoret hadde 4 fagansatte - inkludert leder - ved kontoret. De faglig ansatte sin erfaring med arbeid innen barnevernet varierte fra relativt nytilsatt til ca 15 års arbeid, og de fleste hadde videreutdanning med relevans for arbeidet. De fagansatte som alle var kvinner, hadde utdanning som barnevernpedagog eller sosionom. Alle faglig ansatte ved kontoret – inkludert leder - arbeidet med enkeltsaker. I 2006 hadde barneverntjenesten 1,2 stillinger med fagutdanning pr. 1000 barn mellom 0-17 år.²⁹ Kontoret arbeidet med ca 50 undersøkelsessaker i løpet av 2004 og ca 70 saker i 2006.³⁰

Kontoret hadde ett ukentlig fagmøte som var koplet sammen med administrative saker. Møtet starter med informasjon/diskusjon av administrative saker og gikk så over til å bli et faglig møte. I den faglige delen av møtet ble nye meldinger diskutert og/eller fordelt. Pågående saker som saksbehandlere eller leder ønsket diskutert ble også tatt opp her. De enkeltsakene som kom opp til diskusjon var ofte saker som ble erfart som komplekse eller vanskelige. Det kunne for eksempel gjelde problemer knyttet til oppfølgingen i en sak, problemer med å finne egnede tiltak i en sak og usikkerhet på om en sak skulle avsluttes eller videreføres.

Barneverntjenestes lokaler var lett tilgjengelig for de som hadde avtaler - eller ønsket kontakt

²⁸ Barneverntjeneste B var i oppstarten av en organisatorisk endringsprosess mot slutten av min datainnsamling.

²⁹ <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>.

³⁰ <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>.

- med tjenesten. Når foreldre og/eller barn kom til barneverntjenesten møtte de først en kommunal resepsjon, men døren inn til barneverntjenestens kontoravdeling stod vanligvis åpen. Foreldrene og/eller barna kunne derfor gå inn og søke direkte kontakt med den aktuelle saksbehandler. Samtalene med barn og foreldre foregikk ofte på kontoret til de ansatte, og noen ganger på møterommet.

Barneverntjeneste C.

Barneverntjeneste C ligger også i en middels stor kommune. Også her var tjenesten organisert som en samlet enhet slik at den enkelte barnevernarbeider ivaretok det totale ansvaret for de sakene de fikk tildelt. Denne organisering ble videreført da barneverntjenesten ble utvidet gjennom en organisatorisk, faglig og praktisk samordning med barneverntjenesten i en annen kommune i 2005.

Det opprinnelige kontoret hadde 4 faglig ansatte, inkludert leder. De faglig ansatte sin erfaring med arbeid innen barnevernet varierte også ved dette kontoret fra relativt nytilsatt til over 15 års erfaring. Utdanningsbakgrunnen var sammensatt ved at kontoret hadde både barnevernpedagoger, sosionomer og pedagoger. Gjennom samorganisering med barneverntjenesten i en annen kommunen fikk kontoret en økning på 3 fagstillinger. Alle faglig ansatte var kvinner. I 2006 hadde barneverntjenesten 1,6 stillinger med fagutdanning pr. 1000 barn i alderen 0-17 år.³¹ Saksbehandlerne jobbet dels alene og dels sammen med en annen saksbehandler i gjennomføring av undersøkelsessakene.

Barneverntjeneste C hadde ett ukentlig møte hvor en kombinasjon av administrative og faglige saker ble tatt opp. Møtet starter med administrative saker og gikk over til faglige tema. Møtet var i hovedsak av orienterende karakter. Det var få saker som ble lagt frem til diskusjon. Barneverntjenesten hadde tilgang på faglig veiledning utenfra gjennom møter som ble avholdt ca én gang pr. mnd. Kontoret arbeidet med i underkant av 40 undersøkelser i 2004 og ca 60 undersøkelser i 2006.³²

Ved barneverntjeneste C kom barn og foreldre inntil 2006 til et eget venterom for barneverntjenesten og sosialtjenesten. Venterommet var atskilt fra kontoravdelingen slik at

³¹ <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>.

³² <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>.

barn og foreldre ikke hadde direkte tilgang til kontorene. Møtene foregikk i hovedsak på egne møterom som lå inne i kontoravdelingen, men kunne også foregå på saksbehandlerens kontor. På slutten av prosjektperioden ble organiseringen av de kommunale tjenestene endret i tråd med organiseringen i kommune A. Det vil si at barnevernarbeiderne fikk kontorplass i et kontorlandskap og møtene med barn og foreldre ble lagt til egne møterom. Foreldrene og/eller barna henvendte seg nå til en felles resepsjon med ulike andre tjenester for å komme i kontakt med barneverntjenesten.

Sammenlikning av omfang av saker og faglig kompetanse.

Tabell 1 viser omfanget av alle undersøkelsene gjennomført av barneverntjenesten i de tre kommunene i perioden 2004 – 2006. Omfanget av saker pr. år ved barnetjenestene B og C er relativt lavt sammenlignet med A. Jeg har derfor valgt å slå sammen tallene for de tre årene undersøkelsen ble gjennomført. Tabellen viser at både tjeneste A og tjeneste C har en lavere andel undersøkelser som ender med henleggelse enn landsgjennomsnittet som ligger på 50 %. Samtidig er det store variasjoner mellom fylker og kommuner generelt med hensyn til andelen henleggelse.

Tabell 1. Barnevermundersøkelser, tiltak og henleggelse 2004 – 2006.³³

Barneverntjeneste	Undersøkelser avsluttet 2004-2006	Undersøkelser med tiltak i forhold til avsluttede saker 2004-2006	Henlagte undersøkelser (prosent) 2004 - 2006
A	601	388	213 (35 %)
B	131	64	67 (51 %)
C	127	90	37 (30 %)

Tabell 1 viser det totale omfanget av avsluttende undersøkelser ved de tre tjenestene, samt fordelingen av disse undersøkelsene med hensyn til hvor stor andel som ender med henleggelse og tiltak. Hovedtyngden av de tiltak som ble etablert var hjelpetiltak ved alle tjenestene, noe som også samsvarer med barneverntjenestene på landsbasis.³⁴

³³ Barneverntjeneste A: Kilde: Sommert informasjon fra bydelenes halvårsrapport til Fylkesmannen. Barneverntjeneste B og C. (<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>).

³⁴ <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>.

Stort omfang av undersøkelser pr. år ved barneverntjeneste A kan bety at de ansatte her møter et større mangfold av saker og at kontoret dermed besitter en mer variert erfaringskunnskap enn de andre to tjenestene. Likeså kan størrelsen på fagmiljøet bety større muligheter for faglige diskusjoner enn ved de to andre tjenestene. Samtidig har også barneverntjeneste B og C såpass mange undersøkelsessaker pr. år at grunnlaget for å utvikle erfaringskompetanse på undersøkelser og ha faglige diskusjoner fremstår som gode. Alle tjenestene hadde arenaer for ukentlige drøftinger av saker og dermed muligheter for faglige diskusjoner. Disse arenaene fungerte noe forskjellig med hensyn til innslag av faglige drøftinger kontra administrative saker.

Den formelle faglige kompetanse er relativt lik ved de tre kontorene i den betydning at det primært er barnevernarbeidere og sosionomer som arbeider med undersøkelsessakene. I tillegg utgjør kvinnene hovedtyngden av de faglig ansatte ved alle kontorene. Det er bare en av tjenestene som har mannlige barnevernarbeidere blant sine ansatte.

5.3. Utvalgskriterier, prosedyrer og prosess.

Etter at barneverntjenestene i de tre kommunene hadde meldt sin interesse for å delta i prosjektet, deltok jeg på møter med de faglig ansatte hvor jeg orienterte om prosjektet. Med utgangspunkt i en uttrykt interesse fra både ledere og ansatte for å delta i prosjektet, begynte arbeidet med å etablere et utvalg. Lederne ved barneverntjenesten i de mellomstore kommunene og konsulentene ved barneverntjenesten i storbykommunen var viktige nøkkelpersoner i denne innledende prosessen. De ble i tillegg viktige samarbeidspartnere i arbeidet med å få tilstrekkelig med saker mot slutten av datainnsamlingsperioden. I dette underkapitlet vil jeg presentere utvalgskriterier og utvalgsprosedyrer for å etablere utvalget av undersøkelsessaker. I tillegg vil det endelige utvalget bli presentert og diskutert med hensyn til formålet med den aktuelle utvalgsprosessen og et spørsmål om ekstern validitet.

5.3.1. Utvalgskriterier og utvalgsstørrelse.

Dette er en studie som retter sin oppmerksomhet mot den kommunikative samhandling som skjer mellom barnevernarbeidere og foreldre innen barnevernets undersøkelse. Nærmere bestemt skal jeg studere mulighetsrommet for aktørenes innflytelse – og særlig foreldrenes innflytelse - i undersøkelser orientert mot hjelpetiltak gjennom analyse av den verbale

interaksjonsprosessen. Det vil si at det er det ”indre livet” og samhandlingspraksisene i undersøkelsessakene som er i fokus. Dette har betydning for spørsmålet om hva som er relevante kriterier for å etablere et utvalg.

I bestemmelsen av utvalgsriterier var formålet å etablere et utvalg med variasjoner eller mangfold i undersøkelsens samhandlingspraksiser. I denne sammenheng var det også en intensjon å forsøke etablere et utvalg som kunne bidra til kunnskap som hadde gyldighet utover utvalgets undersøkelser og barneverntjenester. Spørsmålet som reiste seg var om det var mulig å fremskaffe et utvalg som kunne bidra til å produsere slik intersubjektiv overførbar kunnskap. For at leseren skal kunne vurdere utvalgets bidrag til slik gyldiggjøring av kunnskapsproduksjonen vil jeg i det følgende synliggjøre prosessen med å fremskaffe utvalget samt presentere det endelige utvalget.

Jeg ble underveis i datainnsamlingsprosessen klar over at det var utilstrekkelig å etablere utvalget av barnevernundersøkelser kun på kriterier som kan betegnes som ”ytre kriterier” når det er det ”indre livet” som er studiens fokus. Med ”ytre kriterier” siktes det her til kriterier som er tilgjengelige i forkant av at undersøkelsen åpnes. Slike kriterier vil for eksempel være opplysninger om hvem som melder og barnevernets begrunnelse for iverksetting av undersøkelsen. Kriterier knyttet til variasjoner eller mangfold ved det ”indre liv” i undersøkelsene kan være klimaet i samhandlingen og resultatet av undersøkelsen. Dette er trekk ved sakene som synliggjøres underveis eller ved slutten av undersøkelsen. For å etablere en utvalgsprosedyre som kunne sikre et utvalg med variasjon i så vel ”ytre” som ”indre” trekk ved undersøkelsessakene, ble utvalgsprosedyren todelt.

Den første del av utvalgsprosedyren var knyttet til barneverntjenestens behandling av meldingen og oppstarten av en undersøkelse. Det grunnleggende kriteriet for utvalget av saker var her at undersøkelsen ble åpnet med sikte på å vurdere særlige behov for hjelpetiltak, det vil si at undersøkelsen ble åpnet med forankring i barnevernlovens § 4-3 og § 4-4. I tillegg ble alder på barnet som bekymringen var rettet mot og familiens norskspråklige kompetanse utvalgsriterier. Alder som utvalgsriterium ble knyttet til grunnskolen, det vil si saker hvor det aktuelle barnet var mellom 6-15 år. Min antakelse var at barn i grunnskolealder ble aktivt involvert i undersøkelsen. Et formål med studien i denne sammenheng var å se nærmere på i hvilken grad barnevernarbeiderne hadde samtaler med barna alene og hvilken funksjon disse

samtalene hadde i undersøkelsesprosessen. Den øvre aldersgrense ble satt i lys av problemstillingens fokus mot samhandlingen mellom foreldre og barnevern. Foreldrerollen ble antatt å være mindre betydningsfull i saker hvor den unge var på vei over til eller var i videregående skole. Kriteriet om god norskspråklig kompetanse var knyttet til studiens fokus mot språklig analyse. Det ble antatt at samtaler med bruk av tolk eller samtaler hvor aktørene hadde problemer med språklig forståelse kunne gi samtaledata som krevde en annen type analyse enn det jeg la opp til.

I den andre delen av utvalgsprosedyren var formålet å sikre at utvalget hadde tilstrekkelig variasjon i sider ved det ”indre liv” som hadde relevans for aktørenes innflytelse i prosessen. Kriteriene måtte samtidig ikke være for vanskelig å håndtere. Jeg valgte derfor fokus på kriteriet enighet/uenighet fordi dette synes særlig sentralt i de sakene jeg fulgte. Det vil si at utvalget skulle omfatte saker preget av både enighet og uenighet omkring de ulike tema som kom opp i interaksjonen mellom barnevern og foreldre, saker med skiftende enighet/uenighet i undersøkelsesprosessen og saker med stabil enighet/uenighet. Denne delen av utvalgsprosedyren innebar en vurdering basert på kunnskap om den enkelte undersøkelse som forskeren fikk gjennom tilstedeværende observasjon og begynnende analyse. Utvalgets størrelse kunne dermed ikke fastsettes endelig i forkant av studien. Bestemmelsen av det endelige utvalget skulle i stedet knyttes til vurderinger av om den enkelte undersøkelse synes å gi ny informasjon eller ikke med hensyn til samhandlingsdimensjonen enighet/uenighet. Kriteriet for enighet/uenighet kunne tenkes relatert til undersøkelsens resultat, det vil si at en avslutning i form av tiltak eller henleggelse viste tilbake til trekk av enighet/uenighet ved samhandlingen (Christiansen et al.1998). Observasjonen av interaksjonsprosessene synliggjorde at dette bildet var for enkelt. Det var også andre trekk ved sakene som bidro til å skape prosesser preget av harmoni og motsetninger, blant annet hadde både foreldrenes involvering i meldingsprosessen og problemfokus betydning. Det vil si at samhandlingsprosesser med fokus mot barnet hadde et annet preg enn prosesser preget av fokus mot foreldrenes omsorgspraksis.

Utvalget kan i lys av den todelte prosedyren som er beskrevet, betegnes som et strategisk utvalg basert på metning (Olsen 2002). Metning vil si en pågående vurdering av om undersøkelsene viste kun gjentakende trekk og ikke synes å kaste nytt lys over samhandlingspraksisene. Oppsummerende kan altså den valgte utvalgsprosedyren forstås som

strategier for å etablere et utvalg som var relevant og informasjonsrikt nok for å få frem kompleksiteten i samhandlingen i barnevernets undersøkelse og et utvalg som samtidig kunne gi grunnlag for å generere kunnskap med relevans utover den aktuelle studien.

5.3.2. Prosessen fram mot å etablere endelig utvalg.

Utvalgsprosedyren ble tilpasset den interne praksis barneverntjenestene hadde for tildeling av undersøkelsessaker. Det vil si at utvelgelsen av saker til forskningsprosjektet var innvevd i de ukentlige fellesmøtene mellom leder/konsulent og saksbehandlere hvor alle undersøkelsessaker ble fordelt. Tildeling av undersøkelsessaker var i utgangspunktet knyttet til en vurdering av hvem av barnevernkonsulentene som hadde kapasitet. Den interne utvalgsprosessen ved barneverntjenesten og de valg som ble gjort i denne prosessen utgjorde bare det første leddet i denne utvalgsprosessen. Hvis en sak tilfredstilte de ”ytre” utvalgskriteriene, skulle den aktuelle barnevernarbeideren informere foreldrene om prosjektet og spørre om de ville delta i studien via sin undersøkelsessak. Det var dermed foreldrene som endelig bestemte hvorvidt en konkret undersøkelsessak ble med i utvalget eller ikke. Hvis foreldrene sa ja, kunne jeg møte til første samtale mellom barnevernarbeideren og foreldrene.

I lys av forskningsprosessens tidshorisont var det viktig å få i gang arbeidet med utvalget så raskt som mulig etter at prosedyrene var bestemt. Jeg planla derfor å delta i de ukentlige fordelingsmøtene for å bidra til rask avklaring omkring utvalgskriteriene. Innledningsvis i denne prosessen hadde jeg en forestilling om at jeg skulle få tilstrekkelig med saker fra de ulike kontorene relativt raskt, og at jeg derfor kunne planlegge opphold ved de tre kontorene i perioder som fulgte etter hverandre. Etter hvert ble det tydelig at det ikke var så enkelt å få tilstrekkelig med saker. Ved at utvalget bestod av pågående undersøkelser hadde hverken barneverntjenesten eller jeg som forsker kontroll med når det kom nye undersøkelsessaker som tilfredstilte utvalgskriteriene. Mangelen på saker i starten av prosjektet ble betegnet som tilfeldig av de ansatte ved det første kontoret jeg oppholdt meg. Situasjonen ved de to andre kontorene var imidlertid den samme. Periodene hvor det ikke kom nye saker var mange. Samtidig var det perioder hvor det kom nye saker på alle kontorene til samme tid. Da greide jeg ikke å følge opp alle samtalene i den enkelte undersøkelse med tilstedeværende deltakelse og opptak av samtalene. Den varierende tilgangen på nye saker gjorde at planen om å gjøre ferdig datainnsamlingen på det ene kontoret før jeg gikk til neste måtte skrinlegges. Dette fikk igjen som konsekvens at barneverntjenestene måtte ta et mer selvstendig ansvar for vurdering

av den enkelte undersøkelse i forhold til utvalgskriteriene.³⁵

Det tok tre år å få et utvalg undersøkelsessaker som tilfredsstilte tilstrekkelig variasjon i de grunnleggende kriteriene. Hvorfor tok det så lang tid? Var det utvalgskriteriene som skapte begrensningene, var det mange foreldre som ikke ønsket å delta eller var det forhold internt ved barneverntjenestene som skapte problemene? Både ledelsen og de ansatte ved de tre barneverntjenestene vurderte utvalgskriteriene som både enkle og tydelige; hovedtyngden av undersøkelsessakene ble åpnet med sikte på å vurdere hjelpetiltak. De mente i lys av dette at det også ville gå greit å stå for utvelgelsen av saker uten meg til stede på møtene. Etter ett år med få saker foretok lederen ved ett av kontorene en gjennomgang av undersøkelsessakene for å se om kriteriene var strenge i forhold til kjennetegn ved de undersøkelsene som var gjennomført. Gjennomgangen viste at det var flere av undersøkelsessakene som tilfredsstilte utvalgskriteriene, men som ikke var kommet med i prosjektet. En samtale om dette fenomenet ved et av de andre kontorene ga også indikasjoner på at flere av undersøkelsene tilfredsstilte utvalgskriteriene. Dette betydde at det var andre forhold som innvirket på utvalgsprosessen. Det ville for eksempel ikke vært urimelig om en del av foreldrene som ble spurt om å delta i prosjektet sa nei. Det å synliggjøre seg selv og familien gjennom å delta med sin undersøkelsessak kunne oppleves som for belastende. Samtidig kunne prosjektets orientering mot barnevernets praksis ha bidratt til at foreldre som ikke ønsket kontakt med barnevernet sa ja til å delta. Dette kunne i så fall medføre et skjevt utvalg med hensyn til for eksempel samhandlingsklima. I og med at barneverntjenestene fikk ansvar for utvalgsprosessen hadde jeg ikke innsyn i hvordan barnevernarbeiderne praktiserte prosedyrene med hensyn til å spørre foreldrene eller på hvilken måte de registrerte foreldre som ikke ønsket å delta. Med utgangspunkt i informasjonen fra barneverntjenestene var det imidlertid svært få foreldre som ikke ønsket å delta; av de 21 foreldrene som totalt er registrert å ha blitt spurt var det tre foreldre som ikke ønsket å delta. Når de fleste foreldrene som ble spurt sa ja til å delta i prosjektet, kan det også ha sammenheng med måten barnevernarbeiderne omtalte prosjektet på. Det lave frafallet i forhold til forespørsler kan bety at foreldrene – i tillegg til den skriftlige informasjonen – møtte positivt innstilte barnevernarbeidere. Når utvalgskriteriene ikke synes å ha skapt problemer for barneverntjenestene og frafallet av foreldre synes å ha vært lite, står

³⁵ Dette kan ha medført at barneverntjenestene ikke hadde kontinuerlig bevissthet på alle utvalgskriteriene. Jeg hadde ikke innsyn i utvalgsprosessen i forkant av min inntreden i saken og kunne derfor ikke kontrollere det enkelte case med hensyn til de ”ytre” kriteriene i forkant av meldingsmøtet. I to saker ble det klart at de lå utenfor de kriteriene som var satt. Disse to sakene ble ikke fulgt videre.

vi tilbake med at hindringene for en noe mer effektiv utvalgsprosedyre kan antas å ligge innen selve barneverntjenesten. Et forskningsprosjekt er ikke del av det ordinære hverdagslivet ved kontorene. I en hektisk hverdag med mange oppgaver som slåss om barnevernarbeidernes tid og oppmerksomhet kunne deltakelsen i prosjektet lett ha blitt glemt eller valgt bort. De ansatte ved barneverntjenestene ga da også uttrykk for at utvalgsoppdraget hadde en tendens til å bli glemt. Å glemme kan også ha sammenheng med motstand mot deltakelse. Lederne som tok den endelige beslutningen om deltakelse var kanskje mer positive til prosjektet enn barnevernarbeiderne, og motstanden blant barnevernarbeiderne var kanskje større enn det som kom til uttrykk i de møtene jeg deltok i. Slik motstand kunne for eksempel ha hatt sammenheng med forestillinger om merarbeid eller angst for å synliggjøre eget arbeid. Hvis de var skeptiske til å la forskeren få innsyn i eget arbeid kunne de for eksempel ha valgt bort antatt vanskelige sakene. I så fall kan utvalget av saker være preget av mindre motsetninger enn det som er vanlig ved kontorene.

5.3.3. Kjennetegn ved utvalget av undersøkelsessaker.

Formålet med å trekke utvalg fra tre kontorer i stedet for ett var at jeg ville sikre meg mot å få undersøkelsessaker som eventuelt kunne være preget av én spesiell barnevernkultur, og at det ble svært få barnevernarbeidere som ble inkludert i studien. Det endelige utvalget av undersøkelsessaker som deltar i denne studien er 17 saker gjennomført av 15 barnevernarbeidere fordelt på tre barnevernkontorer. Til tross for at rammevilkårene for barnevernsarbeidet varierer noe mellom de tre kommunene, er det vanskelig å få øye på distinkte forskjeller i samhandlingen i undersøkelsene som kan knyttes til disse forholdene. De vesentligste forskjellene som trer frem i analysen av datamaterialet går langs andre dimensjoner. Dette gjør det mulig å behandle utvalget av saker under ett uten at vesentlige sider ved undersøkelsen blir usynliggjort. I tillegg vurderes det å behandle utvalget under ett som viktig ut fra hensynet til anonymisering. Antallet saker ved hvert kontor er lavt og ville gjort anonymisering vanskelig.

Hva kjennetegner så utvalget på 17 saker? Et sentralt fokus i den avsluttende diskusjon av funnene er knyttet til kjennetegn ved samhandlingsprosessen i saker som ender med henleggelse og de som ender med tiltak. Det kan dermed være interessant å presentere en tabell som synliggjør kjennetegn ved utvalget i lys av dette skillet. Tabell 2 viser også noen flere kjennetegn ved det endelige utvalget av undersøkelsessaker.

Tabell 2. Trekk ved meldingen og avslutningen av undersøkelsen for endelig utvalg.

	Privat melder*		Offentlig melder**		Alle
	Fokus på foreldrene***	Fokus på barnet	Fokus på foreldrene	Fokus på barnet	
Hjelpetiltak ³⁶	1	2	5	3	11(65 %)
Henlagt	2	0	4	0	6 (35 %)
Alle	3 (18)	2 (11)	9 (53)	3 (18)	17(100 %)

*Private meldere består her av foreldrene selv og naboer.

**Offentlige meldere består her av skole, helsevesen og barnevern/barnevernsvakta.

***Fokus på foreldrene og fokus på barnet viser her til meldingens hovedfokus.

Tabell 2 viser at andelen saker som endte med henleggelse i utvalget er i tråd med andelen henleggelse ved barneverntjeneste A og C, men lavere enn ved barneverntjeneste B (jf. tabell 1). Når det gjelder hvem som sendte melding i utvalget av saker er fordelingen i tabell 2 basert på barnevernets bestemmelse. 12 av meldingene (70 %) oppgis som sendt fra offentlige instanser, med skole og barnevern/barnevernvakt som hovedmeldere. Meldingsinstans er imidlertid mer tvetydig enn tabellen gir uttrykk for. I flere av sakene har foreldrene vært involvert i samtaler med den offentlige meldingsinstans, slik at meldingen i like stor grad kan sees som en felles melding mellom offentlig instans og foreldre.³⁷ Tre av foreldrene formidler helt eksplisitt i det første møtet med barneverntjenesten at de oppfatter seg som meldere av saken, mens barnevernet forstår saken som meldt av barnevernet. Det er imidlertid ikke alltid at foreldrene har kunnskap om at det sendes melding til barnevernet før de blir innkalt til meldingsmøte. Særlig private meldere utenom foreldrene – men også offentlige meldere - har i dette utvalget sendt melding til barnevernet uten å informere foreldrene.

Tabell 2 viser at ”forholdene i hjemmet” utgjør den hyppigste begrunnelse for å åpne en undersøkelsessak i utvalget. Det er totalt 12 saker med hjemmet som bekymringsfokus. Det vil i praksis si at fokus rettes mot foreldrene og deres problemer og/eller omsorgsatferd. I halvparten av disse sakene er det reist spørsmål i meldingen om foreldre har et rusproblem. De sakene som kommer under kategorien ”fokus mot barnet” består dels av bekymringer eksplisitt rettet mot barnet og dels av en blandingsbekymring hvor barnet gis størst oppmerksomhet. Barnets problemer som mer selvstendig begrunnelseskategori er her knyttet

³⁶ Én av de 12 sakene endte med frivillig plassering utenfor hjemmet.

³⁷ Alle henvendelser til barnevernet defineres som meldinger, også søknader om hjelp fra foreldrene.

både til barn som blir oppgitt å ha utagerende atferd og barn som blir oppgitt å ha andre typer problemer. De private melderne med fokus mot barnet er foreldre, mens de offentligere melderne er både skole og barnevern. Alle undersøkelsene hvor hovedfokus er rettet mot barnet ender her med tiltak, mens alle de seks undersøkelsene som henlegges er forankret i fokus mot hjemmet/foreldrene. Fire av disse gjelder spørsmål om foreldre har rusproblemer.

Nasjonale tall viser at offentlige meldere utgjør hovedtyngden av meldingsinstanser, samtidig som foreldre og familie er meldere i 25 % av sakene.³⁸ Foreldrene i utvalget av saker er som påpekt ovenfor mer aktive i meldingsprosessen enn det som synliggjøres i tabell 2.

Forholdene i hjemmet er den hyppigst benyttede begrunnelseskategori både i utvalget og på landsbasis.³⁹

Hvis vi ser litt nærmere på kjennetegn ved utvalget av undersøkelsessaker som husholdninger, er det flere trekk ved utvalget som er i tråd med trekk ved de husholdningene som har tiltak fra barnevernet (Andenæs 2004, Fauske et al. 2009). Det er primært enforeldrefamilier som kommer i kontakt med barneverntjenesten (Andenæs 2004, Fauske et al. 2009). Dette gjelder også utvalget i denne studien. 12 av de 17 familiene – det vil si 70 % av husholdningene - er enforeldrefamilier. Hovedtyngden av disse husholdningene består av mor og barn. Blant de barna som bor i toforeldrefamilier er det få som bor sammen med begge sine foreldre. Flere bor sammen med en stemor eller stefar. De fleste barna i dette utvalget som ikke bor sammen med begge sine foreldre, har kontakt med den forelder de ikke bor sammen med. Kontakten varierer fra ”ordinært samvær” til besøk et par ganger i året.

Mens alle toforeldrefamiliene og to av enforeldrefamiliene har arbeidsinntekt, er det kun tre av de ni enforeldrefamiliene som har arbeidsinntekt. Alle fedrene og stefedrene i utvalget er i arbeid, mens det kun er tre av mødrene som har arbeid. Blant de mødrene som mottar trygdeytelser oppgir tre at de samtidig er i en utdanningssituasjon.

Antallet barn i familiene varierer. Det er syv familier med ett barn. Disse barna bor i enforeldrefamilier. I de øvrige familiene er to eller tre barn det mest vanlige. Livssituasjonen

³⁸ Den nasjonale statistikken omfatter alle undersøkelser som ender med tiltak, men inkluderer ikke opplysninger om meldinger som henlegges (<http://www.ssb.no/emner/03/03/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>).

³⁹ <http://www.ssb.no/emner/03/03/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>.

til hovedtyngden av barna i utvalget har vært og/eller er preget av relasjonell ustabilitet. 13 av barna har erfart skillsmisse eller oppbrudd fra samboerforhold. Noen få har flere slike oppbrudd bak seg og/eller er innvevd i slike oppbrudd underveis i undersøkelsen. For flere av barna har slike oppbrudd vært knyttet til flytting og dermed gjerne ny skole med etablering av nye voksen- og barnereelasjoner.

Bekymringen rundt barna i utvalget varierer fra en generell bekymring forankret i fokus mot foreldres atferd til en mer eksplisitt beskrivelse av barnas problemer. Slike eksplisitte bekymringer dreier seg dels om barnets utagerende atferd hjemme og/eller på skolen og dels om barnets sosioemosjonelle problemer relatert til mobbing og/eller livssituasjon hjemme.

Seks av familiene i utvalget hadde hatt kontakt med barnevernet tidligere. De fleste av disse hadde hatt kontakt med barnevernet i en annen kommune.

Utvalget i denne studien er trukket fra undersøkelser rettet mot hjelpetiltak. Det kan bety at utvalget av familier har flere ressurser og en svakere problembelastning enn det som kjennetegner barnevernfamilier slik de formidles i studier hvor henlagte saker ikke er med eller studier som inkluderer familier hvor barnet er tatt under omsorg av barnevernet. Samtidig viser beskrivelsen av utvalget at det synes å være mange fellestrekk med bilder av familier og barn i kontakt med barnevernet, slik det formidles i nevnte statistikk og forskning.

5.3.4. Omfanget av og type samtaledata.

Utvalget på 17 undersøkelsessaker ble til totalt 114 samtaler i løpet av datainnsamlingen. De 17 sakene ble undersøkt av til sammen 15 barnevernarbeidere. Seks av barnevernarbeiderne deltok i to eller tre undersøkelser. I 10 av sakene var det to barnevernarbeidere som hadde ansvaret for undersøkelsen, i de øvrige var det én barnevernarbeider som gjennomførte undersøkelsen alene. Jeg deltok i totalt 71 frontstagesamtaler, hvorav 65 samtaler var samtaler mellom barnevernarbeidere og foreldre, og 6 samtaler var samtaler mellom barnevernarbeidere og barn. Barnevernarbeiderne hadde samtale med barna alene i fire saker. I et par av disse sakene var det flere samtaler med barnet/barna alene. Jeg deltok også i 43 backstagesamtaler, det vil si samtaler mellom barnevernarbeidere som diskuterte undersøkelsessakene. I tillegg har jeg intervjudata fra samtaler med foreldrene i 14 saker og med barnevernarbeiderne i alle 17 sakene. Tre av foreldrene fikk jeg av ulike grunner ikke

avtalt intervju med.

Tabell 3 gir en oversikt over hvilke samtaler jeg deltok i og tok opp på bånd innen den enkelte sak og totalt. Den enkelte samtale hadde en varighet på mellom ca 1 ½ til ca 2 ½ time.

Intensjonen var å innhente data fra det første og siste møtet mellom barnevernarbeidere og foreldre, og ellers i så mange møter som mulig i den enkelte undersøkelse. Datainnsamlingen var knyttet til min deltakelse som observatør i samtalen. Det ble imidlertid vanskelig å realisere deltakelse i alle meldingssamtalene og sluttsamtalene.

Tabell 3. Oversikt over observerte og registrerte samtaler.

Undersøkelse	Meldings-samtale ⁴⁰	Mellom-samtaler	Slutt-samtale	Backstage-samtaler ⁴¹	Totalt
1	1	2	1	5	9
2	1	1	0	1	3
3	1	1	1	3	6
4	1	3	1	4	9
5	0	1	1	1	3
6	1	5	0	5	11
7	0	3	1	5	9
8	1	4	1	4	10
9	1	2	1	1	5
10	1	-	1	2	4
11	0	2	0	1	3
12	1	4	1	2	8
13	1	5	1	2	9
14	1	-	1	1	3
15	1	5	1	3	10
16	0	2	0	1	3
17	1	5	1	2	9
Totalt	13	45	13	43	114

Når det gjaldt manglende deltakelse i det første møtet (meldingsmøtet) hadde dette dels sammenheng med at barnevernarbeideren ikke fikk spurt foreldrene i forkant. Det hendte også at foreldrene oppsøkte barneverntjenesten med en gang de mottok brev om undersøkelsen, og da kunne dette møtet ta form som meldingsmøte. Møtene i de ulike sakene og på de ulike kontorene ble av og til lagt til samme tid. Dermed rakk jeg ikke å komme meg fra det ene

⁴⁰ Det er ulike måter å gjennomføre et meldingsmøte på. I dette utvalget av undersøkelsessaker starter alle med unntak av én sak med et møte mellom foreldre og barnevern.

⁴¹ I denne studien er de fleste backstage-samtalene fra saker der det var to barnevernarbeidere som hadde saken. I disse sakene var det en mer kontinuerlig backstageprosess enn i saker hvor det var én barnevernarbeider som gjennomførte undersøkelsen. Der det var én barnevernarbeider som hadde saken alene, varierte det hvor hyppig saken ble tatt opp til diskusjon.

møtet til det andre. Dette berørte møter i ulike deler av undersøkelsesprosessen. Det hendte også at barnevernarbeiderne glemte å informere om møter, men dette var unntaket.

Utvalget er på ene siden lite med hensyn til antall saker, men på andre siden rikt på data når det gjelder antall samtaler. At noen saker omfattes av mange samtaler slik som vist i tabell 3, mens andre har få samtaler har ikke bare sammenheng med min deltakelse. I noen saker var det få samtaler fordi de raskt ble henlagt og i andre saker var det få samtaler fordi problem og tiltak raskt ble avklart. Når jeg ikke var med i alle samtaler i saker med få samtaler, kan det reises spørsmål om dette er saker med et ”tynt” datamateriale. Det er imidlertid ikke nødvendigvis omfanget av samtaletid i seg selv som gir rikt datamateriale. Trekk ved enkelte samtaler kan gi mye og viktig informasjon om samhandlingen, mens andre samtaler kan gi lite ny informasjon. Samtidig er det selvsagt slik at jeg ikke kan vurdere om de samtalene jeg ikke fikk tilgang til kanskje nettopp var viktige samtaler.

5.3.5. Vurdering av utvalget.

Denne studien forankrer seg i en forskningstradisjon som kritiserer det tradisjonelle kravet til generaliserbarhet fordi det forutsetter en forståelse av kunnskap som kontekstfri (Lincoln & Guba 1985: 110ff). Kvalitativ forskning har likevel et valideringskriterium som viser til en forståelse av forskning som en virksomhet som søker å produsere kunnskap som går utover de spesifikke prosesser eller personlige liv som omfattes av de konkrete utvalg. Disse kriteriene er knyttet til gjenkjennbarhet og kunnskapsmessig overførbarhet og er del av den pågående forskningsprosessen (Lincoln & Guba 1985). Det vil si at det å forhåndsbestemme strategier og prosedyrer med det formål å etablere valid kunnskap vurderes som uhensiktsmessig. Det er åpenheten i forskningsprosessen og de refleksive vurderinger som gjøres underveis som forstås å fungere som bidrag til å etablere kunnskap med gyldighet utover det aktuelle utvalg/utvalgskontekst. Det å bestemme utvalgsriterier og reflektere over utvalgets kunnskapsskapende bidrag, vurderer jeg som del av en slik pågående valideringsprosess (Malterud 2003, Dyrberg et al. 2000:320).

Studien har på ene siden et lite utvalg av barneverntjenester. Utvalget omfatter ikke små kommuner. Det sentrale kriteriet for utvelgelse av barneverntjenester var at kontorene hadde en slik erfaring med undersøkelsessaker pr. år at de kunne forventes å ha etablert en form for undersøkelseskompetanse. Dette kan bety at måten undersøkelsene gjennomføres på og trekk

ved samhandlingsmønstrer mellom barnevernarbeidere og foreldre i denne studien er annerledes enn innen barneverntjenester i små kommuner med få saker. I hvilken grad størrelsen på kontorene har betydning for det fenomen som studeres her, foreligger det ingen kunnskap om. Barneverntjenestene som deltar i denne studien synes imidlertid ikke å fremvise noen forskjeller i samhandlingspraksiser, til tross for forskjellene i kommunestørrelse.

Gjennom den todeltede utvalgsprosedyren i min studie ble utvalgets sammensetning innledningsvis basert på ”ytre” trekk ved undersøkelsessakene, og dernest ble utvalgets størrelse knyttet til en vurdering av om sakene ga tilstrekkelig variasjon med hensyn til ”indre” samhandlingstrekk hvor dimensjoner av enighet/uenighet stod sentralt. Utvalget har flere ”ytre” likhetstrekk med undersøkelsessaker på landsbasis. I tillegg viser en sammenlikning av trekk ved husholdet flere likhetstrekk med husholdninger som har tiltak fra barnevernet. Variasjonene i henlagte saker mellom barneverntjenestene og utvalget samsvarer med et allment trekk ved henleggelsene, det vil si at de varierer både mellom fylker og kommuner. Når det gjelder kriterier for det ”indre livet” i undersøkelsessaker hvor jeg har tatt utgangspunkt i kriteriene enighet/uenighet som grunntrekk ved samhandlingen, fremstår dette som mer skjønnsmessige kriterier enn de ”ytre” kriteriene. Datamaterialet fra utvalget av undersøkelsessaker kan betegnes som rikt med hensyn til variasjon i trekk ved det ”indre” livet i undersøkelsene, og dermed som grunnlag for å synliggjøre kjennetegn, trekk, mønstre ved samhandlingspraksisene. Det at utvalget omfatter saker med blant annet varierende husholdningstyper og problemhypoteser, samt saker som endte med tiltak og saker som endte med tiltak, saker med mange samtaler i den enkelte sak, samtaler fra ulike faser i undersøkelsesprosessen og samtaler gjennomført av ulike barnevernarbeidere, kan forstås å gi indikasjoner på at utvalget kan bidra til å generere kunnskap med relevans og nytteverdi utover denne studien.

Å ta i bruk metning som en utvalgsstrategi innebærer å gjøre vurdering av sammensetning av utvalget, og dermed også størrelse. Den ideelle formål med metning er at nye saker ikke tilfører utvalget og analysen noe nytt. Det er imidlertid vanskelig å realisere en slik ideell situasjon. På ene siden kan en tenke seg at absolutt metning er en umulighet; det vil alltid kunne være saker som viser noe nytt. På andre siden er det også metodiske og mer praktiske forhold som kan virke inn på mulighetene for å oppnå optimal metning. I denne studien var

det blant annet en selvutvelgelse fra både barnevernarbeidere og foreldre som påvirket utvalget av saker før metningsvurdering var aktuelt. Det vil si at tilgangen på saker også var med og bestemte det endelige utvalget. Forskerens vurdering av metning kan i denne studien forstås som en foreløpig form for metningsvurdering fordi den tok form før den mer grunnleggende analysen av materialet tok til. Endelig vurdering av metning skjer først gjennom analysen og de resultatene som trer frem. Analysen av samtaledata i denne studien viser for så vidt at den innledende metningsvurdering var tilstrekkelig: analysen synliggjør et datamateriale hvor sentrale trekk ved samhandlingen mellom barnevernarbeidere og foreldre blir bekreftet fra sak til sak. Dette samstemte trekket kan gi grunnlag for tiltro til det bildet som trer frem.

5.4. Etiske dimensjoner.

Denne studiens metodiske og forskningsetiske opplegg ble meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) som godkjente opplegget.⁴² I tillegg ba jeg den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) om å vurdere trekk ved utvalgsprosedyren i forhold til personvernet.⁴³ En forskningsprosess impliserer imidlertid en rekke etiske hensyn og valg som går utover de innledende godkjenninger av prosjektet og det forskningsmetodiske opplegget. Det dreier seg bl.a. om hvordan informert samtykke skal realiseres, hvordan forskeren opptrer i feltet og hvordan anonymisering skal skje i analyse og endelig rapport. I dette kapitlet vil jeg diskutere noen av de sentrale etiske utfordringene i mitt prosjekt.

5.4.1. Om å vite hva man sier ja til – fra rekruttering til anonymisering.

Foreldrenes deltakelse i min studie er basert på et informert samtykke. Kravet til informert samtykke er nedfelt i forskningsetiske retningslinjer og dreier seg om informantenes eller forskningssubjektene rettigheter som deltakere i et forskningsprosjekt.⁴⁴

Foreldrene som deltok i denne studien fikk informasjon om undersøkelsen via barneverntjenesten. De fleste foreldrene fikk først muntlig informasjon via telefon fra barnevernarbeideren som skulle gjennomføre undersøkelsen. I tillegg fikk alle et skriftlig

⁴² NSD er personvernombud for forskningsprosjekt som gjennomføres ved universitetene. Se vedlegg III som viser skriftlig tilbakemelding på studiens metodeopplegg.

⁴³ Se vedlegg IV.

⁴⁴ Forskningsetiske retningslinjer. Forskningsetiske komitéer NESH, 2006.

informasjonsbrev fra forskeren formidlet via barneverntjenesten.⁴⁵ På bakgrunn av denne informasjonen ble foreldrene bedt om å vurdere deltakelse i prosjektet. Ideelt sett skulle ikke foreldrene føle at de ikke fikk nok tid til å tenke seg om. Samtidig var det ofte kort tid mellom fordelingsmøtet ved barneverntjenesten og det første møtet med foreldrene (meldingsmøtet). Dette betydde at foreldrene måtte forholde seg til en tidsramme de kanskje følte som kort. De fleste foreldrene hadde bestemt seg for å delta før de kom til meldingsmøtet. Noen ringte imidlertid barnevernarbeideren for å få mer informasjon. Når forskeren møtte foreldrene i det første møtet leverte de fleste sitt skriftlige samtykke for å delta med sin sak. Møtene startet likevel med at jeg informerte om prosjektet og foreldrenes rettigheter. Jeg la særlig vekt på foreldrenes rett til å trekke seg fra prosjektet når de måtte ønske det og uten å begrunne seg. Foreldrene ble også gitt mulighet til å komme med spørsmål. Tre av foreldrene ønsket eksplisitt mer informasjon fra forskeren før de gav sitt samtykke.

Der foreldrene ikke bodde sammen var det i utgangspunktet den av foreldrene som hadde daglig omsorgsansvar som ga samtykke. Dette var i tråd med hvem barnevernet innkalte til møte i tilknytning til åpning av undersøkelsessaken. I saker hvor den andre forelder ble trukket inn i saken ble også denne orientert om prosjektet og forespurt om hun eller han ønsket å delta. Ingen av disse foreldrene motsatte seg deltakelse i prosjektet. Graden av involvering i undersøkelsessaken fra foreldre som ikke hadde daglig omsorgsansvar var generelt begrenset, og samtalene med den andre forelder er ikke med i datamaterialet.

I de tilfellene hvor barnevernarbeiderne skulle snakke med barna alene og det var aktuelt for meg å delta, måtte foreldrene gi skriftlig samtykke til at jeg deltok i samtalen. I tillegg forutsatte min deltakelse at foreldrene hadde forespurt barna og at de også sa ja til at jeg deltok. Alle foreldre og barn som ble spurt om jeg kunne delta som observatør og ta opp samtalene på bånd, ga sitt samtykke.

Å gi samtykke til å delta i et forskningsprosjekt er – til tross for omfattende informasjon – å si ja til noe en ikke kan overskue hva er. Ved å tematisere deltakelsen i prosjektet i løpet av den perioden undersøkelsen pågår, er det mulig å følge opp og sjekke ut om deltakerne etter hvert som de ser hva sin egen deltakelse betyr, fortsatt er med i prosjektet. Det kan for eksempel være vanskelig å trekke seg fra deltakelse i et prosjekt som man først har sagt ja til, men så

⁴⁵ Vedlegg V.

har begynt å endre mening om. I dette prosjektet ble slik utsjekking ivaretatt ved at foreldrene ble spurt underveis om jeg kunne delta på ulike møter etc.; om det for eksempel var greit at jeg var med i møtet eller om jeg kunne bli med på hjemmebesøket. Fordi jeg deltok i de fleste samtaleene var det mulig å spørre i ulike sammenhenger. Det var ingen av foreldrene som trakk seg underveis i prosessen.

Å ikke vite hva man har sagt ja til går imidlertid ut over selve deltakelsen i datainnsamlingen. Samtidig er det slik at informantens samtykke ikke omfatter forskerens tolkninger. Det er umulig å forutsi hvordan et forskningsprosjekt utvikler seg. Hele veien fra datainnsamlingen starter og til rapporten er ferdig, må forskeren ta en rekke valg som ikke er mulig å forutse i forberedelsen til studien eller på tidspunktet for datainnsamling. Det vil si at prosjektet tar gradvis form. Forskerens forståelse av det feltet som studeres vil derfor være i endring fordi analysene og fortolkningsarbeidet er en fremvoksende prosess som avsluttes ved at forskeren setter endelig punktum.

Å delta i et forskningsprosjekt innebærer noe mer enn deltakelse i selve datainnsamlingen. Det innebærer å delta i en kunnskapsproduksjon samtidig som den konkrete deltakelsen usynliggjøres. Gjennom den endelige skriftliggjøring av studien formidles informasjon fra datainnsamlingen som samtidig skal formidles slik at deltakerne ikke kan gjenkjennes. Det vil si at data skal anonymiseres. Det har vært reist spørsmål om hensynet til taushetsplikten og vernet om deltakerne i forskningsprosjekter står i et motsetningsforhold til vitenskapens krav på etterprøvnbarhet. Samtidig som dette er en problemstilling som berører enhver empirisk studie, kan det også reises spørsmål om etterprøvnbarhet alltid er mulig. Guba & Lincoln (1987) peker blant annet på hvordan den sosiale virkeligheten ikke bare er stabil og repeterende, men også i endring. Det vil si at uavhengig av spørsmålet om anonymisering så kan det oppstå problemer med etterprøvnbarhet. Innen det enkelte forskningsprosjektet reiser det seg likevel spørsmål om hvor langt en skal gå i anonymisering av datamaterialet for at det fortsatt skal ha empirisk og analytisk autensitet.

Denne studien baserer seg på samtaledata som empirisk materiale. Utvalget av saker er relativt lite og analysens fokus på detaljerte interaksjonssituasjoner kan medføre at sakene gjenkjennes om materialet ikke anonymiseres. Samtidig fremstilles ikke datamaterialet fra den enkelte undersøkelse i noen samlet form. Analysen tar utgangspunkt i samtalesituasjoner. Det

vil si at empirien formidles primært gjennom tekstutdrag koplet sammen med beskrivelser av trekk ved den aktuelle saken, samtalesettingen og den foregående del av samtalen. Fremstillingen av datamaterialet kan slik sett fremstå som relativt ”fragmentarisk” med lite fare for gjenkjennelse. Samtalesituasjonene kan likevel referere til kontekster, hendelser og atferd som bidrar til synliggjøring. Det er derfor nødvendig å anonymisere. Jeg har bestrebet meg på å gjøre anonymiseringen på en slik måte at det som utelates eller er omskrevet ikke berører meningsaspektene ved samtalsituasjonene. Mer konkret har jeg anonymisert ved å la alle barnevernarbeiderne være kvinner og alle barna være jenter. Jeg har også endret barnas alder, foreldrenes arbeid og ellers omskrevet steder, personer, hendelser etc. der hvor tekstutdraget gir beskrivelser av så spesielle eller konkrete episoder at det vil kunne gjenkjennes. I tillegg er ikke dialektspråket til deltakerne synliggjort.

Forskeren står også oppe i et annet faglig-etisk dilemma. Det er en viktig side ved all forskning at forskningen ikke skal skade eller føre til alvorlig belastning for de som berøres av forskningsresultatene (jf. Forskningsetiske retningslinjer).⁴⁶ Hvis vi i denne sammenheng tenker på familiene som deltar i min studie som tilhørende en kategori klienter eller brukere som allerede er svært utsatt, er det viktig at forskningen ikke bidrar til for eksempel ytterligere stemping. Også barnevernarbeiderne hører til en gruppe som er i en utsatt posisjon. De jobber innen en virksomhet som er gjenstand for sterk kritikk fra mange kanter. Forskningsprosjekter som fungerer til å forsterke kritikken mot barnevernet kan derfor forstås å føre til negative belastninger for de ansatte. Samtidig har forskningen også et etisk ansvar for å bidra til å rette søkelyset mot samfunnsmessige og institusjonelle forhold som bidrar til for eksempel å videreføre praksiser som fungerer til å underkjenne eller stemple folk. Spørsmålet om hva som er å forstå som forskningens negative konsekvenser kan ikke besvares på noen enkel måte. Det betyr blant annet at forskeren kan bli stående i et etisk dilemma med hensyn til hvem sine interesser som skal veie tyngst når forskningsresultatene kan synes å gagne en gruppe og kritisere en annen.

5.4.2. Å bli forsket på.

Kan den praksisnære forskning med en kontinuerlig tilstedeværende forsker være en

⁴⁶ Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Forskningsetiske komitéer NESH, 2006.

belastning for de som deltar - selv om de ikke sier det selv? Eller representerer forskningen et positivt bidrag til deres liv? Det er kanskje ikke noe entydig svar på dette. Gjennom min tilstedeværelse og opptak av alle samtaler i dette prosjektet ble jeg generelt svært tett på både foreldrenes, barnas og barnevernarbeidernes argumenterende og mer følelsesmessige talehandlinger. Jeg fikk her tilgang til en samtaleverden hvor det i særlig grad ble stilt spørsmål ved foreldrenes foreldrekompetanse, det vil si en svært sårbar og vanskelig situasjon for foreldrene. Denne samtaleverden synliggjorde også barnevernarbeidernes kompetanse på måter som kunne oppleves som vanskelig. Det ville derfor ikke være vanskelig å forstå om de erfarte at situasjonen hadde preg av å være påtrengende eller plagsom. Barnevernarbeiderne kunne i særlig grad oppleve forskeren som påtrengende ved at hun fulgte dem så og si overalt; i forberedelsesmøtene før de møtte familien, i møtet med familien, i bilen ut til et hjemmebesøk og i diskusjoner med kollegaer etter samtalene med familien.

I forhold til barn og foreldre var det samtidig viktig å formidle at jeg ikke var del av barnevernet selv om jeg kom til møtene sammen med og deltok i møter på barnevernets kontor. Jeg formidlet derfor eksplisitt flere ganger i løpet av den prosessen jeg deltok at jeg ikke var del av barnevernet. Jeg formidlet samtidig at jeg ikke på noen måte tok noe standpunkt til undersøkelsessaken eller bekymringstemaet. Likevel ga noen av foreldrene i løpet av intervjuet uttrykk for at de hadde oppfattet min tilstedeværelse som en støtte og/eller en garanti for å bli behandlet på en bra måte.

Min tilstedeværelse kunne forstås som en situasjon hvor deltakerne i samtalen opplevde seg som underlagt ”forskerens blikk”. En slik situasjon kunne vært opplevd som et hinder for å uttrykke sine ”egentlige” følelser eller meninger. Både barnevernarbeiderne og foreldrene kan på hver sin måte ha erfart prosessen som et kontinuerlig prestasjonsarbeid. Begge parter ga imidlertid gjennom intervjuet etter et undersøkelsen var ferdig, uttrykk for at min tilstedeværelse ikke hadde påvirket deres opptreden; de ville ha opptrådt på samme måte selv om jeg ikke hadde vært der. Både barnevernarbeiderne og foreldrene ga uttrykk for at de glemte at jeg var til stede. For foreldrene gjaldt dette særlig i saker hvor jeg deltok i mange samtaler. I en av sakene opplevde likevel foreldrene at min tilstedeværelse påvirket barnevernarbeideren. Foreldrene gav i intervjuet uttrykk for at barnevernarbeideren forsøkte å presentere ”godt” barnevernarbeid på en slik måte at undersøkelsen ble langt mer omfattende enn den ellers ville blitt. Foreldrene følte denne situasjonen som ubehagelig, men valgte

likevel å delta med sin undersøkelse til den var avsluttet.

5.4.3. Forskeren som usynlig og synlig.

Å ha en forsker til stede i samtale påvirker aktørene og samtalen på ulike måter - det er umulig å ikke påvirke. Likevel er det viktig å forsøke å minimalisere den påvirkning av feltet som foregår. Det er ulike måter å være til stede på (Nielsen 1996). Jeg var opptatt av at min tilstedeværelse på ene siden skulle overses, men på andre siden at både barnevernarbeidere, foreldre og barn visste hvem jeg var. Strategiene jeg valgte for å bli mest mulig inn i den pågående settingen uten å være del av samtalen var å tre inn i det jeg vil benevne som situasjonell naturlige posisjoner. Det vil si at jeg i noen settinger opptrådte mest mulig likt barnevernarbeidernes sosiale stil for ikke å fremstå som annerledes og dermed bli mer synlig. Jeg valgte for eksempel å delta i den innledende eller avsluttende uformelle delen av samtale på måter som gjorde at jeg fremstod som en alminnelig og sosialt vennlig person, det vil si slik barnevernarbeiderne opptrådte når foreldrene/barna kom og gikk. Denne normaliserende strategien ble utfordret på en annen måte når jeg deltok i hjemmebesøk og særlig når barna var hjemme. På hjemmebesøkene satt barnevernarbeiderne enten ved kjøkkenbordet eller et stuebord, og de ble ofte servert kaffe. Der salongbordet var dekket for en samtidig samtale og kaffe/kake servering, ble jeg del av samtalen på en annen måte enn når vi satt rundt et bord på barneverntjenestens møterom. I slike situasjoner måtte jeg delta i samtalen for ikke å ta oppmerksomhet i form av for eksempel å fremstå som uhøflig. Deltakelsen tok form som for eksempel nikk eller smil når foreldrene henvendte seg til meg – eller trakk meg inn i fortellerblikket.

Hvis barna var hjemme når barnevernarbeiderne kom på besøk, snakket de også med dem. Noen ganger spurte barnevernarbeiderne om å få se barnas rom, eller barna spurte selv om de ville se rommet deres. I denne sammenheng kunne også jeg bli spurt om jeg ville se barnas rom, noe jeg da sa ja til. Som forsker med lydbåndopptaker brakte jeg av og til inn et nytt tema i hjemmebesøkene der barna var til stede og i samtale barnevernarbeiderne hadde med barna alene. Flere av barna ble opptatt av båndopptakeren og ville vite hva jeg brukte den til, om de kunne få prøve å snakke i den osv. På ene siden kunne denne innledende samtalen med barna bidra til å skape en munter stemning, på andre siden kunne den bidra til at barnevernarbeiderne ikke kom i gang med sin samtale. I slike situasjoner foreslo jeg for barna at de kunne få gjøre et opptak etter at barnevernarbeiderne og foreldrene – eventuelt

barnevernarbeiderne og barna - var ferdig med sin samtale. Barna synes det var greit og barnevernarbeiderne kunne rette oppmerksomheten det som var samtalens anliggende.

I tillegg til disse strategiene var antallet samtaler i den enkelte undersøkelse en viktig dimensjon som bidro til at både foreldrene og barnevernarbeiderne glemte meg. Tilstedeværelse over lang tid bidrar til å minske forskerens synlighet i feltet og påvirkning av samtalen (Erlandson, Harris, Skipper & Allen 1993:30). Der både foreldrene og barnevernarbeiderne var trygge på meg, var det også lettere å la meg sitte noe utenfor selve ”kjernegruppen” i samtalen. De barnevernarbeiderne som deltok i prosjektet med flere undersøkelsessaker og/eller mange samtaler fikk etter hvert også en så avslappet holdning til settingen at de bidro til å ”naturalisere” og dermed usynliggjøre min tilstedeværelse.

Samtidig som det er viktig for forskeren å ufarliggjøre seg selv for å kunne få tilgang til ulike arenaer og samtaler innen et felt, kan ufarliggjøringen også ha en mer problematisk side; aktørene i feltet – inkludert forskeren – kan glemme at forskeren er forsker. Det var derfor viktig at verken barnevernarbeiderne, foreldrene eller barna glemte hvem jeg var, og at jeg skulle bruke det datamaterialet jeg innhentet til et formål utenfor selve undersøkelsen sitt formål. Selv om formålet var å produsere kunnskap med betydning for aktørene i feltet, var mitt oppdrag å belyse en problemstilling som også kunne ha et kritisk perspektiv på den praksis jeg var til stede i. Forskerposisjonen ble generelt tydeliggjort gjennom ikke-deltakelsen i samtalene, og gjennom å gjenta dette hvis noen av aktørene forsøkte å trekke meg verbalt inn i samtalen.

5.4.4. Forskerrollen og barneverntjenesten.

Hovedformålet med den etnografisk inspirerte tilstedeværelse - både i barneverntjenestens kontorområde og i de enkelte samtalene - var å skaffe meg kontekstuell kunnskap for bedre å kunne analysere frem meningsdimensjonene i den språklige interaksjonen. Med utgangspunkt i min utdanningsbakgrunn, forskningskompetanse og undervisningserfaring kunne en tenke seg at jeg ikke hadde behov for slik kontekstuell kunnskap – at jeg kunne feltet fra før. Men nettopp i lys av denne mer generelle og mer teoretisk forankrede forforståelse var det viktig å kunne tre inn i praksisfeltet for å observere og få kunnskap om den samtidsmessige, lokale og konkrete samhandlingsverden. Det vil si at min funksjon som observatør innebar å tre inn i feltet som novise.

Som forsker var min oppmerksomhet rettet mot interaksjonen, samhandlingsmønstrene og diskursene som utspilte seg frontstage og backstage. Det var likevel vanskelig å ikke la seg berøre av sakenes innholdsmessige tema, og den uenighet som preget flere av samtalenene. Jeg forsøkte å være bevisst på faren for å ta side og se interaksjonen fra bare den ene partens ståsted. Det var i denne sammenheng viktig for meg å ikke involvere meg i sakene når barnevernarbeiderne diskuterte backstage. Hvis jeg ble spurt om ”min mening” ga jeg i de aller fleste tilfelle uttrykk for at jeg ikke kunne gi noen vurdering. Jeg har gjennom hele prosessen – både i datainnsamlingsprosessen og analyse- og skriveprosessen forsøkt å se det som foregår i den interaksjonelle samhandling både fra foreldrenes side og fra barnevernets side. Samtidig innebærer problemstillingen og forskeroppgavet å utsi noe om en praksis som er preget av posisjonsmessig asymmetri. Det vil si at forskningens kritiske blikk kan ha som konsekvens at resultatene ”tar side”.

5.5. Tilrettelegging av datamaterialet for analyse.

Jeg vil her si noe om hvordan jeg har bygd opp diskursanalysen med utgangspunkt i transkripsjon av samtalenene og gjennom en måte å strukturere data på som gjorde det mulig å hente ut relevante samtalsituasjoner.

5.5.1. Om transkripsjonen.

Den innledende form for tilrettelegging av data skjedde gjennom transkripsjon av samtalenene. Den transkriberte samtalen kan på ene siden forstås som kun en teknisk detalj forut for analysen, og på andre siden som uttrykk for et solid empirisk materiale. Men transkripsjonen er på ulike måter del av analysen gjennom den omforming som skjer fra tale til tekst (Kvale 1998:102). Transkripsjon av en samtale kan gjøres på mer eller mindre detaljerte måter; teksten kan fremstå slik at hver eneste liten pause er med, samt med variasjoner i stemmehøyde, mer eller mindre subtile endringer i lydnivå, overlappende tale etc. (Roger & Bull 1989: ss145-148). Forskeren starter analysen av samtalematerialet gjennom de valg som gjøres med hensyn til hvor detaljert samtalen skrives ut. Dette valget skjer dels med utgangspunkt i det teoretisk-analytiske perspektivet for tolkningsarbeidet og dels i lys av hva som er hensiktsmessig detaljrikdom for den aktuelle problemstilling som skal belyses (Gee 1999, Roger & Bull 1989).

Analysens fokus i denne studien rettes mot samtalen og hva ytringene – språket – gjør. Det vil si at analysen også retter seg mot samtalen som en sosial interaksjon. De pågående ytringene til barnevernarbeiderne og foreldrene trenger her ikke å synliggjøres med den type detaljrikdom som benyttes innen tradisjoner som for eksempel konversasjonsanalyse (Roger & Bull 1989). Transkripsjonen er en prosess hvor graden av detaljer bestemmes i lys av det som er teoretisk nødvendig eller ønskverdig (ten Have 1999). I lys av formålet med min studie av institusjonelle samtaler er ikke fokus rettet mot hverken detaljene i samtals pauser, samtaldeltakernes stemmebruk, intonasjon eller for eksempel gjentakelser. Det legges mer vekt på å trekke frem mange samtalsituasjoner med enklere transkripsjon enn få samtalsituasjoner med detaljorientert transkripsjon. Det transkriberte materialet som presenteres i analysen representerer altså en forenklet form av transkripsjonstradisjonene innen konversasjonsanalyser og samtaleanalyser.⁴⁷

Alle samtaler mellom barnevernarbeidere og foreldre ble transkribert. I samtalsituasjonene som presenteres i analysekapitlene er barnevernarbeiderne fremstilt som én samtaldeltaker uansett om de var en eller to i den pågående samtalen. Det er barnevernarbeidernes posisjon og de ytringer som er knyttet til denne posisjonen som er det interessante fokus for analysen i min studie. I tillegg var det i flere av sakene/samtalsituasjonene vanskelig å vite hvem av barnevernarbeiderne som snakket. I analysen av backstage-samtaler mellom barnevernarbeiderne kunne det også i noen samtaler være vanskelig å skille mellom stemmene. Der det er bare to barnevernarbeiderne fremstår en langt enklere samtalestruktur som gjør det enklere å identifisere den enkelte taler.

5.5.2. Struktureringen av datamaterialet.

Jeg vil her presentere noen trekk ved byggingen av den diskursanalytiske strategi jeg har tatt i bruk for å skape overganger fra datamateriale til tekst og over til analyse. Prosessen startet ved å lytte til én og én samtale og prøve å gripe hva som foregikk i interaksjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre. Fokus ble innledningsvis rettet mot den første samtalen (meldingsmøtet) i den enkelte undersøkelse, hvor jeg ved hjelp av emnestrukturering, emnebytte og emnevalg fikk en viss oversikt over materialet (Norrby 1996, Linell 1998). Dette innledende fokus førte meg over til en analytisk strukturering av materialet omkring det jeg benevner som interaksjonelle oppgaver, det vil si den institusjonelle virksomhetens

⁴⁷ Se vedlegg VI som viser detaljene i den transkripsjonspraksis jeg har benyttet.

oppgaver slik de ble introdusert av barnevernarbeiderne og realisert i samhandlingen med foreldrene eller andre barnevernarbeidere (Gee 1999, Linell 1998). Denne strukturering ga samtidig analysen en tydelig orientering mot samtalen som sosial interaksjon og språkets funksjon. Etter hvert som datamaterialet vokste og jeg fikk samtaler fra flere fullførte undersøkelser fikk jeg et svært stort materiale. Dette krevde en overordnet strukturering slik at jeg kunne ivareta kompleksiteten i både den enkelte undersøkelsessak og utvalget som helhet. Jeg valgte da å ta utgangspunkt i den tidsstruktureringen barnevernets pågående undersøkelse fulgte og den treleddede prosess som preget undersøkelsene. Jeg arbeidet så videre med datamaterialets struktur med formål å identifisere sentrale og felles interaksjonelle oppgaver på tvers av den enkelte undersøkelse. Analysen av barnevernets undersøkelse er bygd opp rundt de tre fasene benevnt som meldingsmøtet, utredningen og avslutningsmøtet. Innen hver av disse fasene har jeg med utgangspunkt i datamateriale identifisert sentrale interaksjonelle oppgaver eller aktiviteter. Barnevernarbeiderne har også en annen samhandlingsprosess de deltar i, nemlig samtalene med kollegaer om det som foregår i samhandlingen med foreldrene og tolkningen av den informasjonen foreldrene og andre har formidlet. Analysen omfatter også et blikk inn mot disse samtalene og noen av de interaksjonelle oppgavene som realiseres her. Gjennom realisering av de ulike interaksjonelle oppgavene eller aktivitetene konstitueres barnevernets undersøkelse som en fremvoksende prosess. Den konkrete analysestrategi tar utgangspunkt i samtalsituasjoner eller samtaleepisoder som synliggjør hvordan disse interaksjonelle oppgavene tar form og realiseres. I lys av studiens problemstillinger med vekt på mulighetsrommet for innflytelse rettes analysen mot samtalsituasjoner hvor barnevernarbeiderne og foreldrene forhandler om betydnings- eller meningsdannelse. Utvelgelsen av samtalsituasjoner eller -episoder for presentasjon, analyse og diskusjon i avhandlingen er basert på at samtalsituasjonene eller episodene har et gjentakende trekk ved seg. Det vil si at trekk ved interaksjonen i utvalget av samtalsituasjoner som hovedregel gjenfinnes i flere av undersøkelsessakene som er med i utvalget.

Med utgangspunkt i struktureringen av datamaterialet i tre faser, identifisering av interaksjonelle oppgaver innen hver av fasene og utvelgelse av relevante samtalsituasjoner, kunne jeg gå dypere inn i datamaterialet. Den videre analysen har vært preget av en veksling mellom å dukke ned i det empiriske materialet og søke etter teori og teoretiske begreper som har kunnet bidra til å analysere frem kunnskap om barnevernets undersøkelse som en

kommunikativ eller diskursiv praksis.

Studiens problemstilling og analysen av interaksjonen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene - som utgjør hovedanalysen - var bestemmende for det fokus som ble anlagt i analysen av backstagesamtalene mellom barnevernarbeiderne.

5.6. Om å gyldiggjøre kunnskapsproduksjonen.

Den kunnskapen som produseres gjennom forskning kan vurderes som mer eller mindre gyldig. To sentrale – men samtidig omdiskuterte - gyldighetsmål er knyttet til begrepene validitet og reliabilitet. Jeg har allerede diskutert trekk ved utvalget i lys av et begrep om ekstern validitet. For å avgrense en svært stor diskusjon av hvordan forskning kan, skal eller bør gyldiggjøres, vil jeg rette oppmerksomheten mot validitetsproblematikk relevant for min studie.

Når begrepet validitet brukes som et gyldiggjørende begrep innen kvalitativ forskning kan det sies å rette oppmerksomheten mot forholdet mellom konklusjonene i et forskningsprosjekt og den virkeligheten prosjektet skal utsi noe om (Hammersley & Atkinson 1983:181). Det vil si at forholdet mellom den forståelse av et felt som en studie produserer, må være relevant i forhold til den virkeligheten studien uttaler seg om. Det er likevel uenighet om denne posisjonen: det vil si i hvilken grad den kunnskap som produseres viser tilbake til en praksis som eksisterer uavhengig av forskeren eller om denne praksis er knyttet til forskerens referanseramme og fortolkninger.

Utgangspunktet for konstruktivistisk forankret forskning er at forskeren er i sentrum for prosessen som en aktivt involverende, fortolkende og skapende aktør via så vel datainnsamlingen som analysen og det endelige skriftlige arbeidet (Guba & Lincoln 1989, Fog 1994). I denne studien oppholdt jeg meg som forsker over lang tid i forskningsfeltet, jeg observerte og snakket med barnevernarbeiderne og tilpasset utvalgsprosessen og datainnsamlingen til barnevernets hverdagspraksis. Et sentralt trekk ved datainnsamling innen naturlige settinger er nettopp at forskningsprosessen må kunne tilpasse seg det som skjer i ”det pågående livet” og eventuelt foreta endringer underveis i datainnsamlingsprosessen (Erlandson et al. 1993). Det vil si at datainnsamlingen har et fleksibelt og frembringende preg, og ikke knyttet til prosedyrer på samme måte som innen for eksempel kvantitativ og

eksperimentell forskning.

Slik tilstedeværelse i feltet innebærer at tolkningsarbeidet starter lenge før selve byggingen av den diskursanalytiske strategi. Det er med andre ord umulig å være i verden uten å fortolke; både aktørene i feltet og forskeren møter og agerer i forhold til virkeligheten med en referanseramme som samtidig konstruerer denne virkeligheten. Dette tilsier at forskerens bevissthet om sin egen forforståelse og hvordan denne påvirker fortolkningene blir viktig. Når forskeren trer inn i sitt forskningsfelt vil hennes forforståelse være preget av mangfoldet av diskurser hun er innvevd i og har tilgang til, og de mange subjektposisjonene hun kan aktivere. Forskeren vil – som enhver annen - gripe den virkeligheten som skal studeres i lys av sitt ståsted. Som forsker stilles det imidlertid krav til bevissthet på egen forståelse. Selv om egen forforståelse aldri kan bli fullstendig gjennomiktig for en selv, er forskerens bevissthet om og refleksjon omkring sin forforståelse viktig (Denzin & Lincoln 2003). Hvis det er slik at forskeren sentrale rolle i kunnskapsproduksjonen innebærer en perspektivbasert/subjektiv konstruksjons- og fortolkningsprosess, reiser det spørsmål om hvordan omverden skal kunne ha tillit til at den kunnskapen som produseres er noe mer enn forskerens meninger.

Diskursanalytiske tradisjoner vektlegger i tråd med kvalitativ metode at forskningsprosessen skal være så gjennomskinnelig som mulig. Dette for å skape tillit til at den kunnskap som produseres er relevant i forhold til de institusjonelle virkeligheter eller fenomener studien mener å utsi noe om. Forskeren skal altså dokumentere analysens vei fra data til konklusjoner slik at leseren kan evaluere kunnskapsproduksjonen (Jørgensen & Phillips 1999:134). Relevanskravet innen kvalitativ forskning knyttes slik sett til et tillitsfenomen. Denne tilliten - som det da blir forskerens oppgave å bygge opp - uttrykkes gjennom et begrep om troverdighet (Fog 1994, Guba & Lincoln 1989, Lincoln & Guba 1985). Malterud (2003) sier om validitet innen kvalitativ metode at det handler om å synliggjøre fremgangsmåten i den vitenskapelige prosessen, gjøre den åpen for kritikk for deretter å forsvare den på en overbevisende måte.

Barnevernets undersøkelse representerer en institusjonell praksis hvor mange og ofte motsetningsfylte virkelighetskonstruksjoner kommer til uttrykk. Lydbåndopptakene av alle samtalen inneberer at jeg har data hvor de ulike aktørenes ytringer og ståsted er tilgjengelig på en svært nøyaktig måte. Samtidig inneberer transkripsjonen, utvalget av tekstutdrag,

analysen, fortolkningene og til slutt den skrevne rapporten at samtaledeltakernes ytringer som presenteres i tekstutdragene, gradvis blir borte til fordel for forskerens ytringer. Det er likevel viktig å tydeliggjøre mangfoldet av virkelighetskonstruksjoner som preger samtalene. Jeg har forsøkt å være bevisst på de mange virkelighetene som kommer til uttrykk i samtalene, og har forsøkt å synliggjøre dette mangfoldet gjennom utvalget av tekstutdrag i analysen.

Kvalitativ forskning – særlig innen konstruktivistisk epistemologi - kritiserer en forskningsprosess hvor forskeren etter datainnsamling trekker seg tilbake med sine analyser og skriver sin rapport (Lincoln & Guba 1985). Det kritiske ståstedet berører forskerens ståsted i kunnskapsproduksjonen. Det vil si at studier hvor forskeren gjør analysene med utgangspunkt i teoretiske begreper og uten samhandling med deltakerne i prosjektet impliserer både en dekontekstualisering og en hierarkisering av kunnskapsproduksjonen. Denne type forskning undertrykker aktørenes stemmer ved at det kun er forskerens monolog som formidles som endelig resultat. Det er imidlertid uenighet om betydningen av informantvalideringen som ledd i valideringsstrategiene (Østerud 1998). Mangfoldet av virkeligheter kan aldri formidles som noen ren eller eksakt gjengivelse. I min studie er det på ene siden et mål at den analytiske fortolkning kan gjenkjennes blant gruppen av foreldre som har erfart kontakt med barnevernet og blant barnevernarbeiderne som gruppe. På andre siden er det også et mål at analysen kan utfordre etablerte forståelsesrammer og fortolkninger og bidra til at andre trekk ved et fenomen eller en virkelighet kommer til syne (Søndergaard 2001). Det betyr at forskningsprosessen er en forskerstyrt analyseprosess med store utfordringer. På ene siden er utfordringen å utfolde stor grad av åpenhet i alle steg i prosessen og på andre siden å søke andre og alternative fortolkninger til den virkelighetsforståelse aktørene i feltet allerede har.

5.7. Avsluttende kommentarer.

Fremstillingen i dette kapitlet viser de valg jeg gjort fra starten av prosjektperioden med utvalgs- og datainnsamlingsprosessen og fram til analysestrategien for datamaterialet. Jeg har beskrevet utvalget av barneverntjenester, utvalgskriteriene for utvalget av undersøkelsessaker og utvalgsprosedyrene. Jeg har også diskutert utvalgets muligheter til å kunne utsi noe om barnevernets undersøkelse utover de barneverntjenestene som deltar. Jeg har tatt opp betydningen av å komme nær det feltet jeg studerer, og beskrevet prosessen med å samle inn data. Jeg har i denne sammenheng tematisert betydningen av kontekstuell kunnskap for å kunne gjøre gyldige analyser av samtaler. Jeg har også tatt opp etiske utfordringer knyttet til

deltakelse i datainnsamlingen og studien som helhet. Til sist har jeg beskrevet hvordan jeg har arbeidet med å tilrettelegge datamaterialet for analyse, samt diskutert validitetsutfordringer knyttet til sider ved studiens kunnskapsproduksjon.

ANALYSEN.

Som beskrevet i metodekapitlet (5.5.2.) er analysen av barnevernets undersøkelse bygd opp rundt de tre fasene benevnt som meldingsmøtet, utredningen og avslutningsmøtet. Det er samtale mellom barnevernarbeiderne og foreldrene innen disse tre fasene som danner utgangspunkt for det som utgjør hovedanalysen i de følgende analysekapitlene. Disse samtale er her definert som frontstagesamtaler (Goffman 1992). Innen hver av de tre fasene tar analysen utgangspunkt i sentrale interaksjonelle oppgaver eller aktiviteter som skal realiseres. I tillegg til frontstagesamtalene omfatter analysen et blikk inn mot backstage (Goffman 1992), det vil si samhandlingen mellom barnevernarbeiderne i den innledende delen av undersøkelsene.

Analysen av det empiriske materialet består av fire kapitler hvorav tre hovedkapitler med fokus på samtale mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. Hovedkapitlene består av kapittel 6, 8 og 10. Selv om det er kapitlene samlet som besvarer studiens hovedproblemstilling, har de tre delproblemstillingene som er presentert i kapittel 1 fått sin særlige belysning innen hvert sitt hovedkapittel. I kapittel 6 rettes oppmerksomheten i særlig grad mot delproblemstilling én og spørsmålet om hvordan scenen for den hjelpende undersøkelsen settes og den innledende avklaring av meldingens bekymring tar form. I kapittel 8 rettes oppmerksomheten i særlig grad mot delproblemstilling to og spørsmålet om hvordan virkelighetsbildene av barn og foreldre produseres innen barnevernets undersøkelse, og på hvilken måte barnevernarbeidernes og foreldrenes kunnskap og kompetanse kommer til uttrykk i prosessen. I kapittel 9 rettes oppmerksomheten i særlig grad mot delproblemstilling tre og avslutningsmøtet hvor det reises spørsmål om hvordan forhandlingene mellom barnevernarbeiderne og foreldrene tar form når det skjer en forskyving i aktørenes maktposisjon. Det vil si når foreldrene kan avvise videre kontakt med barnevernet. Det gjennomløpende og overordnede fokus innen alle de tre hovedkapitlene er knyttet til foreldrenes mulighetsrom for innflytelse i undersøkelsesprosessen. I kapittel 7 rettes oppmerksomheten mot barnevernarbeidernes backstageamtaler i etterkant av meldingsmøtet. Kapitlet er kort men gir et bidrag med relevans for de påfølgende kapitlene.

Nedenfor er satt opp en oversiktstabell over kapitlene og de interaksjonelle oppgavene som analyseres innen hvert kapittel.

Analysekapitler og interaksjonelle aktiviteter

<i>Kapittel 6</i>	<i>Kapittel 7</i>	<i>Kapittel 8</i>	<i>Kapittel 9</i>
<i>Frontstage: Meldingsmøtet</i>	<i>Backstage: Etter meldingsmøtet og før utredningen</i>	<i>Frontstage: Utredningen</i>	<i>Frontstage: Avslutningsmøtet</i>
<i>*Isenesettelsen *meldingen *planen videre</i>	<i>Tildeling av institusjonelle identiteter</i>	<i>*Utredningsplanen Den autorative diskurs *Tilbakemeldingen</i>	<i>Forhandlinger om innflytelse og autoritet</i>

De ulike kapitlene retter fokus mot den språklige interaksjonen mellom barnevernarbeidere og foreldre, og interaksjonens relevansgjøring av barnevernets institusjonelle og diskursive orden.

6. MELDINGSMØTET.

Dette kapitlet omhandler det første møtet mellom barnevernet og foreldrene hvor gjennomgang av meldingen er hovedtema. Møtet benevnes derfor videre som *meldingsmøtet*. Meldingsmøtet er gjerne barnevernets første samtale med foreldrene, samtidig som dette møtet kan være innledningen til en lengre samhandlingsprosess omkring livssituasjonen og hjelpebehovene til det konkrete barnet og foreldrene. Det er meldingens uttalte bekymring som er utgangspunktet for denne første samtalen. Undersøkelser som har som formål å vurdere behovet for hjelpetiltak er barnevernpolitisk forstått som lite integritetskrenkende for foreldrene, og dermed relativt uproblematiske (NOU 1985:18:147). I saker hvor foreldrene på eget initiativ har kontaktet barnevernet eller der andre instanser tar kontakt i samråd med foreldrene, er det rimelig å forvente at foreldrene har en interesse i å delta i undersøkelsen som grunnlag for å få hjelp. Graden av slik interesse vil imidlertid forventes å variere avhengig av om foreldrene selv erfarer at barna eller familien har behov for hjelp. Uansett om foreldrene er motivert for deltakelse i undersøkelsen eller ikke, er det barneverntjenesten som har den formelle og faglige beslutningsmakten om iverksetting av undersøkelsen. Der barneverntjenesten beslutter å åpne en undersøkelsessak må dermed barnevernarbeiderne og foreldrene etablere en form for koordinerende samhandling for at undersøkelsen kan bli realisert. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig å bare fokusere på at undersøkelsen skal gjennomføres. Den må i tillegg gjennomføres på en slik måte at foreldrene vil si ja til de hjelpetiltakene som aktualiseres i løpet av undersøkelsesprosessen. Dette betyr at undersøkelsen må søkes etablert som et felles prosjekt mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. På ene siden er det barnevernarbeidernes ansvar og oppgave å forme undersøkelsen slik at foreldrene vil slutte seg til undersøkelsen og dens samhandlingsprosess. Her kan det være nødvendig å skape aktelse for den institusjonelle autoritet så vel som oppfatninger om institusjonen som en hjelper og tilslutte seg undersøkelsen. På andre siden er barnevernarbeiderne avhengige av foreldrene og deres måte å involvere seg i prosessen på.

Formålet med analysen i dette kapitlet er å belyse hvordan undersøkelsen søkes tilrettelagt fra barnevernarbeidernes side som et felles prosjekt mellom barnevernet og foreldrene. Fokus rettes mot å analysere frem de strategier barnevernarbeiderne

italesetter for å skape nødvendig tilslutning fra foreldrenes side og de strategier foreldrene bruker for å forsøke å realisere sine kommunikative prosjekter samtidig som de tilslutter seg.

Hovedanalysen gjennomføres ved å ta utgangspunkt i hvordan barnevernarbeiderne og foreldrene realiserer møtets sentrale interaksjonelle oppgaver eller aktiviteter slik de initieres fra barnevernarbeidernes side. Samtidig er det slik at det som skjer i forkant av og innledningsvis i meldingsmøtet kan ha betydning for hvordan disse interaksjonelle oppgavene realiseres. Som et kontekstualiserende bidrag til analysen av de interaksjonelle oppgavene rettes derfor et innledende analytisk blikk mot både foreldrenes og barnevernarbeidernes forberedelse til meldingsmøtet. Analysen av selve meldingsmøtet struktureres omkring tre sentrale interaksjonelle aktiviteter definert som a) *informasjon* om barnevernet og undersøkelsen, b) *gjennomgang av bekymringsmeldingen* og c) *tilslutningen* til undersøkelsen. Den mest sentrale aktiviteten er gjennomgangen av meldingen. De tre interaksjonelle aktivitetene gjenfinnes i alle de 13 meldingsmøtene som ligger til grunn for analysen i dette kapitlet.⁴⁸ Samtidig varierer det hvilket samtalemessig omfang de ulike aktivitetene har innen den enkelte undersøkelse.

6.1. Forberedelsen til meldingsmøtet.

Både barnevernarbeiderne og foreldrene forbereder seg til meldingsmøtet, og kan antas å komme til møtet i lys av bestemte kommunikative prosjekter (Linell 1998). Det vil si at de har et formål med møtet som kan tydeliggjøres mer eller mindre eksplisitt når de møtes. Det kommunikative prosjektet kan også forstås å fungere som en type kontekst for samtalen i meldingsmøtet. Det kan dermed være av interesse å synliggjøre trekk ved begge parters forberedelse til meldingsmøtet for å få en antydning om hvilke kommunikative prosjekter som kan være på gang.⁴⁹

6.1.1. Barnevernarbeidernes forberedelse.

Når barnevernarbeideren får tildelt ansvaret for å gjennomføre en undersøkelsessak starter gjerne et forberedelsesarbeid i forkant av møtet med foreldrene. Den form en

⁴⁸ Jf. kapitel 5.3.4.

⁴⁹ De tekstutdrag som trekkes inn i dette underkapitlet (kapitel 6.1.) er dels fra intervju med foreldre og dels fra backstagesamtaler mellom barnevernarbeidere.

slik forberedelse får, varierer i utvalget av saker som er med i denne studien.

Ytterpunktet for forberedelse er på ene siden at barnevernarbeideren kun har tilgang til de opplysninger som kommer frem i meldingen og eventuelt har mulighet til diskusjon med kollegaer. Ytterpunktet på andre siden er at barneverntjenesten kjenner familien svært godt gjennom flere tidligere meldinger, undersøkelser og eventuelle tiltak, og at saksbehandleren får tilgang til denne informasjonen gjennom lesing av saksdokumenter og diskusjon med ansatte som har vært involvert i saken tidligere. Eventuelt kan barnevernarbeideren selv kjenne familien fra en slik tidligere sak.

Jevnt over mener barnevernarbeiderne at det er viktig å kunne forberede seg til møtet med foreldrene gjennom de opplysninger de har tilgang til. Samtidig reiser denne forberedelsen et dilemma med hensyn til om barnevernarbeiderne dermed møter foreldrene med fortidens briller og fordommer eller om de møter foreldrene med et blikk som skaper et bedre utgangspunkt for vern om barnet. **Tekstutdrag 1** er fra et sluttintervju med to barnevernarbeidere om det å forberede seg til meldingsmøtet ved å lese dokumenter fra eventuelle tidligere saker. Etter at forskeren har stilt et spørsmål om det er vanlig å forberede seg gjennom å lese dokumentene og hva de eventuelt bruker denne informasjonen til, flyter samtalen mellom de to barnevernarbeiderne av sted:

Tekstutdrag 1.

- B1: 1. vi gjør oss kjent med dokumenter ja (.) vi sjekker opp litt det ja (.) særlig
2. viktige dokumenter hvor det er gjort noen vurderinger ja (.) det gjør vi som
3. regel ja (.) en starter ikke med blanke ark hvis en har informasjon nei
B2: 4. ja (.) vi gjør det ja (.) hvis det har vært (.) hvis vi ser ting som det har vært
5. problem med tidligere og som det kanskje har vært jobbet med (.) at det
6. har vært sagt tidligere og det fortsatt er det samme så er det jo med i
7. vurderingen (.) dreier meldingen seg om en akutt situasjon en krise eller er
8. det er noe som har vart lenge (.) det er nå en viktig informasjon det da
B1: 9. samtidig er det viktig å ikke ta den for tungt med seg også (.) det er jo slik at
10. hvis det er en del år siden (.) en gammel sak så (.) det kommer an på hvilket
11. tema som kommer inn (.) om det er samme tema eller nye ting eeh (.) for at
12. det er jo noe med å gi folk en ny sjanse til til endring selv også
B2: 13. når jeg leser journalen for å forberede meg til samtalen litt sånn (.) hvem har
14. vært inn tidligere og hvem er det fra hjelpeapparatet som har vært inne (.)
15. hvilken familie er det som har vært her tidligere (.) for det kan være (.) men
16. jeg tenker det er viktig å ikke være forutinntatt (.) så jeg leser ikke grundig
17. jeg nei i forkant nei (.) men det kan være hvis saken utvikler seg og den blir
18. mer og mer massiv og du ikke får avklart den aktuelle situasjonen så så så
19. oppdaterer jeg meg grundigere for ofte så får du bekreftet noe av det du ser
20. eller her har det vært en endring (.) at det er blitt bedre

- B1: 21. ja det er sjelden en leser grundig i forkant ja det er mer at en tar det etter
 22. hvert (.) det er jo hvis vi kjenner igjen noe av det vi holder på med nå da det
 23. jo viktig (.) det er jo vedtak og hvis det er gjort noen vurderinger (.) hvordan
 24. er det vurdert tidligere (.) sånne ting (.)

Begge barnevernarbeiderne understreker her at dersom det finnes skriftlige dokumenter så gjør ”vi” oss kjent med dem. Alle dokumenter er imidlertid ikke like viktige. Det er særlig dokumenter hvor det foreligger vurderinger som har verdi (linje 2 og linje 23-24). Nytteverdien av de tidligere dokumentene knyttes primært til om saken gjelder samme tema eller ikke og de vurderingene som er gjort. Det vil si tidligere vurderinger brukes som en type underbyggende støtte for egne nåtidsvurderinger. Samtidig peker begge barnevernarbeiderne på faren for å legge for mye vekt på tidligere fremstillinger og vurderinger. Mot slutten av tekstutdraget omformuleres verdien av de tidligere dokumentene noe ved at de nå gis en sterkere verdi som et støttedokument underveis i undersøkelsen i stedet for i forkant av møtet med foreldrene (fra linje 16). Slik sett dempes faren for å møte foreldre med fortidens briller og manglende åpenhet. Samtidig forsterkes betydningen av tidligere saksdokumenter som et type internt ”sannhetsvitne” i saken; tidligere fremstillinger og vurderinger fungerer som en konsultasjonsarena for validering av egen erfaring i kontakt med familien og egen begynnende vurdering.

Et tekstutdrag fra en samtale om en annen sak og med andre barnevernarbeidere viser hvordan gjennomgangen av tidligere dokumenter kan føre til at barnevernet lett kan møte foreldrene med en gitt problemforståelse. **Tekstutdrag 2** viser et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne konstruerer meldingens bekymring som fakta gjennom å underbygge den aktuelle bekymringen med informasjon fra en tidligere bekymringssak.

Tekstutdrag 2.

- B1: 1. jeg kjenner saken fra forrige melding og jeg syns at der (.) jeg syns at hun
 2. tanten til jentene var troverdig når hun beskrev morens forhold til rusmidler
 3. for det syns jeg hørt troverdig ut altså (.) og hun beskrev at når døtrene var
 4. veldig små da (.) så var mor veldig mye på byen (.)
 B2: 8. ja
 B1: 9. så hvis det ikke er noen bekymringer for jentene og mor sier at dette var en
 10. engangs (.) nå vet vi jo ut fra meldingen her at det har vært noe tidligere
 B2: 11. ja
 B1: 12. så hun har et problem (.) tror jeg når det blir sånn som dette (.) for at du
 13. drikker deg ikke så full sammen med to syv-åringer tenker jeg

- B2: 14. nei
B1: 15. men det er et spørsmål hvor erkjennende hun er til det
B2: 16. ja men jeg tenker at det som barnevernvakta i NN har skrevet det er jo sant så
17. får hun bare nekte på det men det dem har skrevet er jo sant (.) uansett
B1: 18. det tenker jeg og (.) det som er (.) rusfolk benekter jo alltid og det er jo ingen
19. vits (.) en trenger jo ikke gå i konfrontasjon for vi må jo stole på at det
20. barnevernvakta har gjort og sagt er sant

Samtalens hovedfokus er underbyggingen av meldingens bestemmelse av at mor har et rusproblem. På ene siden vises det tilbake til den tidligere barnevernsaken og troverdigheten til de som var informanter den gang, og på andre siden vises det til en gitt troverdighet ved de vurderinger barnevernsvakta i NN kommune nå har gjort. Troverdigheten til informanten og barnevernsvakta styrkes gjennom å italesette benektelsen som et iboende trekk ved personer som har et rusproblem. Barnevernarbeiderne bygger dermed opp et normativt forankret ståsted med en gitt mistillit til mors argumentasjon, og en gitt tillit til meldingens bekymring og utsagn som kan underbygge deres ståsted.

Det å sikre ivaretagelsen av barnet står sentralt i saker med mistanke om rusproblemer hos foreldre. De barnevernarbeiderne som var involvert i undersøkelser med mistanke om rusproblemer var på ulike måter opptatt av foreldrenes benektelse og potensielle belastninger for barna. Erfaringen av benektelse fra foreldre og selv stå uten "bevis" i mange av sakene, kan bety at barnevernarbeiderne legger særlig vekt på å være godt oppdatert på den informasjonen de har fra tidligere. Samtidig etablerer barnevernarbeiderne en svært samstemt enighet om hva som er problemet, noe som kan bety at mor er avvist som pålitelig informant før de møter henne. Slik sett står de også i fare for å skape barrierer for lydhørhet for andre måter å forstå og gripe situasjonen på.

Også i saker hvor foreldrene selv ønsker kontakt med barnevernet for å få hjelp, består en del av forberedelsesarbeidet i å produsere bilder av foreldrene basert på meldingen og eventuelle andre opplysninger. **Tekstutdrag 3** er fra en sak hvor helsevesenet har sendt melding i samråd med mor og hvor barnevernet ikke har noe annen skriftlig informasjon. Barnevernarbeiderne skal møte mor om en time og har satt seg ned for å forberede møtet:

Tekstutdrag 3.

- B1: 1. er dette noen vi kjenner fra tidligere?
B2: 2. nei de er kommet flyttende fra NN kommune
B1: 3. og barnet heter (.) eller barna?

Barnevernarbeiderne gjør seg kjent med familien i form av navn og alder og B2 leser deretter opp meldingen samtidig som begge kommenterer den etter hvert som de går gjennom teksten. Gjennomgangen avsluttes med en konkluderende kommentar på at

- B2: 4. mor er fortvilt over situasjonen
B1: 5. så mor er er (.) i følge meldingen da (.) kan oppfattes å ønske hjelp?
B2: 6. ja

Dermed har barnevernarbeiderne også avklart en viktig premisse for hva de kan forvente seg i møtet med mor: nemlig en mor som ønsker hjelp. I tillegg har den ene barnevernarbeideren vært i telefonisk kontakt med mor og vet litt om den aktuelle situasjonen:

- B2: 7. og da virket hun *så* sliten da (.) *veldig* sliten og hun visste ikke hva hun skulle
8. gjøre (.) hun skjønnte ikke hvordan hun skulle greie det og virket *helt* på
9. kanten altså (.) så jeg tror vi må sette inn noe tiltak ganske raskt da (.) jeg tror
10. hun kommer hit i dag med et ønske om å få hjelp da men men jeg vet ikke
11. helt hva hun ønsker da men

I motsetning til tekstutdrag 2 med forventninger om avvisning står

barnevernarbeiderne i tekstutdrag 3 ovenfor en sak hvor de forventer en mor som ber om umiddelbar hjelp. På ene siden har barnevernarbeiderne her lite kunnskap om familien, på andre siden er de allerede i ferd med å forme en liten fortelling om mor. Fortellingen trer frem som tydelige antakelser – eller hypoteser - i form av for eksempel at mor ”virket” sliten (linje 7) og at barnevernarbeideren ”tror” de må sette inn tiltak raskt (linje 9). Forestillinger om at foreldre ønsker hjelp innebærer et annet krav til forberedelse enn forestillinger om at foreldre vil avvise behov for hjelp.

Alle tekstene som barnevernarbeiderne forholder seg til i forberedelsen til meldingsmøtet har i seg en flertydighet som muliggjør alternative fortolkninger (Hydén 1999). Slik vi har sett eksempel på i de tekstutdrag 2 og 3 er barnevernarbeidernes oppmerksomhet på ene siden orientert mot faktiske og på andre siden potensielle bekymringstema omkring mødrenes situasjon. De ulike måtene å starte den institusjonelle fortelling om disse to mødrene på kan dels forstås i lys av ulikheter i forkunnskaper om mødrene og deres situasjon og dels i lys av mødrenes

antatt ulike holdninger til møtet med barnevernet. Å møte avvisende foreldre erfares gjerne som vanskeligere enn å møte hjelpemotiverte foreldre (Christiansen et al. 1998).

De begynnende institusjonelle fortellingene som barnevernarbeiderne møter foreldrene med, kan antas å være med på å styre måten de møter foreldrene på og hvilken informasjon de søker. Samtidig er meldingsmøtet en arena hvor også foreldrenes meninger om og forventninger til hva undersøkelsen skal dreie seg om kommer til uttrykk og eventuelt få konsekvenser for de vurderinger som er gjort og planer som er lagt i forkant av møtet.

6.1.2. Foreldrenes refleksjoner omkring møtet med barnevernet.

Når barneverntjenesten i en kommune har mottatt en såkalt bekymringsmelding om et konkret barn, og besluttet å åpne en undersøkelsessak vedrørende hjelpebehov, blir foreldrene innkalt til et møte med barneverntjenesten. Hvordan erfarte foreldrene det å sende en melding til barnevernet eller si ja til at andre sendte en melding, og hvordan forberedte de seg til møtet de var innkalt til?

Denne studien viser at de fleste foreldrene opplevde det å si ja til kontakt med barnevernet eller selv sende en melding til barnevernet som en vanskelig – eller tvetydig - sak. Kontakt med barnevernet aktualiserer diskurser om barnet som verdi og muligheter for å miste barnet. Særlig blant de seks foreldrene som ikke selv var involvert i etablering av kontakt med barnevernet var angsten for barnevernets makt en fremtredende tanke i forkant av møtet. Én mor uttrykte det slik:

”man blir redd vet du (.) det med ungene (.) det er jo (.) du lever jo for ungene (.) at de tar ungene var jo første tanken (.) har jo hørt så mye forskjellig om slike ting”.

Foreldrene uttrykker en frykt for barnevernet knyttet til ”grensefeltet” for barnevernets handlingsrom og muligheten for å miste omsorgen for egne barn. En annen mor som hadde vært i kontakt med barnevernet tidligere ga uttrykk for at hun ble fortvilt og opplevde det som en forfølgelse:

”nå igjen (.) hva er det som skjer (.) ikke sant (.) du får jo en sånn der følelse av at (.) jeg fikk en følelse av at at ok dette her kommer ikke til å gi seg (.) uansett hva jeg gjør eller sier eller (.) det som skjer nå (.) så (.) nei (.) du føler deg forfulgt da.”

Foreldrene som ble ”meldt” til barnevernet av andre ga på ulike måter uttrykk for at

det ikke var noen grunn til bekymring fra barnevernets side, og mente meldingen var uttrykk for en misforståelse. Tre av foreldrene antok derfor også at barnevernet ville frafalle undersøkelsen når de fikk forklart dem saksforholdet. Én av foreldrene ga uttrykk for at

”da jeg fikk brevet at jeg skulle komme dit på møte og sånn så tenkte jeg det bare var veldig greit da (.) at det var bare å gå og forklare at saken var ordnet opp”.

De øvrige tre foreldrene hadde ingen slik tiltro til barnevernet. Her var forberedelsene dels preget av oppgitthet og dels av å legge til rette for å vinne en kamp om virkelighetsdefinisjonen:

”jeg ville ha med en venn (.) det var bevisst for ikke å komme alene (.) for da vet jeg at de hadde vært enda (.) skarpere.”

Iverksettingen av undersøkelsen ble oppfattet som en sterk trussel om degradering, noe en av mødrene uttrykte slik:

”altså det er den verste opplevelsen en mor kan få det (.) eller foreldre kan få (.) at de tviler på om du faktisk er god nok til å ta vare på ungen din”.

Disse refleksjonene omkring konsekvensen av kontakt med barnevernet gjenfinnes i undersøkelser i andre europeiske land (Baistow & Wilford 2000). Samtidig viser undersøkelser i Norge at familier som mottar barneverntiltak i stor grad uttrykker seg positivt om barnevernet, særlig de som mottar hjelpetiltak (Fauske et al. 2009, Slettebø 2008). Dette kan bety at mange av foreldrene i min studie var bærere av forestillinger om barnevernet som ikke samsvarer med den erfaringsbaserte kunnskap om barnevernet som hjelpende aktør. Samtidig bekrefter utsagn fra barnevernarbeiderne at foreldrene kommer med en angst for barnevernet:

”Jo vi tenker at folk er redd for barnevernet for det er de (.) og noen ganger så ser vi jo det klart og tydelig at motivasjonen er å bli kvitt oss eh (.) men ofte så erfarer en da når prosessen går da at det kan endre seg i prosessen (.) at de ser at ting blir positive da (.) at vi får til en relasjon underveis.” (Intervju barnevernarbeider).

Forholdet til barnevernet kan imidlertid endre seg underveis i kontakten, noe denne ytringen formidler.

De foreldrene som selv tok kontakt med barnevernet eller samtykket i at melding ble sendt hadde en annen holdning til kontakten med barnevernet. På den ene siden uttrykte også flere av disse at de var skeptiske til å etablere kontakt med barnevernet. På den andre siden gav de uttrykk for at andre sine fortellinger om det hjelpende

barnevernet ga grunnlag for å ”opponere” mot de dominante negative diskursene de selv var innvevd i. Slike fortellinger ble formidlet av både venner/bekjente og av de offentlige instansene foreldrene hadde kontakt med. Dette var foreldre som var sterkt bekymret for barnet sitt eller ett av barna sine fordi de ikke fikk nødvendig hjelp, eller foreldre som opplevde sitt eget liv som så vanskelig at de ønsket hjelp til seg og barna. De hadde prøvd ulike typer strategier alene og sammen med skole, helsestasjon eller andre instanser for å prøve å gjøre noe med en vanskelig situasjon. På mange måter ble det å sende en melding til barnevernet en siste utvei for å prøve å få hjelp. En mor som selv initierte kontakt med barnevernet for å få hjelp til sin datter på 12 år uttrykte sitt positive ståsted slik:

”før var jeg redd dem (.) fordi jeg hører så mye (.) men så hørte jeg om en som har positiv erfaring med å få hjelp og det var jo også en av grunnene til at jeg tok kontakt med barnevernet (.) at jeg visste at hjelpen fungerte der.”

Det vil si at flere av foreldrene i utvalget forventet at barnevernet skulle komme inn med adekvat hjelp. Noen av foreldrene oppfattet seg selv som en form for bestillere av hjelp, og så ikke for seg at de skulle ha noe kontakt med barnevernet utover en form for nødvendig saksbehandling.

Foreldrenes ytringer om det å etablere kontakt med barnevernet viser mange felles forestillinger om barnevernet. Til tross for at barnevernet trer frem som en mulig og aktuell hjelpeinstans, forblir barnevernet likevel en tvetydig institusjon for de fleste foreldrene i dette utvalget.

6.1.3. Kommunikative prosjekter og identitetsskapende arbeid.

Både foreldrene og barnevernarbeiderne formidler ulike typer av kommunikative prosjekter. Intensjonene, det vi kan benevne som det kommunikative prosjektets illokusjonære dimensjon (Austin 1975), antyder til dels store utfordringer for barneverntjenesten med hensyn til mulighetene for realisering av undersøkelsen som et felles prosjekt. Fra foreldrenes side synes både ønsket om hjelp og ulike tilganger til kunnskap om barnevernet å være med på å forme deres oppfatninger om barneverntjenesten og de forestillingene de har om møtet med institusjonen. Det tvangsinngripende barnevernet representerer en dominant kulturell diskurs som foreldre med behov for hjelp både selv tror på og samtidig må kjempe mot.

Selv om det er den potensielle tvangsmakten til barnevernet som oppgis som grunnlaget for frykten for barnevernet, kan også den potensielt stigmatiserende effekten av kontakten utgjøre en trussel (Juhila 2004). Foreldre som står på terskelen til å bli del av foreldregruppen i barnevernet kan ha behov for å verne seg mot kulturelle diskurser som stigmatiserer de som har kontakt med barnevernet. Å avvise meldingen kan være én måte å drive nødvendig ansiktsreddende arbeid på.

Fra barnevernarbeidernes side fremtrer både generell fenomenkunnskap, institusjonell kunnskap om familien og type bekymring som bidrag til skapingen av meldingsmøtets kommunikative prosjekter. Gjennom de fortellinger som barnevernarbeiderne jobber med i forkant av møtet skapes foreldrene i lys av etablerte kulturelle og institusjonelle problemidentiteter (Järvinen 2004). Den faktakonstituerende og normative fortellerform (tekstutdrag 2) og den noe mer hypotetiske fortellerform (tekstutdrag 3) synliggjør to ulike måter å starte den institusjonelle fortellingen om foreldrene på og to måter å skape institusjonelle identiteter på.

6.2. Informasjonsarbeidet og den institusjonelle iscenesettelse.

Når barnevernarbeiderne informerer foreldrene om barnevernet og undersøkelsen, kan oppgaven formelt sett knyttes til den forvaltningsmessige veilednings- og informasjonsplikten som ligger til posisjonen som saksbehandler (jf.fvl.§11). Det vil si at informasjonsarbeidet impliserer italesettelse av forholdet mellom den juridisk-administrative makt og ivaretagelse av foreldrenes partsrettigheter. Et sentralt formål med informasjonen i denne sammenheng er at foreldrene skal gis slik kunnskapsmessig veiledning at de har mulighet til å ivareta sine interesser på best mulig måte. Det vil si at foreldrene må gis tilgang til relevant kunnskap om institusjonen og dens virkemåte. Denne delen av informasjonsarbeidet viser til informasjonsaktivitetens brukerproduserende funksjon (Villadsen 2004). Men det å informere om barnevernet i starten av en undersøkelse har ikke bare en slik brukerproduserende funksjon. Barnevernarbeiderne må samtidig fremstille barnevernet og åpningen av en undersøkelsessak slik at undersøkelsen gis nødvendig og tilstrekkelig legitimitet i den aktuelle settingen. Dette kan være særlig aktuelt i undersøkelser hvor foreldrene i utgangspunktet ikke selv har søkt om hjelp.

Informasjonsoppgaven har altså i tillegg en iscenesettende funksjon hvor barneverntjenesten presenterer seg selv med det formål å skape et bestemt inntrykk av institusjonen ovenfor foreldrene (Goffman 1992). Denne inntrykkskapende eller selvskapende funksjon er ikke umiddelbart synlig og analyseres her fram gjennom møtets tre sentrale informasjonsdiskurser som barnevernarbeiderne iverksetter. Informasjonsdiskursene er her tematisert som *undersøkelsesplikten, det hjelpende barnevernet og samarbeidet*.

6.2.1. Undersøkelsesplikten som diskursiv strategi.

Informasjon om barnevernets undersøkelsesplikt tillegges stor vekt i saker der foreldrene i utgangspunktet er ukjent med at det sendes melding til barnevernet og der foreldrene ikke har vært i kontakt med barnevernet tidligere. Informasjonen om undersøkelsesplikten i disse sakene viser stor grad av felles trekk. I saker hvor foreldrene har vært i kontakt med barnevernet tidligere, legges det mindre vekt på å orientere om undersøkelsesplikten. Dette kan dels ha sammenheng med at barnevernarbeiderne antar at foreldrene har kunnskap om denne plikten, og dels at foreldrene selv gir uttrykk for at de ikke trenger slik informasjon. Analysen av informasjonsarbeidets underliggende funksjon i samhandlingen skjer via tekstutdrag fra to meldingsmøter, et møte hvor foreldrene ikke visste at det ble sendt melding til barnevernet og et møte hvor foreldrene var involvert i beslutningen om å sende melding.

Introduksjonen av informasjonsaktiviteten tar ofte form som et overgangstema fra en uformell "hilse-samtale" til den formelle meldingssamtalen, og starter ofte med at barnevernarbeideren prøver å avklare hvor mye foreldrene vet om barnevernet fra tidligere. Informasjonsarbeidet i **tekstutdrag 4** starter også slik. Dette tekstutdraget er fra en samtale mellom en barnevernsarbeider og en mor som er gift og har to barn i skolealder. Far kunne ikke møte til første samtale. Mor har ulike deltidsjobber, bl.a. arbeider hun som ufaglært hjelper på en barneavdeling. Meldingen til barnevernet er sendt fra helsetjenesten i samråd med mor. Meldingen formidler bekymring for at mor kan ha et alkoholproblem.

Den første delen av tekstutdraget (4a) tar utgangspunkt i en ytring som skaper

overgangen fra en innledende ”small-talk” situasjon til det formelle møtet. I forkant av dette tekstutdraget har barnevernarbeideren og mor snakket om mors problemer med å komme seg til møtet. I den innledende samtalen (som ikke er med her) kunne mor og barnevernarbeideren forstås som to tilsynelatende jevnbyrdige personer. Det formelle møtet settes ved at barnevernarbeideren lukker det innledende uformelle tema (”nei (.) så det er nå greit”) og initierer et nytt tema, det vil si mors forhold til og kunnskap om barnevernet (linje 1-3). Via denne overgangen etableres en samtalemessig storyline hvor barnevernarbeideren spør og mor svarer. Samtalen omformes dermed til et institusjonelt møte mellom barnevernet og en mor som representant for en potensiell klientfamilie. Innen den interaksjonelle scenen som nå tar form trer barnevernarbeideren inn i en institusjonell posisjon med makt til å regulere og styre samtalen (Järvinen & Mik-Meyer 2004, Hall & Slembrouck 2001, Hydén 1999). Retten til å stille spørsmål til mor og retten til å forvente at hun svarer, det vil si retten til å bestemme storylinen, er del av denne posisjonsmakten. Det vil si at spørsmålene fra barnevernarbeideren tvangsposisjonierer mor til å svare (van Langenhove & Harré 1999). Samtidig bestemmer mor hva hun vil svare.

Tekstutdrag 4a.

- B: 1. nei (.) så det er nå greit (.) eh (.) det jeg lurer litt på da er (.) har du hatt noe
 2. kontakt med barnevernet før (.) vet du hva det vil si i forhold til hvilken type
 3. arbeid vi gjør og hvorfor vi gjør sånn som vi gjør?
 M: 4. nei (.) ja jeg skjønner jo det
 B: 5. hmm
 M: 6. jeg har jo barn selv
 B: 7. ja (.) har du// væ//
 M: 8. //jeg //har ikke vært i kontakt med barnevernet tidligere (.)
 9. men jeg skjønner jo (.) hva dere holder på med *da (.) det* skjønner jeg

Barnevernarbeideren stiller innledningsvis i tekstutdrag 1a flere spørsmål (linje 1-3), men mor gis ingen svarposisjon for det enkelte spørsmål. Hun stilles overfor en samling spørsmål hvor det i etterkant kan være vanskelig å svare på hvert av spørsmålene. Svaret til mor (linje 4) kan antyde at hun blir usikker på hvordan hun skal svare (”nei (.) ja”), og at hun velger å forholde seg til de siste spørsmålene. Mor gir uttrykk for at hun har kunnskap om barnevernet, og gjennom bruk av adjektivet ”jo” formidler hun at denne kunnskapen har noe selvfølgelig ved seg. Barnevernarbeiderens respons på at hun lytter (linje 5) kan her oppfattes som en forventning til mor om utdypning. Det vil si at når mor trer inn i en

begrunnelsesposisjon hvor hun utdyper svaret (linje 6), kan dette være påvirket av barnevernarbeiderens lytteposisjon. Mors begrunnelse for sin kunnskap om barnevernet er at hun har egne barn. Ytringen gir åpning for ulike tolkninger, og barnevernarbeiderens påfølgende spørsmål (linje 7) antyder en fortolkning om at mor har hatt kontakt med barnevernet tidligere. Mor avviser denne fortolkning (linje 8) ved å avbryte barnevernarbeideren og eksplisitt gi uttrykk for at hun ikke har vært i kontakt med barnevernet tidligere. Mor gjentar så at hun likevel skjønner hva barnevernet "holder på med" (linje 9). Også her markerer mor selvfølgeligheten i det at hun vet dette. Barnevernarbeideren synes nå å ha fått svar på sine spørsmål og avslutter sin utspørring av mor omkring hennes kunnskap om barnevernet ved å introdusere informasjonsarbeidet (jf tekstutdrag 4b).

Mors ytringer innen denne innledende delen av samtalen viser at hun ikke bare svarer på barnevernarbeiderens spørsmål, men også gjør et posisjonsmessig identitetsarbeid. Den innledende samtalen omhandler et tema som i utgangspunktet kan forstås som ufarlig; det dreier seg om hvilken kunnskap mor har om barnevernet. Mors svar hvor hun trekker inn det at hun har egne barn og deretter avbryter spørsmålet om tidligere kontakt med barnevernet, kan fortolkes som et viktig pågående identitetsarbeid fra mors side. Mors selvfølgeliggjøring av sin kunnskap om barnevernet impliserer en form for avvisning av spørsmålet, men også en form for markering av avstand til den potensielle identiteten hun kan bli tildelt i kontakten med barnevernet. Det vil si at hun uttrykker det Goffman (2004e:208) betegner som rolledistanse: på ene siden er hun tvunget til å tre inn som deltaker i barnevernets undersøkelse, men på andre siden distanserer hun seg fra identiteten som så og si følger bak denne foreldreposisjonen, det vil si posisjonen som potensiell dårlig mor.

Mors eksplisitte selvposisjonering som en mor som ikke har hatt kontakt med barnevernet skaper grunnlag for å starte informasjonsarbeidet. Tekstutdrag 4b er en umiddelbar videreføring av samtalen i tekstutdrag 4a, og viser hvordan barnevernarbeideren skifter mellom personlig og institusjonell selvposisjonering. Hun starter informasjonsarbeidet med en personlig selvposisjonering hvor hun presenterer hva hun skal gjøre (linje 10), for deretter å tre inn i en institusjonell vi-posisjon hvor plikten til å undersøke blir det viktige tema. Informasjonssekvensen orienterer seg først mot den plikt barnevernet har til å handle, det vil si gjennomgå meldingen og

vurdere om det er grunnlag for å åpne en undersøkelsessak (linje 11-12). Deretter rettes oppmerksomheten mot mors sak og den vurdering som er gjort i forhold til den aktuelle meldingen (linje 14).

Tekstutdrag 4b.

- B: 10. da skal jeg informere deg (.) ja (.) for det er jo (.) slik som det ble sagt her
11. det er jo det at når vi får en melding om bekymring så har vi jo noen *plikter*
12. til å gå gjennom den meldingen og vurdere om det er grunnlag for å gå videre
M: 13. ja
B: 14. og det har vi joo vurdert *her* (.) *eh* (.) ooo (.) og da bliir det en (.) opprettet en
15. barnevernssak (.) som fører til at vi skal *utrede* og finne ut mere i forhold til
16. eventuelt å tilby noe hjelpetiltak eller (.) eh hva det nå kan være aktuelt etter
17. hvert
M: 18. ja
B: 19. (.) eeh (.) og det er det vår plikt å gjøre

Selve vurderingen som ble gjort rundt meldingen har en usynlig karakter; den gis ingen eksplisitt oppmerksomhet.⁵⁰ Likevel fungerer henvisningen til plikten ovenfor meldingen til å underbygge begrunnelsen for å opprette en barnevernssak, det vil si starte en undersøkelse (linje 14-15). Fokus rettes videre mot resultatet av den utredning som nå er startet og mulighetene for hjelpetiltak (linje 15-17). Den avsluttende selvposisjonering med presisering av plikten (linje 19) kan være knyttet til vurderingen av hjelpetiltak, men i lys av den sammenhengende monologiske fremstilling av hva som skal gjøres er det rimelig å fortolke den konkluderende kommentar som relatert til hele prosessen fra melding ble vurdert.

Barnevernarbeideren har her lange informasjonssekvenser hvor mor er tildelt posisjonen som lytter, en posisjon mor synes å godta gjennom sine korte ”ja”. Den institusjonelle posisjonen som barnevernarbeiderens trer inn når hun skal gi informasjon impliserer å bestemme hva som skal sies og ikke. Tekstutdrag 4b viser hvordan barnevernarbeideren starter informasjonsarbeidet gjennom fokus på undersøkelsens legale dimensjon, nemlig barnevernets plikt til å undersøke og hun avslutter fremstillingen med å understreke det pliktmessige oppdrag. Ved dette gjentakende fokus mot undersøkelsesplikten tydeliggjøres et kjernepunkt ved undersøkelsen sett fra barnevernarbeiderens side; nemlig den institusjonelle tvang til å undersøke.

Fokus mot undersøkelsespliktens tvangspregede karakter for barnevernet blir enda mer synlig i **tekstutdrag 5**, som er fra et annet meldingsmøte. Mor som bor alene med sin datter på 7 år har ikke vært i kontakt med barnevernet tidligere. Hun visste ikke at det var sendt en melding til barnevernet før hun fikk brev fra den lokale barneverntjenesten med informasjon om meldingen og innkalling til et møte. Tekstutdraget starter etter at barnevernarbeideren har spurt mor om hennes kjennskap til barnevernet og hvor mor har gitt uttrykk for at hun vet lite eller ingenting. Mors posisjonering som uvitende skaper grunnlag for barnevernarbeiderens informasjonsposisjon. Hun begrunner da også sin selvposisjonering med utgangspunkt i mors manglende kunnskap (linje 1). Posisjonen omformes i linje 2 til en begrunnelsesposisjon for undersøkelsen som nå iverksettes.

Tekstutdrag 5.

- B: 1. nei (.) da kan jeg (.) da skal jeg informere deg
2. fordi (.) altså når barneverntjenesten får en slik bekymring som vi har fått her
3. om Kari (.) så er vi nødt til å (.) da er vi *nødt til* å gå inn og undersøke mer
M: 4. hmm (.) det skjønner jeg
B: 5. altså (.) stemmer det her? hva er bakgrunnen for det?

Undersøkelsen formidles også i denne samtaleepisoden som en tydelig pliktmessig sak, men begrepsbruken formidler en undersøkelsestvang av mer normativt tvingende karakter. Gjentakelsen av og understrekningen av at barneverntjenesten er ”nødt til” å undersøke meldingen (linje 3), synliggjør en tilsiktet selvposisjonering hvor barneverntjenesten - som hun er en del av - ikke har noe annet valg enn å åpne en undersøkelse. Undersøkelsestvangen knyttes også her til den vurdering som er gjort av meldingen (linje 2-3), samtidig som selve vurderingen av den aktuelle bekymring ikke er noe tema. Barnevernarbeiderens henvisning til ”en slik bekymring” (linje 2) kan skape forestillinger om en alvorlig bekymring som ikke utdypes noe mer. Det er konsekvensene av barnevernets vurderinger som er det sentrale, det vil si den handlingstvangen som utløses for barnevernet. I linje 5 går barnevernarbeideren videre på hva handlingstvangen innebærer i form av spørsmål som må besvares.

Mor slutter seg til den nødvendighetslogikk som barnevernarbeideren formidler (linje 4). Mors tilslutning til koplingen mellom barnevernarbeiderens handlingstvang og den normative bestemmelsen av meldingen (”en slik bekymring” i linje 3) kan forstås

⁵⁰ Barnevernet har formelt ingen begrunnelsesplikt.

som en at hun trer inn i en posisjon som anerkjenner den aktuelle undersøkelsen og den posisjonen hun selv er tildelt via meldingen. Mors posisjonering kan imidlertid også representere en allmenn tilslutning til barnevernets nødvendighetslogikk, men en samtidig distansering når det gjelder sitt eget barn. Hvis mor og barnevernarbeideren vurderer hjemmesituasjonen til Kari forskjellig vil mor kunne mene at Kari sin situasjon nettopp *ikke* er av en "slik" karakter at barnevernets handlingstvang er til stede. Det vil si at mors tilslutning representerer en tilsiktet selvposisjonering og en måte å drive identitetsarbeid på (van Langenhove & Harré 1999).

Analysen av samtaleepisodene i tekstutdrag 4 og tekstutdrag 5 viser hvordan undersøkelsesplikten som diskursiv strategi fungerer til å legitimere iverksetting av en undersøkelse. Når barnevernarbeiderne skal begrunne plikten eller tvangen aktualiserer de på ene siden den konkrete meldingen og den vurdering barnevernet har gjort. Aktualiseringen åpner imidlertid ikke opp for å utdype barnevernets vurderinger. Fokus rettes i stedet mot de handlingsmessige konsekvenser for barnevernet. Den sentrale begrunnelsesstrategi for å åpne en undersøkelse blir tvangssituasjonen barnevernet er satt i, og ikke de vurderinger som barnevernet har gjort.

Oppmerksomheten mot barnevernets handlingstvang etablerer samtidig en form for innledende fellesskap mellom barnevernarbeiderne og foreldrene: maktaspektet dempes ved at begge parter er innvevd i den samme institusjonelle tvang - de er så å si i "samme båt", innvevd i en kollektiv avmakt.

Barnevernets innledende selvskaping presenteres her via barnevernarbeidernes monologiske fortellerposisjoner. Dermed posisjoneres foreldrene som relativt passive lyttere. De gangene foreldrene trer ut av den tause og passive posisjon de er tildelt, er det som oftest for å utøve et selvinitiert identitetsarbeid. Det vil si at foreldrene starter sin selvskaping i de små talerommene i den innledende delen av meldingssamtalen.

6.2.2. Barnevernets hjelpende ansikt som diskursiv strategi.

Informasjonsplikten til barnevernarbeiderne innebærer at de skal gi foreldrene kunnskap om hvilken institusjon foreldrene nå møter, det vil si at både hjelpen og kontrollen, frivilligheten og tvangen ved barnevernet må gis oppmerksomhet. Dette

betyr at tvetydigheten til barnevernet som hjelpende instans også synliggjøres. Det kan likevel være rimelig å forvente at undersøkelser som iverksettes med det formål å yte barn og foreldre hjelp, vil ha et særlig fokus mot det hjelpende formålet. Foreldrene er ulikt motivert for deltakelse og barnevernarbeideren kan forsøke å sikre at alle tilslutter seg undersøkelsen gjennom å ha et særlig fokus på det hjelpende barnevernet. Det kan dermed også oppfattes som et problem å bringe tvangen inn i samtalen. Det vil si at barnevernarbeiderne står i et dilemma mellom å ivareta informasjonsplikten og ivareta hensynet til å etablere et innledende godt samarbeidsklima. Dette kapitlet har fokus mot hvordan barnevernarbeiderne italesetter det hjelpende barnevernet for å håndtere den tvetydigheten som ligger i prosessen foreldrene nå veves inn i. Jeg analyserer her to tekstutdrag som viser hvordan informasjonen om det hjelpende barnevernet tar form som en diskursiv strategi som søker å bidra til å sikre at undersøkelsen kommer i gang som et felles prosjekt. Det ene tekstutdraget er fra et meldingsmøte hvor foreldrene var involvert i meldingen som ble sendt barneverntjenesten, og det andre utdraget er fra et meldingsmøte hvor foreldrene ikke hadde kunnskap om at det ble sendt melding.

Der foreldrene er involvert i meldingsarbeidet, og særlig i saker hvor foreldrene selv kontakter barnevernet kan det antas at det foreligger en form for innledende tilslutning til undersøkelsen. Dette betyr gjerne også at det her er lettere for barnevernarbeiderne å få anerkjennelse for posisjonen som hjelper enn i saker der foreldrene ikke ønsker kontakt med barnevernet. Foreldrene kan likevel være skeptiske til barnevernet og engstelig for konsekvensene av å ta kontakt. Det vil si at tilslutningen til undersøkelsen kan representere et skjørt fellesskap. Der barnevernarbeiderne har en bevissthet om en slik skjørhet kan dette i neste omgang påvirke deres måte å håndtere informasjonsarbeidet på.

Tekstutdrag 6 er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og mor. Mor som har daglig omsorg alene for to døtre, er bekymret for barna på grunn av sine egne psykiske problemer og egen omsorgskapasitet. Hun har i denne situasjonen blitt enig med sin psykolog om at det sendes en melding til barnevernet. Meldingen gir eksplisitt uttrykk for at mor er skeptisk til å kontakte barnevernet, samtidig som det formidles at hun er interessert i hjelp og støtte. Mors mulige angst for barnevernet blir

et tema i tilknytning til fordelingen av meldingen på det interne faglige møtet.⁵¹ Det vil si at barnevernarbeideren møter mor med en særlig oppmerksomhet mot hennes usikkerhet på barnevernet. Tekstutdrag 6 starter etter at barnevernarbeideren har informert mor om hennes rett til innsyn i sin egen sak og rett til å ha med seg noen i møtene. I denne informasjonen nevner barnevernarbeideren at mor kan ha med seg sin advokat. Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren trer inn i en selvinitiert begrunnelsesposisjon hvor hun tematiserer sin egen tidligere informasjon omkring advokat. Fokus rettes nå mot hvilke situasjoner slik rett til egen advokat aktualiseres (linje 1-4).⁵²

Tekstutdrag 6.

- B: 1. ja det (.) men sånn som med advokat og sånn (.) det er ikke noe som blir
2. dekket i en undersøkelse fordi det er (.) eh det blir kun dekket utgifter til hvis
3. det er (.) eh (.) det blir kun dekket utgifter til (.) hvis det (.) eh (.) er alvorlige
4. bekymringer som fører til (.) til at vi fremmer sak og sånn
M: 5. ja
B: 6. vi er ikke i en sånn situasjon nå altså
M: 7. nei
B: 8. nei så det (.) men jeg må bare informere om det slik at du vet (ler)

Barnevernarbeiderens selvposisjonering viser et reparerende informasjonsarbeid: hun har gitt informasjon som ikke er relevant for det aktuelle settingen og må derfor korrigere det hun har sagt. Redegjørelsen i linje 1-4 har en letende atypisk form i forhold til hvordan barnevernarbeideren ellers snakker med mor. Ytringen etablerer her en sammenheng mellom tilgangen til fri rettshjelp og de vurderinger barnevernet gjør; det er de ”alvorlige bekymringer” hvor barnevernet ”fremmer sak og sånn” som gir grunnlag for å få fri rettshjelp (linje 3-4). Mor gir gjennom sitt ”ja” uttrykk for at hun følger med i det barnevernarbeideren formidler (linje 5). Barnevernarbeideren konkluderer sin egen fremstilling ved å understreke at den aktuelle saken ikke vurderes som noen alvorlig bekymring (linje 6). Dermed befester hun intensjonen med meldingen som ble sendt til barnevernet; nemlig at mor vil møte barnevernets hjelpende ansikt. Mor tilslutter seg informasjonen (linje 7), og barnevernarbeideren trer så inn i en ny begrunnelsesposisjon hvor hun tematiserer sin egen tidligere informasjon som noe hun måtte gjøre (linje 8). Gjennom denne tredje ordens posisjonering av sin informasjonsposisjon bestemmer hun sitt eget informasjonsarbeid

⁵¹ Backstagemøte i forkant av første møte med mor.

⁵² Retten til fri advokathjelp er knyttet til saker etter § 4-12, det vil blant annet si alvorlige omsorgssviktsaker.

som knyttet til en tvangspreget taleposisjon. Tvangen knyttes til den brukerproduserende funksjonen ved informasjonen ("..slik at du vet" (linje 8)). Den avsluttende latteren i linje 8 kan fortolkes som en måte å begrunne seg på, det vil si understreke at hun var i en tvangsposisjon (Sacks 1992b:746). Dermed fungerer latteren også til å støtte utsagnet om at den aktuelle saken ikke er noen alvorlig sak i barnevernsammenheng.

Barnevernarbeiderens begrunnelsesposisjoneringer fungerer til å legitimere at det tvetydige barnevernet bringes frem i lyset samtidig som tvetydigheten ufarliggjøres og det hjelpende barnevernet entydiggjøres. Dermed redder hun både sitt eget ansikt som hjelper overfor mor og hun redder undersøkelsen som et hjelpeorientert prosjekt.

Hvis barnevernarbeiderne er usikre på eller redde for at foreldrene vil trekke seg fra en undersøkelse, kan altså tvetydigheten ved barnevernets oppgave som hjelpende aktør nedtones i informasjonsarbeidet. Barnevernarbeiderens kontinuerlige begrunnelsesposisjonering slik vi ser i dette tekstutdraget kan være uttrykk for en forsiktighet omkring barnevernets maktansikt. Informasjonsaktiviteten tar slik vi ser her form i lys av et spenningsforhold mellom hensynet til den brukerproduserende funksjonen og hensynet til den selvskapende funksjonen. Dersom den selvskapende funksjonen ved informasjonsarbeidet - det å formidle institusjonen som hjelper – blir den dominerende dimensjonen i motiveringsarbeidet overfor foreldrene, kan dette begrense hvilke diskurser som italesettes. Den brukerskapende funksjonen (blant annet ivaretagelse av opplysningsplikten) underordnes og formes slik sett av informasjonsaktivitetens selvskapende funksjon.

I **tekstutdrag 7** står barnevernarbeideren i en annen situasjon med hensyn til å regulere forholdet mellom tvangen og hjelpen. I saker hvor foreldrene ikke har vært involvert i etablering av kontakt med barnevernet og heller ikke har hatt noe ønske om eller sett behovet for kontakt, kan det være vanskelig å komme unna en tematisering av tvangen knyttet til barnevernet. Barnevernarbeideren står her overfor oppgaven med å motivere foreldre som ikke ønsker kontakt med barnevernet til å delta i undersøkelsen. Tekstutdraget er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og

en mor som ikke var kjent med at det gikk en melding til barnevernet før hun ble innkalt til møte. Mor har daglig omsorgsansvar alene for to døtre på 7 og 8 år. Hun har en deltidsjobb som innebærer vakter på kvelds- og nattetid. Meldingen beskriver en situasjon som indirekte reiser tvil om mor greier å ivareta døtrenes omsorgsbehov samtidig som hun er i jobb.

Tekstutdrag 7 starter etter at barnevernarbeideren har orientert om pliktaspektet ved barnevernets arbeid. Fokus rettes så mot formålet med undersøkelsen.

Barnevernarbeideren starter informasjonsepisoden med å kople undersøkelsens generelle formål med den aktuelle undersøkelsen, det vil si at barnevernet nå skal finne ut om mor (Sandra) og døtrene hennes ("dere") trenger hjelp (linje 1-2).

Tekstutdrag 7.

- B:
1. eh målsettingen med en slik undersøkelse Sandra det er å (.) gjøre en
 2. vurdering om dere trenger hjelp (.)
 3. eventuelt om dere faktisk ikke trenger hjelp eller om jentene befinner seg i en
 4. slik situasjon at de faktisk ikke kan bo hjemme (.) det er barnevernet siitt
 5. grunnlag for å undersøke
 6. (.) og (.) det finner vi ut av når vi snakker med deg om hva du tenker om det
 7. her (.) det som barnevernet (.) altså (.)
 8. ofte så finner vi ut at det er ingen grunn til bekymringen og da henlegger vi
 9. de aller fleste gangene når barnevernet kommer i kontakt med barn og
 10. foreldre (.) så settes det inn hjelpetiltak

Barnevernarbeideren understreker at hun henvender seg til mor med informasjonen ved å si navnet hennes (linje 1). Henvendelsen uttrykker en empatisk nærhet som sammen med posisjoneringen av henne som en som skal vurderes, plasserer mor i en underordnet klientposisjon (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006:80). I neste ytring retter barnevernarbeideren oppmerksomheten mot de mulige resultatene av undersøkelsen (linje 3-5), og tydeliggjør ovenfor mor hvordan undersøkelsen har en prinsipiell åpenhet med hensyn til resultatet, også den mulighet at døtrene ikke kan bo hjemme. Informasjonsarbeidet synliggjør dermed at undersøkelsen er en prosess som kan få alvorlige konsekvenser for mor og døtrene. Barnevernarbeideren italesetter i denne sammenheng sin egen makt ("vi") til å posisjonere barn og foreldre inn i posisjoner som har ulike typer sosiale konsekvenser. I linje 6 introduserer barnevernarbeideren en ny vinkling i prosessen gjennom fokus mot mor som informant. Mor tildeles en fremtidig mer deltakende posisjon som åpner opp for at det ikke er barnevernet alene som vil bestemme (linje 6-7). Ytringen kan bidra til å

dempe den maktposisjonen som kommer til uttrykk i første del av samtaleutdraget. Samtidig er det uklart hva mor skal være med å vurdere. Barnevernarbeideren lukker temaet uten noen nærmere utdypning og går over til en generell konkluderende bestemmelse av barnevernets undersøkelse (linje 8). Den ”vi” posisjonen som gjøres her bidrar på ene siden til å befeste barnevernets maktposisjon; det er det institusjonelle ”vi” som ”finner ut” og som beslutter. På andre siden bidrar ytringene til en ytterligere avdramatisering av den aktuelle undersøkelsen og dens resultat ved at barnevernarbeideren posisjonerer barnevernet som en i hovedsak hjelpende aktør: de fleste undersøkelser ender med hjelpetiltak eller henleggelse (linje 8-10).

Gjennom informasjonssekvensen i tekstutdrag 7 skapes på ene siden et bilde av barnevernet som en mektig institusjon som har vurderings- og beslutningsmakten. Mor blir her innledningsvis tildelt en klientstatus som antyder en paternalistisk preget storyline: det er barnevernarbeideren som skal finne ut om mor og døtrene trenger hjelp og hvilken hjelp. Den innledende italesettelse av barnevernet som makten omformes imidlertid i retning av et sannhetssøkende og hjelpende barnevern. Barnevernet får her sin troverdighet som hjelpende instans knyttet til avslutningen av undersøkelsen. Samtidig gis det ingen forhåndsløfter, undersøkelsen er prinsipiell åpen med hensyn til hva resultatet av undersøkelsen blir. Avdramatiseringen og henvisningen til praksis opphever med andre ord ikke barnevernets tvetydige ansikt.

Analysen av tekstutdrag 6 og 7 viser at barnevernarbeidernes informasjonsarbeid vanskelig kan unngå å synliggjøre tvetydigheten ved barnevernet som hjelper. Det vil si at også her relevansgjøres det juridisk-administrative systemet som kontekst. Samtidig søkes denne konteksten i denne sammenheng å dempes. Når kontroll-, tvangs- og maktdiskursene italesettes og tvetydigheten synliggjøres, etterfølges dette av diskursive strategier som fungerer entydiggjørende i retning av hjelpefunksjonen. Barnevernarbeiderne jobber i denne sammenheng ikke bare med å opprettholde bildet av det hjelpende barnevernet, de er også opptatt av å formidle det ufarlige barnevernet. Det ufarlige trer frem gjennom fokus på henleggelsen som alternativet til hjelpen. Gjennom prosessen med å ufarliggjøre barnevernet trer imidlertid makten uvergerlig frem som en mulighet og forblir del av samtalen. Vektleggingen av det hjelpende barnevernet og arbeidet med å skyve tvangsmulighetene i bakgrunnen kan dermed skape en situasjon som fungerer sterkt disiplinerende ovenfor foreldrene.

6.2.3. Samarbeidet som diskursiv strategi.

Fokus rettes nå mot informasjonsarbeidets tematisering av samarbeidet mellom barnevernet og foreldrene som del av undersøkelsen. Samarbeidsdiskursen uttrykker en sentral diskurs innen barnevernet generelt, og italesettes da også i alle meldingsmøtene i dette utvalget. For å belyse hvilken funksjon italesettelsen av samarbeidet har, analyseres fire tekstutdrag som viser variasjoner og likhetstrekk med hensyn til hvordan samarbeidet gis betydning i undersøkelsen.

Tekstutdrag 8 viser hvordan samarbeidet trer frem som del av diskursen om det hjelpende barnevernet. Tekstutdraget er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og en mor som har daglig omsorgsansvar alene for datteren på 7 år. Barneverntjenesten har mottatt en melding fra helsestasjonen i mors tidligere bostedskommune med bekymring om rus. Mor visste at det ble sendt en melding, men mener bekymringen er grunnløs. Tekstutdraget starter med avslutningen av informasjonen om undersøkelsesprosessen og overgangen til informasjonen om det hjelpende barnevernet (linje 1-3). Informasjonsarbeidet representerer her en kopling mellom generell informasjon om barnevernets oppgaver og det fokus barnevernet vil ha i den aktuelle saken. Barnevernarbeideren posisjonerer seg som et institusjonelt ”vi” med både vurderings- og beslutningsautoritet; det er barnevernet som tenker på aktuelle hjelpetiltak og det er barnevernet som vurderer om det er grunn til bekymring. Samtidig posisjoneres barnevernet som en hjelper ved å knytte eventuelle bekymringstema entydig til hjelpediskursen (linje 2-3). Barnevernarbeideren avslutter denne orienteringen om det hjelpende barnevernet med å tre inn i posisjonen som vurderende aktør overfor mor: mor vurderes å være ”i god gang” (linje 3). Mor posisjonerer seg som enig i den evaluerende bestemmelsen (linje 4).

Tekstutdrag 8.

- B: 1. så ofte avslutter vi med et slikt hjemmebesøk da at vi da kan tenke på et
2. hjelpetiltak (.) om det er noen grunn til bekymring (.) om det er noe
3. barnevernet kan hjelpe dere med men dere er jo i god gang
M: 4. ja vi er det
B: 5. så så (.) vi er jo her for at vi skal prøve å hjelpe folk når de strever med
6. forskjellig (.) det er jo viktig å understreke at at det er det vi vil (.) ikke sant?
7. så det med å få i gang tiltak hvis vi ser at det er behov for det er jo viktig
8. og det at du samarbeider om det og (.) samarbeide det tror jeg at du gjør

Hva mor og datter er ”i god gang med” blir aldri eksplisitt tydeliggjort. Vurderingen

kan imidlertid henvise til den innledende delen av samtalen (ikke med her) som handlet om den aktuelle situasjonen til mor med fokus på bolig og skole og om datterens trivsel på skolen.

Barnevernarbeideren viderefører nå diskursen om det hjelpende barnevernet ved å selvsolisjonere seg som representant for en hjelpende institusjon (linje 5-7). Her både gjentar og understreker hun det hjelpende formålet med undersøkelsen. Realisering av det hjelpende barnevernet formidles ikke som en plikt, men som et ønske – ”det er det vi vil” (linje 6). Barnevernet opptrer med andre ord ikke bare med utgangspunkt i en plikt til å hjelpe, men også med utgangspunkt i et ønske om å hjelpe. Denne forståelsen av barnevernet og dens institusjonelle godhet tilbys her mor som en vurdering hun forventes å slutte seg til (”ikke sant”). Selvsolisjoningeringen som en intensjonal god aktør omformes deretter til en institusjonell autoritetsposisjon gjennom en dreining mot å beslutte tiltak på bakgrunn av behovsvurdering (linje 7). I forlengelsen av denne selvsolisjoningering italesettes samarbeidsdiskursen ved å posisjonere mor som en aktør som forventes å tilslutte seg de vurderinger barnevernet gjør (linje 8). Forventningen formidles gjennom en personlig selvsolisjoningering fra barnevernarbeiderens side som bidrar til forsterke posisjoneringen av mor som samarbeidsaktør (van Langenhove & Harré 1999).

Analysen viser en sammenheng mellom hjelpediskursen og samarbeidsdiskursen. Det hjelpende barnevernet representerer - til tross for dets moralske vilje - ingen betingelsesløs hjelper: foreldrene må også ville delta som samarbeidspartnere. Realisering av barnevernets selvskapende prosess - det vil si realiseringen av barnevernets hjelpende ansikt - krever altså at foreldrene trer inn i posisjonen som samarbeidspartner. Samarbeidet konstrueres slik sett som en moralsk vilje fra barnevernets side og en moralsk plikt for foreldrene.

Tekstutdrag 9 gir et annet eksempel på hvordan samarbeidsdiskursen tematiseres. Tekstutdraget er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og en mor som selv har initiert kontakt med barneverntjenesten samtidig som en offentlig instans har sendt melding. Mens mor er bekymret for sine to barn og ønsker hjelp fra barnevernet, er den eksterne offentlige melder bekymret for mors umodne atferd koplet sammen med mistanke om rus. Mor har hatt kontakt med en annen barneverntjeneste tidligere.

Meldingsmøtet starter med gjennomgang av meldingen, mens informasjonen omkring undersøkelsesplikten, det hjelpende barnevernet og samarbeidet gis mer sporadisk oppmerksomhet gjennom hele samtalen. Samarbeidsdiskursen italesettes i tilknytning til et samtalemessig fokus mot mors erfaring med barnevernet. Samtaleepisoden har innledningsvis et noe uformelt preg med en del latter, og mor gir uttrykk for at hun håper hun kan stole på barneverntjenesten: ”så at jeg håper bare at jeg kan stole på dere (ler)” Det videre tekstutdraget (utdrag 9) tar utgangspunkt i barnevernarbeiderens svar på mors ytring. Barnevernarbeideren trer her inn i en svarposisjon hvor hun endrer den samtalemessige storyline fra en noe uformell samtale til en mer formell setting. Hun posisjonerer seg som et institusjonelt ”vi” og former svaret til del av det generelle informasjonsarbeidet: barnevernet ønsker samarbeid med foreldrene (linje 1). Den institusjonelle posisjonen understrekes gjennom den samtidige posisjoneringen av mor som del av en generell foreldregruppe (linje 1-2).

Tekstutdrag 9.

- B: 1. ja (.) vi vil jo gjerne samarbeide med foreldrene vi (.) og vil høre hva dere
2. ønsker (.)
M: 3. ja
B: 4. (.) men så må det være litt sånn gjensidig da

Mor gir sin tilslutning til svaret uten å si noe mer (linje 3). Barnevernarbeideren uttrykker deretter - etter en kort pause - et posisjonskrav om gjensidighet (linje 4). Kravet rettes ikke eksplisitt mot mor, det er et generelt krav som stilles for at barnevernet skal kunne samarbeide. Samtidig omfattes mor av kravet til foreldrene om at de posisjonerer seg som bidragsytere i samarbeidet (linje 4). Gjennom det generaliserte budskapet etableres et ansiktsvern for både barnvernarbeideren selv og mor: hun unngår å stille eksplisitt krav til mor og dermed skape en mulig ubehagelig situasjon for begge parter.

Tekstutdrag 10 gir et eksempel på hvordan samarbeidet søkes etablert som et konkret og normativt mer neddempet fellesskap. Dette tekstutdraget er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og en mor med daglig omsorgsansvar for en datter på 9 år. Mor visste ikke at det ble sendt melding til barnevernet. Mor har fått informasjon om undersøkelsesplikten og det hjelpende barnevernet. Tekstutdraget starter i det barnevernarbeideren går over fra generell informasjon til fokus mot den konkrete

saken og hva det skal samarbeides om. I denne overgangen skjer det også en endring i hvilket fellesskap pronomenet ”vi” viser til. Mens den generelle informasjonen i forkant av tekstutdraget er forankret i et institusjonelt ”vi”, søker barnevernarbeideren nå å etablere et vi-fellesskap med mor.

Tekstutdrag 10.

- B: 1. det som blir gjort her nå er at vi i dag kommer til å gå gjennom den her
2. meldingen her
M: 3. hmm
B: 4. og så blir det (.) eeh snakket litt om hvordan vi går videre og så blir *det*
5. skriftliggjort og så skal vi da hmm (.) prøve å finne ut av hva dette handler
6. om (.) *sammen*

Vi-fellesskapet med mor tar form gjennom fokus på den dagsaktuelle situasjonen og gjennomgang av meldingen som neste steg (linje 1-2). Barnevernarbeideren gir på ene siden en steg-for-steg informasjon om hva de to skal snakke om videre i denne samtalen og hva som skjer videre, samtidig som informasjonen er innholdsmessig upresis (linje 4-6). Den avsluttende oppgaven – ”å finne ut hva dette handler om” (linje 5), kan forstås som den nærmere bestemmelse av den aktuelle bekymringssaken. Her uttrykkes avslutningsvis en eksplisitt bestemmelse av oppgaven som et felles prosjekt - noe de skal gjøre ”sammen” (linje 6). Barnevernarbeiderens markering av at det er noe de skal gjøre sammen angir en implisitt posisjonering av mor: en forventning om bidrag til undersøkelsen som et fellesskapsprosjekt. Men samtidig gis mor også en lovnad om et fellesskap: barnevernarbeideren posisjonerer seg som en aktør som implisitt anerkjenner mor som en samarbeidspartner. Den noe upresise italesettelse av hva det skal samarbeides om og hvordan samarbeidet skal realiseres, innebærer samtidig at undersøkelsen fremstår som et felles prosjekt uten tydelige posisjoner. Det vil si at det er uklart hvilke samarbeidsposisjoner som er tilgjengelige for både mor og barnevernarbeideren.

Tekstutdrag 11 gir et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne italesetter undersøkelsen som et enda mer ubestemt samarbeidsprosjekt. Tekstutdraget er fra et meldingsmøte mellom barnevernarbeideren og en far som har daglig ansvar for sin datter på 12 år. Bakgrunnen for møtet er en melding om bekymring for datteren på grunn av foreldrenes uenighet omkring samvær. Melder påpeker at uenigheten mellom foreldrene skader datteren. Både far og mor opplever situasjonen som

vanskelig både for seg selv og datteren, og ønsker hjelp fra barnevernet. Tekstutdraget starter etter at barnevernarbeideren har informert far om barnevernets undersøkelsesplikt og hvordan de innhenter opplysninger fra andre. Barnevernarbeideren italesetter så samarbeidsdiskursen som et mulighetsrom innen undersøkelsesprosessen. Her bestemmes samarbeidet som noe barnevernet ”prøver” å realisere med ”de det gjelder” (linje 1-2). Det er samarbeidet som institusjonell intensjon som her poengteres.

Tekstutdrag 11.

- B: 1. hm (.) eeh vi prøver nå vel (.) så godt vi kan i alle fall å jobbe i samarbeid
2. med de det gjelder (.) i forhold til å innhente opplysninger og sånne ting (.)
3. og når vi da etter hvert nå vil si noe om hvor vi vil innhente opplysninger fra
4. sååå (.) ja vi bruker jo å si fra om hvem vi (.) henter opplysninger fra
F: 5. hmm

Gjennom den videre ytring antyder barnevernarbeideren hva samarbeidet vil omfatte. Hun nevner eksplisitt innhenting av opplysninger, samtidig som hun åpner opp for andre områder uten at dette gjøres tydelig (linje 2). Barnevernarbeideren formidler så at ”vi” etter hvert vil si hvem det innhentes opplysninger fra (linje 3). Her stopper barnevernarbeideren sin pågående informasjon og trer inn i en posisjon hvor hun tematiserer sin egen informasjon i form av å forklare at barnevernet har en praksis med å informere om hvem de innhenter opplysninger fra (linje 4). Denne forklarende og tydeliggjørende tematisering kan forstås som en måte å forsikre far om at han vil bli informert om hva som foregår. Hvilke talerrettigheter far så gis med utgangspunkt i denne orientering sies det ikke noe om. Far gir en passiv tilslutning til den informasjonen barnevernarbeideren gir (linje 5), men sier ellers ikke noe.

Samarbeidsdiskursen italesettes her ved at barnevernarbeideren posisjonerer seg som det institusjonelle ”vi” og tydeliggjør så hvordan det institusjonelle ”vi” har den bestemmende makten med hensyn til hvilken form samarbeidet tar. Samarbeidet med foreldrene blir her ingen verdi som søkes aktivt realisert fra barnevernets side. Det stilles heller ingen forventninger til foreldrene om samarbeid. Foreldrenes samarbeidsposisjon blir her implisitt tydeliggjort som mottakere av barnevernets orienteringer og bestemmelser. Aktualiseringen av samarbeidsdiskursen bidrar her til å underbygge barnevernarbeiderens institusjonelle selvposisjonering og undersøkelsen

som et autorativt styrt prosjekt.

Analysen av tekstutdrag 8, 9, 10 og 11 viser hvordan samarbeidet italesatt som en diskursiv strategi, fungerer til å posisjonere foreldrene som medspillere i barnevernets undersøkelse. Samarbeidsdiskursen synliggjør både trekk ved barnevernets selvforståelse og syn på foreldrenes posisjon i undersøkelsen. Barnevernarbeiderne posisjonerer seg her som institusjonelle aktører mer eller mindre aktivt orientert mot å realisere en verdi om samarbeid. Foreldrene posisjoneres dels i generelle ansvarsposisjoner for realisering av dette samarbeidet, og dels informeres foreldrene om konkrete posisjoner de vil bli tildelt som del av samarbeidet. Det vil si at foreldrene kan sies å forvalte nøkkelen til det samarbeidende barnevernet, slik barnevernet ser det. Nøkkelen ligger i at foreldrene posisjonerer seg – eller forvalter seg selv – slik at de opptre i tråd med barnevernets samarbeidsnormer (Villadsen 2004).

6.3. Bekymringsmeldingen og kommenteringsarbeidet.

Her rettes fokus mot meldingsmøtets sentrale aktivitet, nemlig gjennomgang av bekymringsmeldingen. En bekymringsmelding til barnevernet fremstår som en virkelighetsbeskrivelse av en hendelse eller en situasjon av kortere eller lengre varighet. Meldingen bestemmer bekymringen for barna gjennom de kategoriseringer som gjøres av barn og foreldres situasjon og handlinger og de normative posisjoner de tildeles. Når foreldrene kommenterer meldingen gjør de en tredje-orden posisjonering av seg selv og barna, samtidig som de også trer inn i en første orden posisjonering av seg selv som avvisende, korrigerende eller tilsluttende til meldingen.⁵³

Gjennomgangen av meldingen skjer innen en interaksjonell struktur som noe skjematisk fremtrer via tre diskursive hovedposisjoner bestående av barnevernarbeidernes gjennomgang av hva som står i meldingen, foreldrenes kommentarer til episoden eller situasjonen som er beskrevet i meldingen, og barnevernarbeidernes utdypende spørsmål til foreldrene. Gjennomgangen av hva som

⁵³ Første orden posisjonering utgjør den innledende talehandlingen og kan være både ikke-problematiserende, ikke-reflekterende, tilsiktet problematiserende og reflekterende. Når tidligere første orden posisjoneringer tematiseres og utfordres benevnes dette som tredje orden posisjonering (van Langenhove & Harré 1999:21). Se denne avhandlingens kapittel 4.4.2.1.

står i meldingen innebærer at barnevernarbeiderne som regel leser opp innholdet for foreldrene. Deretter blir foreldrene tilbudt en institusjonell posisjon med visse talerettigheter. Posisjonen – også kalt kommentarposisjonen – fremstår innledningsvis som en posisjon med andre talerettigheter enn den posisjonen foreldrene ble tilbudt under informasjonsarbeidet i kapitel 6.2., hvor det i hovedsak var barnevernarbeiderne som snakket. Kommentarpolisjonen gir i prinsippet muligheter til å utdype, begrunne eller forklare situasjonen eller hendelsen og dermed eventuelt også rekategorisere og reposisjonere seg selv og barna i lys av alternative meningsbilder. Foreldrenes strategier kan betegnes som både bekymringstilsluttende og bekymringsreducerende strategier. Strategiene gjenfinnes som trekk i alle meldingsmøtene, men gis ulik tyngde i det enkelte meldingsmøte. Utformingen av foreldrenes kommentarposisjon har sammenheng med blant annet hvilke bekymringer meldingen inneholder, hvem som har sendt meldingen og foreldrenes medvirkning i meldeprosessen. I de sakene hvor foreldrene er enig i at det sendes melding – eller sender melding selv – og er enig i meldingens innhold, blir gjennomgang av meldingen som en interaksjonell aktivitet raskt ferdig. Samtalen omformes i stedet i retning av en felles bekymringsutdypende strategi mellom barnevernarbeideren og foreldrene. I denne studien gjelder dette særlig meldinger hvor fokus er rettet mot barnet alene. Her går dermed gjennomgang av meldingen og aktiv informasjonsinnhenting mer over i hverandre enn i saker hvor foreldrene ikke ønsker kontakt med barnevernet, og/eller foreldrene er uenig i det virkelighetsbildet som meldingen skaper. I denne studien oppstår slik uenighet særlig i saker hvor bekymringsaspektet for barna er utledet av beskrivelser av ikke-akseptabel foreldreatferd eller omsorgspraksis. Slik uenighet med meldingens virkelighetsbeskrivelse fra foreldrenes side kan medføre problemer i forhold til å konstituere den videre undersøkelsen som et felles prosjekt. Det er dermed av særlig interesse å analysere nærmere hvordan gjennomgangen av meldingen tar form i saker hvor foreldrene er uenig med meldingens fremstilling av barn og/eller foreldre. I syv av de 13 meldingsmøtene medfører foreldrenes bekymringsreducerende strategier en situasjon hvor den videre undersøkelsen settes i fare. Dette impliserer at barnevernarbeiderne som er ansvarlig for gjennomføring av undersøkelsen må tre inn i forhandlinger med foreldrene. Det er denne forhandlingssituasjonen som er det eksplisitte fokus for analysen i dette

delkapitlet.⁵⁴ Det vil si at fokus rettes mot å analysere frem hvordan foreldrene tar i bruk ulike bekymringsreducerende strategier, hvordan barnevernarbeiderne tar i bruk motstrategier og i hvilken grad foreldrene får gjennomslag for det som også kan betegnes som et identitetskonstruerende arbeid. Analysen struktureres rundt avvising, endring og korreksjon som de tre sentrale bekymringsreducerende strategier som foreldrene tar i bruk for å tematisere meldingens virkelighetsbestemmelse.

6.3.1. Avvisningen.

Foreldrene kan avvise meldingens virkelighetsbeskrivelse – dens fortelling med påstander om barn og foreldre - som uttrykk for løgn. Det vil si at meldingens krav på narrativ sannhet avvises på alle punkter. Dermed avvises også fundamentet for barnevernets undersøkelse. Avvisningsstrategien tydeliggjøres gjennom analyse av tekstutdrag fra to meldingsmøter som domineres av bekymringsreducerende strategier. Tekstutdragene viser hvordan foreldrene tar i bruk kommentarposisjonen til å avvise meldingens virkelighetsbeskrivelse som løgn, og hvordan forhandlingene om avvisningen berører både foreldrenes aktuelle kommentarposisjon og den videre undersøkelsen som et felles prosjekt.

Tekstutdrag 12 (a og b) er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og en far som har daglig omsorgsansvar for sine to døtre. Fars bror er også til stede i møtet. Meldingen som ligger til grunn for undersøkelsen beskriver en situasjon hvor far i følge melder har opptrådt beruset sammen med barna. Det uttrykkes bekymring for døtrene på bakgrunn av dette. Far som var ukjent med at det ble sendt melding til barnevernet før han ble innkalt til dette møtet, er opprørt over situasjonen. Han kommer til meldingsmøtet med et ønske om å avslutte undersøkelsen. Starten av møtet preges derfor av motsetningsfylte kommunikative prosjekter (Linell 1998), hvor far vil avslutte med en gang mens barnevernarbeideren vil gjennomføre undersøkelsen. Far gir innledningsvis uttrykk for at han kjenner til barnevernet og derfor ikke trenger noe informasjon. Barnevernarbeideren går dermed over til sin andre interaksjonelle aktivitet som er gjennomgang av meldingen. Hun starter aktiviteten med å initiere en opplesing av meldingen. Far avbryter opplesningen flere

⁵⁴ De øvrige sakene har så mange felles trekk med samtalen i utredningsfasen (kapitel 8), at meldingssamtalen og utredningssamtalen i disse sakene er koplet sammen.

ganger ved å tre inn i en kommentarposisjon hvor han avviser meldingens kategoriseringer. Barnevernarbeideren lytter til fars kommentarer, men leser så videre inntil hun har lest opp meldingen i sin helhet. Tekstutdrag 12a tar utgangspunkt i fars avvisning av meldingen etter at den er ferdig lest opp. Avvisningen er knyttet til de konkrete påstandene i meldingen, det vil si at barna var med far i den aktuelle situasjonen. (linje 1-3).

Tekstutdrag 12a.

- F: 1. barna var ikke med de
B: 2. nei
F: 3. de var jo ikke *med*
B: 4. nei (.) her står det at de var med
F: 5. ja (.) de var *ikke* med (far forteller hva hans oppdrag var)
6. jeg kan anmelde melder (.) for han lyver
7. barna var *ikke* med meg jeg har vitner og (.) og jeg var ikke beruset
B: 8. men det du kan gjøre det er at du *kan* klage

Fars avvisning av at barna var med utfordres av barnevernarbeideren som viser til at meldingen påstår at barna var med ham (linje 4). Far gjentar sin avvisning ved å understreke at barna ikke var med (linje 5). Etter å ha fortalt hva som var hans ærend, skifter far fokus over mot melder og sier at han kan anmelde ham for å lyve (linje 6). Far underbygger posisjoneringen som løgner ved å gjenta at barna ikke var med og at han har vitner (linje 7). Far utfordres ikke videre av barnevernarbeideren. I stedet tar hun utgangspunkt i fars utsagn om å anmelde melder og omformulerer det ved å informere far om at han kan klage (linje 8).

Far italesetter her en sannhetsdiskurs med det formål å reposisjonere seg. Det gjør han ved å avvise alle påstander i meldingen og samtidig åpne for å tre inn i en posisjon som anmelder av melder. Å gå til det skritt å anmelde noen kan oppfattes som en så alvorlig handling at det i seg selv underbygger sannhetsverdien i ens ståsted.

Barnevernarbeideren lytter her til fars avvisning av meldingen og hans fremstilling av sin virkelighetsforståelse, men hun går ikke aktivt inn i hans fremstilling i form av for eksempel å be om utdypning. I det øyeblikk far trekker inn anmeldelse som en mulighet og han får støtte fra broren, trer imidlertid barnevernarbeideren inn i en posisjon hvor hun på ene siden støtter far og på andre siden nedtoner alvorret i fars utsagn ved å omformulere det til en anke. Denne støtten kan på ene siden være uttrykk for at hun gir oppmerksomhet til informasjonsaktivitetens brukerproduserende strategier (opplysningsplikten) ved å vise far en posisjon han kan tre inn i for å

forsøke å komme seg fri fra barnevernets undersøkelse. På andre siden kan barnevernarbeiderens omformende støtte til far uttrykke en strategisk posisjonering for å "flytte" sannhetsdiskursen ut av den aktuelle samtalen. Det vil si en situasjonell strategi for å komme videre i arbeidet med å kommentere meldingen.

Hvis barnevernarbeiderens støttende posisjonering hadde som formål å flytte sannhetsdiskursen ut av samtalen, viser den videre samtalen at strategien ikke hadde noen interaksjonell eller perlokusjonær effekt (Austin 1975). Fokus i den videre interaksjonen om meldingen kan betegnes som en form for posisjonskamp om hvem som skal bestemme samtalen storyline og tema (van Langenhove og Harré 1999). Far initierer kontinuerlig avvisning av meldingen som samtalen tema; han ønsker ingen videre kontakt med barnevernet. Han godtar med andre ord ikke posisjonen som deltaker i undersøkelsen. Barnevernarbeideren på sin side godtar ikke fars avvisning og søker gjennom ulike diskursive strategier i den videre samtalen å få far til frivillig å godta undersøkelsen. Hun italesetter blant annet undersøkelsesplikten og synliggjør derigjennom barnevernets handlingstvang, hun italesetter det hjelpende barnevernet ved å tilby andre former for støtte og hun italesetter barnevernets gode intensjoner ved å påpeke viljen til å hjelpe. Gjennom disse tema dreier samtalen seg gradvis bort fra selve meldingen og over til et eksplisitt motivasjonsarbeid overfor far: det er viktig å få far med som villet medspiller i undersøkelsen. Hverken barnevernarbeiderens tvangsposisjonering med forankring i undersøkelsesplikten eller hennes selvsposisjonering som hjelper synes imidlertid å endre fars fokus på avvisning av bekymringen.

Barnevernarbeideren vender noe senere i samtalen tilbake til undersøkelsesplikten. Tekstutdrag 12b starter med barnevernarbeiderens inntreden i en posisjon hvor hun begrunner barneverntjenestens plikt til å undersøke (linje 1). Far avviser denne tvangsposisjonering som gyldig ved å påpeke hvordan melderens kategoriseringer vinner frem; nemlig ved at barnevernet tror på den virkelighetsbestemmelsen som uttrykkes i meldingen (linje 2-3). Far avviser dermed pliktdiskursen som legitim diskursiv strategi: barnevernet har et valg. Fars avvisning impliserer en antakelse om at barnevernet allerede har tatt side med hensyn til spørsmålet om meldingens virkelighetsstatus. Barnevernarbeideren kan ikke godta å bli slik posisjonert og trer umiddelbart inn i en forklaringsposisjon hvor hun forsøker å overbevise far om at han tar feil (linje 4-5). Å begrunne seg blir så viktig at hun trer inn i fars pågående

ytring (linje 4). Far holder imidlertid på sin taleposisjon.

Tekstutdrag 12b.

- B: 1. men vi må undersøke når vi får en slik melding
F: 2. men han får saken sin gjennom allikevel for hvis dere ikke hadde trodd ham
3. hadde dere ikke // tatt opp den saken her//
B: 4. //men vet du (.) vi vi har// ikke noen forutsetning for å verken
5. å tro eller ikke tro
F: 6. jo (.) for hadde (.) dere ikke trodd //ham//
B: 7. //ja (.) //kan jeg få si en ting nå?
F: 8. ja
B: 9. for det at jeg har (.) *aldri* sett deg //eller møtt deg før (.) det her er//
F: 10. //nei men du sitter jo i en slik //posisjon
B: 11. ja (.) sånn at når vi får en slik melding... (går videre på informasjon om saksbehandlingen)

Kampen om taleposisjonen medfører at far og barnevernarbeideren snakker i munnen på hverandre (Schegloff 2000). Far godtar ikke barnevernarbeiderens begrunnelse og viderefører sin uenighet ved å gjenta at barnevernet hadde et valg med hensyn til å tro eller ikke tro på melder (linje 6). Barnevernarbeideren trer på nytt inn i fars taletur og forsøker nå å komme til orde ved å tildele far kontroll med taleturene (linje 7). Far godtar posisjonen og gir henne den taleposisjonen hun ber om (linje 8).

Barnevernarbeideren trer deretter inn i en personlig begrunnelsesposisjon hvor hun italesetter barnevernets beslutningsprosess omkring meldingen og egne forutsetninger for å kunne vurdere meldingens sannhet (linje 9). Far trer igjen inn i hennes taletur og avviser barnevernarbeiderens selvposisjonering som relevant ved å italesette beslutningen som et maktuttrykk (linje 10). Når barnevernarbeideren nå tar ordet lukker hun diskusjonen mellom seg og far ved å italesette sitt tidligere fokus mot å informere (linje 11).

Diskusjonen mellom barnevernarbeideren og far preges av høylydte stemmer og tale i munnen på hverandre. Barnevernarbeiderens strategier for å møte fars avvisning er her preget av en form for rettferdiggjørende tale (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006:15). Fars anklage om at barnevernet allerede har felt en dom over hans atferd kan erfares som faglig ansiktstruende - ikke bare for barneverntjenesten som institusjon - men også for barnevernarbeideren. Barnevernarbeiderens strategi for å

tilbakevise anklagene er å italesette pliktdiskursen på nytt. Når denne strategien ikke vinner frem, velger hun en mer personlig strategi. Strategien kan forstås som forsøk på å synliggjøre seg selv som en redelig og tillitsvekkende fagperson. Denne selvposisjoneringen har en appellerende kraft: far skal forstå det urimelige i sin egen påstand. Dermed kan strategien – hvis den lykkes - fungere ansiktsreddende for barnevernarbeideren (Goffman 2004a). Men far godtar ikke strategien.

Ved å gå fra fokus på meldingen som løgn til fokus på den kategoriseringsprosessen som ligger til grunn for å åpne en undersøkelsessak, italesetter far en maktdiskurs. Oppmerksomheten flyttes da fra melder til barneverntjenesten. Det vil si at far avviser den kommentarposisjonen barnevernarbeideren tilbyr og produserer en alternativ posisjon hvor det settes et kritisk lys på barnevernet og dets prosedyrer. Når barnevernarbeideren retter oppmerksomheten på den konkrete siden ved fars anklage - det vil si tiltroen til melders påstander om far - kan dette forstås som uttrykk for en bevisst strategi for å lukke de diskurser far italesetter. På andre siden kan barnevernarbeiderens rettferdiggjørende strategi også forstås som del av en selvforståelse hvor barneverntjenestens vurderinger knyttes til faglighet og saksbehandlingmessig korrekthet, og ikke til makt. Det vil si at barnevernarbeideren ikke oppfatter fars ytringer som en italesettelse av barnevernets makt, men til spørsmål om ufaglighet og useriøst arbeid. Uansett er konsekvensen at fars italesettelse av det han oppfatter som relevante diskurser lukkes. Det vil si at barneverntjenestens håndtering av meldingen ikke aksepteres som tema for gjennomgangen av meldingen.

Interaksjonen i tekstutdragene 12a og 12b viser til en samtalsituasjon som låser seg i forhandlingene omkring foreldrenes posisjon som deltakere i undersøkelsen. Den andre samtalen som skal analysere viser hvordan avvisningsstrategien kan ta en annen retning.

Tekstutdrag 13 (a og b) viser hvordan barnevernarbeideren og foreldrene tar i bruk diskursive strategier som åpner opp for handlingskoordinering og dermed muliggjør en annen gjennomgang av meldingen. Tekstutdrag 13 er fra et meldingsmøte mellom en barnevernarbeider og far og hans samboer. De har daglig omsorgsansvar for tre barn som alle er i grunnskolealder. Meldingsmøtet har bakgrunn i en melding hvor det

uttrykkes bekymring for barna på grunn av hjemmeforholdene. Meldingen beskriver far som svært streng og lite bevisst på at barna trenger tid til samvær med jevnaldrende. Far var ikke kjent med at det ble sendt melding til barnevernet før han fikk innkallingen til meldingsmøtet. Far mener meldingen er uttrykk for løgn. Han har tidligere positive erfaringer med barnevernet i en annen kommune og kommer til meldingsmøtet med forventninger om at meldingen kan henlegges når han får forklart hva saken dreier seg om.⁵⁵ Tekstutdraget starter i det barnevernarbeideren konkluderer opplesningen av meldingen med en generell henvisning til at de opplysningene som hun nå har formidlet til far ga grunnlag for å undersøke nærmere (linje 1-2). Far posisjonerer seg umiddelbart som enig med barnevernets beslutning (linje 3). Barnevernarbeideren utdyper ståstedet ved å posisjonere seg via det institusjonelle ”vi” som bekymret for barna (linje 4). Far gjentar sin ubetingede støtte ved å eksplisitt uttrykke forståelse for at barnevernet må handle på grunnlag av slike meldinger (linje 5). Så langt er det barnevernarbeideren som styrer samtalen og kontrollerer storylinen. Fars tilslutning til barnevernets bekymringsvurderinger gjelder ”en sånn melding” (linje 5), og ikke meldingen som en beskrivelse av hans virkelighet. Dette bekreftes i fars neste ytring hvor han eksplisitt definerer meldingen som løgn (linje 7).

Tekstutdrag 13a.

- B: 1. det som (.) de opplysningene her gjorde at barnevernet tenkte at det
2. her må vi se nærmere på
F: 3. ja klart det
S: 4. vi ble bekymret for de barna her
F: 5. ja klart en må se nærmere på det når får en sånn melding
S: 6. ja
F: 7. men det er jo en ren løgn
B: 8. det er løgn?
F: 9. ja (.) men ut fra det som står her så skjønner jeg jo hvem melder er
B: 10. ja
F: 11. for jeg og døtrene våre er jo veldig mye borte (.) vi er jo nesten ikke hjemme

Gjennom tilslutningen til barnevernets vurderinger gjør far en selvposisjonering som tilhørende en ”normalforeldre-verden”. Far produserer altså en posisjon som muliggjør å vise aksept for barnevernets oppgaver og handlingstvang og samtidig ta avstand fra at denne handlingstvang er relevant i forhold til ham (Sacks 1992:44). Far avviser meldingens virkelighetsbeskrivelse som uttrykk for løgn og italesetter dermed

⁵⁵ Informasjon fra intervjuet med far.

også en sannhetsdiskurs. Denne dreining i samtalen kan potensielt endre samtals storyline. Barnevernarbeiderens spørsmål (linje 8) impliserer imidlertid et krav om nærmere begrunnelse for fars bestemmelse av meldingen som løgn. Dermed opprettholder barnevernarbeideren kontrollen med samtalen. Far godtar begrunnelsesposisjonen og avviser på nytt meldingen ved å gjøre en tredje-orden posisjonering av melder som skaper tvil omkring melders moral (linje 9) og meldingens gyldighet som virkelighetsbeskrivelse (linje 11). Dermed har far implisitt også reist spørsmål om grunnlaget for videreføring av undersøkelsen.

I den videre samtalen (ikke med her) går ikke barnevernarbeideren inn i den sannhetsdiskursen som far italesetter. Fars forsøk på å endre samtals storyline lukkes ved at barnevernarbeideren går tilbake til meldingens bekymringer. Hun gjenoppretter fokus på gjennomgangen av meldingen og søker nå å ta kontroll med hvilke diskurser som er gyldige ved å få far til å kommentere de konkrete beskrivelsene i meldingen. Tekstutdrag 13b viser den innledende delen av en mer detaljert gjennomgang av meldingens ulike påstander:

Tekstutdrag 13b.

- B: 1. ja (.) eh melder sier at han er bekymret for de tre jentene (.) at det bare er en
2. sjelden gang at de får lov til å være sammen med de andre barna i nærmiljøet
3. det er ren løgn hele greia vet du
B: 4. hmm
F: 5. jeg har aldri nektet jentene å være ute sammen med de andre barna i gata (.)
6. unntatt når de gjør lekser
B: 7. ja (.) det står også her at (barnevernarbeideren introduserer et nytt tema)

Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren tar utgangspunkt i en påstand om at far ikke lar barna være sammen med andre barn i gata (linje 1-2). Far gjentar nå sin bekymringsreducerende strategi ved å bestemme meldingens kategoriseringer som løgn (linje 3) for deretter å posisjonere seg selv som en far som ikke nekter barna samvær med andre barn (linje 5). Han posisjonerer seg deretter som en far som i noen tilfelle kan nekte barna å gå ut, det vil si hvis de har leksearbeid (linje 6).

Analysen viser hvordan far søker å opprettholde sitt ståsted innen de talerrettighetene han gis når barnevernarbeideren vil ha en mer detaljert gjennomgang av meldingen. Det vil si at han avviser meldingens normative posisjonering av seg selv og barna som løgn, samtidig som han mer konkret utfordrer meldingens kategoriseringer. Dette gjør

han ved å synliggjøre en alternativ fortolkning av det å nekte barna å gå på lekeplassen. Å nekte barn å gå ut fordi de skal gjøre lekser viser til situasjoner som kan rettfærdiggjøres som uttrykk for ivaretagelse av foreldreansvaret. Ved å kople lekenektingen til skolearbeidet posisjonerer far seg i en ansvarsbevisst foreldreposisjon; han tar ansvar for at barna gjør skolearbeidet.

Far italesetter her indirekte en diskurs omkring foreldreansvarets grensesettende oppgaver og barns selvbestemmelse. Barnevernarbeideren gir ingen oppmerksomhet til fars utdypende kommentarer, men går videre til neste utsagn i meldingen (linje 7). Den videre gjennomgang av meldingen fortsetter på samme måten. Det vil si at barnevernarbeideren styrer realiseringen av den interaksjonelle oppgaven ved å posisjonere far i en posisjon hvor han må kommentere alle kategoriseringer og posisjoneringer av seg selv, samboeren og barna som kommer til uttrykk i meldingen. Far viderefører også sin strategi ved å avvise alle påstandene i meldingen samtidig som han angir begrunnelser eller viser til alternative forklaringer. Far omformer slik sett barnevernarbeiderens tvangsposisjonering av ham gjennom en selvposisjonering hvor svarene på barnevernarbeiderens spørsmål synliggjør et alternativt virkelighetsbilde. Fars virkelighetsbilde får imidlertid ingen oppmerksomhet hos barnevernarbeideren: det gjøres ikke til gjenstand for utdypende spørsmål og det gis ingen anerkjennelse. Fars virkelighetsbilde har slik sett en ikke-status i interaksjonen omkring gjennomgangen av meldingen.

Analysen av tekstutdragene 12a, 12b, 13a og 13b synliggjør hvordan foreldrenes avvísingsstrategier og kommentarposisjoner formes i interaksjonen med barnevernarbeiderne. Foreldrene trer her inn i kommentarposisjoner hvor de italesetter avvísingsrelevante diskurser. Diskursene søkes lukket av barnevernarbeiderne, men foreldrene tar i bruk ulike strategier for å relevansgjøre diskursene som del av gjennomgangen av meldingen. I tekstutdrag 12 avvís foreldrene enhver form for posisjonering som deltakere i undersøkelsen gjennom italesettelse av en sannhetsdiskurs og en maktdiskurs. Enhver samtale har i seg potensiale for konflikt der en samtaledeltaker kritiserer den andre sin posisjon og eksplisitt eller implisitt krever en begrunnelse, og den andre forblir i posisjonen som forsvarer av sitt ståsted (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006). Barnevernarbeiderens måte å takle motstanden på er å tre inn i posisjoner hvor hun forklarer og rettfærdiggjør sitt ståsted. Dermed

greier hun ikke å komme ut av samtalens motsetningsforhold. I tekstutdrag 13 er det barnevernarbeideren som posisjonerer foreldrene slik at de må begrunne seg. I dette møtet trer foreldrene inn i den tildelte kommentarposisjonen samtidig som de opprettholder sin opposisjonelle sannhetsdiskurs gjennom kontinuerlig å omforme taleposisjonen.

Barnevernarbeiderne kan ikke anerkjenne de avvisningsrelevante diskursene fordi det ville skapt et forhandlingsrom omkring vurderingen av meldingen og åpningen av en undersøkelsessak. Gjennomgangen av meldingen omfatter ikke et slikt forhandlingsrom. Barnevernarbeideren skal sikre at undersøkelsen gjennomføres, noe som forutsetter at det er meldingens virkelighetsbilde som gis status som et gyldig eller potensielt gyldig virkelighetsbilde. Å gi slik gyldighetsstatus til foreldrenes alternative virkelighetsbilder vil bety at barnevernet underlegger seg foreldrenes vurderinger, og at undersøkelsen må henlegges. Når foreldrene italesetter diskurser som stenger for gjennomgang av meldingens virkelighetsbilde og realisering av undersøkelsen, må derfor disse diskursene lukkes.

Barnevernarbeiderne kan imidlertid ikke bare lukke de diskursene som italesettes. De må også sikre at foreldrene trer inn i akseptable kommentarposisjoner og godtar deltakerposisjonene i undersøkelsen. Analysen viser hvordan barnevernarbeiderne på ene siden søker etter strategier for å få foreldrene til frivillig å tre inn i de posisjonene som er tilgjengelige. På andre siden viser analysen at barnevernarbeiderne søker å ta kontroll over gjennomgangen av meldingen ved å tre inn i autoritetsposisjoner og tvangsposisjonere foreldrene inn i kommentarposisjoner med avgrensede talerettigheter. Ingen av strategiene kan betegnes som vellykkede i den forstand at foreldrene godtar avgrensningen. Foreldrene viderefører sine avvisningsdiskurser på ulike måter, samtidig som diskursene ikke oppnår interaksjonell anerkjennelse. I stedet blir de en form for ”usynlige” diskurser i den pågående interaksjonen, en form for undergrunnsdiskurser som bli med i den videre undersøkelsen.

6.3.2. Endringen.

Meldingens virkelighetsbeskrivelse kan også tilsluttes som en hendelse eller situasjon, men likevel avvises som gyldig bekymring. Her er det meldingens krav på være en

aktuell bekymring som avvises. Denne avvisningsstrategien belyses via samtaleepisoder fra et meldingsmøte med en mor som er kjent med at det er sendt en melding til barneverntjenesten med mistanke om at mor har et rusproblem. Mor som er gift og har omsorg for to døtre har sagt jeg enig i at det sendes en melding til barnevernet, samtidig som hun avviser å ha et aktuelt rusproblem. **Tekstutdrag 14** (a og b) danner utgangspunkt for å analysere frem hvordan den strategien mor initierer tar form i interaksjonen med barnevernarbeideren. Tekstutdrag 14a starter etter at barnevernarbeideren og mor har snakket om hvordan saken endte som melding til barnevernet og mor har initiert en fortelling om hvordan hun startet å drikke (linje 1). Mors begynnende fortelling lukkes, samtidig som barnevernarbeideren posisjonerer mor i en svarposisjon for å avklare om hennes innledning til fortellingen betyr at hun er enig med melder (linje 2). Barnevernarbeideren uttrykker her en viss overraskelse over mors tematisering av sin drikking, som om hun var forberedt på at mor ville avvise meldingen. Hennes oppmerksomhet rettes dermed mot mors ståsted i forhold til meldingen i stedet for mors fortelling. Barnevernarbeiderens innledende fokus er altså knyttet til enighet/uenighet med meldingen. Mor posisjonerer seg først som enig med meldingens virkelighetsbilde, men innleder så en korreksjon til sin egen ytring (linje 3). Korreksjonen blir avbrutt av barnevernarbeideren som trer inn i mors taletur og retter oppmerksomheten mot meldingens fortelling og kategorisering (linje 4), for deretter å posisjonere mor i en svarposisjon med hensyn til hennes drikkevaner (linje 5).

Tekstutdrag 14a.

- M: 1. det var da det begynte (.) alkoholen
 B: 2. ja (.) så (.) det du sier nå er at det (.) det stemmer det som står her?
 M: 3. ja ja ja (.) det stemmer ja (.) //eller eh//
 B: 4. //det står//her liksom at du drikker i helgene
 5. du sitter hjemme og drikker du da?
 M: 6. jeg gjorde det
 B: 7. du gjorde det?
 M: 8. hmm (.). nå er det annerledes //da//
 B: 9. //vi kan// ta det etter hvert hvis det er
 10. endringer (.) nå kan vi forholde oss til det som står her (leser fra meldingen)

Mor avviser indirekte nåtidsposisjoneringen ved å gi uttrykk for at det å sitte og drikke var noe hun ”gjorde”(linje 6). Barnevernarbeideren gjentar mors bestemmelse av drikkingen som en fortidspraksis i form av et bekreftelsesspørsmål (linje 7). Mor bekrefter først at hun ruset seg tidligere (“hmm”), men trer deretter inn i en

egeninitiert forklaringsposisjon hvor fokus rettes mot dagens situasjon som bestemmes som annerledes (linje 8). Det vil si at mor her initierer sin andre fortelling. Mor blir avbrutt av barnevernarbeideren som bestemmer at eventuelle endringer tas opp senere og at fokus i første omgang er innholdet i meldingen (linje 10). Barnevernarbeideren går deretter videre på sin opplesning fra meldingen og mor utfordrer ikke denne bestemmelsen av hvordan kommenteringsarbeidet skal foregå. Avvisningen av meldingen har i dette meldingsmøtet en tvetydig form ved at mor både bekrefter og avviser; hun har hatt et alkoholproblem, men avviser problemet som en nåtidsbeskrivelse. For mor er spørsmålet om å være enig eller å avvise meldingens innhold innvevd i fortellinger som bringer inn både fortid og nåtid, det vil si om hvorfor hun begynte å drikke og hva som har skjedd videre. Barnevernarbeiderens lukking av mors fortellinger er knyttet til hennes strukturering av interaksjonen omkring gjennomgang av meldingen. Barnevernarbeiderens fokus innebærer at talerettighetene innen kommentarposisjonen søkes avgrenset til en svarposisjon hvor mor kan slutte seg til eller avvise meldingens beskrivelser. Mor omformer imidlertid svarposisjonen slik at hun kan svare på barnevernarbeiderens meldingsrelaterte spørsmål samtidig som hun italesetter en nåtid som ikke-misbruker.

I den videre samtalen omkring meldingens temaer (ikke med her), skaper vekslingen mellom fortid og nåtid et mer komplekst virkelighetsbilde enn det meldingen gir uttrykk for, og det blir tydelig at barnevernarbeideren ikke blir overbevist om at mors problem er fortid. Tekstutdrag 14b viser hvordan barnevernarbeideren og mor mot slutten av gjennomgangen av meldingen håndterer uenigheten ved å forbli innen hvert sitt ståsted. Barnevernarbeideren posisjonerer seg her som en vurderingsaktør som først bestemmer mor som en aktør som delvis tilslutter seg bekymringsbildet (linje 1), uten eksplisitt å si hva hun oppfatter at mor har sluttet seg til. Dernest informerer hun mor om hva hun skal undersøke videre (linje 2-3).

Tekstutdrag 14b.

- B: 1. jeg oppfatter det slik at du bekrefter en del av bekymringene her
2. og jobben min blir jo å sjekke ut (.).hva er (.) hvordan håndterer du dette her i
3. dag og hvordan påvirker det ungene sin hverdag
- M: 4. det går så *kjempefint* så nå (.)
5. jeg vil liksom ikke vi skal (.) rippe opp i alt det som har vært (.) sånn
6. men jeg skjønner jo at dere må følge opp slike ting
- B: 7. ja
- M: 8. det (.) det skjønner jeg godt altså (.)
9. men jeg (.) liksom det (.) nå er det liksom kommet i gjenge for alle

B: 10. ja (.) hvor gammel er barna dine?

Videreføring av undersøkelsen legitimeres via mors erkjennelse av ha hatt rusproblem tidligere, samtidig som undersøkelsen retter seg mot nåtiden. Gjennom undersøkelsestemaene (".håndterer du dette i dag" og "påvirker det ungene dine") posisjoneres her mor implisitt som en mor som fortsatt har et rusproblem. Barnevernarbeideren usynliggjør dermed mors selvposisjonering eller hun gjør en indirekte avvisning av mors posisjonering som rusfri. Mor avviser den implisitte posisjonering av henne ved først å tre inn i en vurderingsposisjon hvor hun gir en entydig og generell positiv bestemmelse av den situasjonen barnevernarbeideren vil undersøke (linje 4). Deretter trer hun inn i en begrunnelsesposisjon for avvisning av behovet for barnevernets undersøkelse (linje 5). Samtidig med denne avvisningen posisjonerer hun seg som forstående til den plikt barnevernet har til å undersøke (linje 6). Barnevernarbeideren gir sin tilslutning til dette (linje 7). Mor gjentar sin støtte til barnevernets plikt oppgave (linje 8) før hun så kommer tilbake til bestemmelsen av den aktuelle situasjonen som positiv (linje 9). Barnevernarbeideren avviser indirekte mors bestemmelse av situasjonen og uro for å rippe opp i problemer ved å italesette en nytt tema, nemlig en samtale omkring barna (linje 10).

Mor kan her forstås å initiere et identitetsskapende arbeid ved å italesette både en sannhetsdiskurs knyttet til eget liv og en anerkjennelsesdiskurs knyttet til barnevernets oppdrag. Ved å gi anerkjennelse til barnevernets plikt oppdrag trer hun inn i en posisjon hvor hun stiller seg på linje med dominante kulturelle verdinormer. Dette kan forstås som en identitetsstrategi som går utover det å formidle en identitet som god mor; å anerkjenne barnevernets arbeid viser kunnskap og refleksiv kapasitet. Bestemmelsen av egen situasjon som god kan også forstås som trekk ved mors identitetsarbeid; her trer hun inn i en posisjon hvor hun gir seg selv en vurderingskompetanse med hensyn til om barnevernets undersøkelse vil gjøre mer skade enn gagn, fordi alt fungerer positivt i dag. Gjennom dette identitetsarbeidet både tilpasser hun seg situasjonen og forsøker å komme ut av den. Hun kan dermed også forstås å skape en forhandlings situasjon omkring barnevernets videre arbeid. Barnevernarbeideren kan fortolke mors kommentarstrategier som måter å forsøke å få lukket undersøkelsen på, og avviser derfor å gå inn i mors utsagn gjennom å lukke de samtaletema hun tar opp.

6.3.3. *Korrigeringen.*

Korrigeringen som bekymringsreducerende strategi kan forstås som del av både avvísingsstrategien og tilslutningsstrategien. Det vil si at strategien kan være koplet sammen med trekk av både avvísning og tilslutning til meldingens dagsaktuelle bekymringstema. Strategiens hovedfokus er knyttet til ytringer som søker å korrigere normativt negative kategoriseringer og posisjoneringer som kommer til uttrykk i meldingen. Det vil si at denne strategien også impliserer italesettelse av en sannhetsdiskurs, men fokuset i diskursen er avgrenset til bestemte dimensjoner uten at bekymringstemaet avvís. Denne kommentarstrategien belyses via tekstutdrag fra to samtaler som synliggjør hvordan korrigeringsstrategiene kommer til uttrykk og hvordan foreldrene kan gis ulike mulighetsrom for å drive korrigeringsarbeidet.

Tekstutdrag 15 viser hvordan korrigeringsstrategiene er koplet sammen med både avvísning og tilslutning. Tekstutdraget er fra en meldingssamtale med en mor som har daglig omsorgsansvar for en datter på 7 år. Mor bor alene og er under utdanning. Meldingen som danner bakgrunn for møtet uttrykker bekymring for mors omsorgsevne overfor datteren som beskrives som omsorgskrevende. Mor som ikke var kjent med at det var sendt melding til barnevernet er opprørt over meldingen når hun møter til meldingsmøtet. Etter at barnevernarbeideren er ferdig med å lese opp meldingen posisjonerer hun seg som forstående til mors frustrasjon over å ikke være orientert om meldingen. Tekstutdraget - som starter i det mor blir tildelt en kommentarposisjon til meldingen - synliggjør hvordan mor først avvís meldingens normative kategoriseringer av henne og datteren, for deretter å tilslutte seg meldingens fokus på omsorgsarbeidet som slitsomt (linje 1-3). Barnevernarbeideren gir uttrykk for å følge med på mors synspunkter (linje 4), og mor går videre ved å gi en utdypende kommentar til hvilke konsekvenser omsorgsarbeidet kan ha (linje 5). Barnevernarbeideren gir på nytt uttrykk for at hun lytter til mor (linje 6), og mor poengterer at meldingen ut over dette ikke samsvarer med virkeligheten og særlig ikke når det gjelder bildet av datteren (linje 7-8). Barnevernarbeideren viderefører sine oppfølgende ytringer (linje 9), og mor gjør nå en tredje-orden posisjonering av datteren som frembringer et alternativt bilde av henne i forhold til meldingen (linje 10-11). Mors reposisjonering av datteren fungerer som en bekymringsreducerende strategi ved å tildele henne en kulturell positiv fremtredelse. Samtidig legitimerer hun

posisjoneringen av datteren ved å stille spørsmål ved melderens informasjonsgrunnlag og dermed plassere melder i en degradert posisjon.

Tekstutdrag 15.

- M: 1. og jeg mener at (.) måten den er skrevet på er (.) stemmer ikke i det hele
2. tatt (.) det eneste som stemmer er når det har vært i perioder at Lise har vært
3. negativ (.) så har det vært litt slitsomt
- B: 4. ja
- M: 5. og det har overstyrt (.) andre ting rett og slett
- B: 6. ja
- M: 7. noe mer enn det i den meldinga det holder ikke i det hele tatt (.) i alle fall
8. ikke når den forteller om Lise
- B: 9. hmm
- M: 10. ingen er mer åpen enn henne veldig lett å komme i kontakt med (.) så hvor de
11. har fått *det* fra vet ikke jeg
- B: 11. nei
- M: 12. og når de da i tillegg har skrevet at (.) jeg gjør ting kun på grunn av ting for
13. meg selv og rett og slett ikke bryr meg om Lise (.) så blir jeg litt sint //fordi at
- B: 14. //ja det er
15. det vi skal finne ut av da vet du (.) nå må vi vurdere det nå ut fra meldingen
16. og det du sier (.) så det

Så langt har mor hatt fokus på forholdet mellom seg og datteren og hvem datteren er. I linje 12 retter hun oppmerksomheten mot kategoriseringen av seg selv som egosentrert mor, og posisjonerer seg som sint over en slik kategorisering. Denne italesettelse av forholdet mellom en omsorgsdiskurs og egenutviklingsdiskurs blir imidlertid avbrutt av barnevernarbeideren (linje 14). Barnevernarbeideren som har vært passivt til stede gjennom mors kommenterende ytringer trer nå inn i samtalen ved å posisjonere seg som en institusjonell aktør. Hun trer inn i en bergrunnelsesposisjon som forklarer avbrytelsen som uttrykk for at dette er hennes oppgave: det er hun som skal utrede nærmere de kategoriseringer som melder gjør og som mor er kritiske til (linje 15).

Dette tekstutdraget viser at mor på ene siden synes å stå relativt fritt med hensyn til utforming av kommentarposisjonen. På andre siden ser vi at posisjonen har talegrenser, og at disse synliggjøres når mor tar opp tema som barnevernarbeideren mener ligger inn under hennes institusjonelle posisjon.

Tekstutdrag 16 (a og b) er fra et annet meldingsmøte hvor mor bruker posisjonen hun tildeles til å korrigere meldingens virkelighetsbetrivelse. Mor som har daglig

omsorgsansvar for en datter på 9 år kommer til meldingsmøtet sammen med en venninne. Mor visste at det ble sendt melding til barnevernet og hvorfor, men var ikke involvert i meldingsprosessen og kjenner ikke til det konkrete innholdet. Den aktuelle meldingen som leses opp av barnevernarbeideren, beskriver en situasjon med en mor som er sterkt beruset og som tar buss hjem sammen med en engstelig datter sent på kvelden.

Tekstutdrag 16 a starter i det mor tildeles en kommenteringsposisjon etter at barnevernarbeideren har lest opp meldingen. Mor initierer en begrunnelsesposisjon hvor hun tar utgangspunkt i hendelsesforløpet forut for den situasjonen som omtales i meldingen for å beskrive det som "egentlig" skjedde. Mor gir en beskrivelse av den planlagte situasjonen som omfatter barnevakt (linje 1-2) at datteren skal være i seng før hun selv kommer hjem (linje 4-5). Mor starter dermed kommenteringsarbeidet med å presentere seg som en ansvarlig mor.

Tekstutdrag 16a.

- M: 1. det som egentlig skjedde den dagen der det var at venninnen min skulle være
2. barnevakt til meg
B: 3. hmm
M: 4. hmm (.) og avtalen var at hun skulle legge Karin og så skulle hun
5. ringe til meg (.) og så skulle jeg komme hjem
B: 6. men var Karin sammen med deg da (.) der du var?
M: 7. nei hun var sammen med Kathrine (.) så hun var ikke sammen med meg og
8. satt så på at jeg drakk nei
B: 9. nei så hun kom sammen med venninnen din?
M: 10. ja og det var heller ikke meningen (.) det hun gjorde var å komme dit jeg var
11. og der tok hun seg et glass vin
B: 12. ja
M: 13. det var det dummeste som har skjedd (.) hun skulle ikke kommet dit
B: 14. nei

Barnevernarbeideren spør så om datteren var med på restauranten (linje 6), noe mor avviser ved å tre inn i en forsvarsposisjon hvor hun forteller hva som skjedde (linje 7-8). Forsvarsposisjon kan være foranlediget av at hun oppfattet barnevernarbeiderens spørsmål som en antydning om at hun opptrådte som en dårlig mor. Mors korrigeringsstrategi representerer så langt en kontekstualisering av hendelsen som omtales i meldingen, med en samtidig selvskaping som ansvarsfull mor.

Barnevernarbeideren spør så om datteren kom sammen med venninnen til det stedet mor var (linje 9). Mor bekrefter dette og trer inn i en begrunnelsesposisjon ved å legge til at dette ikke var del av hennes plan (linje 10-11). Fortellingen dreier seg her fortsatt

om kontekstualisering av hendelsen som ligger til grunn for meldingen. Men mors fokus på det ikke-tilsiktete handlingsforløp skaper grunnlag for et vendepunkt. I neste ytring (linje 13) posisjonerer mor seg i en refleksiv posisjon hvor hun først innrømmer å ha handlet feil, for så å posisjonere barnevakten som den som endret situasjonen i negativ retning.

Mor gis også i dette tekstutdraget en kommentarposisjon med relativt frie talerettigheter hvor hun bygger opp en fortelling med en rettferdiggjørende referanseramme gjennom fokus på konteksten for hendelsen. Denne kontekstualisering innebærer at den aktuelle situasjonen og hennes egen atferd fremstår som normativt forståelig, selv om den ikke er akseptert (Edwards 1994). Heller ikke mor aksepterer situasjonen. Ved å etablere et skille mellom sin tilretteleggelse for barnepass og det som skjedde senere, opprettholder mor sin identitet som ansvarsbevisst mor. Hun kan dermed posisjonere andre som ansvarlige for den uforutsatte og uakseptable situasjonen som ligger til grunn for meldingen til barnevernet.

Til tross for de frie talerettighetene mor en gitt, er det barnevernarbeideren som bestemmer når gjennomgangen av meldingen skal avsluttes. Tekstutdrag 13b viser hvordan barnevernarbeideren trer inn i samtalen for å lukke mors korrigerende arbeid. Tekstutdraget starter etter at mor flere ganger har påpekt at melder har tolket ytringer hun kom med i den aktuelle situasjonen feil, og at melder har brukt sin tolkning som ”bevis” på at hun var beruset. Barnevernarbeideren initierer avslutningen på temaet ved å tre inn i en lederposisjon hvor hun gir uttrykk for at hun vil skriftliggjøre mors korrigeringer (linje 1). Hun søker å oppsummere mors korrigerering som påpekning av ”en del feil” (linje 1) før hun begynner å bestemme nærmere hva mor har sagt (linje 3). Her blir hun avbrutt av mor som gjentar sin tredje-orden posisjonering av seg selv: hun sa ikke det som sies i meldingen (linje 4).

Tekstutdrag 16b.

B: 1. ja vi skal notere oss det i journalen (.) at du mener det er en del feil der
M: 2. ja
B: 3.. og at du //forklar..//
M: 4. // ja jeg // sa ikke det som de sier
B: 5. nei
M: 6. men de sa en ting //som//
B: 7. // som gjorde// at du kommenterte ja

M: 8. som jeg sa noe til (.) men jeg forklarte hvorfor
B: 9. hmm
M: 10. jeg gjorde det
B: 11. ja (.) men vi skal notere oss det

I den videre samtalen forhandler barnevernarbeideren og mor seg frem til hva som ligger i mors korrigerende ytring. Mor rettferdiggjør sin egen ytring ved å vise til at hun ikke lo av situasjonen, men til noe som ble sagt av de som var tilstede (linje 6). Her blir hun avbrutt av barnevernarbeideren som forsøker å fullføre mors ytring (linje 7). Gjennom denne ytringen viser barnevernarbeideren hvordan hun har forstått mors begrunnelse for sin reaksjon. Mor overhører denne "hjelpen" og viderefører sin fortelling om hva hun gjorde (linje 8). Barnevernarbeideren viser at hun lytter til mor (linje 9), hvoretter mor på nytt trer inn i en forsvarsposisjon hvor hun understreker sin tidligere ytring om at hun forklarte seg (linje 10). Mors fortelling indikerer en interaksjonell situasjon hvor hun ble misforstått, i motsetning til melders fortolkning som posisjonerer henne som beruset. Barnevernarbeideren lukker nå fortellingen ved å gjenta at hun ("vi") vil notere seg mors korrigerende ytring (linje 11).

Analysen av tekstutdrag 16a og 16b viser hvordan mor gjennom sine korrigerende ytringer italesetter en sannhetsdiskurs knyttet til meldingens posisjonering av henne som beruset og ikke-ansvarlig mor. Men hun avviser ikke hendelsen som meldingen omtaler. Dermed berører ikke sannhetsdiskursen selve gjennomføringen av undersøkelsen. Dette kan være en mulig forklaring på at barnevernarbeideren tildeler mor en kommentarposisjon med stor frihetsmargin til å forme kommentarene. Det vil si at mor oppfattes å utøve sin kommentarposisjon i tråd med forventningene til hva som skal og kan kommenteres; hun tar utgangspunkt i meldingens beskrivelser og kommenterer disse. Hun gir gjennom dette arbeidet utdypende informasjon av betydning for barnevernarbeideren, selv om hun også samtidig konstruerer et alternativt virkelighetsbilde til meldingen.

De to meldingsmøtene tekstutdragene 15 og 16 er hentet fra meldinger som beskriver mødrene på måter som de selv finner krenkende. Mødrene avviser imidlertid ikke den bekymringsrelaterte hendelse eller situasjon; det er den samtidige kategorisering og posisjonering av seg selv og barna de ønsker å korrigere. Analysen viser hvordan korrigerende ytring som hovedstrategi åpner opp for å gi foreldrene videre talerrettigheter enn avvisningen som strategi. Analysen viser en tendens til at dess mer foreldrene

opptrer i tråd med de institusjonelle normene for gjennomgang av meldingen, dess større rom gis foreldrene til å utforme sin kommentarposisjon. Meldingsmøtets innledende fokus på samarbeid som en normativ forventning til foreldrene, kan her forstås synliggjort som en posisjonell frihetsmargin for foreldre som opptrer i tråd med de posisjonelle rammer de tildeles. De foreldrene som kjenner institusjonen og prosedyrene – eller som ”leser” institusjonens normer, kan også forstås å opptre på måter som skaper velvillighet (Hetherington & Piquardt 2001). Korrigeringen utfordrer heller ikke det institusjonelle systemets logikk eller den institusjonelle orden slik avvisningen gjør. Korrigeringen representerer ingen trussel mot gjennomføring av undersøkelsen.

6.4. Planen videre og tilslutningen til undersøkelsen.

Formålet med dette delkapitlet er å analysere frem hvordan tilslutningen til undersøkelsen tar endelig form gjennom forhandlinger om foreldreposisjonene i undersøkelsesprosessen. Meldingsmøtet avsluttes via en plan for den videre undersøkelsen som inkluderer en uformell avtale om hvor omfattende undersøkelsen skal gjøres. Barnevernarbeiderens initiering av ”planen videre” impliserer en forståelse av at foreldrene har uttrykt en tilslutning til den videre undersøkelsen. Da kan fokus rettes mot spørsmålet om hvor omfattende undersøkelsen skal gjøres. Det vil si hvem barnevernet skal trekke inn i saken, snakke med og innhente informasjon fra. I noen samtaler har imidlertid ikke gjennomgangen av meldingen gitt nødvendig avklaring med hensyn til foreldrenes tilslutning. Dette gjelder særlig de meldingsmøtene hvor foreldrene har avvist meldingens virkelighetsbeskrivelse. Manglende avklaring av foreldrenes tilslutning setter undersøkelsen som et felles prosjekt i fare. Før foreldrene trer inn i en villet undersøkelsesposisjon har det ingen mening å introdusere avtalen om den videre undersøkelsen. Derfor skjer det en form for reforhandlinger mot slutten av meldingsmøtet i saker der foreldrene avviser meldingen.

Analysen starter med fokus mot meldingsmøter hvor tilslutningen til undersøkelsen søkes reforhandlet slik at foreldre som ikke ønsker kontakt med barnevernet, likevel kan tilslutte seg undersøkelsen. Dernest rettes oppmerksomheten mot meldingsmøter hvor foreldrene har tilsluttet seg undersøkelsen, men hvor foreldreposisjonen tematiseres gjennom fokus på posisjonen som dørvokter. Mens det er

barnevernarbeiderne som italesetter reforhandlingene om tilslutning, er det i hovedsak foreldrene som initierer dørvokterposisjonen på bakgrunn av de planer eller forslag barnevernarbeideren introduserer for den videre undersøkelsen. Og det er i særlig grad barnas involvering i undersøkelsen som ligger til grunn for disse forhandlingene.

6.4.1. Reforhandling av foreldrenes posisjonering.

Avvisningen - men også korrigeringen – av meldingen innebærer motstand mot grunnlaget for å åpne en undersøkelse. Det vil si at undersøkelsen som et felles prosjekt kan stå i fare. Samtidig har barnevernarbeiderne et institusjonelt ansvar for å gjennomføre undersøkelsen i tråd med intensjonen for det hjelpende barnevernet. Det vil si at foreldrene bør tilslutte seg undersøkelsen som en frivillig sak. Det er i denne sammenheng av interesse å analysere frem de diskursive strategiene foreldrene og barnevernarbeiderne tar i bruk for å forhandle frem foreldreposisjoner som foreldrene aksepterer som utgangspunkt for å tilslutte seg undersøkelsen. Analysen synliggjør hvordan foreldrene og barnevernarbeidere tar i bruk ulike strategier for å forsøke å forhandle frem akseptable deltakerposisjoner som foreldrene kan tre inn i.

Der foreldrene avviser meldingens virkelighetsbestemmelse slik vi har sett i kapittel 6.3.1. trer det frem to uforenlige virkelighetskonstruksjoner. Det er imidlertid meldingens vikelighetsbilde det tas utgangspunkt i når barnevernarbeideren skal gå videre på undersøkelsen. Så hvordan kan hun ivareta ståstedet til foreldre som avviser meldingen slik at de likevel tilslutter seg undersøkelsens deltakelsesposisjon? Dilemmaet kan løses slik som i **tekstutdrag 17** ved å reformulere sannhetsdiskursen. Tekstutdraget viser hvordan barnevernarbeideren etter gjennomgang av meldingen posisjonerer fars ytringer som uttrykk for en mulig sannhet (linje 1) Dermed posisjonerer hun far som en mulig sannhetsfortellende aktør og gjeninnsetter gyldigheten i hans virkelighetsbestemmelse.

Tekstutdrag 17.

- B: 1. jeg (.) det kan godt være at det du sier faktisk stemmer (.) ikke sant
F: 2. ja fordi vi har ikke noe å skjule //så at (.) men//
B: 3. //ja hva vil//
F: 4. men det er jo bekymringsfullt at man får sånne meldinger (.) for det er jo ikke
5. noe moro å ha slike meldinger hengende over seg
B: 6. nei (.) hvordan skal vi finne //ut av det her?//
F: 7. //så på en eller // annen måte så må det det jo

8. løses (.) finnes ut (- - -)
9. barna (.) er jo så pass gamle nå at at det er mulig å snakke med dem
B: 10. ja (.) det går det an å gjøre

Far posisjonerer seg som enig via en selvinitiert begrunnelsesposisjon med vekt på familiens ærlige åpenhet (linje 2). Barnevernarbeideren forsøker å avbryte far med å initiere et spørsmål (linje 3), men far oppgir ikke sin taleposisjon. Han viderefører den sannhetsdiskursen barnevernarbeideren har åpnet gjennom en allmenngjøring av det problematiske ved løgnaktige meldinger (linje 4-5). Barnevernarbeideren gir kort støtte til fars posisjonering, før hun posisjonerer han som medansvarlig for undersøkelsen ved å spørre hva ”vi” skal gjøre videre (linje 6). Det vil si at hun søker å etablere et fellesskap med far. Far trer inn i barnevernarbeiderens taletur før hun har gjort ferdig sitt spørsmål og viderefører sitt tema (linje 7). Men nå posisjonerer far seg i en autorativ posisjon hvor han konkluderer med at noe må gjøres (linje 8). Denne autorative posisjonen kan forstås som en videreføring av sannhetsdiskursen og den tidligere ytring om usanne meldinger. Når far så neste omgang posisjonerer seg som medansvarlig for gjennomføring av undersøkelsen ved å foreslå at det er mulig å snakke med barna (linje 9), gjør han dette med utgangspunkt i en posisjon som han selv har skapt, og med utgangspunkt i sitt virkelighetsbilde. Barnevernarbeideren har samtidig fått svar på sitt spørsmål, og sier seg enig med forslaget til far om å snakke med barna (linje 10).

Tekstutdrag 17 viser hvordan far og barnevernarbeideren forhandler frem en akseptabel deltakerposisjon for far. Barnevernarbeideren gir her både anerkjennelse til fars virkelighetsbestemmelse som potensielt gyldig, og anerkjennelse til far som en samarbeidsaktør som kan være med å bestemme hvordan de to ulike virkelighetsbestemmelsene kan undersøkes videre. Barnevernarbeideren posisjonerer seg på linje med fars ståsted om at barnevernet kan snakke med barna hans. Dermed er undersøkelsen konstituert som et legitimt rom for fars deltakelse selv om han har avvist meldingens innhold.

Også **tekstutdrag 18** viser en situasjon med forhandlinger om undersøkelsesstrategi. Her har ikke mor avvist meldingen. Hun har uttrykt delvis enighet med meldingens bestemmelse av den aktuelle hendelsen som førte til kontakt med barnevernet, men har blant annet avvist posisjoneringen av henne som rusmisbruker og posisjoneringen

av datteren som engstelig omkring den aktuelle hendelsen. Mor mener korrigeringen kan gi grunn til å henlegge. Barnevernarbeideren har på sin side uttrykt tvil omkring mors benektning av å ha rusproblemer og vil innhente flere opplysninger.

Barnevernarbeideren og mor må derfor forhandle frem en videre undersøkelsesstrategi som begge godtar. Barnevernarbeideren informerer mor om hvilke muligheter barnevernet har til å fremskaffe flere opplysninger, men mor posisjonerer seg som avvisende til alle forslagene. Tekstutdrag 18 starter i det barnevernarbeideren ber mor komme med forslag til hvordan barnevernet kan bli trygg på at hun ikke har et rusproblem (linje 1). Det vil si at barnevernarbeideren tilbyr mor en posisjon som samarbeidspartner i bestemmelsen av hvordan undersøkelsen skal gjennomføres. Mor godtar posisjonen og produserer sin deltakerposisjon ved først å henvise til at hun har foreslått dette tidligere (linje 3), og deretter tilbyr barnevernet en besøksposisjon (linje 3-4).

Tekstutdrag 18.

- B: 1. hva tenker du at vi kan gjøre da (.) for å bli trygg på at det her ikke skjer og
2. skjer igjen?
M: 3. det er som jeg sier (.) jeg er villig til at dere kan (.) hvis dere ønsker å stikke
4. innom meg når som helst for å se
B: 5. ja (.) for det hadde jeg tenkt å spørre deg om (.) det som vi kan gjøre da for å
6. bli mer trygg på at det ikke skjer //fortsatt//
M 7. //ja dere //er hjertelig velkommen
B: 8. ja (.) det er jo tilsyn(.) anmeldt og uanmeldt
M: 9. ja ja

Barnevernarbeideren anerkjenner mors forslag gjennom å gi uttrykk for at hun hadde tenkt på det samme, og at forslaget gir den muligheten for å undersøke som barnevernet ønsker (linje 5-6). Mor avbryter barnevernarbeideren og viderefører sin offensive posisjon som vertskap ved å ønske barnevernet velkommen (linje 7).

Barnevernarbeideren blir usikker på mors referanseramme og trer inn i en forklaringsposisjon; mor gjøres oppmerksom på at det barnevernet snakker om er tilsyn (linje 8). Mor synliggjør at hun forstår settingen som kontroll gjennom sin tilslutning til denne klargjøring (linje 9).

Forhandlingene viser hvordan mor og barnevernarbeideren forhandler seg frem til den videre undersøkelsen som et felles prosjekt. Tilbudet til mor om å tre inn i en posisjon som medaktør ligger innenfor rammene av den tvangsposisjonen hun er i, nemlig som

deltaker i undersøkelsen. Mor omformer tvangssituasjonen til en situasjon hvor informasjonsinnhenting kan bestemmes som en form for besøk med henne som vertinne. Ved å omforme tvangen til deltakelse i undersøkelsen til et tilbud om innsikt i hennes liv, produserer mor en legitim deltakelsesposisjon for seg selv. Opplegget er på ene siden i tråd med barnevernets tilsynsordning og kan derfor også ivareta barnevernarbeiderens informasjonskrav. På andre siden introduserer mor en endret maktbalanse i undersøkelsen. Barnevernarbeideren kan ikke overlate kontrollen med undersøkelsen til mor, og reposisjonere seg som autoritet ved å understreke at besøket dreier seg om kontroll. Slik sett synliggjør hun grensene for de talerettigheter som lå i den innledende deltakerposisjonen mor ble tilbudt.

Analysen av tekstutdrag 17 og 18 viser hvordan foreldre som avviser meldingen eller som har vanskelig for å godta den videre undersøkelsen, tilbys en posisjon som medbestemmende aktør med hensyn til alternative måter undersøkelsen kan gjennomføres på. De posisjoner med muligheter til å opptre som det Villadsen (2004) betegner som selvforvaltende. Det vil si at barnevernarbeideren avgrensner sitt krav samtidig som hun myndiggjør foreldrene slik at de kan bestemme sin deltakerposisjon innen de rammer som undersøkelsen setter.

6.4.2. Foreldrenes dørvokterposisjon og fellesprosjektet.

Mot slutten av meldingsmøtet rettes oppmerksomheten mot hvordan selve undersøkelsen skal gjennomføres, det vil si hvordan den nødvendige innhenting av informasjon skal foregå og hva som er nødvendig informasjon. Barnevernarbeidernes posisjon i undersøkelsen innebærer at deres bestemmelser rundt disse spørsmålene vil veie tungt. Likevel er foreldrene gitt en viss stemme gjennom sin posisjon som generell samarbeidsaktør for barneverntjenesten og den mer formelle posisjonen som part i saken. I den innledende informasjonen om barnevernet og undersøkelsen ble foreldrene posisjonert som viktige samarbeidspartnere for barneverntjenesten (jf. kapittel 6.3.). Én slik samarbeidsposisjon er posisjonen som dørvokter, det vil si en posisjon med talerettigheter knyttet til hvor omfattende undersøkelsen skal gjøres.

I dette utvalget av undersøkelser kommer dørvokterposisjonen i hovedsak til uttrykk i spørsmål omkring barnas rolle i undersøkelsen. Det vil si hvorvidt barnevernet trenger

å innhente opplysninger om barna utenfor familien, hvem barnevernet i tilfelle skal spørre, og om barnevernet trenger å snakke med barnet. I de fleste sakene i denne studien tilslutter foreldrene seg barnevernets ønsker med hensyn til innhenting av opplysninger, noe som delvis kan ha sammenheng med at foreldrene ikke blir eksplisitt spurt. Innhenting av opplysninger formidles gjerne som en ordinær prosedyre, det vil si en gitt praksis. Innhenting av opplysninger utenfor familien reiser spørsmål omkring faren for stempling av barn og foreldrene. Det at omverden får kunnskap om familiens kontakt med barnevernet kan for eksempel medføre degradering i posisjonen som foreldre innen kontekster hvor foreldreskapet er viktig, slik som i skolen. Samtidig er skolen en sentral institusjon for barnevernet når det gjelder innhenting av opplysninger om barna.

Hvis barneverntjenesten er opptatt av å innhente opplysninger fra aktører utenfor familien og foreldrene sier nei, kan realiseringen av undersøkelsen som et frivillig felles prosjekt bli vanskelig. Dette reiser spørsmål om hvilke talerettigheter som er knyttet til dørvokterposisjonen og hvilken innflytelse foreldrene har på bestemmelsen av hvor omfattende undersøkelsen skal gjøres. Ved å ta utgangspunkt i tre tekstutdrag fra ulike meldingsmøter rettes det analytiske fokus mot mulighetsrommet og grensene for foreldrenes dørvokterposisjon i forhandlinger med barnevernarbeiderne.

Når barneverntjenesten får meldinger med mistanke om rusproblemer hos foreldrene er det vanlig praksis å innhente opplysninger om barna fra skole og barnehage. Rasjonalet bak denne praksis er at barn som lever under vanskelige familieforhold vil vise det gjennom sin atferd i barnehagen eller på skolen.⁵⁶

Tekstutdrag 19 er fra et meldingsmøte hvor mor ikke ønsker at barnevernet skal ta kontakt med skolen. Meldingen omhandler mistanke om at mor som har to døtre i barneskolen, har et alkoholproblem. Tekstutdraget som er fra slutten av møtet, starter med at barnevernarbeideren initierer en samtale om skolen (linje 1). Mor setter spørsmålet i sammenheng med informasjonsinnhenting fra skolen. Hun foregriper barnevernarbeiderens spørsmål ved å posisjonere seg som avvisende til å trekke inn skolen (linje 2). Barnevernarbeideren avbryter mor og bestemmer innhenting av

⁵⁶ Informasjon fra utvalget av barnevernarbeidere intervjuet i denne studien.

opplysninger som en rutinesak (linje 3-4), men mor gjentar sin avvisning (linje 5). Barnevernarbeideren godtar fortsatt ikke mors avvisning og posisjoner henne i en begrunnelsesposisjon (linje 6). Barnevernarbeiderens latter kan forstås som en måte å understreke det ufarlige i det å ta kontakt med skolen. Dermed understreker hun også begrunnelseskravet til mor: mor må ha en god grunn. Mor trer inn i den posisjonen hun gis og peker på flere forhold som ligger til grunn (linje 7-8), blant annet at mange vil få vite om hennes kontakt med barnevernet. Etter å ha pekt på flere forhold som berører henne selv, konkluderer hun med at informasjonsinnhentingen ikke har så mye å si for henne (linje 9). En slik kommentar kan være uttrykk for en måte å fortelle at hun ikke har noe å skjule. Hva som likevel gjør at hun ikke vil at barnevernet skal kontakte skolen blir ikke utdypet fordi barnevernarbeideren nå avbryter mor (linje 10).

Tekstutdrag 19.

- B: 1. ja (.) hvilken skole gikk barna på?
M: 2. Furubakken (.) ikke bland inn skolen og sånn //det or...//
B: 3. //rutinemessig//
4. gjør vi nå det
M: 5. ja men (.) ikke nei vet du jeg orker ikke mer av det
B: 6. ja hvorfor vil du ikke at vi skal sende en (ler)forespørsel?
M: 7. nei (.) fordi at (.) jeg orker ikke det der med (.) så vet den læreren og så vet
8. den (.) jeg orker ikke å ha (.) vil ha privatliv (.) jeg syns det har vært mye
9. det er ikke for det at det har så mye å si for meg egentlig (.)//men//
B: 10. //nei da//
11. men vi kan avvente med den (.) vi gjør det
M: 12. ja
B: 13. vi gjør det da vet du (.) inntil videre (.) ikke sant?
M: 14. ja

Barnevernarbeideren gir anerkjennelse til mors utøvelse av dørvokterposisjonen, samtidig som hun tydeliggjør at denne anerkjennelsen er midlertidig (linje 10). Mor sier seg enig (linje 12), og barnevernarbeideren gjentar sin midlertidige anerkjennelse av mors ståsted (linje 13). Godkjenningens begrensede gyldighet presenteres her som en bestemmelse mor inviteres til å være enig i ("ikke sant?"), noe mor gir uttrykk for at hun gjør (linje 14). Mors talerrettigheter innen dørvokterposisjonen har altså begrenset konstituerende kraft.

I en annen meldingssamtale mellom en mor og en barnevernarbeider med bekymring om rus, er det vernet om datteren som er i mors fokus. Barnevernarbeideren har ytret

ønske om å snakke med skolen, men mor har uttrykt skepsis. **Tekstutdrag 20** tar utgangspunkt i barnevernarbeiderens posisjonering som barnas talsperson i mors familie (linje 1). Mor posisjonerer seg på linje med barnevernarbeideren gjennom å uttrykke forståelse for barnevernarbeiderens fokus (linje 2). Deretter uttrykker barnevernarbeideren et ønske om å snakke med skolen for å få mer kunnskap om situasjonen til døtrene til mor (linje 3-4).

Tekstutdrag 20.

- B: 1. hmm (.) jobben min blir jo å ivareta at barnet ditt har det bra
M: 2. ja det skjønner jeg
B: 3. og for å kanskje (.) for å vite litt om hvordan datteren din har det så kunne
4. jeg jo tenkt meg å snakke med skolen da
M: 5. ja da det (.) jeg vet ikke hvordan dere gjør det (.) på skolen (.) om de
6. gjør det der da eller?
B: 7. hmm
M: 8. jeg vet ikke jeg
B: 9. hmm (.) nei jeg //sitter bare//
M: 10. //jeg mener // det liksom at de ikke trenger å ta opp det med
11. henne (.) sånn
B: 12. er det datteren din du tenker på?
M: 13. ja (.) sånn alene i alle fall
B: 14. nei (.) det trenger vi ikke i første omgang
M: 15. nei

Mor svarer noe tvetydig ved først å posisjonere seg som positiv til forespørselen og deretter posisjonere barnevernarbeideren i en svarposisjon omkring hvem som skal snakke med barnet (linje 5-6). Mor gir her på ene siden uttrykk for at hun forstår dette som en vanlig praksis ”hvordan dere gjør det”), samtidig som hun starter en utforskning av hvordan slike samtaler gjøres. Barnevernarbeideren svarer ikke på spørsmålet (linje 7), og mor gjentar indirekte spørsmålet ved å posisjonere seg som uvitende (linje 8). Når barnevernarbeideren svarer (linje 9) blir hun avbrutt av mor som tydeliggjør sine tidligere spørsmål som ledd i å skape en dørvokterposisjon; hun posisjonerer seg nå som skeptisk til at det skal snakkes med datteren om situasjonen hjemme (linje 10-11). Barnevernarbeiderens spørsmål til mor (linje 12) indikerer at hun ikke har forstått mors tidligere kommentarer og spørsmål. Mor bekrefter at hun er skeptisk til samtalen med barnet (linje 13). Barnevernarbeideren stiller seg nå på linje med hennes ønske, samtidig som denne støtten er midlertidig (linje 14). Mor godtar svaret uten flere spørsmål (linje 15).

Analysen av tekstutdragene 19 og 20 viser at barnevernarbeiderne fremmer sin plan

eller sine ønsker for den videre undersøkelsen uten eksplisitt å tildele foreldrene noen taleposisjon. Det er foreldrene selv som initierer sin dørvokterposisjon overfor den videre utredningen. Barnevernarbeiderne er i utgangspunktet avhengig av foreldrenes godkjennelse for å kontakte eksterne informanter, på andre siden må barnevernarbeiderne sikre sin egen faglige frihet til å vurdere opplysningsbehov etter hvert som undersøkelsen tar form. En strategi som barnevernarbeiderne kan bruke her er å forsøke å overbevise foreldrene om det ufarlige ved innhenting av informasjon. Dette gjøres ved henvisning til det alminnelige og dermed ved å indirekte argumentere mot den potensielle stigmatisering som foreldre er redd. Strategien antyder implisitt at foreldrene gjør noe mer ut av situasjonen enn nødvendig (Sacks 1984). Den andre strategien – som også kan være aktuell når henvisningen til den ordinære praksis ikke fører frem – er å gi en midlertidig anerkjennelse til foreldrenes dørvokterposisjon. Ved å gi en slik midlertidig anerkjennelse bidrar barnevernarbeiderne til å sikre den videre undersøkelsen som et felles prosjekt. Midlertidigheten viser samtidig hvordan dørvokterposisjonen som en samarbeidsposisjon kontrolleres av barnevernet.

De fleste foreldrene aksepterer denne begrensning i dørvokterposisjonen. Det vil si at de aksepterer eller tar for gitt den storylinen som preger samtalen, nemlig at det er barnevernarbeideren som bestemmer. Dersom foreldrene stiller spørsmål ved denne storylinen synliggjøres grensene for dørvokterposisjonen mer eksplisitt ved at barnevernarbeiderne må begrunne seg. **Tekstutdrag 21** er fra et meldingsmøte hvor mor – som har to døtre - har avvist meldingen med henvisning til at hun har ordnet opp i de forhold som skapte bekymring for barna. Barnevernarbeideren er imidlertid ikke overbevist. Tekstutdraget er fra slutten av meldingssamtalen hvor barnevernarbeideren spør mor hva hun synes om at barnevernet tar kontakt med skolen for å få vite skolens vurdering av jentene. Tekstutdraget tar utgangspunkt i mors svar. Mor som er frustrert over at barnevernarbeideren ikke anerkjenner hennes vurdering av barnas situasjon svarer ved å posisjonere seg i en anklageposisjon ovenfor barnevernarbeideren. Her gjør hun en tredje posisjonering av både seg selv og barnevernarbeideren gjennom å komme med flere spørsmål omkring tolkningen av spørsmålssituasjonen (linje 1- 3). Barnevernarbeideren avbryter for å si noe (linje 4), men mor vil avslutte sin ytring og snakker videre (linje 5). Mor avslutter sin ytring med å avvise at barnevernarbeiderens ytring var noe spørsmål til henne, det vil si et

tilbud om en dørvokterposisjon.

Tekstutdrag 21.

- M: 1. spør du meg om det eller sier du at du skal gjøre det eller (.) jeg vet jo ikke
2. om du spør meg om det er greit (.) det er jo ikke jeg som avgjør det der det
3. er jo dere som gjør eller kan jeg gjøre det altså (.) jeg vet ikke //du spør//
B: 4. //du kan//
M: 5. jo ikke
B: 6. du kan faktisk bestemme
M: 7. ja hmm (.) det spiller ingen rolle for meg (.) bare gjør det
8. du føler at du ikke har noe valg da (.) sånn der (.)
9. jeg syns ikke det er noe moro at alle vet det da (.) jeg.
B: 10. det spiller ingen rolle for deg (.) du har ikke noe valg og du syns ikke noe om
11. at andre vet det (.)
12. for det første så har de andre selvfølgelig taushetsplikt
13. det at du ikke har noe valg (.) du *har* valg
14. men det er klart at (.) eh (.) eh (.) altså du kan velge å si at det her vil du ikke
15. men da må vi undersøke saken på annet vis ikke sant vi kan ikke la være å
16. undersøke hvordan barna har det (.) fordi om du sier at vi ikke får lov til å
17. snakke med skolen..

Barnevernarbeideren avviser mors forståelse av posisjonen ved å understreke at hun ("faktisk") blir tilbudt en dørvokterposisjon (linje 6). Mor posisjonerer seg som likegyldig ved først å forsøke trekke seg fra videre deltakelse i den pågående samtalen og overlate bestemmelsen til barnevernarbeideren (linje 7), for deretter å tre inn i en begrunnelsesposisjon omkring sin egen tilbaketrekking (linje 8). Ved til slutt å kommentere synliggjøringen av det å være i kontakt med barnevernet, kan hun her forstås å si seg uenig i at barnevernarbeideren kontakter skolen (linje 9). Barnvernarbeideren trer nå inn i en posisjon hvor hun gjør en tredje-orden posisjonering av mor i tråd med mors tidligere selvposisjonering (linje 10-11). Dernest trer barnevernarbeideren inn i en informasjonsposisjon hvor hun kort posisjonerer de som får tilgang til informasjon (det vil si skolen) å ha taushetsplikt (linje 12), før hun igjen kommer tilbake til mors italesettelse av dørvokterposisjonens manglende talerettigheter. Her imøtegår barnevernarbeideren mors tidligere selvposisjoneringer ved kort å posisjonere mor med valgmuligheter (linje 13) og deretter utdype hva som ligger i at mor har et valg (linje 14). Dernest rettes oppmerksomheten mot hvilke konsekvenser mors valg har for den videre undersøkelsen. Her blir det tydelig at barnevernet kan gjøre sine undersøkelser uavhengig av mors ståsted (linje 15). Mor gis mulighet til å velge, men et samarbeid forutsetter at mor velger det barnevernet ønsker eller bestemmer. Barnevernarbeideren trer så inn i en begrunnelsesposisjon hvor hensynet til barna begrunner tilsidesettelsen

av mors valg hvis hun velger å ikke delta i felles prosjektet (linje 16-17).

Analysen av interaksjonen i tekstutdrag 21 viser at mor på ene siden har en rett til å si nei, men denne taleretten har ingen konsekvenser for hvor omfattende undersøkelsen gjøres. Det er barnevernet som bestemmer hvor langt hennes talerettigheter går. Mors reaksjon slik det kommer til uttrykk i dette tekstutdraget, kan forstås som en frustrasjon over å bli gitt en posisjon i samhandlingen med barnevernet som hun finner vanskelig å forstå og identifisere seg med. En måte å håndtere dette på er å forsøke å trekke seg ut av settingen (Hodges 1998).

Det er barnevernarbeideren som kontrollerer hvor langt foreldrenes meninger og ønsker skal gjelde. Dørvokterposisjonen har likevel en viktig funksjon i arbeidet med å etablere en felles enighet om å gjennomføre undersøkelsen. De fleste foreldrene blir hørt, slik at den videre undersøkelsen blir slik foreldrene ønsker med hensyn til hva omverden skal få av kunnskap om foreldre og barns kontakt med barnevernet. De kan dermed slutte seg til den videre prosessen. Når midlertidigheten i deres grensesetting ikke tematiseres videre fra foreldrenes side, kan dette ha sammenheng med at de ikke oppfatter konsekvensene av barnevernarbeiderens begrensende ytring. Men det kan også ha sammenheng med at foreldrene er tilfreds med at de får bestemme her og nå.

6.5. Diskusjon av meldingsmøtet som diskursivt forhandlingsrom.

Kapittel 6 starter med et blikk inn mot barnevernarbeidernes og foreldrenes forberedelser til meldingsmøtet. Her ser vi at begge parter synes å bringe med seg tydelige kommunikative prosjekter til meldingsmøtet. En del av disse prosjektene er på kollisjonskurs med hensyn til hva de har som intensjon å realisere i møtet. Forberedelsesmøtene til barnevernarbeiderne viser at de har en bevissthet på – dels forventninger til – uenighet i en del saker, mens foreldrene i ulik grad har forestillinger om hva det vil si at barnevernet har åpnet en undersøkelsessak.

Jeg vil her gi en oppsummerende fremstilling av de tre sentrale interaksjonelle oppgavene som realiseres i meldingsmøtet, nemlig hvordan informasjonsarbeidet, gjennomgangen av meldingen og tilslutningen til undersøkelsen realiseres i samhandlingen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. Dernest diskuterer jeg

hvordan den institusjonelle orden synliggjøres i de forhandlingene som tar form innen disse interaksjonelle oppgavene. Analysen av de to siste interaksjonelle oppgavene (gjennomgang av meldingen og tilslutningen til undersøkelsen) har et særlig fokus på meldingsmøter hvor det oppstår forhandlingssituasjoner mellom barnevernarbeiderne og foreldrene om den videre undersøkelsen. Disse møtene er knyttet til saker hvor foreldrene ikke - eller i liten grad - har vært involvert i meldingsprosessen og saker hvor meldingens bekymringstema fremstiller situasjoner eller hendelser på måter som foreldrene ikke er enig i. I disse sakene står barnevernarbeiderne overfor et mer komplekst oppdrag enn i saker hvor foreldrene har initiert kontakten selv og relativt enkelt tilslutter seg undersøkelsen. Forhandlingene i de meldingsmøtene som analyseres varierer fra relativt enkle håndterbare til sterkt motsetningsfylte prosesser hvor forholdet mellom hjelp, frivillighet og tvang blir tydelig.

6.5.1. Barnevernets iscenesettende, selvskapende og andreskapende aktivitet.

Barnevernarbeiderne kan synes å forstå informasjonsarbeidet som en form for ”overføring” av kunnskap om barnevernet fra seg til foreldrene. Det er imidlertid en langt mer kompleks og komplisert prosess som tar form innen denne interaksjonelle setting. Informasjonsarbeidet fungerer som en institusjonell selvskapende prosess med foreldrene som målgruppe. Som sådan ligger det også et andreskapende formål i arbeidet, det vil si at det formidles forventninger til foreldrene om deres opptreden og selvskapende bidrag innen den institusjonelle scene de nå entrer.

Barnevernarbeidernes innledende italesettelse av diskursen om undersøkelsesplikten fungerer som en legitimerende strategi for igangsetting av undersøkelsen. Gjennom fokus på undersøkelsesplikten synliggjør barnevernarbeiderne på den ene siden en institusjonell selvforståelse preget av begrenset tilgang på subjektposisjoner. På den andre siden fungerer fokus mot egen tvangspregte posisjon som en legitimerende strategi ovenfor foreldrene i forhold til åpning av en undersøkelsessak. Dette kan være en særlig viktig strategi i møtet med foreldre som ikke ønsker kontakt med barnevernet. I tråd med Lipsky (1980:64) kan posisjoneringen forstås som en implisitt måte å oppnå forståelse og sympati fra foreldrene på. Samtidig vet ikke barnevernarbeiderne hvilken type motstand de møter hos foreldrene. Dermed kan italesettelse av pliktdiskursen også fungere som en mer generell forebyggende strategi ovenfor potensiell motstand fra foreldre. Henvisning til den institusjonelle plikt og

tvang italesetter samtidig den institusjonelle makt knyttet til undersøkelsen. Informasjonsarbeidets monologiske form og barnevernarbeidernes bruk av pronomenet ”vi” understreker her det institusjonelle alvor knyttet til undersøkelsen.

Oppmerksomheten mot undersøkelsesplikten og egen tvangsposisjon kan også være uttrykk for en ansiktsreddende strategi fra barnevernarbeidernes side (Goffman 2004a). I den grad barnevernarbeiderne kommer inn på den aktuelle saken i sitt informasjonsarbeid ovenfor foreldrene, tematiseres aldri den forutgående behandling av meldingen, det vil si de vurderinger som ligger til grunn for at barnevernet åpnet en undersøkelsessak. Begrunnelsedimensjonen er plikten til å undersøke. Dermed fremstår undersøkelsesplikten alene som det rettfærdiggjørende grunnlag for å åpne en undersøkelse. Når handlingstvungen blir det rettfærdiggjørende argument, trenger ikke barnevernarbeiderne hverken å synliggjøre eller begrunne sin faglig-autoritative vurdering knyttet til meldingen. Henvisning til plikten sammen med bruk av det institusjonelle ”vi” - en strategi som preget de fleste informasjonssekvensene i denne studien - har også som konsekvens at vurderingene ikke kan knyttes til den enkelte barnevernarbeiders personlige makt (Hydén 1994:191). Strategien gir dermed en mulighet til å distansere seg fra vurderinger som barnevernarbeiderne er i tvil om eller erfares som vanskelig i forhold til egne faglige idealer (Carstens 1998). Plikten som begrunnelse gjør det altså lettere for barnevernarbeiderne å innta en institusjonell posisjon og unndra seg et eventuelt meldingsrelevant begrunnelseskraav fra foreldrene i den innledende fase av møtet.

Mens undersøkelsesplikten som diskursiv strategi medfører fokus mot barnevernarbeiderens institusjonelle posisjon og den institusjonelle makt, har det hjelpende barnevernet som diskursiv strategi fokus mot å dempe maktuttrykket for å skape tilslutning til undersøkelsen. Oppmerksomheten mot det hjelpende barnevernet kan forstås som strategi for å bygge opp et bilde – ikke bare av en institusjon som vil hjelpe – men også av en institusjon som er ufarlig. Henleggelsen av undersøkelsen representerer her det ultimate uttrykk for det ufarlige barnevernet. Strategien representerer slik sett en viktig motiverende strategi for å få foreldrene til være med inn i undersøkelsen som en frivillig sak. Analysen av denne diskursive strategien viser at det blir umulig å fremstille barnevernet som en entydig hjelpende instans. Likevel er det en tendens til at barnevernarbeiderne søker å dempe makt- og kontrollaspektet

som hjelpen er vevd sammen med. Dette dempende arbeidet – en form for kontinuerlig tematisering av maktens uvesentlige rolle – fungerer samtidig som et varsel til foreldrene om at det hjelpende barnevernet har en bakside som kan tre frem. Det hjelpende ansiktets betingede vesen representerer slik sett en implisitt trussel som kan bidra til å skape medgjørlige foreldre.

Den tredje diskursen som italesettes i informasjonsarbeidet er samarbeidet. Her tydeliggjøres undersøkelsen som et felles prosjekt mellom barnevernet og foreldrene. Fellesprosjektet formidles gjennom forventninger fra barnevernet til foreldrene om et samarbeid hvor relasjonen fremtrer som en gitt asymmetrisk relasjon. Foreldrene blir dels orientert om avgrensede og konkrete samarbeidsposisjoner slik som for eksempel å bli spurt om hvem barnevernet skal innhente opplysninger fra. Det er imidlertid den generelle og mer uklare samarbeidsposisjonen som synliggjør hvordan foreldrene veves inn i barnevernets institusjonelle foreldresamarbeid. Analysen viser hvordan barnevernarbeiderne i hovedsak tar utgangspunkt i samarbeid som en gitt institusjonell orientering mot foreldrene, samtidig som måten de tematiserer dette samarbeidet på varierer. Forventningene til at foreldrene vil samarbeide formidles også på ulike måter, fra en gitt forventning om at foreldrene vil godta det samarbeidet som tilbys til en mer eksplisitt uttrykt forventning om samarbeid. Når barnevernet fremstår med en gitt samarbeidsorientering overlates samtidig ansvaret for realiseringen av samarbeidet til foreldrene. Foreldrene kan likevel ikke velge fritt. Å si nei til samarbeidsposisjonen vil være uttrykk for en måte å trekke seg fra undersøkelsen på, og det kan ikke foreldrene gjøre uten videre. Samarbeidsposisjonen som tilbys foreldrene blir slik sett også en tvangsposisjon. Barnevernarbeiderne bemyndiger altså foreldrene som samarbeidspartnere og fratrar dem myndighet i en og samme posisjoneringsstrategi. Som diskursiv motiverende strategi fungerer vektlegging av samarbeidet dermed tvetydig: tilbudet om samarbeid er samtidig et krav om samarbeid. For at undersøkelsen skal fungere som et samarbeid i tråd med politiske og institusjonelle retningslinjer for dagens barnevern (St.meld. nr. 40 (2001-2002), Q-0982 Retningslinjer om hjelpetiltak), må samtidig foreldrene omforme tvangen til samarbeid til et villet samarbeid.

6.5.2. Posisjonsforhandlinger og identitetsarbeid.

Når den innledende iscenesettende aktivitet er gjennomført gis foreldrene en mer

aktiv institusjonell samhandlingsposisjon, samtidig som denne posisjonen er gjenstand for en pågående forhandlingsprosess gjennom realiseringen av den interaksjonelle aktiviteten benevnt som ”Gjennomgang av meldingen”. Arbeidet med å kommentere meldingen kan samlet forstås som en forhandlingsprosess omkring talerettighetene som ligger i foreldrenes kommenteringsposisjon på den ene siden og forhandlinger om dominansen til meldingens virkelighetsbilde kontra foreldrenes virkelighetsbilde på den andre siden.

Mens det innledende informasjonsarbeidet introduserte undersøkelsen som et ønsket og forventet fellesskapsprosjekt, innebærer kommenteringsarbeidet en potensiell fare for at fellesprosjektet ikke lar seg realisere. Foreldrene tilbys innledningsvis en posisjon hvor de kan gjøre seg synlige som interaksjonsdeltakere i undersøkelsen: posisjonen gir muligheter for å italesette meldingens virkelighetsbilde. Gjennom analysen av foreldres utforming av kommentarposisjonen synliggjøres hvordan kommenteringsarbeidet tar form som en forhandlingsprosess omkring de diskursive strategier foreldrene italesetter og grensene for hva og hvordan foreldrene kan kommentere.

Analysen av foreldrenes avvisnings- og korrigeringsstrategier viser at foreldrene ikke står fritt til å utøve reposisjoneringer i forhold til melderens posisjoneringer slik de kommer til uttrykk i meldingen. De ulike strategiene fra foreldrene utløser dermed ulike former for avgrensingsstrategier fra barnevernarbeidernes side. Å avvise meldingens posisjoneringer innebærer italesettelse av en grunnleggende sannhetsdiskurs, noe som betyr at undersøkelsen som et felles prosjekt står i fare. En slik avvisning betyr samtidig at foreldrene går ut over de talerettighetene som er knyttet til kommentarposisjonen. Dette medfører at barnevernarbeiderne må tre aktivt inn som regulerende instans i forhold til utforming av posisjonen.

Barnevernarbeiderne må sikre at foreldrenes kommenteringsarbeid ikke kommer i konflikt med undersøkelsesplikten og den videre gjennomføring av undersøkelsen. Generelt reguleres de bekymringsreduserende strategier slik at hverken meldingens virkelighetsbilde eller foreldrenes deltakerposisjon i undersøkelsen gjøres til noe forhandlingstema. Hvis foreldrene ikke godtar grensene for kommentarposisjonen og ikke forvalter seg selv slik at de kan omforme sin avvisning til tilslutning, vil

forhandlingene kunne skjære seg. Analysen viser at barnevernarbeiderne gjennom sine ytringer og samtidige posisjoneringer av seg selv og foreldrene, søker å styre gjennomgangen av meldingen slik at begge parter opptrer innen rammene av aktivitetens posisjoner og talerrettigheter.

Selv om foreldrene ikke kan forme kommentarposisjonen etter egne ønsker, representerer korrigeringen som diskursiv strategi en alternativ måte å italesette sannhetsdiskursen på. Det kan deler av meldingen avvises uten å avvise hendelsen eller situasjonen som sådan. Den mer avgrensede sannhetsdiskursen skaper ikke samme behovet for aktiv eller omfattende regulering fra barnevernarbeidernes side. Når fundamentet for videreføring av undersøkelsen er til stede, synes foreldrene å bli gitt større frihet med hensyn til hva de tar opp av meldingsrelevante tema. Men selv om posisjonen fremstår med mer åpne og fleksible talerrettigheter, viser analysen at dens grenser blir synlige hvis foreldrene italesetter diskurser som barnevernarbeiderne vurderer å være utenfor posisjonens talerrettigheter.

Et generelt trekk ved forhandlingene omkring meldingen der foreldrene er uenige i meldingens problemfremstilling er preget av begrunnelsesposisjoneringer. Det vil si at både meldingens fortelling om foreldrene og foreldrenes egne fortellinger gjøres til gjenstand for kontinuerlige utfordringer fra barnevernarbeidernes side: foreldrene må gjøre rede for, begrunne seg og forklare seg om situasjoner, atferd, utsagn etc. som kan oppfattes som en form for normativt avvik i forhold til akseptabel barneomsorg. Samtalene kan derfor lett ta form av en utspørring som oppfattes som anklagende. På andre siden har foreldrene selv også behov for å begrunne seg og forklare situasjoner, atferd, utsagn etc. for å forsøke å sikre at barnevernet forstår barnets omsorgssituasjon som god nok. Det vil si at gjennomgangen av meldingen i saker med uenighet omkring meldingens virkelighetsstatus preges av et kontinuerlig press ovenfor foreldrene om å legitimere seg (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006).

Gjennom foreldrenes begrunnelsesstrategier og motstandsarbeid introduseres alternative referanserammer til fortolkning og forståelse av situasjonen eller hendelsene som meldingen omtaler. Foreldrene inviterer slik sett til forhandlinger omkring meldingens normativt negative omsorgskategorier; de kjenner seg ikke igjen eller ønsker ikke å bli identifisert med de identiteter som fremkommer via meldingene. Deres identitetsarbeid i kommentarposisjonen kan forstås som ledd i et

arbeid med å bestemme seg selv og sin virkelighet slik at deres livssituasjon eller handlinger ikke kan knyttes til barnevernets kategorier for utløsning av tiltak (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006, Mäkitalo 2003).

De alternative perspektivene og fortellingene som foreldrene fremmer som del av sitt motstandsarbeid, gis imidlertid liten oppmerksomhet i meldingsmøtet.

Forhandlingene omkring meldingen synliggjør at foreldrene må delta i barnevernets undersøkelse posisjonert i tråd med meldingens virkelighetsbilde. Det vil si at foreldrene i inngangen til barnevernets undersøkelse tildeles posisjoner de ikke kjenner seg igjen i eller ikke ønsker å bli identifisert med. Det har som konsekvens at foreldrene blir (midlertidig) degradert som alminnelig anerkjente omsorgsutøvere og som foreldre slik de forstår seg selv. Dermed blir også deres muligheter til å bli hørt som moralsk ansvarlige subjekter redusert, noe som skaper begrensninger i deres interaksjonelle handlingsrom (Locher 2004, Baumann 1995). Det å bli tildelt posisjonen dårlig mor kan bety at deres ytringer tillegges liten vekt. Deres mer generelle posisjon i meldingsmøtet kan dermed forstås som det å befinne seg i en uklar grenseposisjon mellom fullverdig foreldrestatus og en foreldrestatus det stilles spørsmål ved. Situasjonen innebærer dermed også at foreldrene så og si tvinges til å utøve motstand og forsvare seg for å unngå tap av ansikt både som gode nok foreldre og som samhandlingsaktører i meldingsmøtets interaksjonelle aktiviteter.

Analysen viser at foreldrene i stor grad tilpasser seg de talerrettigheter de er tildelt for kommentarposisjonen. Samtidig viser også analysen at foreldrene som tilpasser seg systemets ordninger samtidig utøver motstandsarbeid gjennom identitetsreparerende og selvskapende arbeid. Én slik motstandstrategi er å forme sin kommentarposisjon slik at de kan svare på de spørsmål barnevernarbeideren stiller i tilknytning til meldingens virkelighetsbilde, samtidig som de avviser de ikke-ankjente posisjonene og fremhever sin tilknytning til den anerkjente foreldreverden. Denne type motstand lar seg kombinere med barnevernarbeidernes styring med kommenteringsarbeidet. Det er imidlertid ikke alle foreldrene som greier å håndtere sin motstand på denne aktivt selvskapende måten. Analysen viser også at foreldre kan "miste seg selv" og ikke mestre samhandlingen hvis de ikke finner støtte for sitt selvbylde, men kun tilbys posisjoner de ikke identifiserer seg med (Goffman 2004a:42). Konsekvensen kan bli tilbaketrekning fra samtalen. Den rene avvisningen kan også forstås som en måte å

trekke seg ut av en uholdbar setting på: foreldrene finner ikke posisjoner de kjenner seg igjen i eller kan identifisere seg med.

6.5.3. Endelig tilslutning til undersøkelsen.

Den siste interaksjonelle aktiviteten som gjøres til gjenstand for nærmere analyse i meldingsmøtet er knyttet til forhandlinger som sikrer at foreldrene slutter seg frivillig til undersøkelsen. Forhandlingene er dels rettet mot foreldrenes aksept av den generelle foreldreposisjonen i undersøkelsen, og dels rettet mot barnevernets aksept av foreldrenes dørvokterposisjon.

Analysen viser hvordan foreldrenes ulike ståsted i forhold til meldingen har konsekvenser for hvordan barnevernarbeiderne og foreldrene blir enige om den videre undersøkelsen. Der foreldrene i utgangspunktet avviser deltakelse i undersøkelsen og gjennomgangen av meldingen ikke har gitt noen tydelig tilslutning, initieres en ekstra forhandlingsrunde hvor foreldrene gis et diskursivt handlingsrom som muliggjør å skape legitime deltakerposisjoner. I noen samtaler er det her foreldrene selv som trer inn i posisjoner hvor de aktivt er med og skaper et legitimeringsgrunnlag. I andre samtaler er det barnevernarbeiderne som søker å tilby legitimeringsgrunnlag som foreldrene kan akseptere. Analysen viser at der foreldrene trer inn i posisjoner hvor de er med som aktive skapere av sin videre deltakerposisjon produseres det posisjoner som gjør at foreldrene kan tilslutte seg uten å miste ansikt. Denne prosessen kan knyttes til meldingsmøtets fokus mot samarbeidsposisjonen og forventningene om å omskape tvangen til deltakelse til en villet deltakelse. Det vil si at barnevernets motiverende strategier for – og kontroll med - at foreldrene tilslutter seg undersøkelsen skjer via prosesser hvor foreldrene må forvalte og skape seg selv slik at de frivillig trer inn de posisjonene som tilbys (Villadsen 2004, Heede 2004).

Analysen av forhandlingene omkring dørvokterposisjonen viser at så lenge foreldrene godtar innhenting av opplysninger som et gitt rutinisert trekk ved undersøkelsen, blir ikke barnevernets regulerende makt tydeliggjort. Det er først når foreldrene italesetter dørvokterposisjonen at grensene for posisjonen og hvem som bestemmer grensene tydeliggjøres. Det er ofte foreldrene som initierer og trer inn denne posisjonen gjennom avvisning av barnevernarbeidernes ønske om samtale med barna eller innhenting av opplysninger om barna. Barnevernarbeiderne etterkommer

foreldrenes ønsker i alle saker hvor foreldrene tar slikt initiativ. Slik sett fremstår dørvokterposisjonen umiddelbart som en posisjon med en sterk konstituerende kraft. Det er imidlertid barnevernarbeiderne som kontrollerer posisjonen. I denne studien tydeliggjøres kontrollen med posisjonen gjennom å gjøre den til en midlertidig foreldreposisjon. Sett fra foreldrenes side kan denne beslutning være tilstrekkelig, for eksempel i lys av forventninger om at undersøkelsen raskt vil henlegges slik at spørsmålet ikke kommer opp på nytt. Sett fra barnevernets side kan tidsbegrensning forstås som en nødvendig institusjonell regulering for å sikre at gjennomføring av undersøkelsen kan skje i tråd med de til enhver tid faglige vurderinger. Mer grunnleggende kan barnevernets aksept av foreldrenes ønsker forstås som ledd i en kontrollert strategi for å sikre foreldres tilslutning til den videre undersøkelsen.

6.5.4. Meldingsmøtets samhandling og relevansgjøring av den institusjonelle orden.

Analysen av de tre interaksjonelle aktiviteter informasjonsformidling, gjennomgang av meldingen og tilslutningen til undersøkelsen synliggjør meldingsmøtet som både en frembringende og en særlig strukturert institusjonell samtale.

Samtalens frembringende trekk kommer til uttrykk som en pågående interaksjon mellom to parter som kontinuerlig skaper en bestemt samtale gjennom måten å løse de interaksjonelle oppgavene på (Linell 1998). Det frembringende trekket i samtalen kommer til uttrykk via aktørenes selvposisjoneringer, de posisjonene barnevernarbeiderne plasserer foreldrene i, foreldrenes omforminger av de institusjonelle posisjonene og talerrettighetene de tilbys og deres posisjoneringer av barnevernarbeiderne. Enhver posisjonering som barnevernarbeiderne og foreldrene gjør, skaper et nytt utgangspunkt for den videre samhandling. Gjennom dette pågående posisjoneringsspillet formidles, omformes og produseres identiteter: både barnevernarbeiderne og foreldrene driver et selvskapende og andreskapende arbeid med det formål å realisere sine kommunikative prosjekter.

Gjennom samtalens fremvoksende preg synliggjøres på ene siden rommet for både makt- og motmaktstrategier. På andre siden relevansgjør makt- og motmaktstrategiene den institusjonelle orden som trer inn som en korrigerende og avgrensende dimensjon i samtalen. Samtaledeltakerne kan ikke si hva som helst. Meldingssamtalen fremtrer som en institusjonell samtale preget av en særlig tvangslogikk. Uavhengig av

foreldrene kommunikative prosjekt i møtet med barnevernet må de delta i en undersøkelse som første ledd i kontakten med barnevernet.

I det øyeblikk det formelle meldingsmøtet settes, tar relasjonen mellom barnevernarbeider og foreldre en asymmetrisk form gjennom barnevernarbeiderens lederskap. Samtidig blir de innledningsvis delvis invitert inn som medansvarlige for iverksetting av informasjonsarbeidet gjennom den innledende avklaring av foreldrenes kunnskap om barnevernet og undersøkelsen. Selv om utformingen av informasjonsarbeidet fremstår som en i utgangspunktet fleksibel aktivitet, starter de fleste meldingsmøtene i denne studien med slik informasjonsaktivitet. Barnevernarbeiderne trer i denne sammenheng inn i en posisjon hvor de gir seg selv monologiske talerettigheter, mens foreldrene tildeles posisjonen som lytter. Barnevernarbeideren kan imidlertid beslutte å gi foreldrene andre posisjoner underveis i informasjonsarbeidet, for eksempel ved å stille spørsmål med relevans til de tema det informeres om. Monologiske taleposisjoner er privilegerte posisjoner med stor frihet til å velge tema og forme ytringene. Posisjonen er slik sett også en maktposisjon fordi den gir gode muligheter for den som taler til å formidle sitt budskap uten innvendinger og dermed til påvirkning av sitt publikum. Det er barnevernarbeiderne som har kunnskapen om barnevernet og kan velge ut det som de mener er viktig og relevant å formidle. Som analysen viser fungerer informasjonsaktiviteten ikke bare som opplysningsvirksomhet ovenfor foreldrene, men i like stor grad som en selvskapende og iscenesettende virksomhet som synliggjør barnevernets tvetydige ansikt.

Den interaksjonelle setting for informasjonsoppgaven innbyr dermed ikke til avbrytelser eller forhandlinger om innholdet. Foreldrene aksepterer barnevernarbeiderens selvposisjonering ved å forholde seg til den publikumsposisjonen de er gitt. Publikumsposisjonen er ingen taus posisjon. Foreldrene uttrykker på ene siden engasjement i fortellingen om barnevernet og undersøkelsen som barnevernarbeiderne formidler. Engasjementet kommer til uttrykk gjennom korte ytringer som fremstår som en tilslutning til fortellingen og dermed som en potensiell oppslutning om den institusjonelle orden som fortellingen omhandler. Disse korte tilslutningsytringene kan imidlertid også fortolkes på en annen måte. Å avgi rituelle svarord forstås gjerne som ledd i en kulturell samtalepraksis hvor

deltakerne har et gjensidig ansvar for å opprettholde en pågående samtale (Goffman 2000a). Det vil si at foreldrenes tilslutning ikke er noen tilslutning til fortellingens innhold, men uttrykk for en rituell kulturell samtaleopptreden. I lys av den kontekst samtalen foregår innen, kan også de rituelle ytringene være uttrykk for en form for underordnet "respekt" for barnevernets autoritet (Goffman 2004a). Den asymmetriske relasjonen som preger settingen, og de mulige sosiale konsekvensene av være innkalt til barnevernets undersøkelse kan så og si tvinge foreldrene til å godta både publikumsposisjonen og informasjonens autorative kraft.

Samtidig synliggjøres en type opposisjon i denne innledende delen av meldingsmøtet via foreldrenes identitetsytringer og identitetsreparerende arbeid. Selv om hovedtendensen i informasjonsaktiviteten er taushet og rituelt pregede tilslutningsytringer, kan foreldrene være opptatt av å markere avstand til den lytteposisjonen de innledningsvis plasseres i. Hvis foreldrene forstår lytteposisjonen som ledd i en innordning i en institusjonell orden med posisjonell degradering, kan de bruke de talemulighetene de gis til også å drive et selvskapende arbeid som markerer avstand til den institusjonelle foreldreposisjonen.

Meldingsmøtet tar gradvis form som en mer gjensidig interaksjonell samtale i form av at foreldrene blir aktive deltakere i samtalen. Det er likevel barnevernarbeiderne som styrer samtalen gjennom å initiere tema og spørsmål og bestemme når tema skal lukkes. De regulerer også hvilke posisjoner foreldrene tildeles og hvilke talerrettigheter som gis med hensyn til hva foreldrene kan uttale seg om. Det vil si at interaksjonen videreføres med en tradisjonell institusjonell storyline preget av posisjonsmessig ulikhet mellom den profesjonelle og klienten. I dette arbeidet trer barnevernarbeiderne inn i ulike typer posisjoner hvor den selvfølgerlike ikke-reflekterende første-orden posisjon er fremtredende, og hvor de i særlig grad posisjoneres inn i posisjoner hvor de på ulike måter må gjøre rede for, forsvare seg og legitimere seg. Hall, Slembrouck & Sarangi (2006) sier at slik redegjørende posisjonering utgjør en sentral dimensjon ved profesjonelle diskurser innen sosialt arbeid.

Slik begunnelsesposisjonering av foreldrene fungerer som ansiktstruende strategier som de vanskelig kan komme seg fri fra. Hverdagslivets samtaler kan forstås å være

preget av en nødvendig moralsk gjensidighet for å opprettholde en samtale, for eksempel å opptre på måter som bevarer den andres ansikt (Goffman 2004a). Innen barnevernets samtaler kan en slik moralsk gjensidighet være vanskelig å realisere. Kravet til foreldre om å delta i undersøkelsen, erkjenne problemer og begrunne handlinger innebærer at barnevernet representerer en setting med andre normer for samhandling. Barnevernets grunnleggende ansvar for ivaretagelse av hensynet barnets beste, legitimerer både samtaletvangen og en ansiktstruende samhandling i form av å ikke godta foreldrenes selvskapende posisjoneringer og tvangsposisjonere foreldrene i begrunnelsesposisjon.

Meldingsmøtet synliggjør hvordan handlingskoordineringen mellom foreldrene og barnevernarbeiderne preges av en underliggende spenning mellom posisjoneringen av foreldrene som både deltakere og ikke-deltakere i det fellesprosjektet som undersøkelsen forutsettes å være. Foreldrene gis på ene siden posisjoner hvor de kan ytre seg om meldingen og den videre undersøkelsen. Det vil si ytre seg om det virkelighetsbilde som meldingen formidler. På andre siden kan ikke foreldrene si hva som helst: ytringer som for eksempel avviser meldingens virkelighetsbilde eller som legger opp til å diskutere meldingens virkelighetsbilde, blir avvist gjennom reposisjoneringer av foreldrene. Ytringer fra foreldrene som går utover de rettigheter og plikter som er knyttet til kommentarposisjonen, medfører en reposisjonering inn i tradisjonelle institusjonelle svarposisjoner. Barnevernarbeiderne må i lys av undersøkelsens institusjonelle orden og sitt ansvar for gjennomføring av undersøkelsen, med nødvendighet gjøre denne type reposisjoneringer. For å kunne gjennomføre oppdraget med å undersøke meldingens bekymringsutsagn, blir det vanskelig for barnevernarbeiderne å gi anerkjennelse til foreldrenes virkelighetsbilde i den innledende fasen av undersøkelsen. Barnevernarbeiderne må med andre ord styre og kontrollere samarbeidsprosjektet og utformingen av foreldrenes samarbeidsposisjon. Det gjør de ved å tildele foreldrene en kommentarposisjon - og også en dørvokterposisjon - hvor grensene for posisjonene bestemmes av barnevernarbeiderne.

Analysen av de tre interaksjonelle aktivitetene viser på ene siden hvordan meldingssamtalen preges av en interaksjonell orden med gitte asymmetriske posisjoner og normer for opptreden hvor foreldrene kontinuerlig kan posisjoneres i

begrunnelsesposisjoner fra barnevernarbeidernes side. De interaksjonelle oppgavene skaper meldingsmøtet som en form for spesialisert diskursiv praksis kontrollert av barnevernarbeiderne via de posisjonelle rettighetene de har som saksbehandlere og ansvarlig for gjennomføring av undersøkelsen (Hutchby & Wooffitt 1998). Slik sett preges møtet av gitte posisjoner og gitte samtaletema. På andre siden preges den interaksjonelle orden også av normer som muliggjør opposisjon fra foreldrenes side. Denne opposisjon kommer blant annet til uttrykk som en pågående mulighet til å avbryte og etablere overlappende tale med barnevernarbeideren. Avbrytelsen fremtrer blant annet som en måte å avgrense barnevernarbeiderens talerettigheter på der hun ytrer noe foreldrene er uenig i.⁵⁷ Avbrytelsen og den overlappende tale kan fungere som en måte å utfordre barnevernarbeidernes talerettigheter på som bidrar til å tvinge frem forhandlinger om de institusjonelle foreldreposisjonene.

Meldingssamtalens interaksjonelle orden aktualiserer samtidig undersøkelsens institusjonelle orden. Barnevernarbeiderne relevansgjør den institusjonelle orden for å gi legitimitet til både den innledende selvpresentasjon og legitimitet til de posisjonelle avgrensningene av foreldrenes institusjonelle posisjoner. Den innledende motstand som noen av foreldrene uttrykker, bidrar i denne sammenheng til å vise hvordan både barnevernarbeiderne og foreldrene blir vevd inn i en gitt institusjonell orden når det åpnes en undersøkelsessak. Det vil si innvevd i et institusjonelt gitt mønster av aktørposisjoner, aktiviteter, relasjoner, regler og prosedyrer hvor foreldrenes tilslutning til undersøkelsen er meldingsmøtets mål.

Den regulerende og opposisjonelle makt som ligger i meldingsmøtets interaksjonelle og institusjonelle orden, reiser spørsmål om hvordan barnevernarbeiderne og foreldrene ender ut med å håndtere mangfoldet av interaksjonelle situasjoner slik at foreldrene tilslutter seg undersøkelsen i saker der foreldrene ikke ønsker kontakt. Tilslutningen preges på ene siden av tvangen til deltakelse og på andre siden av et frivillig uttrykk. Det frivillige uttrykket er på ulike måter forhandlet frem gjennom foreldrenes motstandsstrategier. Når foreldrene italesetter sine diskursive strategier utfordrer de grensene for talerettighetene innen de institusjonelle posisjonene de har tilgang til. Dermed etableres en forhandlingssituasjon som skaper et mulighetsrom til

⁵⁷ Selv om samtalen preges av avbrytelser og overlappende tale er dette trekket ved samtalen ikke tema i denne studien.

å forme mer situasjonelle posisjoner. For å håndtere den aktuelle, konkrete utfordring med hensyn til å få foreldrene til å tilslutte seg, må barnevernarbeiderne åpne for en fleksibilitet i formingen av både egen posisjon og den posisjonen foreldrene er gitt. Det vil si at posisjonene må åpne for talerettigheter som muliggjør en omforming av motstand til frivillig tilslutning. Den motmakten som ligger i foreldrenes selvposisjoneringer har altså bidratt til å forme foreldreposisjoner som foreldrene kan akseptere uten å miste ansikt og som barnevernarbeiderne kan anerkjenne uten å miste kontrollen med undersøkelsen.

7. BACKSTAGE: TILDELING AV IDENTITETER.

Når meldingsmøtet er gjennomført trekker barnevernarbeiderne seg tilbake til en kollegial arena backstage (Goffman 1992). Her foregår et mer eksplisitt fortolkningsarbeid enn det som synliggjøres i samtalen med foreldrene. Mens meldingsmøtets interaksjon er preget av en form for gjensidig pågående posisjonering mellom barnevernarbeiderne og foreldrene, er det barnevernarbeiderne og deres kollegaer som posisjonerer foreldrene backstage. Det skjer nå en retorisk refortolkning av hva som skjedde og hva som ble sagt i meldingssamtalen. Denne refortolkning fremstår som barnevernarbeidernes faglig-atorative måte å gi mening til foreldrenes fortellinger på. Det vil si at samtalene fungerer som diskursive bidrag til en fremvoksende institusjonell fortelling om barn og foreldre innen barnevernet som kontekst. Det er dette innledende bidraget til den institusjonelle fortelling som er av interesse i backstagematerialet, det vil si spørsmålet om hvilket fokus barnevernarbeiderne anlegger tidlig i utredningen av en sak.

Fortellingens fremvoksende preg innebærer at den prinsipielt har en kontinuerlig hypotetisk status; den kan til enhver tid endre seg. Samtidig fungerer fortellingen styrende med hensyn til hvilke problemstillinger eller tema som barnevernarbeiderne ønsker å få utdypet i neste samtale med foreldrene. Det betyr at fortellingens mulighetshorisont til forståelse av situasjonen og problemet raskt kan avgrenses. Denne dobbelheten i fortellingens fremvoksende preg gjør det interessant å belyse hva som er fokus i barnevernarbeidernes kollegiale samtaler i etterkant av deres første samtale med foreldrene og i forkant av deres neste samtale. Dette kapitlet vil derfor belyse nærmere hvordan barnevernarbeiderne går i gang med sine vurderinger av barn og foreldre.

Barnevernet utgjør et moralsk rom hvor normene for den gode forelderomsorg og det gode liv for barn tematiseres kontinuerlig både frontstage og backstage. Backstagesamtalene synliggjør i særlig grad hvordan undersøkelsen er vevd inn i en sosial praksis hvor foreldre og barn gjøres til gjenstand for hierarkiserende vurderinger og bestemmelser gjennom den evaluerende makt som ligger i barnevernarbeidernes faglig-atorative posisjon. Et sentralt trekk ved den fortellingen som italesettes er dens evaluerende preg knyttet til spørsmålet om foreldres mestring av barneomsorgen og spørsmålet om barnet og dets omsorgssituasjon. Det evaluerende preget kan ta form som både en eksplisitt og implisitt bedømmelse av hvorvidt foreldrene opptrer i tråd med kulturelle og sosiale normer for det gode forelderskap, og om

barna dermed får den nødvendige omsorg. Dette faglige arbeidet omfatter ikke bare fokus mot foreldreomsorgen. Det bedømmende blikket har en mer generell karakter hvor det dreier seg om å gripe foreldrene som personer gjennom fokus på deres væremåter, opptreden og fremtreden i samhandlingen med barnevernarbeiderne; kan barnevernet stole på det foreldrene sier, er dette en far som egentlig vil prioritere barnas behov? Som sådan har barnevernarbeiderne også fokus på foreldrenes moralske karakter som samarbeidspartnere for barnevernet. Barnevernarbeiderne trer altså inn i posisjonen som faglig og moralsk autoritet: når de bestemmer foreldrenes omsorgskapasitet og barnas omsorgssituasjon bestemmer de også foreldrenes i lys av moralske karaktertrekk.

Den faglig-moralske fortelling om barn og foreldre tar form innen en institusjonell setting hvor barnevernarbeidernes oppgave er å gjennomføre en undersøkelse i lys av det doble formål om å ivareta barnets behov og interesser og å opprettholde samarbeidet med foreldrene med sikte på å etablere frivillige hjelpetiltak. Det er av interesse å belyse nærmere hvordan dette doble formålet tas med inn i backstagesamtalene og den institusjonelle fortellingen om barn og foreldre. Det er av særlig interesse å belyse hvilke posisjoner og identiteter foreldrene tildeles innen denne fortellingen. Nærmere bestemt rettes oppmerksomheten i dette kapitlet mot å synliggjøre variasjoner i hvordan barnevernarbeiderne konstruerer faglig-moralske foreldreidentiteter og samarbeidsidentiteter, for deretter å analysere hvilken funksjon disse identitetene har i lys av undersøkelsens doble formål.

7.1. Ærbødig opptreden og moralsk karakter.

Et gjennomgående trekk ved samtalene i etterkant av meldingsmøtet er vurderingen av foreldrenes opptreden og/eller fremtredelse i møtet. **Tekstutdrag 22** viser et eksempel på hvordan denne innledende bestemmelsen av foreldrene tar form. Tekstutdraget er fra en undersøkelsessak hvor meldingen stilte spørsmål ved mors omsorgskapasitet på grunn av hennes mulige rusproblem. I meldingsmøtet avviste mor at hun hadde problemer og samtalen gikk over til å omhandle mors mer praktiske hverdagsutfordringer. I møtet mellom barnevernarbeiderne i etterkant av meldingsmøtet starter samtalen med at barnevernarbeider B1 ber B2 om en vurdering (linje 1). Spørsmålet angir ikke hva som konkret ønskes vurdert, men B2 fortolker spørsmålet som at det etterspørres en vurdering av mor og gir en normativ positiv vurdering av henne (linje 2). B1 uttrykker enighet (linje 3), og barnevernarbeiderne tematiserer så misforholdet mellom opplysningene de har fått fra melder (offentlig instans) og

deres egen erfaring i møtet med mor (linje 4, samt linje 10-11).

Tekstutdrag 22.

- B1: 1: ja hva tror du?
B2: 2. nei hun virket nå veldig (.) oppegående må en nå si
B1: 3. ja
B2: 4. det stemmer så dårlig med det vi har fått opplyst syns jeg

Barnevernarbeiderne snakker her litt om hva melder har sagt og hva mor selv har formidlet før de går videre på vurderingen av mor:

- B2: 10. nei hun sier jo (.) gir jo et helt annet bilde nå enn(.)
B1: 11. ja det gjør hun (.) jeg hadde forestilt meg noe helt annet
B2: 12. men det er jo ikke uvanlig at vi får to forskjellige versjoner
B1: 13. ja men jeg syns også at hun virket veldig imøtekommende samarbeidsvillig
14. blid og (.) sånn at (.) det var jo bra (.)
B2: 15. jeg er enig i det
B1: 16. det var jo det at hun kom litt for seint da men det (.)
B2: 17. ja men hun sa hun trodde det var klokka ett

Det blir tydelig at barnevernarbeiderne - i lys av meldingen de mottok - hadde forventet en annen "type" mor (linje 10-11). Barnevernarbeider B2 allmengjør så situasjonen ved å vise til at det ikke er uvanlig at barnevernet står overfor to versjoner av virkeligheten (linje 12).

Dermed posisjonerer hun mor i en mer tvetydig posisjon: det kan være at deres egne erfaringer heller ikke er å stole på. B1 godtar ikke den potensielle degradering av mor som ligger i allmengjøringen, og forsøker å befeste en mer positiv posisjonering av mor gjennom å fremheve mors fremtreden i møtet: imøtekommen, samarbeidsvillig og blid (linje 14-15). B2 sier seg enig i denne fremstillingen av mor (linje 16). Dernest trekker B1 frem som et mulig negativt trekk at mor var for sen til avtalen, men dette avvises som degraderende grunn gjennom å gi aksept til mors forklaring (linje 17).

Tekstutdrag 22 viser hvordan barnevernarbeiderne retter et umiddelbart evaluerende søkelys mot det inntrykk mor har gitt i meldingsmøtet gjennom sin opptreden. Det å fremtre slik mor gjorde – nemlig blid, imøtekommen og samarbeidsvillig – vurderes her som en aktverdig opptreden. Væremåten svarer dermed til en form for forventninger barnevernarbeiderne har til hvordan foreldre bør opptre som gode samhandlingsaktører i møtet med dem. Ved å tre inn i en posisjon som samsvarer med barnevernets vurderinger av den gode samhandlingspartner, utviser mor samtidig en form for respekt eller aksept av barnevernets mandat og de oppgaver barnevernarbeiderne skal utføre. Mor opptre med andre ord i samsvar med normer for det

som kan betegnes som ærbødig opptreden (Goffman 2004b).⁵⁸ Når mor opptrer med den nødvendig ærbødighet tildeles hun samtidig en mer positivt vurdert moralsk karakter, og hun omformes til et bedre menneske enn det barnevernarbeiderne hadde forventet i lys av meldingens beskrivelser. Forventningene til den videre samhandling preges av de karaktertrekk mor tildeles.

7.2. Den ikke-mestrende men moralsk gode foreldre.

Et gjennomgående trekk i barnevernarbeidernes fortolkende perspektiv overfor foreldrene og deres omsorgsarbeid er oppmerksomheten på problemer. Å ikke mestre omsorgen innebærer imidlertid ikke nødvendigvis å bli tildelt posisjonen som dårlig mor. **Tekstutdrag 23** (a og b) er fra en sak som er henvist til barneverntjenesten fra helsesektoren pg.a. av bekymring for en jente på 12 år som har atferdsproblemer og som foreldrene ikke greier å håndtere alene. Mor er skeptisk til barnevernet, men hun ønsker kontakt for å få hjelp til datteren. I meldingsmøtet forteller foreldrene hvordan de opplever problemene datteren har og hvordan situasjonen hjemme med to mindre barn påvirkes av disse problemene. I backstagemøtet som gjennomføres en stund etter meldingsmøtet rettes oppmerksomheten raskt mot mor og hennes omsorgskapasitet. Mor bestemmes innledningsvis i samtaleutdrag 23a som en mor som ”ikke har mye å gå på”(linje 1).

Tekstutdrag 23a

- B1: 1. hun har ikke noe *mye* å gå på mor her altså
B2: 2. kan skjønne det
B1: 3. hun har ikke noe mye overskudd til å gi dem(.)
B2: 4. //nei nei//
B1: 5. //noe som// helst(.) ingen ting
B2: 6. nei ikke i det hele tatt (.)
B1: 7. hmm (.) hmm og så sa hun også at ja (.) det her med at Martha kanskje kunne ha
8. bodd til søsteren hennes en periode da det var det eneste hun kunne se for seg (.) at
9. hun kunne bo der (.....) det kom (.) det sa hun selv da (.....)
10. men det hadde kanskje vært en en en løsning da
B2: 11. hmm når *hun* sier det (.) så tenker jeg (.) at da har det gått langt altså

Kommentaren i linje 2 (”kan skjønne det”) indikerer en forståelse for mors situasjon som viser tilbake til informasjonen gitt i meldingsmøtet. Mors manglende overskudd til å dra

⁵⁸ Goffman (2004b) definerer ærbødighet som uttrykk for en sermoniell eller rituell aktivitet hvor han skiller mellom ærbødighet innen symmetriske og asymmetriske relasjoner. Innen barnevernet kan ærbødighet komme til uttrykk som en gitt eller strategisk innordning i en asymmetrisk relasjon hvor barnevernarbeideren besitter en makt som foreldrene er avhengig av forvaltes slik at deres interesser ivaretas. Mor kan her ha opptrådt strategisk nettopp for å oppå den type moralsk omdømme som hun her gis. Men mor kan også ha uttrykt en umiddelbar tillit til å ha kontakt med barnevernet, det vil si vist respekt for den kompetanse barnevernarbeiderne besitter.

omsorg for barna gjentas og befestes i den videre samtalen (linje 3-6). Å bestemme mors problemer med å yte adekvat omsorg overfor barna som uttrykk for manglende overskudd, fritar mor for moralsk ”skyld”. Det ligger en type implisitt forståelse eller omsorg for mor i den ikke-mestrende posisjonen hun gis. Likevel innebærer posisjoneringen av mor et potensielt motsetningsforhold mellom hennes ønsker om hjelp til datteren og undersøkelsens formål om å ivareta hensynet til barnet: hvis mor vurderes å være i et grenseland med hensyn til å greie omsorgen for barna, er det kanskje ikke tilstrekkelig å sette inn hjelpetiltak slik at datteren kan bo hjemme. Denne problemstillingen fremtrer som et implisitt tema i den institusjonelle fortellingen i det barnevernarbeider B1 (linje 7) trekker inn et forslag fra mor om at datteren kanskje kan bo et annet sted i en periode (linje 7-9). Hun understreker at forslaget kom fra mor (linje 9), før hun raskt trer inn i en reflekterende posisjon omkring forslaget som en mulig løsning også sett fra barnevernets side (linje 10). B2 følger ikke opp denne tråden eksplisitt; hun avslutter i stedet den pågående problemfortellingen gjennom en evaluerende konklusjon hvor mors forslag fortolkes som uttrykk for at situasjonen hjemme i familien er svært vanskelig (linje 11).

Samtalen om mor preges generelt av en forstående holdning til mors vanskelige situasjon – en fortolkning som understøttes av barnevernarbeidernes gjennomgang av de konkrete utfordringene datteren representerte (ikke med her). Den siste ytringen (linje 11) referer nettopp til de utfordringer og vansker mor har fortalt om og kan forstås å uttrykke en form for respekt for mors utsagn som noe å ta på alvor. Det kan også indikere en implisitt posisjonering av mor som en moralsk god foreldre i den forstand at hun har tålt mye og prøvd å løse problemene selv.

Så langt har barnevernarbeiderne i fellesskap snakket frem en mor som holder på å miste grepet på omsorgssituasjonen. Samtidig har de også i fellesskap snakket frem en mor som har gjort en heltemodig innsats for å forsøke å mestre omsorgssituasjonen. Interaksjonen har et uformelt konkluderende preg, det vil si at mor her bestemmes via hverdagslige kategorier og konkluderende befestelser uten noen form for faglig argumenterende strategier.

Etter å ha vært innom flere tema som ble tatt opp i meldingssamtalen, bl.a. datterens problemer og relasjonen mellom mor og datter, kommer barnevernarbeiderne tilbake til den vanskelige situasjonen for mor. Tekstutdrag 23b viser hvordan B1 oppsummerer den

generelle situasjonen som vanskelig (linje 1), mens B2 kopler inn mors situasjon ved å posisjonere henne som ”fortvilt” og ”opprådd” (linje 2).

Tekstutdrag 23b.

- B1: 1. det er fortvilt altså
B2: 2. hun er kjempefortvilt og opprådd og (.)
3. jeg er litt usikker på hvor moden (..småler) hvor langt hun egentlig er kommet i i
4. i tenkning
B1: 5. ja
B2: 6. hun har nok ofte mer enn nok med seg selv altså
B1: 7. ja det kan høres sånn ut

Det vil si at mor fortsatt posisjoneres i lys av en uformell aksepterende referanseramme eller storyline; fortvilelse og oppråddhet er allmenmenneskelige trekk i vanskelige livssituasjoner som vanligvis medfører forståelse og gjerne støtte fra andre. På andre siden reises det i tekstutdrag 23b et spørsmål om mors modenhet (linje 3-4) før hun posisjoneres som å ha ”nok med seg selv” (linje linje 6-7). Fortellingen skifter her over fra et hverdagslig forstående til et mer faglig forklarende fortolkningsperspektiv hvor barnevernarbeiderne trekker på en egenskapsorientert diskurs om foreldreomsorg: det vil si en diskurs som retter fokus mot hva som kjennetegner foreldre som ikke mestrer å gi sine barn adekvat omsorg. Umodenhet og selvsentring angir en mer moralsk belastende foreldreposisjon enn den tidligere mer hverdagslige bestemmelsen av å mangle overskudd.

Tekstutdragene 23 a og 23 b har fokus mot posisjoneringen av mor innen en fremvoksende institusjonell fortelling om et barn som trenger hjelp innen en familie som strever. Fortellingens mor posisjoneres innledningsvis som en ikke-mestrende men samtidig moralsk aktverdig foreldre. Ved å bestemme mor som ikke-mestrende kan det imidlertid reises spørsmål om realisering av undersøkelsens doble formål er mulig: ivareta barnets beste og samarbeide med foreldrene om hjelpetiltak. Barnevernarbeiderne løser dette ved å antyde at mors forslag om å bo utenfor hjemmet kan gis faglig legitimitet. Det vil si at den ikke-mestrende men moralsk gode mor også fremtrer som en aktverdig samhandlingsaktør for barnevernet ved å fremme forslag om løsninger. Når barnevernarbeiderne noe senere skifter fokus fra å forstå til å forklare skjer det en moralsk degradering av mor gjennom italesettelsen av en barneverndiskurs om foreldreomsorg.

7.3. Den umoralske men mestrende mor.

Foreldre som har rusproblemer og psykiske problemer trenger ikke nødvendigvis å ha problemer med å være gode nok foreldre. Det er likevel slik at barn som vokser opp sammen

med foreldre som har disse problemene vurderes å være i risikozonen for omsorgssvikt (Killén & Olofsson 2003). **Tekstutdrag 24** (a- c) viser et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne håndterer saker hvor dilemmaet mellom rus og foreldreomsorg aktualiseres. Dette tekstutdraget er fra en sak hvor meldingen til barnevernet omhandler mistanke om at mor har rusproblemer. Barnevernarbeiderne hadde et forberedelsesmøte i forkant av meldingsmøtet hvor de ga uttrykk for forventninger om at mor ville avvise meldingens bekymring. Mor gir da også i meldingsmøtet uttrykk for at hun ikke har problemer og at hun hverken ønsker eller har behov for hjelp fra barnevernets side. Etter at meldingsmøtet samsnakker de barnevernarbeiderne som har vært involvert i saken.

Backstagemøtet innledes med at barnevernarbeider B2 spør den andre om en vurdering (linje 1). Spørsmålet er generelt og B1 kan først synes å være noe i tvil om hva hun skal svare, men etter en pause velger hun å gi en generell vurdering hvor hun først bestemmer møtet som greit og deretter som forventet. Hun gjør ingen konkretiseringer av *hva* som var ”greit” og *hva* de hadde ”forventet”. Det er imidlertid rimelig å fortolke B1 sitt evaluerende utsagn i lys av det forberedelsesmøtet de samme barnevernarbeiderne hadde før meldingsmøtet hvor spørsmålet om avvisning var tema. Det vil si at barnevernarbeideren her henviser til mors rusproblemer og hennes avvisning av meldingen. Ved å bestemme samtalen og mors opptreden som forventet, bestemmes også mor som forutsigbar. Denne generelle og implisitte vurdering etterfølges av en kort samstemt latter som uttrykker en inneforstått enighet om fortolkningen (linje 3). Ståstedet understrekes til slutt av B1 gjennom hennes konkluderende kommentar som henviser til det forventede (linje 4).

Tekstutdrag 24a.

- B2: 1. ja hva syns du?
B1: 2. nei (.) men det var nå greit (.) det var jo egentlig som vi hadde forventet (.)
3. tenker jeg (B1 og B2 småler)
4. det var det ja

Gjennom denne generelle samtalen med det implisitte tema skjer det en innledende rituell posisjonering av mor som en person med et rusproblem. Denne identiteten står i motsetning til den identitet mor selv formidlet i samtalen. Det vil si at det her skjer en implisitt umiddelbar avvisning av mors ståsted. Den samstemte latter uttrykker en autorativ røst; mor tildeles en problemidentitet med gitte kjennetegn: mors benektelse fungerer som en bekreftelse på hennes rusproblem.

Denne innledende bestemmelse av mor kan innebære at barnevernarbeiderne står ovenfor et potensielt omsorgsproblem, det vil si at mor kanskje ikke greier å ivareta barnets behov og interesser uten hjelp. Etter noen mer utdypende fortolkninger av mors forsøk på å skjule sitt rusproblem i meldingssamtalen, rettes oppmerksomheten mot mors kompetanse som mor. Tekstutdrag 24 b viser hvordan mor her posisjoneres i en aktverdigg foreldreposisjon til tross for sitt rusproblem (linje 1-5). Samtidig som mors utdypende fortelling fortolkes som at hun ser barnet sitt og dermed kan posisjoneres innen ”god-mor” kategorier, skjer det en devaluering av denne kompetansen ved at fremstillingen vurderes som for positiv (linje 6). Latteren underbygger devalueringen, samtidig som den uttrykker et fellesskap mellom barnevernarbeiderne med hensyn til det bildet av mor som bygges opp. I neste øyeblikk reetableres mor igjen som verdig den innledende posisjonering: hennes positive fremstilling av barnet bestemmes som trekk ved alle foreldres fortellinger om sine barn (linje 7).

Tekstutdrag 24b

- B2: 1. så (.) men hun virket jo (.) syns jo hun beskriver datteren ganske detaljert (.)
 2. det er tydelig at det ikke er en mor som er helt fjern (.) at det her er en mor
 3. som (.) er i kontakt med datteren sin (.) for hun kunne jo beskrive masse om
 4. henne ikke sant
 B1: 5. ja (.) hm
 B2: 6. men hun blir jo (.) veldig flink (begge ler)
 7. men det vil jo foreldre si når noen spør da (.) de vil jo fortelle om det beste
 B1: 8. ja
 B2: 9. ja (.) for at (.) mødre som er helt out i forhold til rus eller psykiatri eller (.)
 10. for de sier nå “nei hun er snill og grei” sier de og så greier de ikke si noe mer
 11. mens hun på eget initiativ kunne si masse om datteren

Samtaleepisoden avrundes ved at barnevernarbeideren kommer tilbake til grunnlaget for sin positive posisjonering av mor; hennes omtale av datteren kontrasteres til andre mødre med likhetstrekk i problemer (linje 9-11). Så langt skaper barnevernarbeiderne i fellesskap en fortelling om en mor som skjuler et rusproblem og som formidler et noe urealistisk bilde av datterens skoleprestasjoner, men som likevel er en god mor. Den institusjonelle fortelling konstruerer slik sett mor med en tvetydig moralsk karakter.

Noe senere i samtalen rettes oppmerksomheten mot hvordan saken skal undersøkes videre og om barna skal trekkes inn. Her aktualiseres spørsmålet om hvilken tyngde mors stemme skal ha i utredningsarbeidet; skal det legges vekt på den foreldreidentiteten hun er tildelt eller skal det legges vekt på den rusidentiteten hun er tildelt. Tekstutdrag 24c starter med B1 sitt ståsted omkring samtale med datteren, det vil si en poengtering av det å snakke med barna (linje 1).

Tekstutdrag 24c.

- B2: 1. du (.) det må vi jo gjøre (.) vi må jo snakke med barna (.) tenker jeg
B1: 2. nei det *må* vi ikke (.) hvis hun ikke vil det så må vi ikke det (.) vet du
B2: 3. hva (.) hvorfor tenker du at vi ikke trenger å gjøre det?
B1: 4. fordi at det *eer* (.) hvis hun ikke vil det (.) så vil de merke at det (.) at det
5. kanskje er imot henne og at hun blir veldig ute av seg (.) og nervøs for det og
6. det kan vi k (.) kanskje overføre
B2: 7. hm

B1 introduserer først det å snakke med barna som en selvfølgelig gitt praksis, for deretter å nedgradere ståstedet som uttrykk for hennes mening. B1 uttrykker umiddelbart avstand til B2 sitt ståsted; det er ikke en gitt praksis å snakke med barn der foreldrene ikke vil (linje 2). Ytringen avsluttes med en posisjonering av B2 hvor hun underlegges B1 sitt ståsted som det riktige ("vet du"). Men B2 godtar ikke dette ståstedet og utfordrer B1 gjennom en begrunnelsesposisjonering av henne (linje 3). Denne umiddelbare begrunnelsesposisjonering av B1 kan forstås med bakgrunn i B2 sin tidligere vektlegging av barneperspektivet; hun var i forkant av meldingsmøtet opptatt av barnevernets ansvar for å høre barns stemmer for å kunne hjelpe dem med vonde erfaringer. B1 trer inn i den begrunnelsesposisjonen hun tilbyr og italesetter det å snakke med barn ut fra et annet hensyn overfor barna, nemlig at samtalsituasjonen vil bli belastende for barna når foreldrene ikke ønsker samtalen (linje 4-6). B1 vil altså ikke utfordre mor på denne saken. B2 godtar passivt B1 sitt ståsted som gjeldende (linje 7), og samtalen går over til hvordan de kan få informasjon om barnets situasjon via andre opplysningsinnhentende metoder.

Interaksjonen i tekstutdrag 24c synliggjør en underliggende diskurs om motsetningen mellom barns behov for hjelp og foreldres interesser i å avvikle kontakten med barnevernet. Diskursen blir imidlertid ikke eksplisitt tematisert, og den blir raskt omdefinert ved at barnevernarbeider B1 etablerer et samsvar mellom hensynet til barnas og mors interesser.⁵⁹

Gjennom tekstutdragene fra denne saken synliggjøres hvordan mor konstrueres med en tvetydig foreldreidentitet: hun opptrer på ene siden i tråd med rusproblematikkens fornektingsatferd samtidig som hun i tråd med barnevernets omsorgsdiskurser opptrer innen kategorien "god mor". Det devaluerende inngrep i foreldreidentiteten gjennom mors

⁵⁹ Det er uvanlig i denne studiens saker at barnevernarbeiderne uttrykker slik eksplisitt uenighet om undersøkelsesstrategier som i tekstutdrag 21. I så og si alle øvrige backstagesamtaler synliggjøres stor grad av enighet mellom barnevernarbeiderne. Backstage-samtalene fremstår slik sett å uttrykke en sosial-moralsk orden om å opptre gjennom støttende enighet.

skrytende atferd endrer ikke hennes plassering innen kategorien ”god mor”. Men barnevernarbeidernes bruk av latter impliserer en markering som berører relasjonen mellom mor og barnevernarbeiderne; det skjer en tydelig markering av hvem som besitter den autoritative fortolkningsmakt. Samtidig reiser den tvetydige foreldreidentiteten et spørsmål om hvilke talerettigheter mor skal gis som samhandlingsaktør når det gjelder å bestemme om barna skal involveres i undersøkelsen. Her skiller barnevernarbeiderne lag, noe som medfører krav om begrunnelse for hvilken autoritativ fortolkningsmakt som skal gjøres gjeldende. Tekstutdraget synliggjør her hvordan tildelingen av talerettigheter til mor gis barnevernfaglig legitimitet ved at det etableres et samsvar mellom det å lytte til mors ønsker og det å ivareta hensynet til barna.

7.4. Backstage og makten til de som ikke er til stede.

Glimtet inn i den fremvoksende institusjonelle fortelling i de tre backstagesamtalene synliggjør en tendens som gjør seg gjeldende i materialet som helhet. Det trer her frem en samtalestil preget av hverdagsdagslivets uformelle trekk hvor barnevernarbeiderne uttrykker en form for varme og nærhet i sin bestemmelse av foreldrene. Det vil si at det etableres et fortolkningsperspektiv som formidler forståelse for foreldrenes omsorgsutfordringer, deres strev med å fungere som gode foreldre og/eller anerkjennelse av deres omsorgsarbeid. Slik sett skaper barnevernarbeiderne et uformelt moralsk rom hvor foreldrene tildeles status som verdsatte foreldre. Samtidig viser den fremvoksende fortelling at foreldreposisjoner har en noe flytende status; de tildeles både positive og negative moralske trekk.

Analysen viser altså at barnevernarbeiderne i samhandling med kollegaer gjør tredje-orden posisjoneringer av foreldrene som dels preges av et forstående perspektiv overfor foreldres ønske om eller forsøk på å være gode foreldre, og dels av et ”mangelperspektiv” når det gjelder deres faktiske omsorgsutøvelse. Selv om det her skjer en flertydig posisjonering av foreldrene og deres status som omsorgsaktører, tar fokus mot foreldrene en devaluerende retning innen mange backstagemøter i etterkant av meldingsmøtet. Et dominant trekk ved de opplysningene som trekkes frem og de faglige diskurser som italesettes er at fortellingens fokus rettes mot avvik og ikke-mestring. Den tvetydige posisjonen foreldrene dermed gis som foreldre kan bety at det skjer en devaluering av deres interaksjonelle status som ”eksperter på egne barn”. Det vil si at foreldrenes meninger og vurderinger med hensyn til sine barn og deres situasjon på ene siden og sin egen foreldreomsorg på andre siden, gis lav perlokusjonær kraft - eller lav virkelighetskonstituerende kraft.

Analysen av backstagesamtalene viser samtidig at samarbeidet med foreldrene tillegges stor vekt. På ene siden vurderes foreldrene som samarbeidspartnere i lys av samtalen som er gjennomført, og de tildeles en moralsk karakter som samarbeidspartnere. Den moralske karaktertildeling viser til foreldrenes opptreden i møtet med barnevernet og til deres innordning under den institusjonelle orden: de har godtatt å delta i undersøkelsen på de premisser barnevernet setter. Denne bedømmelse av foreldrenes moralske karakter skaper også forestillinger om deres videre opptreden som samarbeidspartnere, og kan dermed også påvirke barnevernarbeidernes egen opptreden ovenfor foreldrene.

Å bevare samarbeidet med foreldrene i den betydning at foreldrene tilslutter seg den videre undersøkelsen er viktig sett fra barnevernarbeidernes side. Ivaretagelse av foreldrenes samarbeidsposisjon kommer blant annet til uttrykk gjennom vektlegging av deres meninger om hvordan undersøkelsen skal gjennomføres og hvilke tiltak de ønsker iverksatt. Som vist i kapittel 6.5.3. gir barnevernarbeiderne på ene siden autoritet til foreldrenes stemme som dørvoktere så lenge det ikke kommer i konflikt med faglige vurderinger. I dette kapitlet har vi også sett eksempel på hvordan barnevernarbeiderne kommer opp i et dilemma mellom hensynet til å bevare samarbeidsrelasjonen med foreldrene og hensynet til hva som er faglig godt arbeid i lys av hensynet til barnet.

Backstage fremtrer delvis som en samtalearena hvor foreldrenes stemme har innflytelse selv om de ikke er tilstede. Møtene synliggjør hvordan barnevernarbeiderne må kunne forholde seg strategisk aktverdig til foreldrene og deres ønsker for å ivareta undersøkelsens tosidige formål om å gjennomføre undersøkelsen i fellesskap med foreldrene og etablere frivillige hjelpetiltak. Samtidig synliggjøres kategoriseringen og posisjoneringen av foreldrene i lys av god-dårlig omsorg eller mestrende-ikke-mestrende at dette er barnevernarbeidernes domene hvor hensynet til samarbeidet med foreldrene ikke aktualiseres: her tar barnevernarbeiderne i bruk både barnevernets hverdagsdiskurser og mer teoretisk-faglige diskurser i et begynnende arbeid med å skape en institusjonell fortelling om den enkelte familie og deres hjelpebehov. Backstage i etterkant av meldingsmøtet synliggjør dermed også foreldrenes tvetydige posisjon i undersøkelsen som både aktører i samarbeid med barnevernet og som objekter for barnevernets vurdering av foreldrekompetanse.

8. UTREDNINGEN OG KUNNSKAPENS ORDEN.

Interaksjonen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene videreføres her inn i det som kan betegnes som utredningsfasen av barnevernets undersøkelse, det vil si samtaler hvor de interaksjonelle oppgavene som initieres av barnevernarbeiderne mer eksplisitt er rettet mot produksjonen av institusjonelle barne- og foreldrebilder og behovet for hjelp.⁶⁰

Utredningsfasen består på ene siden av et institusjonelt initiert arbeid med sikte på å få innhentet relevante og tilstrekkelige opplysninger om det aktuelle barnet og dets situasjon for derigjennom å kunne vurdere barnets situasjon og hjelpebehov i lys av meldingens bekymringstema. På andre siden består utredningsarbeidet av et barnevernfaglig initiert og styrt arbeid gjennom barnevernarbeiderens italesettelse og forvaltning av barnevernfaglig kunnskap og kompetanse. Mens meldingsmøtet fremstår som preget av mange interaksjonelle aktiviteter innen en avgrenset tidsramme og en strukturert interaksjonsform hvor institusjonelle diskurser dominerer (kapittel 6), preges samtalene i utredningsfasen i større grad av det som kan betegnes som faglige eller profesjonelle diskurser. Det betyr at barnevernarbeidernes faglige ståsted kan antas å bli mer tydelig som autorativ stemme i utredningssamtalene, gjennom diskurser som kontrolleres av barnevernarbeiderne i kraft av deres utdanning og faglige kompetanse.⁶¹

Samtidig er det foreldrenes – og eventuelt andre informanters - fortellinger om barna og deres situasjon som produserer grunnlagsmaterialet for utredningsarbeidet. Fortellingene innebærer i utgangspunktet en italesettelse av livsverdenforankrede diskurser koplet sammen med andre- og tredje-orden posisjoneringer av barn og foreldre. Disse fortellingene og posisjoneringene danner grunnlag for barnevernarbeidernes italesettelse av sine faglige diskurser og samtidige andreposisjoneringer. Selv om barnevernet kan innhente opplysninger fra ulike aktører, fremstår foreldrene som de mest sentrale informantene gjennom deres posisjon som samtale- og samarbeidspartnere for barnevernarbeiderne gjennom hele prosessen. Barneverntjenesten er avhengig av foreldrenes fortellinger for å få kunnskap om hverdagslivet til barnet og viktige forhold i barnets livshistorie. Foreldrene kan dermed også antas å få større spillerom med en ”friere” taleposisjon i utredningssamtalene enn i meldingssamtalen, det vil si tre mer aktivt inn som diskursive bidragsyttere i den pågående formingen av undersøkelsens barne- og

⁶⁰ Her er alle undersøkelsessakene inkludert.

⁶¹ Betegnelsen ”profesjonelle diskurser” er her brukt på en måte som ikke må forveksles med tradisjonelle definisjoner av en profesjon. Betegnelsen viser til forvaltning av og kontroll med hva som fungerer som ekspertkunnskap innen en bestemt kontekst (Eriksen & Molander 2008).

foreldrebilder.

Det er møtet mellom barnevernarbeidernes ekspertkunnskap og foreldrenes livsverdenkunnskap som er dette kapitlets hovedfokus. Formålet er på ene siden å analysere frem hvordan de diskursene som italesettes bidrar til å produsere barne- og foreldrebilder preget av bekymring og avvik kontra ikke-bekymring og normalitet, det vil si produsere barn og foreldres sosiale identitet innen barnevernet som kontekst via de pågående interaksjonelle andreposisjoneringene. På andre siden er formålet å analysere frem hvordan forholdet mellom ekspertdiskursene og livsverdendiskursene håndteres i den pågående interaksjonen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. I møtet mellom de to formene for diskurser kan det oppstå spenninger med hensyn til diskursenes autorative posisjoner. Kapitlet retter derfor også fokus mot hvordan barnevernarbeiderne og foreldrene søker å gi autoritet til de diskursene som de italesetter.

Dette møtet mellom ekspert- og livsverdenkunnskap gir samtidig innblikk i hvordan den samhandlingen som barnevernet benevner som samarbeid tar form gjennom utredningsfasen. Foreldre har – slik det ble synliggjort i kapittel 6 - ulike interesser knyttet til deltakelsen i undersøkelsen: noen ønsker hjelp fra barnevernet, mens andre ønsker å avslutte kontakten så raskt som mulig. Dermed blir utredningssamtalene viktige for foreldrene ved at de gir muligheter for å produsere barne- og foreldrebilder som bygger opp under egne ønsker og vurderinger. Samtidig er barnevernarbeidernes oppdrag - uansett foreldres ståsted - å utrede eventuelle problemer og behov for hjelpetiltak. Det betyr at barnevernarbeiderne må ta et selvstendig faglig fokus i utredningssamtalene. Enighet eller uenighet omkring barnas situasjon kan bli mer tydelig i denne fasen og barnevernets intensjon om å etablere et samarbeidende fellesskap med foreldre omkring undersøkelsens siktemål kan både befestes og bli utfordret.

Utredningssamtalene som et møte mellom ulike diskursive utsagn og posisjoneringer kan ta form som et forhandlingsorientert diskursivt "posisjoneringsspill". Det er her av interesse å analysere frem hvordan den diskursive autoritet og legitimitet etableres og hvilke diskursive "kamper" som føres i arbeidet med å konstruere de institusjonelle barne- og foreldrebildene. Det vil si at analysen orienterer seg mot å synliggjøre trekk ved diskursens orden slik den trer frem innen barnevernets undersøkelse og hvilket mulighetsrom for diskursiv innflytelse foreldrene har innen denne orden.

Analysen struktureres omkring tre interaksjonelle oppgaver som initieres av barnevernarbeiderne og som fremstår som de sentrale oppgavene som skal realiseres i samhandlingen med foreldrene. Oppgavene som gjenfinnes i de fleste undersøkelsessakene er her benevnt som ”samtalene om utredningen”, ”samtalene om barne- og foreldrebilder” og ”tilbakemeldingene”.

Analysen av ”samtalene om utredningen” viser til samhandlingen mellom foreldrene og barnevernarbeiderne rundt hvilke problemstillinger eller problemtema som skal utredes og hvordan informasjonen til belysning av disse tema skal innhentes. Kapitlet retter oppmerksomheten både mot saker hvor informasjonen skal innhentes via tradisjonelle samtaler og saker hvor informasjonen planlegges innhentet via tiltak som rustesting og tilsyn. Det analytiske fokus rettes mot hvordan utredningssamtalen representerer en interaksjonell arena hvor det forhandles om kontrollen med utredningens diskursive avgrensning.

”Samtalene om barne- og foreldrebilder” viser til interaksjonen omkring foreldrenes eller barnevernarbeidernes bekymringstemaer. Den analytiske oppmerksomhet rettes her mot hvordan foreldrene og barnevernarbeiderne gjennom sine posisjoneringer og italesettelse av ulike diskurser forhandler frem, tvinger frem eller avviser felles konstruksjoner av barn og foreldre.

”Tilbakemeldingene” omhandler hvordan opplysningene som er innhentet fra andre enn foreldrene formidles tilbake til foreldrene, og hvilken virkelighetskonstituerende status foreldrenes kommentarer til disse opplysningene gis i interaksjonen. I denne sammenheng rettes også fokus mot å analysere frem hvilken funksjon tilbakemeldingen til foreldrene har i undersøkelsesprosessen.

8.1. Samtalene om utredningen.

I kapittel 7.2. så vi hvordan barnevernarbeiderne i sine backstagesamtaler vektla foreldrenes stemme. Vektleggingen kan sees i sammenheng med intensjonen om å realisere undersøkelsen som et fellesprosjekt med foreldrene. Det er i denne sammenheng av interesse å se nærmere på hvordan barnevernarbeiderne forholder seg til foreldrenes ”samarbeidsmakt” når de på nytt trer ut på samhandlingsarenaen med foreldrene og skal videreføre undersøkelsen. Når barnevernarbeiderne nå møter foreldrene har de lagt mer eller mindre klare planer for hvordan den videre undersøkelsen skal gjennomføres, hvilke

problemstillinger som skal utredes og hvilke hovedspørsmål foreldrene skal stilles. Den mest brukte metoden for innhenting av opplysninger fra foreldre er gjennom samtalen. I noen saker – og særlig i saker hvor det er mistanke om rusproblematikk - kan det aktualiseres et spørsmål om samtalen representerer en tilstrekkelig og pålitelig opplysningsinnhentende metode. Det vil si at det reises spørsmål om bruk av kontrolltiltak for å innhente nødvendige opplysninger.

Det er dermed av interesse å belyse nærmere hvordan foreldrene gis muligheter til å være med på å diskutere innholdet i planen for gjennomføring av undersøkelsen. Fokus rettes her mot foreldrenes rom for innflytelse på utforming av utredningsplanen for de tradisjonelle samtalenes, og på valg av og utforming av de mer særegne kontrollmetodene som rustesting og tilsyn. For å synliggjøre dette mulighetsrommet rettes det analytiske fokus mot samtaleepisoder hvor barnevernarbeiderne fremmer planer for innhenting av opplysninger og samtaleepisoder hvor foreldrene fremmer forslag til opplysningsinnhentende tiltak. Først rettes oppmerksomheten mot episoder hvor grunnlaget for innhenting av opplysninger er samtalen med foreldrene og hvor barnevernarbeiderne initierer utredningstema/-spørsmål. Deretter rettes oppmerksomheten mot samtaleepisoder hvor barnevernarbeiderne og foreldrene forhandler om bruk av kontrolltiltak som opplysningsinnhentende metoder og utformingen av disse tiltakene.

8.1.1. Utredningstema og foreldrenes innflytelse.

Analysen i dette kapitlet tar utgangspunkt i interaksjonen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene omkring utredningstemaene for undersøkelsen som presenteres fra barnevernets side. Det varierer i hvilken grad og på hvilken måte barnevernarbeiderne italesetter en samtale om utredningstemaene og hvilke opplysninger som skal innhentes. En slik utredningssamtale kan italesettes både eksplisitt og mer implisitt gjennom en presentasjon av hva som skal undersøkes og/eller hvilke opplysninger som ønskes fra foreldrene. En form for implisitt italesettelse finner vi der opplysningsinnhenting introduseres som det å ”bli kjent”.

Tekstutdrag 25 viser et eksempel på hvordan innhenting av opplysninger som ledd i barnevernets undersøkelse introduseres som en form for utvidet ”bli kjent”-samtale (linje 1), hvoretter barnevernarbeideren utdyper hvilke generelle tema som ligger i en slik samtale. Fokus rettes her mot innhenting av opplysninger om mors livssituasjon og hennes planer videre (linje 2), og noe informasjon omkring barna (linje 3).

Tekstutdrag 25.

- B: 1. hm (.) jeg tenker videre at at jeg trenger å bli enda litt mer kjent med deg og
2. snakke liksom om (.) livssituasjonen din og (.) hva du tenker videre og (.)
3. litt i forhold til barna dine
M: 4. ja
B: 5. få deg til å beskrive de litt mer sånn (.)
M: 6. (.) hm

Mor tilslutter seg kort barnevernarbeiderens bli-kjent samtale (linje 4), og barnevernarbeideren gir mor posisjonen som en viktig forteller i forhold til barna (linje 5).

Det opplysningsinnhentende arbeidet presenteres altså i form av en uformell bli-kjent-samtale. Den institusjonelle referanseramme trer frem indirekte; dette er en énsidig ”bli kjent” prosess ved at det er barnevernarbeideren som trenger å bli kjent med mor ved at mor forteller. Samtidig gis mor verdi som forteller ved at barnevernarbeideren retter oppmerksomheten mot mors tanker (linje 2) og mors beskrivelser (linje 5). Mor tilslutter seg passivt posisjonen som beretter om sine barn (linje 6).

I de undersøkelsessakene hvor barnevernarbeiderne gir en slik generell orientering om hvilke opplysninger som de ønsker eller planlegger å innhente, godtar som regel foreldrene dette uten noe nærmere spørsmål om formålet med innhenting av opplysningene eller forslag til andre informasjonstema. Dette kan ha sammenheng med at foreldrene er seg bevisst den institusjonelle setting de er involvert i og dermed tar storylinen i settingen som gitt: det er barnevernet som bestemmer premissene i form av hvilke spørsmål som skal stilles. Men det kan også ha sammenheng med måten utredningstemaet/-spørsmålene blir presentert på fra barnevernarbeiderens side, det vil si at også barnevernarbeiderne tar denne storylinen som gitt.

Tekstutdrag 26 gir et eksempel på hvordan utredningsarbeidet presenteres slik at det ikke gis rom for foreldre til å uttale seg om de tema barnevernarbeideren vil ta opp. Tekstutdraget er fra den innledende utredningssamtalen med foreldrene i en sak hvor det er uttrykt bekymring for Birgit på 12 år på grunn av konflikter mellom hennes biologiske foreldre som er skilt. Far som har det daglige omsorgsansvaret for Birgit er gift på nytt og har to barn i det nye forholdet. Barnevernsarbeideren som har hatt en meldingssamtaler med far og mor og en samtale med Birgit, har avtalt et møte med far og stemor for å formidle fra samtalen med Birgit. Samtalen med far og stemor starter med at barnevernsarbeideren forsøker å få i gang

en uformell samtale med foreldrene. Hun lykkes imidlertid ikke og setter i stedet den formelle samtale-scenen ved å henvise til at hun har hatt en samtale med Birgit. Hun forteller litt om sitt inntrykk fra denne samtalen, men går ikke inn i hva de snakket om. Tekstutdraget starter i det barnevernarbeideren avslutter sin fortelling om samtalen med datteren ved å plassere dette tema på ”vent”(linje 1). Dernest setter hun en ny scene ved å introdusere innhenting av opplysninger om foreldrene som samtals hovedtema (linje 3).

Tekstutdrag 26.

- B: 1. men tenkte vi skulle komme litt tilbake til det etter hvert da
F: 2. hm
B: 3. det er jo en del ting vi ønsker å vite mer om i forhold til dere *også* såå hvis vi
4. kunne starte litt med å høre litt (.) eh deres tanker om hvordan dere har det så
5. kan vi komme tilbake til litt mer hva barna sier (.) jeg har jo ikke hørt noe
6. om hvordan dere kom sammen (.) hvor lenge dere har vært gift hvordan
7. dere kom sammen og hvilke tanker dere har gjort dere om det å bli en familie
8. da (.) sammen (.) eh (.) dere har vært gift i (.)hvor lenge?
F: 9. (.) eh (.) skal vi se nå da

Det skifte i samtals tematiske storyline som skjer fra fokus på tilbakemelding til innhenting av opplysninger, medfører også en endring i den interaksjonelle storyline. Det etableres nå en utspørter-svar-relasjon, det vil si en samtale hvor det er foreldrene som forventes å fortelle. Skiftet av storyline skjer under henvisning til en gitt setting: barnevernarbeiderens oppgave er å få ”vite”, og nå ønsker hun å få vite mer om far og stemor. Ved å fremstille den opplysningsinnhentende oppgave via ”ønsker” om informasjon, kan barnevernarbeideren forstås å posisjonere seg åpen for innspill fra foreldrene. Etter at hun har nevnt en rekke tema hun ønsker opplysninger om (linje 4-7), posisjonerer hun umiddelbart foreldrene i en svarposisjon gjennom et spørsmål (linje 8). Barnevernarbeiderens bruk av ordet ”ønsker” betyr altså ingen invitasjon til foreldrene om å kommentere opplysningstemaene. Etter en kort pause som kan fortolkes som uttrykk for en viss overraskelse over skiftet i storyline eller over selve spørsmålet, trer far inn i en svarposisjon (linje 9).

Overgangen fra orientering om aktuelle tema til et konkret spørsmål viser hvordan barnevernarbeideren konstituerer en utredningssamtale hvor både storyline og lederposisjon er gitt: det er barnevernarbeideren som bestemmer hva det skal spørres om. Det ligger også en forventning her om at foreldrene godtar spørsmålene. Bruk av adverbet ”jo” (linje 5) forsterker det selvfølgelig i at interaksjonen skal dreie seg om innhenting av opplysninger – det vil si barnevernarbeiderens rett til å spørre og forventningene om at foreldrene svarer (Roberts & Sarangi 2005:22, Gumperz 1982). Foreldrene godtar da også

settingen. De har ingen kommentarer til barnevernarbeiderens opplegg for samtalen og trer inn i den svarposisjonen som hun har posisjonert dem inn i.

Det er imidlertid ikke alle foreldrene som umiddelbart godtar den gitte premiss om hvem som bestemmer utredningstemaet. **Tekstutdrag 27** viser et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne håndterer innsigelser fra foreldre med hensyn til hvilke opplysninger som skal innhentes. Tekstutdraget er fra en undersøkelsessak hvor det er uttrykt bekymring for mors evne til å mestre barnet og barnets problemer, og hvor mor i utgangspunktet ikke ønsket kontakt med barnevernet. Samtaleepisoden starter med at barnevernsarbeideren etablerer en orientingssituasjon; hun forteller mor at barnevernet har en rutine med å lage arbeidsplaner som angir hva de skal spørre mor om, og at hun nå skal formidle innholdet i denne planen (linje 1-3). Mor slutter seg passivt til barnevernarbeiderens orienterende opplegg (linje 4). Det sies innledningsvis ikke noe om hva som er formålet med å ”gå gjennom” planen sammen med mor. Det kan derfor synes åpent med hensyn til om mor vil bli invitert inn i en kommentarposisjon.

Før barnevernarbeideren går inn på sin plan planlegger hun å orientere mor om hva hun har gjort i saken siden meldingsmøtet (linje 5), noe mor også tilslutter seg (linje 6). Barnevernsarbeideren går så over til et konkret tema hun vil snakke med mor om, nemlig mors bakgrunn (linje 7).

Tekstutdrag 27.

- B: 1. jeg tenkte jeg skulle gå gjennom (.) vi bruker ofte å lage en arbeidsplan når vi har
2. undersøkelsessaker og si litt om hva vi skal finne ut og gå gjennom den med
3. deg da
M: 4. hmm
B: 5. og så tenkte jeg (.) å si litt om hva vi har gjort (.) siden sist
M: 6. ja
B: 7. og så tenkte jeg å snakke litt om din bakgrunn og (.) din //oppvekst//
M: 8. //jeg er så lei //
9. av all utspørringen (- - -) hvis jeg ikke //svarer så må //
B: 10. //jeg kommer// sikkert til å
11. spørre en masse (ler) som du tenker er dumt (.) men (.)
12. du må bare si fra om det også (.) hvis du synes det er dumt (.)
M: 13. ja

Her trer mor inn i samtalen før barnevernarbeideren får gitt den utdypende informasjonen hun starter på. Avbrytelsen ender med at mor tar taletur og posisjonerer seg som potensiell motstander av spørsmålene: hun er lei slike spørsmål (linje 8-9). Nå blir mor avbrutt av barnevernarbeideren som tematiserer sin posisjon som utspørrer. Barnevernsarbeideren trer inn i refleksiv posisjon hvor hun på en lattermild måte bekrefter sin posisjon som utspørrer,

og at mor vil kunne oppleve spørsmålene som dumme (linje 10-11). Deretter tilbyr hun mor en posisjon som opposent hvis hun syns spørsmålene er dumme (linje 12). Mor tilslutter seg denne muligheten gjennom sitt ”ja” (linje 13), og kommer ikke med flere innvendinger til planen eller de samtaletema som barnevernarbeideren senere formidler at hun vil snakke om.

Også i dette tekstutdraget fremstår den interaksjonelle storyline omkring utredningen som gitt: det er barnevernet som bestemmer utredningsplanen og hva det skal spørres om. Den lattermilde selvposisjoneringen og posisjoneringen av mor i en mulig opplevelsmodus omkring barnevernarbeiderens spørsmål, kan fortolkes som en måte å ufarliggjøre barnevernets utspørring på. Samtidig understrekes den gitte interaksjonelle storyline gjennom degraderingen av mors stemme: hennes innvending bestemmes som at hun vil syns spørsmålene er ”dumme”. Å mene at spørsmål er dumme representerer ingen gyldig innvending innen barnevernet som setting. På ene siden har barnevernarbeideren her en bevissthet på talerettighetene til mor og understreker hennes talerettigheter som opposent både i forhold til den aktuelle settingen og i den videre undersøkelsen. På andre siden er dette en talerettighet som ikke gir innflytelse på de planer og tema barnevernet har eller kommer til å bestemme. Det vil si at mor gis rom for meningsytring, men ikke noe rom for innflytelse.

Det er ikke alle foreldrene som godtar barnevernets bestemmende posisjon så raskt som mor gjør i tekstutdrag 27. **Tekstutdrag 28** (a -c) gir et eksempel på en forelder som eksplisitt ønsker et endret fokus i utredningsarbeidet og som utfordrer barnevernarbeideren til å tre inn i en begrunnelsesposisjon omkring de utredningstema hun har planlagt. Tekstutdraget er fra en undersøkelse hvor mor har initiert kontakt med barnevernet for å få hjelp til sin datter på 10 år, men hvor barnevernet i etterkant av meldingsmøtet er i ferd med å omdefinere fokus for undersøkelsen. Tekstutdraget starter etter at barnevernarbeideren har presentert de tema hun vil utrede nærmere og eksplisitt posisjonert mor som informert om hva barnevernet vil spørre henne og eventuelt andre om. Mor posisjonerer seg nå som skeptisk til ett av punktene, nemlig punktet om utredning av mors omsorg for datteren (linje 1). Mors latter kan fortolkes som en understrekning av at hun ikke godtar den posisjoneringen av henne som ligger i utredningstemaet. Barnevernarbeideren tar mors innvending på alvor ved å sjekke om hun har forstått hva mors skepsis går på (linje 2-3). Mor bekrefter barnevernarbeiderens oppfatning (linje 4), og barnevernarbeideren trer nå inn i en begrunnelsesposisjon hvor hun innledningsvis ikke vet hvordan hun skal begrunne utredningstemaet (linje 5). Denne letende innledning kan fortolkes som at barnevernarbeideren finner det vanskelig å begrunne

utredningstemaet fordi det ligger en uklar begrunnelse bak. Eller det kan være at hun ikke var forberedt på at mor kunne ha innsigelser og at hun leter etter ord for å formidle begrunnelsen på en måte som gjør at mor godtar undersøkelsestemaet.

Tekstutdrag 28a.

- M: 1. hm det siste spørsmålet er jeg ikke helt sånn (.) jeg liker ikke det så godt (ler)
B: 2. det at (.) at (.) Bente kan ha vært eller er utsatt for alvorlig mangler i den daglige
3. omsorgen?
M: 4. ja
B: 5. ja (.) i det så ligger det det at (.) eh (.) det er (.) eh (.) altså (.) hvis Bente
(barnevernarbeideren gir en utdypende fremstilling av hva som ligger i formuleringen)

I den videre samtalen (ikke med her) kommer nå en lengre samtalesekvens hvor mor og barnevernarbeideren trer inn i rettferdiggjørende posisjoner knyttet til sine ståsted. Mor trer inn i en forteller- og begrunnelsesposisjon hvor hun skaper seg selv og barnet ved å trekke frem opplysninger hun mener er viktig. Barnevernarbeideren deltar i denne skapende virksomheten gjennom sine spørsmål og sin lytting, men søker samtidig å legitimere beslutningen om utredningstema ved å vise til lovens bestemmelser, alminneliggjøre mors opplevelse av ubehag og italesette faglige bekymringsdiskurser relatert til familiens tidligere livssituasjon og barnets omsorgserfaringer. Det vil si at hun søker å rettferdiggjøre undersøkelsens dreining mot mors omsorg med utgangspunkt i det Backe-Hansen (2001) betegner som en generalisert og normativ kunnskap om barn og foreldre på ene siden, og lovgivningens kriterier for dårlig omsorg for barn på andre siden.

Samtalesekvensen skaper ingen endring i mors skepsis til utredningens tematisering av henne som mor. Barnevernarbeideren retter dermed oppmerksomheten mot samhandlingen omkring utredningstemaene. Tekstutdrag 28b viser hvordan barnevernarbeideren og mor forhandler om hvilken samarbeidsstatus utredningstemaet eller arbeidsplanen skal ha. Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren nedgraderer arbeidsplanens status som uttrykk for et samarbeidsdokument, samtidig som hun opprettholder muligheten for at planen kan bestemmes som drøftet ved indirekte å gi uttrykk for at det er en ordinær praksis som de enda ikke har fått gjennomført (linje 1 - 3). Mor bekrefter at planen ikke er drøftet (linje 4), og barnevernarbeideren trer nå inn i en posisjon hvor hun informerer mor om hennes posisjon som samtykkende aktør i forhold til barnevernets undersøkelsestema (linje 5-8). Det framstår innledningsvis som noe upresist hva mor skal samtykke i ("deter en del ting", linje 5), men deretter presiseres samtykket som relatert til de problemstillingene barnevernarbeideren

har skissert (linje 7).

Tekstutdrag 28b.

- B: 1. ja (.) så(...) sånn er det kanskje ikke riktig å si at arbeidsplanen er *utarbeidet*
2. sammen med deg da (.) men drøftet (.) drøftet hva vi skal finne ut (.) det har vi vel
3. ikke fått til og gjort enda da
- M: 4. nei
- B: 5. det er en del ting som du må samtykke hvis du synes det er greit at vi jobber (.)
- M: 6. hm
- B: 7. det er de problemstillingene som (.) jeg har skissert opp og ønsker å ha et
8. svar på (.) når fristen (.) når fristen kommer og så //ha svar på//
- M: 9. //ja (.) jeg vet// ikke (.)
10. det spørsmålet kunne faktisk omformuleres (.) tror jeg nå
11. jeg liker ikke det spørsmålet (.) hmm
- B: 12. men tenker //du da at//
- M: 13. //for min del// (.) det er jo meg (.) jeg gjør jo mer enn jeg kan
14. egentlig (.) forhold til mange andre foreldre ikke sant

Mor avbryter nå barnevernarbeideren (linje 9) og trer inn i en posisjon hvor hun foreslår at problemstillingen omkring datterens omsorgssituasjon omformuleres: mor gjentar at hun ikke liker dette spørsmålet (linje 11). Barnevernarbeideren initierer en posisjonering av mor i en svarposisjon (linje 12), men blir avbrutt av mor som poengterer at spørsmålet som er reist dreier seg om henne og at hun gjør "mer enn hun kan" (linje 13-14). Mor søker her å forklare avvisningen av tema gjennom en rettfærdiggjørende begrunnelse som viser til et samtidig identitetsskapende arbeid fra mors side; hun er en mor som yter mer enn de fleste.

Barnevernarbeideren går ikke inn i mors tema. I stedet retter hun oppmerksomheten mot barnevernets begrunnelse for å utrede forholdet mellom barn og foreldre. Etter en lengre samtalesekvens (ikke med her) omkring grunnlaget for utredningstemaet hvor mor har fokus mot dagens hjemmesituasjon og barnevernarbeideren mot datterens tidligere oppvekstsituasjon, introduserer barnevernarbeideren på nytt arbeidsplanen og spørsmålet om mor kan tilslutte seg. Tekstutdrag 28c tar utgangspunkt i barnevernarbeiderens posisjonering av mor i en svarposisjon med hensyn til om hun synes det blir for vanskelig å være med på denne utredningen (linje 1-2). Mor svarer ikke (linje 3) og barnevernarbeideren tar ordet på nytt, og omformuleres spørsmålet til en orientering om hva som skjer hvis mor synes det blir for vanskelig å skrive under (linje 4). Barnevernarbeideren rekker ikke å si noe om hva som skjer før mor avbryter (linje 5) og trer inn i en posisjon som motvillig aksepterende av planen (linje 5-6). Mor gir dermed opp motstanden og aksepterer det hun mener dreier seg om en implisitt stigmatiserende posisjonering av henne.

Tekstutdrag 28c.

- B: 1. ja (...) hm (.) men (.) syns du at det blir vanskelig å (.) at vi undersøker i
2. forhold til de bitene her?
M: 3. (.)
B: 4. syns du det blir for vanskelig til at du kan skrive //under så//
M: 5. //nei// (.) jeg// må vel
6. skrive //under på det//
B: 7. //innholdsmessig// (.) det vil være det vi kikker på (.) uansett (.) det er det
8. som er vår plikt å undersøke (.) det vil være de her forholdene her da
M: 9. hm

Barnevernarbeideren som ble avbrutt av mors aksepterende selvposisjonering, trer nå inn i en begrunnelsesposisjon omkring utredningsplanen før mor er ferdig (linje 7-8). Hun forklarer først planen som uttrykk for en allerede bestemt plan som uansett mors ståsted vil følges, og rettferdiggjør deretter denne maktbeslutningen gjennom henvisning til plikten. Mor slutter seg passivt til barnevernarbeiderens begrunnelse (linje 9).

Tekstutdrag 28 viser hvordan barnevernarbeideren innledningsvis åpner for å ta mors innvendig på alvor, det vil si lytte til hva hun sier. Når mor ikke godtar de begrunnelser som barnevernarbeideren gir, omformes åpenheten overfor mors innvendinger. Analysen viser at diskursen omkring utredningstemaene er lukket for innflytelse fra foreldrene. Når mor ikke godtar de faglige argumentene barnevernarbeideren kommer med, ender samtalen i en understrekning av barnevernets makt og plikt. Barnevernarbeideren kan ikke godta mors argumenter, men når ikke frem med sine argumenter. Da blir lovens formuleringer barnevernarbeiderens hjelpende autoritet for å gjennomføre en utredning som mor bare delvis er enig i. Undersøkelsen som startet med mors initiativ til kontakt med barnevernet og en frivillig undersøkelse med fokus på barnet, omformes nå til en tvangspreget frivillighet gjennom posisjoneringen av mor i et åpent grenseland med hensyn til anerkjennelsen av henne som god mor.

Analysen av interaksjonen omkring utredningsplaner eller utredningstema viser på ene siden at foreldre godtar at det er barnevernet som bestemmer planer og innhold for undersøkelsen. Dette kan forstås i lys av at de er inne i en setting hvor de forventer og godtar at det er barnevernet som styrer undersøkelsen. På andre siden viser analysen at barnevernarbeiderne heller ikke inviterer foreldre til samtale om problemstillingene og spørsmålene, selv om flere av samtalen starter med en presentasjon av problemstillinger som kan forstås som en invitasjon til å si noe om temaene/spørsmålene.

8.1.2. Kontrolltiltakenes utredningstema og foreldres innflytelse.

Foreldres posisjon som informanter for barnevernet innebærer at barnevernet må ha tillit til at de opplysningene foreldrene gir er troverdige. Som vi så i kapittel 7 er da også barnevernarbeiderne opptatt av å vurdere troverdigheten i de opplysningene som skal innhentes. Barnevernets oppdrag om vern av barnet og problemforståelsens forankring i de opplysninger foreldrene gir viser nødvendigheten av å kunne stole på det foreldrene forteller. Barnevernets samtaler tar imidlertid form innen en kontekst hvor det ikke er gitt at aktørene forteller ”alt”. Barnevernet er en institusjon som gjør at det å formidle egne problemer kan oppfattes som risikoytringer sett fra foreldrenes ståsted. Mistanke om rusproblemer er i denne sammenheng et problemområde som på ene siden kan reise tvil om god nok foreldreomsorg, og på andre siden tvil om foreldres troverdighet dersom de benekter å ha et rusproblem. Hvis barnevernet reiser slik tvil om troverdigheten til foreldrenes ytringer aktualiseres barnevernets alternative eller tilleggsmetoder ruskontroll og tilsyn. Dette er opplysningsinnhentende tiltak som er forstått å gi pålitelig informasjon uansett foreldrenes ståsted. Tiltakene er definert som kontrolltiltak på grunn av de integritetskrekkende dimensjoner, og kan iverksettes som tvangstiltak. Informasjonsinnhenting via kontrolltiltak søkes primært etablert som et frivillig tiltak. Det vil si at når barnevernet foreslår bruk av slike kontrolltiltak søker de å motivere foreldrene til å inngå en skriftlig avtale. Foreldrene kan også selv ønske at slike tiltak blir iverksatt dersom de for eksempel mener at mistanken om rus er grunnløs. Det er av interesse å belyse nærmere hvilken innflytelse foreldrene gis i tilknytning til bruk av kontrolltiltak for innhenting av nødvendig og pålitelig informasjon: hvordan forholder barnevernet seg til foreldres ønske om å bruke slike opplysningsinnhentende tiltak, og hvordan forholder barnevernet seg til endringsforslag fra foreldre der tiltaket iverksettes etter forslag fra barnevernets side? Det vil si at analysen retter seg både mot samtaler hvor foreldrene foreslår bruk av slike kontrolltiltak og samtaler hvor det er barnevernet som ønsker bruk av kontrolltiltak.

8.1.2.1. Når foreldre selv ønsker kontrolltiltak.

Foreldre som er i kontakt med barnevernet er generelt opptatt av at barnevernet skal ha tiltro til deres fortellinger. I saker med mistanke om rusmisbruk kan bruk av kontrolltiltak som tillegg til samtaler være en måte å få vise sin uskyld på. Det er derfor heller ikke uvanlig at det er foreldrene som foreslår å ta i bruk slike kontrollstrategier for å fremskaffe opplysninger. I noen saker er foreldrenes forslag i tråd med barnevernets ønske om å ta i bruk slike

opplysningsinnhentende metoder. I andre saker ønsker ikke barnevernet å følge opp foreldrenes forslag. I dette kapitlet analyseres samtaleepisoder hvor foreldrene initierer forslag om bruk av kontrolltiltak, mens barnevernarbeiderne avviser forslaget. I det følgende analyseres to tekstutdrag for å belyse nærmere hvordan avvisningen av forslaget tar form.

Tekstutdrag 29 er hentet fra en sak hvor meldingen reiser spørsmål om mor – som er eneforeldre med fire barn - ruser seg. Mor avviser at hun er rusmisbruker og ønsker å komme seg fri fra mistanken. Tekstutdraget begynner etter at mor har foreslått å ta i bruk rustesting, og viser hvordan mors posisjonering som pådriver for rustesting avvises (linje 1-2). Avvisningen er likevel ikke absolutt; den åpner opp for en senere vurdering av testing.

Tekstutdrag 29.

- B: 1. hmm.. men det er nå sånt som vi eventuelt får komme tilbake til da (.) vi
2. begynner ikke med noen rustesting nå i alle fall
M: 3. nei (.) jeg vil nå gjerne at dere tar en prøve (.) eller noen som kan det
4. i alle fall (.) sånn at dere ser at jeg ikke noen rusmisbruker (.) for det eer jeg ikke
5. (.....)
B: 6. vi vil jo gjerne høre på de ønskene du kommer med så klart (.)
7. og jeg skjønner det er viktig for deg å bevise det
M: 8. ja for det at (.) de påstod veldig sterkt at jeg ruset meg (.) eeh (.) og det vil
9. jeg ikke ha på meg altså
B: 10. nei det skjønner jeg (.) men vi vil vel først liksom (.) eeh (.) vi må gjennomføre
11. undersøkelsesperioden først vi nå da (.) ikke sant
M: 12. ja

Barnevernsarbeideren posisjonerer seg her som en institusjonell autoritet som bestemmer prosessen. Hun ønsker å gjennomføre undersøkelsen i tråd med sine planer og rustesting er ikke aktuell som opplysningsinnhentende metode for øyeblikket (linje 2). Mor godtar ikke barnevernsarbeiderens avvisning og posisjonerer seg på nytt som en aktør med klare forventninger til barnevernet om å iverksette metoder som renvasker henne (linje 3-4). Mors selvposisjonering som ikke-misbruker og hennes andreposisjonering av barnevernet som en hjelpende instans i forhold til å bli renvasket fra mistanke, synes å skape usikkerhet hos barnevernsarbeideren. Det oppstår en lengre pause (linje 5), før barnevernsarbeideren reetablerer seg som en autoritet (vi) som lytter (linje 6). I neste del av ytringen posisjonerer barnevernsarbeideren seg som en mer personlig forståelsesfull og støttende aktør overfor mors ønske (linje 7). Mor trer nå inn i en begrunnelsesposisjon hvor hun gjentar hvorfor det er viktig for henne (linje 8-9). Barnevernsarbeideren posisjonerer seg på nytt som forstående til mors ønske om renvasking (linje 10), før hun trer inn i en posisjon hvor hun lukker temaet med å bestemme at barnevernet må gjennomføre undersøkelsen før rustesting kan tas opp (linje 10-11). Barnevernsarbeideren er i ferd med å bestemme opplegget for undersøkelsen som

et valg de gjør, men repositioner seg inn i en form for tvangsposisjon: hun må gjennomføre undersøkelsen først. Mor bes avslutningsvis i linje 11 om å tilslutte seg dette opplegget, noe mor gjør (linje 12).

Mor italesetter her rustesting som et identitetsreparerende tiltak. Hun får støtte fra barnevernarbeideren med hensyn til sitt ønske om å reetablere en identitet som ikke-rusavhengig, men ingen støtte når det gjelder umiddelbart realisering av tiltaket. Barnevernsarbeideren har sin egen undersøkelsesplan hvor rustesting kan aktualiseres, men da eventuelt noe senere. Hennes understreking av viljen til å lytte til mor kan fortolkes som et uttrykk for barnevernarbeiderens identitetsarbeid: hun ønsker å stå frem som representant for en vennlig orientert hjelpeinstans. Ved å posisjonere seg som forstående aktør og tvungen utreder kan hun avvise mors initiativ uten å avvise mor. Det vil si at hun opprettholder kontrollen med hvilke opplysningsinnhentende metoder som skal benyttes gjennom en nedtoning av egen autoritet.

Barnevernarbeiderne kan være langt mer tydelig på hvem som bestemmer bruk av kontrolltiltak. Dette kommer frem i **tekstutdrag 30** (a og b). Tekstutdraget er fra et case hvor meldingen uttrykker mistanke om at mor har et rusproblem. Mor – som er gift og har to døtre – benekter å ha et rusproblem. Barnevernsarbeideren er imidlertid ikke overbevist. Tekstutdraget starter i det mor gir uttrykk for frustrasjon over at hun ikke blir trodd (linje 1). Barnevernsarbeiderens svar er uklart (linje 2). Hennes usikkerhet kan ha sammenheng med at hun er uforberedt på mors spørsmål og ikke vet hva hun skal svare. Før hun får bestemt seg for hva hun skal svare blir hun avbrutt av mor som spør om rustesting vil kunne bevise at hun snakker sant (linje 3). Mors samtidige latter kan forstås som en negativ relevansgjøring, det vil si en form for ironisering over å iverksette rustesting overfor en person som er rusfri. Dermed introduserer og avviser hun forslaget på en og samme tid. Spørsmålet innebærer imidlertid en samtidig tvangsposisjonering av barnevernsarbeideren i en svarposisjon. Barnevernarbeideren tretr inn i den posisjonen mor gir henne og kan synes å støtte mors avvisning i den forstand at hun uttrykker tvil om rustesting er et relevant tiltak (linje 4). Så langt kan det derfor synes som om barnevernarbeideren godtar den storyline mor introduserer gjennom å introdusere spørsmålet om ”bevis”. Det vil si at barnevernarbeideren kan synes å tre inn i en jevnbyrdig felles reflekterende interaksjon med mor. Men i neste ytring (linje 5-6) blir det tydelig at barnevernsarbeideren ikke svarer på mors spørsmål: hennes reflekterende fokus forklares i linje 5 som å dreie seg om hjelp til mor.

Tekstutdrag 30a.

- M: 1. så hvordan jeg skal bevise det når jeg ikke (.) vet jeg nå ikke
B: 2. nei (.) //jeg//
M: 3. //er det// rustest det da eller?(1er)
B: 4. nei (.) ja nei (.) jeg vet ikke jeg heller (.)
5. altså om det er noe (.) altså det da med å (.) etterspørre hjelp for å få gjort noe med
6. det

Barnevernarbeideren lytter altså ikke til mors initiativ om å diskutere hvordan hun kan "bevise" sin uskyld: hun er inne i en egen refleksjon omkring former for hjelp som forutsetter at mor har et rusproblem

Her går samtalen over til en motiverende sekvens (ikke med her). Det vil si at barnevernsarbeideren forsøker å motivere mor for å søke hjelp, noe mor avviser. Samtalen om forslag til hjelp fører ikke frem og barnevernsarbeideren tematiserer spørsmålet om "bevis" for at mor ikke har noe rusproblem. Tekstutdrag 30b starter i det barnevernarbeideren fokuserer på alternative opplysningsinnhentende tiltak.

Tekstutdrag 30b.

- B: 1. ellers så har jo vi sånne virkemidler som å gå til tilsyn (.) uanmeldt
2. hjemmebesøk (.) men jeg ser ingen grunn til å gjøre det
M: 3. ja men det må dere nå bare gjøre
B: 4. ja (.) jeg skjønner (.) men (.) men jeg gjør ikke det Sara
M: 5. nei nei
B: 6. det ser jeg ikke grunn for at vi skal gjøre det nå (.) men (.) poenget mitt er at
7. jeg (.) jeg er litt opptatt av (.) at du får den hjelpen du trenger

Barnevernarbeideren trer her inn i en informerende posisjon hvor hun tematiserer tilsyn som en aktuell opplysningsinnhentende metode (linje 1). Tematiseringen er imidlertid ikke å forstå som et forslag om realisering av kontroll. Barnevernarbeideren trer umiddelbart inn i en refleksiv posisjon ovenfor sin egen tematisering og tydeliggjør at hun ikke vurderer dette som aktuelt (linje 2). Mor posisjonerer seg imidlertid som åpen for å delta i et slikt tiltak ved å oppfordre barnevernet til å gjennomføre slik kontroll (linje 3). Gjennom mors utfordring til barnevernet om å realisere tiltaket introduserer hun på nytt en mer jevnbyrdig storyline: hun posisjonerer seg i en potensiell forhandlingsposisjon ovenfor barnevernarbeideren.

Barnevernsarbeideren repositionerer seg som institusjonell autoritet ved først å gi uttrykk for at hun har oppfattet mors ønske og deretter å på nytt avvise metoden som aktuell (linje 4). Avvisningen av kontrolltiltaket skjer gjennom en ytring hvor barnevernsarbeideren intimiserer relasjonen til mor ved å bruke fornavnet hennes. Denne intimisering understreker at storylinen er endret til en hierarkisk relasjon hvor mor representerer en klientposisjon (Hall et al. 2006). Mor trekker seg umiddelbart fra posisjonen som utfordrer (linje 5) og barnevernarbeideren

understreker sin posisjon som undersøkelsens leder ved å gjenta at det ikke vil iverksettes kontrolltiltak (linje 6). Det knyttes her et ”nå” til avvisningen av kontrollen som indikerer at kontroll kan være en mulighet senere. Barnevernsarbeiderens vender deretter tilbake til sitt anliggende, det vil si posisjoneringen av mors som hjelpetrequende (linje 6-7).

Selv om begge foreldrene får avvist sine forslag, skjer avvisningen på ulike måter. I det ene tilfellet (se tekstutdrag 29) italesetter barnevernarbeideren en forståelsesdiskurs: hun bestemmer sin posisjon som lyttende og forstående i forhold til mors intensjon. Samtidig trer hun inn i en ansvarsfraskrivende posisjon med hensyn til å om hun vil realisere mors forslag. Det vil si at hun åpner for at mors ønske er mulig på sikt, men underordner seg et gitt institusjonelt krav om å gjennomføre undersøkelsen først. Strategien kan fortolkes som asymmetridempende ved at avvisningen knyttes til den institusjonelle makt. I det andre tilfellet (se tekstutdrag 30) italesetter barnevernarbeideren en kompetansediskurs hvor mors stemme gis liten oppmerksomhet. Her posisjonerer barnevernarbeideren seg som en faglig beslutningsaktør som understreker den asymmetriske relasjonen.

Begge tekstutdragene viser hvordan mødrenes forslag om rustesting innebærer et inngrep i barnevernarbeidernes ”profesjonsmakt”. Bruk av kontrolltiltak forutsettes basert på faglige vurderinger av når og hvordan tiltakene skal brukes. Forslagene kan også oppfattes å frata tiltaket dets institusjonelle funksjon som kontroll med foreldrenes opplysninger: å møte foreldrenes ønsker omformer kontrollen til et frisettende tiltak fra mistanke om rus. Foreldre som ikke ønsker videre kontakt med barnevernet kan altså bruke kontrolltiltakene som strategi for å etablere grunnlag for henleggelse av sin sak.

8.1.2.2. Når barnevernet ønsker å realisere kontrolltiltak.

I de tilfellene hvor barnevernet ønsker å iverksette innhenting av opplysninger som ligger innen rammen av kontrolltiltak, godtar de foreldrene som blir spurt å være med på tiltaket. Graden av frivillighet varierer imidlertid. Tiltaket søkes i tråd med undersøkelsens frivillige formål å gjennomføres med foreldrenes skriftlige samtykke. Foreldrenes samtykke omfatter kunnskap om formålet med tiltaket, hvilke opplysninger som skal innhentes, hvem som skal innhente opplysningene og hvordan, samt varigheten av tiltaket. Denne kontraktsfestingen gir foreldrene et annet utgangspunkt enn når det skal innhentes informasjon via samtalen.

Kontrakten gir foreldrene en posisjonell forhandlingsmakt.

Tekstutdrag 31 (a og b) viser hvordan ”foreldremakten” kan komme til uttrykk i spørsmål om rustesting initiert fra barnevernets side. Tekstutdraget er fra en sak hvor mor som har daglig omsorg for en datter på 7 år, antas å ha rusproblemer. Hun avviser imidlertid meldingens omtale av hennes rusproblem. Barnevernet er skeptisk til mors avvisning og har allerede nevnt rustesting som en mulighet. I dette møtet ønsker barnevernarbeiderne å snakke videre med mor for å motivere henne for rustesting som et opplysningsinnhentende tiltak. Samtalen starter med en orientering fra barnevernets side om hvordan rustesting foregår. Mor som mener hun ikke har noe rusproblem uttrykker misnøye med rustesting, men gir likevel etter en stund uttrykk for at hun vil være med på tiltaket. Tekstutdrag 31a tar utgangspunkt i det øyeblikk mor har blitt bedt om å skrive under kontrakten om frivillig rustesting. Mor leser kontrakten og kommenterer tiltakets lengde (linje 1). Hun har tidligere i møtet fortalt at hun planlegger å flytte sammen med kjæresten i løpet av våren, og etter å ha lest gjennom avtalen synliggjøres et mulig problem med hensyn til tidspunktet for å etablere samboerskapet.

Tekstutdrag 31a

- M: 1. ja (.) jeg blir ikke ferdig før ut i juli?
B: 2. ja (.) det er det som er vanlig
M: 3. så jeg skal være her til dette er ferdig jeg da?
B: 4. nei (.) hvis du flytter før det så vil det bli avsluttet herfra (.) og så
5. overført
M: 6. nei jeg skal bli ferdig her

Barnevernsarbeideren svarer på mors spørsmål ved å bekrefte varighet, og legger til at det er ordinær varighet (linje 2). Dermed svarer hun ikke på mors underliggende antydning om at dette tar for lang tid. Mors neste spørsmål synliggjør mer tydelig at tidsaspektet er et problem fordi mor har lagt andre planer. Hun posisjonerer på nytt barnevernarbeideren i en begrunnelsesposisjon med hensyn til varigheten av opplegget (linje 3). Barnevernsarbeideren svarer, men avviser på nytt å gå nærmere inn i begrunnelseskravet for tiltakets varighet. I stedet posisjoneres mor i en valgposisjon med hensyn til om hun vil være i byen eller flytte, samtidig som barnevernarbeideren tydeliggjør konsekvensene hvis mor velger å flytte (linje 4-5). Mor avviser dette alternativet med flytting og posisjonerer seg dermed som interessert i å gjennomføre kontrolltiltaket umiddelbart (linje 6).

Samtalen går nå videre med fokus på den situasjonen mor er kommet opp i (ikke med her). Mor ser at gjennomføring av tiltaket setter henne i en vanskelig valgsituasjon. Hun kommer i

en klemme mellom hensynet til å komme seg fri fra barnevernet og hensynet til å kunne flytte sammen med kjæresten. Barnevernsarbeideren lytter til mors refleksjoner omkring sin situasjon og kommer med noen utdypende spørsmål knyttet til mors planer, men går ikke inn i mors dilemma. Barnevernarbeiderens fokus er knyttet til avtalen og etter en stund lukker hun mors tema gjennom å gjenåpne samtalen om kontrolltiltak og kontrakt.

Tekstutdrag 31b starter med at barnevernarbeideren posisjonerer mor i en svarposisjon omkring underskriving av avtalen (linje 1), før hun initierer et mulig forhandlingstilbud overfor mor (linje 2). Barnevernarbeideren blir imidlertid avbrutt av mor som posisjonerer seg som avvisende til et kontrollopplegg ut fra det tidsperspektivet hun har (linje 3-4). Her aktualiserer mor på nytt sitt dilemma ved å trekke inn at hun vil gjøre seg ferdig med barnevernet før hun flytter.

Tekstutdrag 31b.

- B: 1. men kunne du tenkt deg å skrive under på dette (.)
2. så begynner vi med det så får vi //heller//
- M: 3. //men jeg// er jo ikke interessert i å gå så lenge
4. (.) det har jeg ikke tid til (.) og jeg vil ikke ha med meg papirene.
- B: 5. men kan vi nå ta (.) i fire uker og så snakker vi igjen?
- M: 6. (.) jaa
- B: 7. da blir det jo fire //uker (.) på//
- M: 8. //men er jeg// nødt til å (.) hvis jeg flytter kan jeg ikke (.)
9. er det ikke noen mulighet for at jeg kan komme hit i sommer når jeg flytter?
- B: 10. jo (.) det er klart (.) det er jo ting vi må diskutere (.) men hvis vi skal gjøre
11. det (.) hvis vi fortsatt er veldig bekymret for deg så overfører vi (.)
12. og hvis vi får avkrefet dette med rus og sånn (.) ikke er så bekymret så vil det bli
13. henlagt her

Interaksjonens storyline blir nå tydeligere preget av en forhandlingsrelasjon. Det vil si at barnevernarbeideren tilbyr mor hjelp med hennes dilemma ved å foreslå en mer etappevis strategi med en avgrenset kontrollperiode i første omgang (linje 5). Barnevernarbeideren posisjonerer seg som en løsningsorientert leder av samtalen ved å åpne for å ta hensyn til den situasjonen mor har beskrevet. Strategien representerer et forhandlingsutspill for å få mor til å akseptere kontrolltiltaket og underskrive. Mor er nølende åpen for forslaget (linje 6), og barnevernsarbeideren gjentar sitt forslag (linje 7). Her blir hun avbrutt av mor som er opptatt av å innpasse kontrolltiltaket i sitt flyttestreksjekt: hun undersøker derfor en alternativ måte å gjennomføre kontrollen på som kan løse hennes dilemma (linje 8-9). Alternativet fremmes som et spørsmål og barnevernsarbeideren posisjonerer seg som betinget åpen for mors ide (linje 10), før hun trer inn i en informerende autoritetsposisjon omkring barnevernets

beslutningsmyndighet i lys av resultatene av rustesting (linje 12-13). Mors spørsmål medfører dermed en reetablering av storylinen til en asymmetrisk relasjon.

Tekstutdrag 31 viser hvordan mors posisjonering i forhold til kontrolltiltaket er vevd inn i et identitetsrelatert problem: hun sier ja til rustesting som opplysningsinnhentende strategi for å kunne fri seg fra den identiteten hun er tildelt via spørsmålet om rustesting. Informasjonen som barnevernarbeideren gir i slutten av tekstutdraget kan forstås å trekke inn mors identitetskonstruerende arbeid for å få henne til å godta testopplegget. Det vil si at informasjonen fungerer som en motiverende strategi fra barnevernarbeiderens side: mor kommer seg fri av barnevernet hvis hun tester negativt. Tekstutdraget viser samtidig hvordan mors posisjon som kontraktsaktør gir henne en gradvis sterkere forhandlingsposisjon. Når barnevernarbeiderens institusjonelle posisjonering med henvisning til etablert praksis ikke skaper en føyelig mor, tvinges barnevernarbeideren til komme med reviderte forslag som kan motivere mor til å godta kontrolltiltaket.

I en annen undersøkelsessak (**tekstutdrag 32**) hvor mor har avvist mistanken om at hun har et rusproblem, blir barnevernet og mor raskt enig om bruk av et kontrolltiltak. Mor som har omsorgsansvar for to jenter, ønsker å delta i kontrollen for å motbevise mistanken om rusproblemer og i neste omgang avslutte kontakten med barnevernet. I dette tekstutdraget synliggjøres også at foreldre får en type maktposisjon som gjør at barnevernet søker å tilpasse opplegget til foreldrenes ønsker. Men samtidig markerer barnevernet sin maktposisjon ved å synliggjøre at de bestemmer grensene for foreldres ønsker.

Tekstutdrag 32a tar utgangspunkt i barnevernsarbeiderens introduksjon av kontrakten som mor skal underskrive, en kontrakt hvor kontrolltiltaket er beskrevet (linje 1). Hun trer så inn i en posisjon hvor hun søker å etablere et fellesskap med mor omkring gjennomgang av og enighet om avtalen. Hennes uttalte intensjon er å sikre at mor syns kontrolltiltaket får en akseptabel form (linje 2). Mor gir passiv støtte til denne tematiske storyline (linje 3).

Tekstutdrag 32a

- B: 1. ja og så har jeg satt opp en avtale i forhold til tilsynsoppdraget
2. (.) så det har jeg lyst til gå gjennom med deg (.) sånn at du syns at dette er ok
M: 3. hmm

Samtalen går i neste omgang over til en monolog (ikke med her) hvor barnevernsarbeideren formidler hvordan tilsynet gjennomføres i praksis, hvilke konkrete spørsmål barnevernet vil ha svar på via tilsynet og formålet med tilsynet. Den grundige gjennomgangen av

tilsynsopplegget kan ha et ufarliggjørende siktemål. Å få informasjon om hva som foregår – hva mor skal delta i - kan i seg selv ha en ufarliggjørende effekt. Når barnevernarbeideren er ferdig med sin gjennomgang trer hun inn i en konkluderende posisjon (tekstutdrag 32b) hvor temaet er oppdragets avgrensede karakter (linje 1-4). Å fokusere oppdragets avgrensede trekk kan også forstås som ledd i en ufarliggjørende strategi: barnevernet vet mye om familien, men vil avgrense sitt undersøkende fokus.

Tekstutdrag 32b.

- B: 1. (.) det er liksom det som (.) liksom det vi tenker på i barneverntjenesten at det
2. er det vi må finne ut av(.) og det er det vi vil begrense det ned til
- M: 3. hmm
- B: 4. (.) for altså det er mye annet (.) det har vært mye for dere (.) tidligere (.)
5. men det legger vi mindre vekt på (.) for det er ikke det vi vil ta opp
- M: 6. nei (.) det er ikke (.) og det er jo som sagt det der er jo et et tilbakelagt
7. stadium (.) og det har (.) og døtrene mine har det godt
- B: 28. ja

Den ufarliggjørende strategi representerer på ene siden del av barnevernets selvskapende aktivitet. Særlig ved å understreke begrensningen til ett tema viser barnevernet at de er velvillig innstilt til mors bestemmelse av sin situasjon. Et slikt avgrenset engasjement fra barnevernets side kan både betrygge og motivere mor til å tilslutte seg kontrolltiltaket. Mor posisjonerer seg da også som enig i barnevernets perspektiv, samtidig som hun trer inn i en begrunnelsesposisjon som befester barnevernets avgrensede fokus som er riktig valg: problemene er fortid og døtrene har det godt (linje 6-7). Slik sett posisjonerer mor seg ikke bare på linje med barnevernarbeiderens ståsted, men også som likeverdig samtaledeltaker som er med og vurderer hva som er et hensiktsmessig fokus for tilsynet.

Barnevernets velvilje er likevel tvetydig i sin karakter. På samme tid som det begrensede fokus kan ha en ufarliggjørende effekt overfor mor, viser tematiseringen av mangfoldet av problemer som barnevernet har kunnskap om til barnevernets muligheter for å utvide sitt fokus. Slik sett blir barnevernets maktposisjon indirekte synlig gjennom vektleggingen av den institusjonelle velvilje. Markering av problemkunnskap og velvilje til avgrenset fokus kan fungere som kontrollstrategier som begrenser foreldres talerettigheter. Mulighetene barnevernet har til å endre sitt velvillige fokus gjør at foreldrene tilslutter seg opplegget for undersøkelsen.

8.1.2.3. Kontrolltiltakenes tvetydige karakter.

Analysen viser at rustesting og tilsyn fungerer som tvetydige strategier for innhenting av opplysninger omkring mistanke om rus: barnevernet bruker strategiene for å avdekke løgn og foreldrene for å underbygge sin egen troverdighet.

Når foreldre initierer kontrolltiltak italesetter de både en sannhetsdiskurs og en identitetsdiskurs ved å aktualisere tiltak som kan støtte deres arbeid med å fremstå som gode og ikke-stigmatiserte foreldre. Gjennom denne aktualisering introduserer de samtidig en interaksjonell storyline hvor de indirekte forventer å bli anerkjent som forhandlingsaktører i den pågående undersøkelsen. Barnevernarbeiderne trer imidlertid inn i autoritetsposisjoner hvor de avviser foreldrenes initiativ uten å gå inn i forslagene. Avvisningen kan ta ulike former, noe som synliggjør noe ulike posisjoneringspraksiser: foreldrene kan eksplisitt bestemmes inn i underlegenhetsposisjoner eller barnevernarbeiderne kan søke å ivareta begges ansikt gjennom å forankre avvisningen i institusjonelle krav.

Analysen viser på andre siden at foreldrene har en sterk forhandlingsposisjon når kontrolltiltakene initieres av barnevernet og skal realiseres som frivillige tiltak. "Foreldremakten" er likevel ikke entydig. Analysen i dette kapitlet viser at foreldre kan tre inn i - og også tildeles - posisjoner hvor de så og si styrer forhandlingene gjennom krav til barnevernet. Samtidig viser analysen at barnevernarbeiderne står oppe i dilemmaer mellom å få foreldre til å godta kontrolltiltakene og samtidig sikre sitt eget faglige handlingsrom. Dette synes å resultere i tvetydige ytringer om grunnlaget for og særlig konsekvensene av kontrolltiltakene. Slik sett opprettholder barnevernet kontroll med tiltaket og foreldrenes forhandlingskort.

8.1.3. Utredningsplanen og foreldrenes involvering.

I lys av barnevernets intensjon om samarbeid med foreldrene i undersøkelsen retter dette kapitlet oppmerksomheten mot hvordan foreldrene trekkes inn i vurderingene av hva som er relevante og legitime utredningstema i deres sak. Resultatene viser at foreldrene til dels mangler talerrettigheter og der de gis slike rettigheter er deres konstituerende talerrettigheter ovenfor utredningsplanen begrenset. Det varierer i hvilken grad og på hvilken måte barnevernarbeiderne inviterer foreldrene inn i diskusjoner om planen, og på hvilken måte de avviser foreldrenes initiativ til å påvirke utredningsplanen. Måten denne samhandlingen tar form på kan anskueliggjøres via ulike typer strategier.

Én strategi som brukes er *ikke-tematisering* av planen. Her trer barnevernarbeiderne inn i posisjoner hvor de starter eller viderefører utredningsarbeidet ved å begynne å stille spørsmål til foreldrene på bakgrunn av korte og generelle orienteringer om utredningssamtalens temaer. Det maktaspektet som ligger i den opplysningsinnhentende virksomhet tones gjerne ned gjennom deformalisering av den forestående interaksjonsprosessen. Strategien kan avspeile en bevisst åpenhet i tilnærmingen til den opplysningsinnhentende prosessen. Det vil si at det er den fremvoksende samtalen som bestemmer hvilke tema som tas opp. Strategien kan også avspeile at det foreligger en plan, men at foreldrene ikke tenkes inn i planarbeidet fordi det krever en type faglig kompetanse som foreldre ikke har. Samtaler hvor foreldrene initierer kontroll som opplysningsinnhentende metode kan også høre inn under strategien ”ikke-tematisering”. Avvisningen av foreldrenes forslag viser på samme måte som for de samtaler hvor planen eller tanker om planen blir lite eller ikke synlig, at undersøkelsen innledningsvis tar form innen en tradisjonell og gitt storyline hvor profesjonsautoriteten er enerådende. En annen strategi er *rituell tematisering*. Her utformer barnevernarbeiderne en mer eller mindre konkret plan for problemstillinger og samtaletema som formidles til foreldrene. Foreldrene er imidlertid ikke å forstå som inviterte til å kommentere eller diskutere planen. Planen er gitt og presentasjonen har kun en informerende funksjon. Foreldre som trer inn i posisjoner hvor de ønsker å tematisere sider ved planen blir reposisjonert og underordnet barnevernets utredningsautoritet. Befestelse av utredningsautoriteten kommer til uttrykk på ulike måter. En delstrategi er å deproblemativere foreldrenes innsigelser og ufarliggjøre utredningen. Dermed ”forsvinner” foreldrenes italesettelse av utredningen. En annen delstrategi er å lytte til foreldrenes innsigelser og bli med inn i en samtale omkring innsigelsene for å motivere for tilslutning, ikke for å åpne for innflytelse. En slik plan kan bidra til sikre foreldrene større rettssikkerhet ved at de faglig kompetente aktørene har reflektert over og dermed sikret at alle relevante tema kommer opp, og at foreldrene får kunnskap om hva barnevernet tenker om hva som kan være problemet slik at de kan påvirke samtalen underveis. På andre siden kan en slik plan som ikke er gjenstand for diskusjoner med foreldre også bidra til å forsterke barnevernets maktposisjon. Det kan være lettere å avvise tema som foreldrene bringer inn i samtalene som ikke-relevante fordi de ikke passer inn i en allerede lagt plan for arbeidet. Dermed kan foreldrenes stemme gis mindre rom enn i undersøkelser hvor temaene ikke er forhåndsbestemte. Samtaler preget av rituell tematisering tar også form innen en asymmetrisk storyline hvor ”profesjonsautoriteten” fremstår som objektiverende og gitt.

Analysens resultater kan fortolkes som at det innen de ordinære frivillige undersøkelsene hvor samtalen med foreldrene utgjør den opplysningsinnhentende metode, så medfører det ikke noen prinsipielle forskjeller i interaksjonens storyline om barnevernarbeiderne formidler sine planer for utredningen til foreldrene eller ikke. Det er uansett barnevernarbeiderne som legger alle de innledende premissene for utredningsarbeidet. Foreldrene er gitt talerettigheter, men det er talerettigheter uten noen konstituerende – eller perlokusjonær – kraft (Austin 1975). Dermed fremstår samarbeidet som en tvungen tilslutning til barnevernets planer. Når foreldrene slik sett gis lite rom for å fremtre som meningsytrende foreldre kan en også forstå denne innledningen til utredningsarbeidet som et kjernepunkt i omformingen til klientposisjonen.

Den tredje strategi kan betegnes som *forhandlende tematisering*, og er i dette materialet kun synlig i samtaler omkring kontrolltiltakene. Dette kan sees i sammenheng med at de frivillige kontrolltiltakene stiller andre og mer eksplisitte krav til barnevernarbeiderne om tydelig formulering av en plan for gjennomføring av det opplysningsinnhentende tiltaket, og at foreldre er tildelt en annen formell posisjon gjennom den skriftlige avtalen. Dette innebærer at både rustesting og tilsyn er opplysningsinnhentende strategier som kan ivareta både barnevernets og foreldrenes interesser; barnevernet bruker strategiene for å ”avdekke” løgn og foreldrene for å underbygge sin egen troverdighet. Det er likevel barnevernet som bestemmer hvor langt foreldres forhandlingsmakt strekker seg. Barnevernarbeiderne må på ene siden sikre at foreldrene vil delta i kontrolltiltaket. På andre siden må de sikre handlingsrommet for sin faglige vurderingskompetanse og dermed holde åpent hva barnevernet kan komme til å gjøre. Det får som konsekvens at barnevernarbeiderne må formidle seg tvetydig. Det vil si at samtidig som de legger opp tiltaket etter foreldrenes ønsker aktualisering de den institusjonelle kontekst for forhandlingene og dermed barnevernets maktposisjon – for eksempel i form av fokus på barnevernets beslutningsposisjon eller mer implisitt gjennom fokus på barnevernets kunnskap om familien.

8.2. Barnet, barneomsorgen og den autoritative diskurs.

Et sentralt fokus i barnevernets undersøkelse av bekymringsmeldingen er forholdet mellom barnets problemer eller velferd og den aktuelle omsorgs- og livssituasjonen barnet befinner seg i. Utredningssamtalen med foreldrene representerer i denne sammenheng en viktig kilde til kunnskap om barnet og et viktig ledd i den pågående produksjonen av barne- og foreldrebilder. Det som her benevnes som utredningssamtalen viser til en fremadskridende

samtale som kan omfatte flere konkrete samtaler, og som blir til gjennom de tema og diskurser som italesettes og fortellinger som skapes om barnet og familien.

Utredningssamtalen fungerer ikke som noen strengt linjær aktivitet med tydelig avgrensede tema. Samtalen tar i stedet form i tråd med det Sacks (1992d:566) betegner som ”stepwise move”, det vil si at temaene i en samtale går over i hverandre og er tilbakevendende. Det kan slik sett være vanskelig å se hvor temaene slutter og begynner. Utredningssamtalen preges av en slik hverdagslig flytende interaksjon. Samtalen preges imidlertid også av manglende flyt i form av at deltakerne kan ha vanskelig med å formulere seg og at samtalen preges av mange pauser. Samtalenes flytende overganger innen institusjonelle samtaler med asymmetriske posisjoner kan bety økt makt til posisjoner med vide talerettigheter.

Utredningssamtalen forstås her som en konstruerende og dekonstruerende interaksjonell prosess hvor de diskursive tema som italesettes veves sammen med diskursive posisjoner og interaksjonelle storylines (van Langenhove & Harré 1999). Som vi så i forrige delkapitel synes barnevernarbeiderne på ulike måter å verne om planen for utredningsarbeidet som en del av sitt faglig autoritative felt. Formålet med dette kapitlet er å analysere frem hvordan barnevernarbeidernes faglige autoritet preger utredningssamtalen. Det vil si at fokus rettes mot barnevernarbeidernes italesettelse av barnevernfaglige diskurser og utforming av den faglige autoritetsposisjonen i samhandlingen med foreldrene. På samme tid rettes også fokus mot foreldrenes italesettelse av meningsrelevante diskurser og deres mulighetsrom for deltakelse, påvirkning og innflytelse i den pågående konstruksjonen av barne- og foreldrebilder. Det vil si at fokus rettes mot hvordan barnevernarbeiderne forholder seg til foreldres kompetanse i utredningssamtalen, eller hvordan det vi kan benevne som barnevernfeltets diskursive orden, kommer til uttrykk.

Utredningssamtalens temaautdypende preg innebærer at interaksjonen kan forstås som en kompleksitetsøkende prosess. Som sådan preges denne samtalen av en spenning mellom destabiliserende og stabiliserende interaksjonelle strategier og prosesser (Søndergaard 2001). Både barnevernarbeiderne og foreldrene kan ønske å styre samtalen i retning av sine problemperspektiv og etter hvert konklusjoner som muliggjør ønsket handling, det vil si iverksetting av adekvate hjelpetiltak eller henlegge saken.

Analysen retter oppmerksomheten mot hvordan barnevernarbeidernes faglige ekspertise

italesettes og realiseres i møtet med foreldrenes erfaringskompetanse. I tråd med utredningssamtalens overordnede funksjon rettes den analytiske oppmerksomheten mot italesettelse av bekymringsorienterte og problemkonstruerende diskurser. Det er av særlig interesse å analysere frem hvordan denne italesettelse skaper allianser og motsetninger mellom foreldre og barnevernarbeidere med hensyn til hvilke konstruksjoner av barn og foreldre som (skal) gis autorativ tyngde, og hvordan ”møtet” mellom profesjons- og erfaringskompetansen produserer stabiliserende og destabiliserende problemforståelser.

8.2.1. De allianseproduserende interaksjonene.

I saker hvor foreldrene ønsker kontakt med barnevernet er det bekymringen for barna som ligger til grunn. I flere av disse sakene trer interaksjonen i utredningssamtalen frem som en gjensidighetspreget interaksjonell storyline, det vil si en interaksjonell form hvor foreldrene og barnevernarbeiderne produserer samstemte bilder av barnas situasjon og problemer. Det er av interesse å se nærmere på hva som kjennetegner dette interaksjonelle fellesskapet med hensyn til bruk av og anerkjennelse av samtalepartenes diskursive kompetanse.

Tekstutdrag 33 viser et eksempel på en slik interaksjonell storyline hvor foreldres og barnevernarbeiderens kompetanse gis en samstemt produserende kraft. Tekstutdraget er fra en sak hvor både far og en offentlig instans har meldt bekymring til barnevernet for fars datter på 13 år. Bakgrunn for bekymringen er at datteren som lever i en pågående konflikt mellom sine skilte foreldre, antas å ha det så vanskelig at hun trenger hjelp utover det foreldrene kan gi henne. Både meldingsmøtet og utredningssamtalen har så langt vært preget av en utdypende spørsmål-svar-interaksjon omkring familie- og livssituasjonen til datteren. Samtalene med far har vært preget av at barnevernarbeideren i stor grad har initiert hvilke tema som skulle belyses og far har gitt informasjon gjennom sine svar. Svarposisjonen har samtidig gitt far muligheter for å kople inn andre tema som barnevernarbeideren dels har blitt med inn i, og dels lukket. Interaksjonen har med andre ord vært preget av en asymmetrisk opplysningsinnhentende storyline som begge parter har tatt for gitt. Tekstutdraget er fra en samtalesekvens omkring datterens skole- og fritidssituasjon hvor far initierer et problemtema gjennom å posisjonere datteren som ukonsentrert (linje 1) og dernest bestemme posisjonen som et trekk hun har hatt ”hele tiden” (linje 3). Barnevernarbeideren gir her anerkjennelse til fars foreldrekompetanse ved å posisjonere ham i en reflektiv svarposisjon omkring årsak til problemet (linje 4). Far trer inn i den posisjonen han gis gjennom først å gi uttrykk for at han

”også” undrer seg (linje 5), for deretter å antyde sammenhenger med den livssituasjonen datteren har levd i (linje 6). Far kan her forstås å oppfatte barnevernarbeiderens spørsmål som at hun ikke vet og vil ha hans synspunkter. Han posisjonerer seg i tråd med dette på linje med barnevernarbeiderens ståsted. Samtidig skaper han gjennom den reflekterende meningsytring et rom for barnevernarbeiderens autorative kompetanse: han formidler innsikt samtidig som han legger denne innsikt frem som usikker kunnskap formet som er spørsmål til barnevernarbeideren. Barnevernarbeideren trer nå inn i den posisjonen som åpner seg, nemlig en faglig autorativ posisjon hvor hun italesetter en diskurs omkring manglende konsentrasjon hos barn (linje 7). Barnevernarbeideren viderefører her den samme refleksive åpenheten som far formidlet ved å bestemme datterens atferd som uttrykk for et typisk signal. Far posisjonerer seg på nytt på linje med barnevernarbeideren (linje 9), og indikerer gjennom denne tilslutning at han også har kunnskap om årsaker til manglende konsentrasjon (linje 9). Barnevernarbeideren kan forstås å avvise fars selvposisjonering ved å tre inn i samtalen før far er ferdig (linje 10). Hun er opptatt av å videreføre sin refleksjon omkring manglende konsentrasjon som signal på problemer. Her posisjonerer hun seg tydelig i en faglig autorativ posisjon ved først å påpeke det typiske signal, og så trekke inn fars fortelling (linje 11) for deretter å utdype og konkludere med hva hun tenker (linje 13-15).

Tekstutdrag 33.

- F: 1. det som går igjen (.) det er at hun er litt ukonsentrert
 B: 2. hm
 F: 3. hun har egentlig hatt det hele tiden da
 B: 4. hm (.) hvorfor tenker du at det er sånn?
 F: 5. ja det lurer jeg også på (.) hvorfor er det sånn (.)
 6. er det for det (.) alt som har skjedd da (.) det kan jo være det
 B: 7. ja (.) ja (.) det er i alle fall (.) mange unger som strever (.) altså ukonsentrasjon er
 8. et *veldig* typisk (.) signal da (.)
 F: 9. det er //det ja//
 B: 10. //når unger// har masse i hodet sitt og når at (.) tenker (.) slik at
 11. slik som når du beskriver det nå (.) ut fra *din* historie om det her(ler)
 F: 12. hm
 B: 13. så tenker jeg at det kan være et barn som prøver å tildekke hvordan det er hjemme
 14. til faren når de er til mor og motsatt (.) de prøver å tekke både deg og moren (.) og
 15. det er sånn (.) da blir du jo ukonsentrert altså: hva *kan* jeg si hva kan jeg ikke si
 F: 16. jeg tror aldri jeg har lagt //noe bånd på de//
 B: 17. //nei men det har //du helt sikkert ikke gjort (.)
 18. men likevel så har ungene slike tanker da
 F: 19. ja

Etter at barnevernarbeideren har sannsynliggjort at datterens manglende konsentrasjon har sammenheng med pendlingen mellom hensynet til far og hensynet til mor, posisjonerer far seg i en forsvarsposisjon (linje16) hvor han avviser den implisitte kritikk som kan ligge i barnevernarbeiderens

utdypning av datterens situasjon. Barnevernarbeideren avbryter fars forsvarsytring (linje 17) med å posisjonere ham som "uskyldig" samtidig som hun opprettholder sin bestemmelse av barnets tenkning (linje 18). Far slutter seg dermed til barnevernarbeiderens bestemmelse av sammenhengen mellom datterens manglende konsentrasjon og hennes livssituasjon (linje 19).

Den problemforståelsen som her tar form bringes først frem som en mulighet fra fars side, og følges så opp av barnevernarbeideren. Det vil si at de i fellesskap italesetter en problemforklarende diskurs. Barnevernarbeideren tar imidlertid kontroll over diskursen ved å kople kunnskap om hva som er "signalatferd" og fars informasjon om barnets livssituasjon, for deretter å formidle sin forståelse. Kontrollen med diskursen gir barnevernarbeideren en problemkonstituerende autoritet. Far som innledningsvis gir den autorative posisjonen til barnevernarbeideren avgrensar sin anerkjennelse når barnevernarbeideren trekker inn ham som bidragsyter til datterens problemer. Grensene for hans anerkjennelse av barnevernets diskursive autoritet er at denne autoriteten ikke brukes til å skape diskrediterende bilder av far. Far gir her seg selv en talerettighet som kan fungere som et destabiliserende inngrep i den pågående problemkonstruksjonen. Barnevernarbeideren godtar imidlertid fars reposisjonering og dermed restabiliserer hun den aktuelle problemkonstruksjonen slik at deres felles forståelse av datterens vanskelige situasjon og problemer opprettholdes.

De allianseproduserende samtaler kan også være preget av en italesettelse av alternative diskurser hvor foreldrene og barnevernarbeiderne må håndtere en mer pågående spenningstilstand mellom ustabiliserende og stabiliserende ytringer. **Tekstutdrag 34** (a og b) viser hvordan en slik italesettelse av alternative diskurser kan ta form og hvordan det alliansepregede ståstedet etableres og reetableres. Gjennom utredningssamtalens spørsmål og svar formidler barnevernarbeideren også evaluering og kommentarer knyttet til det som er interaksjonens mer konkrete tema. Barnevernarbeiderens selvforståelse av sin oppgave er å fungere støttende og bekreftende overfor foreldrene.⁶² Én form for slik støtte er å gi en evaluering og anerkjennelse til foreldrene når de formidler sine refleksjoner eller formidler hvordan de har handlet i konkrete situasjoner. Tekstutdraget er fra en sak hvor mor og en offentlig etat har kontaktet barnevernet fordi mor nettopp er skilt og er bekymret for sine to barn, særlig den yngste datteren på 12 år. I løpet av utredningssamtalen forteller mor mer utdypende om datterens atferd og livssituasjon og sine egne forsøk på å opprettholde kontakt

⁶² Barnevernarbeiderne ga i intervjuene uttrykk for at de anså det å jobbe med tillitsforholdet til foreldrene som en sentral del av samtalen underveis i undersøkelsen.

med henne og den eldre søsteren. Tekstutdrag 34a starter med at mor posisjonerer seg som en mor som tar vare på sine barn ved å fortelle hvordan hun har snakket med døtrene sine om den tidligere ektefellens sykdom. Hun italesetter dermed en diskurs om det å hjelpe barn til legge fra seg ansvaret for sine foreldres problemer (linje 1-2). Barnevernarbeideren gir en samtalemessig støtte til mors ytring (linje 3), som følges opp av en bekreftelse fra mor (linje 4). Barnevernarbeideren trer deretter inn i en evaluerende posisjon hvor hun gir eksplisitt anerkjennelse til mors måte å håndtere situasjonen på (linje 5).

Tekstutdrag 34a

- M: 1. ja jeg snakket veldig mye med dem om at (.) og poengtert veldig at det er ikke
2. deres skyld (.) ikke vår skyld at han (.) ble så syk
B: 3. ja
M: 4. ja
B: 5. det er lurt

Barnevernarbeiderens evaluerende ytring befester den italesatte diskursen som gyldig og posisjonerer samtidig mor i en anerkjennende omsorgsposisjon.

Mor forteller så mer konkret hva hun har snakket med døtrene om (ikke med her), før hun italesetter en bekymringsdiskurs gjennom å fortelle at datteren er lite hjemme og mye hos venninner på ettermiddagstid. Barnevernarbeideren kommer med utdypende spørsmål knyttet til denne bekymring og mor forteller flere episoder. Til slutt spør barnevernarbeideren hvordan situasjonen er i dag og mor formidler at det har skjedd en endring.

Tekstutdrag 34b starter i det mor demper bekymringstemaet ved å poengtere at datteren forteller hvor hun er og at hun er mer hjemme nå (linje 1). Barnevernarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til mor (linje 2) og mor kommer med en bekreftende ytring om at datteren er mer hjemme (linje 3). Barnevernarbeideren posisjonerer seg nå som en faglig autoritet ved å italesette en diskurs om barns alder og selvstendigjørende praksiser (linje 4-5). Diskursen formidles via en selvfølgerliggjørende posisjonering av datteren som "normal" og en implisitt posisjonering av mor som unødig bekymret.

Tekstutdrag 34b.

- M: 1. men hun sier fra hvor hun går og er mer hjemme ja (.) det er hun ja
B: 2. ja
M: 3. det er hun altså
B: 4. ja hun er jo tross alt 11 år vet du
5. så de er nå (.) begynner å få litt aktivt liv og (he he)

- M: 6. ja det er tydelig at venninner betyr en del
B: 7. ja
M: 8. så *det* (.) skjønner jeg jo

Selv om diskursen kan forstås å bli italesatt med et bekymringsreducerende siktemål, kan posisjoneringen fungere degraderende og dermed ansiktstruende ovenfor mor. Barnevernarbeiderens avsluttende latter kan dels forstås som en understrekning av diskursens gitte autorative kraft, og dels som en dempende strategi ovenfor den implisitte kritikk av mor som ligger i normaliseringen av datterens liv utenfor hjemmet (Norrick & Spitz 2008). Barnevernarbeiderens italesettelse innebærer dermed et destabiliserende bidrag til mors bekymring. Latteren åpner for at mor kan velge å slutte seg til den autorative diskursen uten å miste ansikt: de kan etablere et inneforstått fellesskap om barns liv utenfor foreldrehjemmet. Mor trer inn i en tilsluttende posisjon ved å underbygge diskursens vektlegging av jevnalderrelasjonene (linje 6). Dermed bidrar mor til å stabilisere det normalitetsperspektivet som barnevernarbeideren har introdusert. Barnevernarbeideren tilslutter seg mors ytring (linje 7), og mor repositioner seg så i forhold til den implisitte degradering som lå i barnevernarbeiderens italesettelse av jevnalderdiskursen ved å understreke at hun har skjønt behovet for jevnalderkontakt (linje 8). Mor posisjonerer seg dermed på høyde med barnevernarbeiderens kunnskap om barn, samtidig som hun antyder at hennes bekymringsdiskurs dreide seg om noe annet.

Tekstutdragene 33 og 34 er fra saker hvor foreldrene selv ønsker hjelp for sine barn og hvor fokus i utredningssamtalen primært er rettet mot forståelse av barnas situasjon og hvordan barna kan hjelpes. Tekstutdragene viser at i det øyeblikk barnevernarbeideren italesetter diskurser som kan bety en degradering av foreldres kompetanse, destabiliseres den problemkonstituerende prosessen. Dette kan indikere at barnevernarbeiderne står ovenfor særlige utfordringer der samtalen må forholde seg til en meldingsforankret bekymring rundt foreldres omsorgspraksis.

Tekstutdrag 35 (a og b) er fra en sak hvor det foreligger bekymring rundt foreldreomsorgen og hvor barnevernarbeideren og mor produserer en form for bekymringsallianse. Det er av interesse å se nærmere på hvordan denne bekymringsalliansen etableres og om den er forskjellig fra saker der det ikke er satt spørsmål ved foreldrekompetansen som sådan. Tekstutdraget er fra en undersøkelsessak hvor mor i første omgang avviste meldingens bekymringer som løgn, men hvor hun i løpet av meldingssamtalen godtok at undersøkelsen

måtte gjennomføres. Mor ga i meldingssamtalen også uttrykk for at hun opplevde omsorgen for sine to døtre på 8 og 12 år som krevende og at hun var interessert i hjelp. I den påfølgende utredningssamtalen er barnevernarbeideren på hjemmebesøk til mor for å innhente flere opplysninger og diskutere mulige hjelpetiltak med henne. Mors tilbakevendende problemfokus i samtalen er grensesetting i forhold til barna. Tekstutdrag 35a starter etter at mor har fortalt at hun kan bli sint på barna og at hun da ”kjefter”. Mor trer så inn i en posisjon hvor hun reflekterer over det å ”kjefte” (linje 1-3) og påpeker både strategiens manglende og virksomme effekt. Barnevernarbeideren viser at hun lytter til mors refleksjoner (linje 4), og mor trer inn i en rettfærdiggjørende begrunnelsesposisjon omkring sin egen strategi ved å påpeke at det ikke hjelper ”å snakke heller” (linje 5). Mors latter kan fortolkes som at hun vet at hun utfordrer den ”riktige” grensesettende atferd ved å si at samtalen ikke nytter, men også at latteren fungerer som en strategi for å stoppe videre oppfølging av et problem mor har (Jefferson 1984). Barnevernarbeideren følger ikke opp mors latter. Hun tar mors problemer på alvor og forsøker å videreføre temaet ved å italesette en alternativ grensesettingsdiskurs i form av et spørsmål til mor (linje 6). Barnevernarbeideren tilbyr dermed mor en svarposisjon som kan gi henne mulighet til å gå videre på temaet og posisjonere seg i tråd med den autoritative riktige diskursen uten å miste ansikt. Det vil si at taletilbudet ikke er helt åpent. Det ligger en implisitt forventning til mor om å tilslutte seg den alternative grensesettingsdiskursen. Mor trer inn i den taleposisjonen hun gis og velger å tilslutte seg den riktige diskursen om hvordan mor bør snakke med barna, samtidig som hun understreker at dette vet hun godt (linje 7). Barnevernarbeideren posisjonerer seg så som rådgiver ovenfor mor ved å gi henne et tips om hvordan hun kan snakke med barna på en annen måte (linje 8), noe mor tilslutter seg (linje 9).

Tekstutdrag 35a.

- M: 1. kjefting (.) kjefting ja (.) men det er det nå ikke noe gagn i likevel (.) hvis
 2. du skal få barna til å høre etter så må det nå bli kjefting noen ganger (.) må jo
 3. det (.) det er ikke snakk om å gjøre noe annet
 B: 4. nei
 M: 5. det hjelper ikke å snakke heller (.) (he he)
 B: 6. kanskje det ikke hjelper med kjefting heller?
 M: 7. nei (.) det gjør ikke det (.) det vet jeg (...) jeg vet det gjør ikke det det vet jeg
 B: 8. noen ganger så kan det virke eh (.) mye mer effektivt å snakke veldig stilt
 M: 9. ja (.) men Tine kommer sent hjem

Mor lukker nå dette temaets fokus mot seg ved å ta opp et nytt tema; det at døtrene – og særlig den eldste – ikke kommer hjem til avtalt tid. Hun forteller om en episode hvor datteren kom hjem mye senere enn avtalt og hvordan hun som mor reagerte (ikke med her). Deretter formidler mor mer generelt hvordan hun håndterer situasjoner hvor datteren ikke holder

avtaler. Tekstutdrag 35b tar utgangspunkt i mors italesettelse av hvilke grensesettende strategier hun bruker (linje 1-2).

Tekstutdrag 35b.

- M: 1. hvis hun har gjort noe galt så er det rett innpå rommet når hun kommer hjem
2. (.) hvis hun ikke er hjemme til den tida hun skulle vært hjemme
B: 3. ja (.) hva hva sier hun når du prøver å snakke med henne om det som hun
4. eventuelt har gjort galt da?
M: 5. nei (.) det er nå forskjellig det da
B: 6. er det (.) når du inn til henne om du prøver å snakke med henne (.) sånn rolig
M: 7. jaa
B: 8. hun begynner jo å bli ganske stor (.) hun er 12 år er hun ikke det?
M: 9. ja ja (.) hun forstår det (.) hun forstår det godt (.) sånn
B: 10. ja(.) ja men hun er jo 12 år så at hun begynner sikkert å forstå mye hun
M: 11. ja (.)

Barnevernarbeideren vil vite hva datteren selv mener og posisjonerer mor i en svarposisjon hvor hun indirekte stiller forventninger til mor om at hun har snakket med datteren (linje 3-4). Mor unndrar seg kravet i barnevernarbeiderens spørsmål ved å gi uttrykk for at det varierer hva datteren sier (linje 5). Barnevernarbeideren posisjonerer nå mor på nytt inn i en svarposisjon omkring samtalen med datteren. Her italesetter hun en diskurs om samtalen med barn hvor den implisitt riktige samtalen fremstår som den rolige samtalen ved at den muliggjør å ”nå inn til” barnet (linje 6). Mors svar indikerer viss tvil om hun har ”nådd inn til” datteren (linje 7). Barnevernarbeideren italesetter nå en diskurs om barns utvikling ved å posisjonere datteren som ”ganske stor” og kopler dette til hennes alder (linje 8). Hun posisjonerer samtidig mor i en avgrensede svarposisjon hvor hun forventer at mor bekrefter datterens alder. Koplingen mellom den selvfølgeriggjørende posisjoneringen av datteren og kravet til tilslutning til aldersbestemmelsen, innebærer at mor settes i en tvangsposisjon: hun så og si tvinges til å slutte seg til barnevernarbeiderens utviklingsdiskurs. Mor tilslutter seg da også dette ståstedet, samtidig som hun vektlegger posisjoneringen av datteren som ”stor” som et spørsmål omkring datterens forståelse av hvorfor hun blir sendt på rommet sitt (linje 9). Barnevernarbeideren slutter seg til mors forståelse, samtidig som hennes ”men” med en gjentakende italesettelse av utviklingsdiskursen og posisjonering av datteren indikerer en annen tematisk storyline enn det mor formidlet (linje 10). Den gjentakende italesettelse og posisjonering kan fortolkes som en indirekte måte å formidle til mor at hun bør snakke mer med datteren i stedet for å straffe henne. Mor slutter seg kort til barnevernarbeidernes posisjonering (linje 11) før hun lukker temaet ved å gå tilbake til et tema som ble tatt opp tidligere i samtalen.

Tekstutdrag 35 viser to interaksjonelle episoder hvor barnevernarbeideren indirekte avviser mors diskursive oppdragelsespraksis gjennom å italesette en autorativ diskurs om samtalen som den riktige oppdragelsesstrategi. Barnevernarbeiderens selvfølgeliggjørende argumentasjon avgrensner mors talerettigheter: mor må med nødvendighet avvise sitt eget ståsted. Dermed bidrar mor indirekte til å stabilisere et problemperspektiv hvor hennes oppdragelsespraksis utgjør et sentralt problem. Når barnevernarbeideren velger en slik indirekte strategi kan det på ene siden ha sammenheng med et ønske om å bevare mors ansikt. På andre siden kan denne indirekte strategi også ha sammenheng med et ønske om å unngå uenighet og konflikter. Samtalen fremtrer da også som en form for bekymringsallianse ved at mor initierer aktuelle hverdagslige problemsituasjoner som barnevernarbeideren kommenterer og gir råd ovenfor ved å italesette diskurser og alternative oppdragelsesnormer som mor i neste omgang slutter seg til. Samtidig kan denne indirekte strategi skape interaksjonell utydelighet ved at innholdet i kravet til tilslutning blir tvetydig. Det vil si at samtalen kan uttrykke en bekymringsallianse uten at alliansen har noen innholdsmessig samstemthet. Barnevernarbeideren italesetter ikke noen nærmere utlegning om hva det mer konkret innebærer hvis mor skal endre strategi.

De tre tekstutdragene som er analysert viser på ulike måter hvordan de barnevernfaglige - eller profesjonsbaserte - diskurser formidles som de autorative diskursene, og hvordan foreldrene på ulike måter gir aksept til diskursenes autoritet. I tekstutdragene 33 og 34 kan foreldrenes aksept forstås i lys av at de selv også italesatte de samme diskursene. Det vil si at barnevernarbeiderne formidler en form for kulturelt anerkjente diskurser om barn som det foreligger en implisitt enighet om. Foreldrene synes imidlertid ikke å ha den samme autorative rett til å forvalte diskursene: barnevernarbeiderne "hører" ikke foreldrenes italesettelse. Samtidig viser to av disse tekstutdragene hvordan bekymringsalliansen utformes i et skjæringspunkt mellom barnevernets selvfølgelig italesettelse av autorative diskurser og foreldrenes kontroll med diskursens bestemmelse av dem som foreldre. Foreldrene trer inn i posisjoner hvor de avviser barnevernarbeidernes degraderende posisjoneringer, og barnevernarbeiderne synes å akseptere denne type reposisjoneringer. I det siste tekstutdraget (35) italesetter barnevernarbeideren og mor ulike diskurser, men mor tilslutter seg likevel de diskurser som italesettes av barnevernarbeideren gjennom en form for indirekte tvingende tilslutning. Dette kan også sees i lys av at barnevernarbeiderne italesetter kulturelt anerkjente diskurser, diskurser som også mor kjenner til og derfor vanskelig kan være uenig i.

8.2.2. De konfliktproduserende interaksjonene.

Når foreldrene ikke har vært involvert i beslutningen om å sende en melding til barnevernet, og dermed heller ikke har noe ønske om kontakt med barnevernet, er de lite motivert for å delta i undersøkelsen. Som vi så i kapittel 6 forhandlet foreldrene og barnevernarbeiderne seg frem til en form for institusjonell samstemthet slik at undersøkelsen kunne videreføres (Goffman 1992:18). Samstemtheten omfatter imidlertid ikke spørsmålet om bekymringen for barna. Det vil si at i disse sakene er det barnevernarbeiderne som i hovedsak initierer den bekymringsorienterte utredningssamtale, mens foreldrene viderefører sitt normalitetsorienterende blikk. Dette kapitlet retter fokus mot hvordan barnevernets autoritative diskurser italesettes og tar form innen utredningssamtaler hvor det foreligger en mer grunnleggende perspektivmessig uenighet mellom barnevernarbeidere og foreldre.

Tekstutdrag 36 (a og b) fra en sak hvor barnevernarbeideren har uttrykt bekymring for barnets opplevelse av en situasjon sammen med en mor som var beruset. Mor har i meldingsmøtet fortalt at hun har snakket med datteren om episoden. I utredningssamtalen kommer barnevernarbeideren tilbake til barnets situasjon. Tekstutdrag 36a starter i det barnevernarbeideren posisjonerer mor i en svarposisjon med hensyn til om hun har snakket med datteren og hva hun tenker om den aktuelle situasjonen (linje 1-2). Det vil si at barnevernarbeideren italesetter en diskurs om barns opplevelse av at foreldre er beruset. Mor trer først inn i en svarposisjon hvor hun synes å forholde seg til spørsmålet hun blir stilt (linje 3). Hun avviser imidlertid så denne svarposisjonen ved å tre inn i en mer ”mestrende” posisjon hvor hun (litt irritert) gir uttrykk for at hun allerede har snakket med datteren om dette (linje 4). Deretter forteller hun hva hun snakket med datteren om, samtidig som hun poengterer det selvfølgelig (”jo”) i å formidle det å ta ansvar for hendelsen og forsikre barnet om at det ikke skal skje på nytt (linje 4-5).

Tekstutdrag 36a.

- B: 1. men med tanke på at hun var sammen med deg når du var beruset da? har du snakket
2. med henne om det? hva tenker du om det?
M: 3. nei (.) det er jo selvfølgelig (.)
4. det *har* vi jo og snakka om og det (.) jeg har jo sagt det til henne at det var veldig
5. dumt av meg (.) og at det er ikke sånn det skal være
B: 6. hm (.) ja (.) ja
M: 7. og i ettertid (.) så (.) hun har jo liksom (.)vi har snakka om det flere ganger forøvrig
B: 8. og jeg har forklart //henne det og//
B: 9. //ja det er bra// du snakker om det
10. for at det er jo vanskelig for barn og (.) det er jo skremmende (.) ikke sant?
M: 11. ja jeg //vet det //

- B: 12. //og samtidig// så er de så små at de skjønner ikke (.) de har ikke noe ord å
13. sette på det så det er viktig at den som er voksen snakker med barnet etterpå
M: 14. (.) ja (.) det jeg

Barnevernarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til mor og bekrefter hennes ytring (linje 6). Mor påpeker så at hun har snakket med datteren flere ganger (linje 7-8), det vil si at hun forsterker troverdigheten i sine ytringer om ivaretagelse av barnet ved å påpeke at hun ikke bare har snakket med datteren, men at hun har snakket med henne flere ganger (Kurri & Wahlström 2003:63). Barnevernarbeideren avbryter nå mor gjennom en evaluerende posisjonering av henne (linje 9). Den samtidige selvposisjoneringen som autorativ ekspert tydeliggjøres gjennom kunnskapsformidlingen omkring barns angst (linje 10) og dernest barns manglende forståelse og språk (linje 12-13). Mor godtar imidlertid ikke posisjonen som ”lærling” og reposisjonere seg på nytt som kunnskapsaktør ved å formidle at hun også har slik kunnskap (linje 11). Barnevernsarbeideren på sin side kan forstås å avvise mors selvforståelse som kunnskapsaktør ved å gjennomføre sin argumentasjon. Mor lukker nå samtaletemaet ved passivt å tilslutte seg barnevernarbeiderens formidling og gi oppmerksomheten til et nytt tema (linje 14).

Den uenigheten om posisjoneringen av datteren som kan spores i tekstdrag 36a blir gradvis tydeligere utover i samtalen. Tekstutdrag 36b viser hvordan motsetningen mellom barnevernarbeiderens og mors virkelighetsforståelse kommer til uttrykk gjennom deres ulike tredje ordens posisjoneringer av datteren. Tekstutdraget starter etter at barnevernarbeideren har posisjonert datteren som engstelig for at mor kan komme til å drikke igjen. Mor avviser umiddelbart og entydig denne posisjoneringen av datteren (linje 1). Barnevernarbeideren godtar ikke mors avvisning uten videre (linje 2); hun utfordrer mor med et spørsmål som plasserer mor i en begrunnelsesposisjon omkring avvisningen. Mor unngår å tre inn i denne posisjonen ved å gjenta avvisningen av barnevernarbeiderens posisjonering av datteren (linje 3). Mor blir her avbrutt av barnevernarbeideren som trer inn i en begrunnelsesposisjon for sitt eget spørsmål (linje 4-5). Gjennom denne begrunnelsen posisjonere hun mor i en ikke-mestrende omsorgsposisjon ved å påpeke det ikke er sikkert at mor ser barnets angst. Mor avviser denne degradering av henne som omsorgsperson ved å posisjonere seg selv som kompetent til å vurdere (linje 6). Deretter posisjonere hun datteren som en trygg unge i forhold til seg selv (linje 7).

Tekstutdrag 36b.

- M: 1. å nei nei nei langt i fra
B: 2. ikke det?
M: 3. å nei (.) hun har ikke noe sånt forhold til meg at hun //går rundt og//
B: 4. // nei (.) men det//
5. kan skje (.) uten at du nesten merker det
M: 6. nei men vet du (.) det er jeg ganske trygg på at hun ikke gjør (.)
7. hun er veldig trygg på meg Lise (.) det er hun
B: 8. hm (.) så //du tror//
M: 9. //for jeg // har ikke merket det (.)
10. hun er akkurat (.) hun er akkurat den samme trygge //jenta hun (.) hun er ikke//
B: 11. // det er noe med at hun må//
12. få mulighet til å sette ord på opplevelsen
M: 13. (.) nei da (.) vi har snakket om det
B: 14. ja (.) hm (.) ja
M: 15. sånn *er* det

Barnevernsarbeideren initierer nå et spørsmål (linje 8), men blir avbrutt av mor som viderefører selvposisjoneringen som kompetent mor ved å trekke på sin erfaring (linje 9). Dernest posisjonerer mor datteren som et trygt barn (linje 10). Her trekker mor inn tidsaspektet – det vil si før-etter den aktuelle hendelsen – og produserer dermed en ytring som underbygger bildet av datteren som trygg. Barnevernsarbeideren trer nå inn i mors tale før hun er ferdig og overtar taleturen (linje 11) med en reposisjonering som læremester ovenfor mor (linje 11-12). Mors selvposisjonering som ekspert på sitt eget barn underkjennes ved at datteren posisjoneres som et barn med behov for å få snakke om sin opplevelse. Mor reposisjonerer seg på nytt ved å avvise ytringen som relevant: barnet har fått snakke (linje 13). Barnevernsarbeideren godtar nå mors selvposisjonering (linje 14), og mor gjør en endelig lukking av temaet ved å gi sin egen virkelighetsbestemmelse en konstituerende styrke: ”sånn *er* det” (linje 15).

I utgangspunktet synes mor og barnevernsarbeideren å italesette den samme diskurs omkring samtalen med barnet. Mor bestemmer da også sitt eget og barnevernsarbeiderens ståsted som like ved å understreke at hun har iverksatt de handlinger som barnevernsarbeideren etterspør. Når barnevernsarbeideren likevel trer inn i en læremesterposisjon ovenfor mor, kan dette sees i lys av barnevernet som kontekst og barnevernsarbeiderens diskursive posisjon innen denne kontekst. Barnevernsarbeiderens kunnskapsbaserte kompetanse gir henne andre talerettigheter enn foreldre med hensyn til å italesette og forvalte de barnevernrelaterte diskurser på riktig måte (Foucault 1999a). Læremesterposisjonen fremtrer i denne sammenheng som en autoritetsstrategi for å synliggjøre hvem som kan føre samtalen om dette tema og hva som er

sentralt. Mor godtar imidlertid ikke et slikt kompetanshierarki, og gir autorative tyngde til sitt eget ståsted i kraft av sin erfarings- og ekspertkompetanse på sitt eget barn. Mor trer inn i en aktiv motstrategi ovenfor barnevernarbeiderens autoritetsposisjon ved å posisjonere seg selv som autorativ kunnskapsaktør. Hun synliggjør at hun har slik diskursiv handlingskunnskap som barnevernarbeideren italesetter og i tillegg at hun har en erfaringskunnskap som går foran barnevernarbeiderens teoretiske kunnskaper.

I saker med grunnleggende uenighet omkring meldingens bekymring kan barnevernarbeiderne ta i bruk ulike diskursive strategier for å få foreldre i tale omkring bekymringsspørsmålet, og foreldrene kan formidle sin motstand på ulike måter. **Tekstutdrag 37** (a og b) viser hvordan den autorative diskurs også kan produsere tvangsmessig innordning. Utredningssamtalen i dette tekstutdraget dreier seg om hvorvidt mor som har ettermiddags- og kveldsarbeid, greier å ivareta omsorgen for sine to barn på 7 og 9 år på en god nok måte. Bakgrunnen for samtalen er at det er meldt bekymring til barnevernet fordi barna er overlatt til seg selv i flere timer utover kvelden. Mor har erkjent at hun ikke har vært nok oppmerksom på barnas behov for trygghet og har ordnet opp slik at barna nå føler seg trygge når de er hjemme. De kan få tak i henne på telefon og hun kan komme hjem med en gang fordi arbeidsplassen er bare noen minutter hjemmefra. Barnevernarbeideren er imidlertid ikke overbevist om at mors måte å ordne situasjonen på er tilstrekkelig. Hun er usikker på om mor kan skape trygge forhold for barna så lenge de må være alene i flere timer. Etter en samtalesekvens omkring mors bo- og familiesituasjon kommer derfor barnevernarbeideren tilbake til barnas situasjon. Tekstutdrag 37a tar utgangspunkt i barnevernarbeiderens innledende bestemmelse av barnas situasjon. Her posisjonerer hun seg først i en personlig ”jeg” posisjon hvor hun synes å formidle en form for usikkerhet omkring situasjonen, før hun korrigerer seg og trer inn i en tydelig faglig autoritetsposisjon gjennom å italesette en diskurs om barns forskjellighet (linje 1). Hun posisjonerer seg deretter som enig med mor i det at måten ting tilrettelegges på vil ha betydning (denne ytringen viser tilbake til mors tidligere fortelling om hvordan hun har tilrettelagt en trygg hjemmesituasjon for barna)(linje 2-3). Deretter rettes oppmerksomheten mot bekymringens fokus, nemlig at barna er alene hjemme (linje 4). Når barnevernarbeideren avslutningsvis er i ferd med å konkludere omkring spørsmålet om barns opplevelse av å være alene, kan dette tolkes som at hun trer inn i en vurderingsposisjon hvor hun indirekte ytrer tvil omkring mors fremstilling (linje 5). Mor kan synes å oppfatte barnevernarbeiderens utsagn som en slik kritisk tvil: hun avbryter barnevernarbeideren og repositionerer døtrene sine som uredde (linje 6). Dermed stabiliserer mor diskursen om barns angst for å være alene og barns

forskjellighet ved å bestemme hva som kjennetegner hennes barn.

Tekstutdrag 37a.

- B: 1. eh (.) jeg er litt sånn (.) altså barn er veldig forskjellig (.)
2. og sånn som du sier ikke sant (.)
3. det kommer an på om man legger til rette for det i forhold til det (.)
4. eh og noen er mer bekvem med å være alene enn andre(.)
5. så det er umulig å //si//
M: 6. //de har// aldri vært redd og sånn
B: 7. nei
M: 8. (.) så det (.) de har sikkert vært (.) våknet og så har det blitt litt lenge (.) vet
9. ikke hvor lenge jeg da men for dem har det sikkert virket mye lengre enn det
10. har vært og (.) og at de da har liksom (.) har blitt redd da av en eller annen(.)
B: 11 hm (.) ja
M: 12 for de har aldri vært redde eller noe sånt før da (.) så (.)
B: 13. nei

Barnevernsarbeideren formidler at hun lytter til mor (linje 7), men går ikke videre på temaet. Etter en liten pause som mor kan oppfatte som et krav om nærmere redegjørelse for sitt utsagn, trer mor inn i en begrunnelsesposisjon hvor hun forsøker å forklare barnas opplevelse av den aktuelle situasjonen som en engangsopplevelse (linje 8-10). Mor italesetter da en annen diskurs om barn, nemlig en diskurs om barns tidsopplevelse. Barna var ikke alene så lenge, men det ble opplevd slik. Samtidig gir hun uttrykk for at hun ikke vet hva som konkret gjorde de redde den aktuelle kvelden, og som utløste melding til barnevernet. Barnevernarbeideren viser at hun følger med i mors refleksjoner (linje 11), men hun trer fortsatt ikke aktivt inn i samtalen. Mor gjentar så posisjoneringen av barna som hittil uredde (linje 11). Denne gjentakende posisjoneringen av barna viser til en italesettelse av en ekspertkompetanse på egne barn koplet sammen med diskursiv kunnskap om barn.

De meningsbilder mor skaper – og som kan fungere som en strategi for å dempe den bekymring som barnevernarbeideren indirekte har formidlet – blir mer utdypende tematisert i den videre samtalen (ikke med her). Mor gir en utdypende fremstilling av barnas positive synspunkter på den ordningen de nå har laget med at de kan kontakte henne når de ønsker. Barnevernarbeideren går inn i mors bekymringsreducerende ytringer ved å be om utdypning rundt hendelser og situasjoner som omtales, samtidig som hun også viderefører sin opplysningsinnhentende oppgave ved å spørre mor om hennes tidligere livssituasjon. Barnevernarbeideren uttrykker gradvis en tydeligere tvil med hensyn til om situasjonen for barna er god nok.

I tekstutdrag 37b utfordrer hun eksplisitt mors bekymringsreducerende strategi. Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren indirekte posisjonerer barna som potensielt redde (linje 1-2). Det vil si at hun indirekte italesetter en omsorgsdiskurs hvor det å gi barn trygghet er en viktig oppgave. Hun posisjonerer samtidig indirekte mor som en potensielt ikke god nok mor. Mor som gjennom samtalen med barnevernarbeideren har formidlet seg selv som en ansvarlig og god mor, kan vanskelig være uenig i barnevernarbeiderens ytring og trer nå inn i en posisjon hvor hun slutter seg til hennes ståsted (line 3). Den diskursive posisjonen av barna har en emosjonell kraft ved at den implisitte omsorgsdiskurs både appellerer til ønsket om å være en god mor i tråd med kulturelt akseptable normer og samtidig degraderer henne som mor ved at det kan reises spørsmål om hun har mestret å trygge barna. Det ligger dermed en potensiell bebreidelse i italesettelsen av omsorgsdiskursen. Mors tilsluttende svar med gråtkvalt stemme gir antydninger om at hun trer inn i en posisjon hun ikke kjenner seg igjen i, det vil si en posisjon som potensielt dårlig mor.

Tekstutdrag 37b.

- B: 1. hm (.) og det er ikke noe godt at barna (.) altså at døtrene dine skal være
2. redde heller
M: 3. nei (på gråten)
B: 4. (.) og nå sier de jo at de har det bra og
5. da håper vi at at de er ærlige når de sier det (.)
6. men de har jo da (.) spørsmålet er om de er det da (.) om de syns det er trygt
7. (.) de er små
M: 8. ja (på gråten)
B: 9. (.) men hvordan blir det på dagene da når du må jobbe sent?

Barnevernarbeideren italesetter nå en diskurs om barns behov og barns ytringer ved å tre inn i en faglig autorativ posisjon hvor hun uttrykker skepsis til barnas situasjon i lys av deres egne uttalelser (linje 4-6). Her posisjonerer hun først barna i tråd med mors forståelse av situasjonen (linje 4), dernest italesetter hun et fellesskap med mor om å søke sannheten omkring barnas opplevelse (linje 5), for til sist å uttrykke tvil om barnas ytringer – om de har vært ærlige i sine svar til mor (linje 6). Når barnas ytringer - slik mor har fortalt og oppfattet deres opplevelse - blir degradert, skjer det også en degradering av mors vurdering av barnas situasjon. Den avsluttende henvisningen til barnas alder (linje 7) kan forstås som en faglig autorativ begrunnelse for å opptre tvilende til barnas ytringer, men også som en mer strategisk allianseskapende ytring ovenfor mor. Mor tilslutter seg også her barnevernarbeiderens

ytringer på en passiv og gråtkvalt måte (linje 8). Barnevernarbeideren lukker nå samtalen ved å initiere et nytt tema (linje 9). Dette skifte i tema i form av å introdusere et mindre følsomt tema kan uttrykke et vern om mors ansikt fra barnevernarbeiderens side (Goffman 2004a).

Tekstutdraget viser hvordan barnevernarbeidernes italssettelse av autorative diskurser produserer moralsk-emosjonelle storylines når mors omsorgsarbeid ovenfor barna omdefineres og hun fratras talerrettigheter som samtalepartner i forhold til barnevernarbeideren. Mor tildeles posisjonen som potensielt dårlig mor og tvinges inn i denne devaluerte foreldreposisjon gjennom barnevernarbeiderens retoriske grep. Når mor - som først italesatte både erfaringsbaserte og barnevernrelevante diskurser – synes å oppgi sin posisjon som god og mestrende mor, kan dette være uttrykk for en måte å trekke seg fra videre deltakelse i en samtale hvor hun ikke gis noen anerkjennende foreldrekompentanse (Hodges 1998).

Tekstutdrag 36 og 37 viser hvordan den diskursive bestemmelse av bekymringstemaet kan fremtre som en ”kamp” om den autorative diskurs og hvilken kompetanse som skal gis autoritet. Tekstutdragene viser på ene siden en pågående kompetansekamp hvor begge aktørene italesetter barnevernrelaterte diskurser, men hvor både barnevernarbeiderne og foreldrene på andre siden drar veksler på ulike diskursive ressurser og tar i bruk ulike diskursive strategier. Resultatet er at i den ene samtalen (tekstutdrag 36) så har mor diskursive ressurser til å opprettholde en form for jevnbyrdig posisjon som samtalepartner vis a vis barnevernarbeideren. Dermed endres heller ikke hennes selvposisjonering som god mor. I tekstutdrag 37 synliggjør mor i starten av samtalen at hun har diskursive ressurser til å tre inn i en argumenterende posisjon ovenfor barnevernarbeideren. Når barnevernarbeideren så italesetter en normativ diskurs som fungerer som en emosjonell overtalelsesstrategi, skapes en mer subtil posisjonstvang hvor mors diskursive ressurser ikke fungerer og oppgir å ”kjempe” for sitt ståsted.

8.2.3. Den avviste bekymringsdiskurs.

Så langt har samtalen som er analysert hatt et felles interaksjonelt tema: både foreldrene og barnevernarbeiderne har etablert en samtale om det samme tema, selv om utgangspunktet for samtalen har variert med hensyn til hvem som har initiert det aktuelle bekymringstemaet. Fellestrekket har vært at barnevernarbeiderne har ønsket å samtale om bekymringen. Utredningssamtalene inneholder imidlertid også samtaleepisoder om bekymringer som

foreldrene og ikke barnevernarbeiderne ønsker å gå inn i. Dette kapitlet analyserer en slik samtaleepisode med formål å se nærmere på hvordan barnevernarbeiderne og foreldrene håndterer en slik samtalesituasjon. **Tekstutdrag 38** (a -c) er fra en sak hvor meldingen til barnevernet omhandler mistanke om at mor har et rusproblem. Samtalen starter ut med et spørsmål til mor om hvordan hun har det. Mor italesetter da en bekymringsdiskurs omkring det at hun selv og de to døtrene på 7 og 12 er utsatt for sladder og dels mobbing. Hun forteller at lærerne ved skolen vet at familien har kontakt med barnevernet og at de er utspørrende overfor den yngste datteren om situasjonen hjemme. Tekstutdraget starter i det barnevernsarbeideren spør om mor har snakket med skolen om det døtrene forteller (linje 1).

Samtaleutdrag 38a.

- B: 1. ja (.) har du snakket med skolen om det (.) sagt i fra?
M: 2. nei da blir det bare enda mer styr og det (.)
B: 3. hm
M: 4. nå er jeg så lei at det
B: 5. hm
M: 6. ja
B: 7. ja (.) vi har tenkt å snakke om rusproblemene med deg

Mor har ikke tatt problemet opp med skolen (linje 2), og rettfærdiggjør sin taushet overfor skolen med at hun tror det vil skape flere problemer. Barnevernsarbeideren gir ingen videre kommentar til mors begrunnelse, men viser at hun hører hva mor sier (linje 3). Mor posisjonerer seg nå som oppgitt (linje 4), en posisjonering som kan vise til både situasjonen på skolen og det at barnevernet er kommet inn i livet hennes. Barnevernsarbeideren markerer igjen at hun lytter til mor, men går ikke inn i noen nærmere avklaring av mors selvposisjonering (linje 5). Mor understreker så sitt ståsted med et ”ja” (linje 6). Barnevernsarbeiderens ”ja” (linje 7) kan oppfattes som en bekreftelse på at hun har hørt det mor sier, men det kan også understreke overgangen til et nytt tema: det både lukker det tema de har snakket om og det åpner et nytt. Fokus rettes nå mot det tema barnevernet ønsker å snakke med mor om; mors rusproblemer (linje7).

Når barnevernsarbeideren spør hvordan mor har det, fortolker mor det som en invitasjon til å si noe om sin situasjon. For barnevernsarbeideren kan imidlertid spørsmålet ha hatt mer preg av å være en rituell innledning til en samtale. En slik tolkning underbygges av barnevernsarbeiderens distanse til mors fortelling. Hun gir ingen støtte til mors perspektiv. I stedet omformer hun mors kritiske fokus overfor skolen til et spørsmål omkring mors håndtering av situasjonen. Omformingen kan formidle en underliggende normativ forventning

til mor om å gjøre noe med situasjonen. Som sådan kan mor oppleve barnevernarbeiderens spørsmål som en ansiktstruende ytring (Goffman 2004a). Spørsmålet krever et svar og mors nei kan kreve en begrunnelse. Mor trer inn i en rettferdiggjørende posisjon hvor hun posisjonerer skolens antatte reaksjon som grunn til å ikke handle. Ved å rettferdiggjøre sin ikke-handling opprettholder hun kritikken mot skolen samtidig som hun redder sitt eget ansikt.

Mor synes ikke å godta barnevernarbeidernes avvising av temaet: senere i samtalen kommer hun tilbake til bekymringen for døtrenes opplevelse av skolens håndtering av kunnskap om familiens kontakt med barnevernet. Tekstutdrag 38b starter med at barnevernsarbeideren som har lyttet til mors utdypende fortelling om lærernes utspørring av barna hennes, nå italesetter en diskurs om trivsel på skolen (linje 1). Mor bekrefter at døtrene ikke trives (linje 2). Samtalen stopper nå opp (linje 3). Når barnevernarbeideren ikke følges opp sitt tema kan det ha sammenheng med en forventning om at mor ville utdype sitt ståsted. Når barnevernarbeideren etter en lang pause tar ordet går hun ikke videre på sitt forrige spørsmål, men italesetter en diskurs om å snakke med barn om flytting (linje 4).

Tekstutdrag 38b

- B: 1. de trives ikke på skolen?
M: 2. nei
3. (.....)
B: 4. du har snakket med dem om at dere skal flytte?
M: 5. ja (.) jeg snakket med dem i går (.) for hun eldste kom selv og sa
6. at hun fikk ikke fred (.) ”for jeg har sagt at jeg har det bra” sa hun
B: 7. ja
M: 8. for hun () og hun har ikke lyst til å være der
B: 9. hm (.) det er jo trist at det er blitt sånn (.) at hun mistrives
M: 10. ja (.) helt merkelig at det (.) av lærerne syns jeg

Mor bekrefter at hun har snakket med døtrene om temaet (linje 5), for deretter å reetablere sitt hovedtema rundt barna. Hun posisjonerer nå barna som plaget på grunn av skolens utspørring av dem (linje 4-5). Barnevernarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til mor (linje 7), men går ellers ikke inn i mors fortelling om barna og skolen. Mor trer nå inn i en begrunnelsesposisjon som hun avslutter med å posisjonere den eldste datteren som ikke interessert i å være på skolen (linje 8). Barnevernarbeideren trer nå inn i en kommenterende posisjon (linje 9) hvor hun på ene siden kan oppfattes å posisjonere seg på linje med mor ved å gi uttrykk for at situasjonen med mistrivsel er trist. Samtidig indikerer posisjoneringen en avstand til mors forståelse av bekymringstemaet som sådan; nemlig skolen medvirkning til barnas mistrivsel.

Denne avvisning innebærer samtidig en devaluerende bestemmelse av mors vurdering av den aktuelle motsetningen mellom mor og skolen. Mor bekrefter barnevernarbeiderens ytring før hun går over til en utdypende fortelling om konkrete episoder (linje 10).

I den videre samtalen forteller mor fra barnas skolehverdag om hendelser som hun mener ligger til grunn for barnas manglende trivsel. Barnevernarbeideren lytter til mor og spør noen utdypende spørsmål (ikke med her). Så initierer barnevernarbeideren lukking av temaet ved å italesette en diskurs om samarbeidet mellom skole og hjem. Her posisjonerer hun seg som en aktør som vil følge opp mors sak i sin kontakt med skolen og hva vil formidle (linje 1-2).

Tekstutdrag 38c.

- B: 1. nei (.) det får vi snakke om (.) at hvis hun er bekymra så får hun ta direkte
2. kontakt med deg først
M: 3. ja men jeg har ikke fått noe som helst *pekepinn* på noe jeg
B: 4. nei (.) ja det er noe //med//
M: 5. //ja (.) nå er det liksom her også det med skolen
B: 6. hm
M: 7. meldingen har ødelagt mye
B: 8. hm

Mor posisjonerer seg nå i forhold til denne diskursen og påpeker at hun ikke har fått noe informasjon om mulige bekymringer fra skolens side (linje 3). Barnevernarbeideren formidler at hun lytter og initierer en ytring som hun ikke får gjort ferdig (linje 4). Mor avbryter og uttrykker sin frustrasjon over skolen (linje 5). Ytringen kan indikere at mor har hatt problemer med skolen også der familien bodde tidligere. Barnevernarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til mor, men går ikke inn i temaet (linje 6). Mor kommenterer så at meldingen har ødelagt mye (linje 7). Den videre samtalen (ikke med her) preges av at mor initierer en rekke tema som barnevernarbeideren lytter til og kort kommenterer uten å bidra til å etablere mors tema som samtaletema. På slutten av denne samtalesekvensen lukker barnevernarbeideren samtalen ved å rette oppmerksomheten mot avtale om hjemmebesøk.

Tekstutdraget viser en samtale hvor mor initierer en rekke tema, men hvor barnevernet ikke går inn i mors bekymringstema. Dette kan på ene siden forstås som uttrykk for ønske om kontroll med utredningssamtalen og hvilke tema som skal prioriteres. På andre siden kan den implisitte avvisningen av mors bekymringstema forstås som uttrykk for at barnevernarbeideren i utgangspunktet ikke anerkjenner mors fremstilling eller forståelse av barnas mistrivsel på skolen. En støtte til mors fremstilling kan også innebære en mulig støtte

til hennes kritikk av skolen. Barnevernet kan ønske å unndra seg en slik posisjonering av skolen, og retter i stedet oppmerksomheten mot foreldrerollen. Når det gjelder barnas opplevelse av situasjonen uttrykkes en uforpliktende støtte til en vanskelig situasjon. Bekymringen dempes ved å definere trivselproblemet som barnets opplevelse. I tillegg forskyves bekymringsfokuset i retning av samarbeidsrelasjonen mellom mor og skolen. Det vil si at mors italesettelse av en bekymringsdiskurs dels usynliggjøres og dels bestemmes som å tilhøre en annen institusjonell relasjon.

8.2.4. Den diskursive makt.

Analysen i dette delkapitlet viser hvordan utredningssamtalen utfolder seg og tar form som virkelighetskonstituerende prosesser via de bekymringsdiskurser som italesettes og bekymringsfortellinger som skapes. De spørsmål som stilles, de svar som gis, de fortellinger som tar form og de normer og verdier som kommer til uttrykk i samtalen mellom foreldrene og barnevernarbeiderne fungerer som bidrag til å posisjonere og konstituere foreldrene i lys av binære posisjoner som gode-dårlige, mestrende og ikke-mestrende foreldre, og barnas omsorgssituasjon i lys av binære posisjoner som trygg-utrygg, god-dårlig etc.(van Langenhove & Harré 1999, Butler 1993). Analysen er fokusert på italesettelse og håndtering av bekymringsdiskursene og hvordan den interaksjonelle makt som ligger i barnevernets bekymringsdiskurser kommer til uttrykk og blir imøtegått. Analysen viser i denne sammenheng hvordan de mange og flytende språklige betydningene gjøres til gjenstand for forhandlinger eller kamper om betydningsbestemmelse relatert til de binære posisjonene (Börjesson 2003). De ulike bekymringsproduserende samtalen gjenfinnes på ene siden som episodiske trekk ved de fleste undersøkelsessakene. Det vil si at de fleste utredningssamtalene har en skiftende form fra alliansepregede til uenighetspregede samtaleepisoder. På andre siden har den enkelte undersøkelse et dominant trekk i retning av å fremstå som en allianseproduserende samtale eller som en mer uenighetsproduserende samtale. Slik sett antyder utredningssamtalene hvordan den enkelte saken fremstår i entydige eller tvetydige retninger når det gjelder å forstå foreldrene og barna i retning av avvik eller normalitet. Analysen viser på ene siden hvordan barnevernarbeiderne italesetter autoritative diskurser om barn og barneomsorg, og hvordan italesettelsen skaper og gjenskaper en faglig autorativ posisjon ved at foreldrene gir anerkjennelse til autoritetsposisjonen og de diskurser som italesettes. På andre siden viser analysen også hvordan foreldrene utøver motstand gjennom reposisjoneringer og diskursive kamper om hvilke diskurser som skal gis autorativ tyngde (Foucault 1999b). Måten foreldrene kommer i kontakt med barnevernet på synes å ha en

grunnleggende betydning for hvilken anerkjennelse som gis til barnevernets italesettende autoritetsposisjon. Der foreldre selv søker hjelp er anerkjennelsen mest entydig, mens der foreldrene er grunnleggende uenig i bekymringsperspektivet er også den diskursive anerkjennelse minst. På andre siden viser analysen at de bekymringsdiskursene som barnevernarbeiderne italesetter ikke eksklusivt befinner seg innen barnevernets domene. De barnevernrelevante diskursene kan gjenfinnes som del av en allmenn populærvitenskapelig foreldrekompetanse slik denne kommer til uttrykk i de erfaringer og praksiser som foreldrene formidler. Det vil si at når foreldrene formidler seg via det som kan betegnes som deres ekspertkompetanse på egne barn, så koples deres personlige og private livserfaring og den felles kulturelle og sosiale verden sammen. Denne erfarings- og ekspertkompetanse på eget liv og egne barn inkluderer også foreldrenes varierende tilgang til vitenskapelig forankret kunnskap om barn og barns verden.

Analysen viser hvordan allment aksepterte og allment tilgjengelige diskurser om barn, barns utvikling, barns behov etc. italesettes av foreldrene i utredningssamtalene. Foreldrenes muligheter til å forvalte disse diskursene som del av sin kompetanse er imidlertid ikke like enkel innen barnevernet som institusjonell kontekst. Barnevernarbeiderens utdanning og institusjonelle posisjon gir henne en makt over og kontroll med disse diskursene som foreldrene må forholde seg til. Det vil si at barnevernarbeiderne kan både gi og frata foreldrene diskursive talerettigheter med hensyn til å italesette allment kjente diskurser. Når barnevernarbeiderne og foreldrene italesetter tema innen samme diskursive felt har barnevernarbeidernes ytringer en autorativ tyngde som foreldrenes ytringer ikke har. Samtidig representerer foreldrenes italesettelse av de barnevernrelevante diskursene en tilleggskunnskap som barnevernarbeiderne ikke har, nemlig en individ- og lokalbasert erfaringskunnskap som gjør at foreldrene også kan fremme sine diskurser med en autorativ tyngde. Analysen i dette kapitlet viser da også at foreldrene italesetter diskurser og øver motstand mot barnevernarbeidernes diskurser med utgangspunkt i sin foreldrekompetanse som autoritet når det gjelder deres barn. Dette betyr at dere foreldrene og barnevernarbeiderne er uenige så produserer de mangetydige og konkurrerende fortellinger. På ene siden fremstår utredningssamtalene preget av et mangfold av både felles og motsetningsfylte diskurser og fortellinger om barn og foreldre med pågående destabiliserende og stabiliserende betydningprosesser. På andre siden innebærer den posisjonelle asymmetri at arbeidet med å etablere institusjonelle bilder - det vil si stabilisere og entydiggjøre bildene med formål å avklare hjelpebehov – preges av at foreldrene har vanskelig for å få diskutert sine alternative

betydningsbestemmelser. Foreldrenes ytringer fremstår dermed med svak virkelighetskonstituerende kraft rundt barnevernrelevante tema som tas opp og som barnevernarbeiderne og foreldrene har forskjellig syn på. Det å se barnets verden på ulike måter og se ulike trekk ved barnets situasjon blir dermed lett et problem i stedet for en mulig styrke.

8.3. Tilbakemeldingen som italesettelse av autoritative diskurser.

Barneverntjenesten kan vurdere det som nødvendig å innhente informasjon fra andre enn foreldrene for å kunne utrede bekymringsspørsmålet på en tilstrekkelig grundig måte. Disse andre informantene kan være barna det er uttrykt bekymring for, andre medlemmer av barnas familie som den forelderen de ikke bor sammen med, og det kan være institusjonelle aktører som kjenner barnet og familien. Skolen representerer den hyppigst brukte institusjonelle informanten der barna er i skolealder. Barnevernsarbeiderne ønsket å innhente informasjon fra skolen i alle sakene, men foreldrenes motstand i fire av sakene gjør at skolen ikke kontaktes. Helsestasjonen og barnehagen er også informanter i noen av sakene. Når det gjelder familien er barna og den forelderen barna ikke bor sammen med også viktige informanter i flere saker. Skolens uttalelser er i hovedsak skriftlig. Det er en vanlig praksis at barnevernarbeideren leser opp eller formidler muntlig til foreldrene hva som står i skriftlige uttalelser. I to saker gir barnevernarbeiderne en kopi av uttalelsen fra skolen til foreldrene. Når foreldrene får muntlige formidlinger fra uttalelsene vet de ikke hva som utelates eller hvilke fortolkninger barnevernarbeideren gjør av de skriftlige formuleringene. Når det gjelder informasjonen barnevernarbeiderne har fått via samtaler med barna og den forelderen som barna ikke bor fast sammen med, blir dette alltid formidlet muntlig.

Det uttrykte formål med innhenting av informasjon fra andre enn foreldrene barna bor sammen med er av kunnskapsutdypende art. Opplysningene forutsettes å bidra til å underbygge eller avkrefte, avgrense eller utvide meldingens bekymringstema. Informasjonen fra disse informantene danner en form for informasjonsreservoar som barnevernet rår over og som foreldrene gis tilgang til via barnevernarbeideren. Denne ulikevekten i informasjonskunnskap om familien gir barnevernarbeiderne en maktposisjon i møtet med foreldrene.

Når barnevernarbeideren gir foreldrene informasjon om hva andre informanter har fortalt,

betegnes dette fra barnevernets side som tilbakemelding. Slik tilbakemelding til foreldrene kan skje flere ganger i utredningsprosessen, avhengig av hvor mange andre informanter barnevernet kontakter og når i prosessen de innhenter/mottar informasjon. I mange av undersøkelsessakene kommer imidlertid tilbakemeldingen til foreldrene som ledd i den avsluttende delen av undersøkelsen.

Oppmerksomheten rettes i dette delkapitlet mot tilbakemeldingssamtaler hvor skolens vurdering av barnet og eventuelt samarbeidet med foreldrene formidles til foreldrene, samt tilbakemeldinger fra barnevernets samtaler med barna. Tilbakemeldingen viser hvordan innhenting av informasjon fra andre kan ha formål utover det å bidra til utdypende kunnskap om bekymringstemaet. For eksempel kan foreldrene også få utdypende og/eller ny kunnskap om barna, barnas opplevelse av sin verden og andres vurdering av barna. Informasjonen kan også brukes til å få ytterligere opplysninger fra foreldrene. I tillegg kan informasjonen fra andre også brukes til å stille spørsmål ved de opplysninger og vurderinger som foreldrene har kommet med, det vil si at informasjonen fra andre har et kontrollerende formål (Fauske, Riese & Rugset 1998:104). Informasjonen kan altså brukes til både å avgrense og å utvide fortolkningsmangfoldet rundt bekymringstemaet.

Tilbakemeldingens form og funksjon kan variere avhengig av om barnevernarbeiderne og foreldrene er samstemte i synet på barnas og/eller familiens situasjon. Formålet med analysen i dette delkapitlet er å tydeliggjøre hvilken funksjon tilbakemeldingen fra skolen og barnet har som bekymringsutdypende strategi. Det vil si at oppmerksomheten rettes mot å tydeliggjøre tilbakemeldingens underliggende funksjon i prosessen med å produsere undersøkelsesbilder av barn og/eller foreldre. Først analyseres et samtaleutdrag fra en undersøkelse hvor foreldrene ønsker hjelp fra barnevernet, og deretter analyseres samtaleutdrag fra to undersøkelser hvor foreldrene ikke ønsker videre kontakt med barnevernet.

Tekstutdrag 39 (a og b) er fra en undersøkelsessak hvor barnevernet fikk melding fra en offentlig instans samtidig som mor – som kom flyttende fra en annen by - selv tok kontakt. Meldingen gav uttrykk for bekymring for mors omsorgskompetanse. Mor som er alene med omsorgen for sine to barn formidlet imidlertid ønske om hjelp, særlig i forhold til den eldste datteren Mona som har det vanskelig på skolen. Med utgangspunkt i meldingens bekymringsfokus og mors samtykke har barneverntjenesten henvendt seg til barnas tidligere skole og bedt om en uttalelse. Tekstutdraget er fra samtalen hvor barneverntjenesten gir

tilbakemelding til mor om skolens beskrivelse og vurdering. Et av de tema skolen tar opp er at datteren synes å mangle venner. Etter å ha lest opp hva skolen skriver spør barnevernarbeideren mors syn på situasjonen ved den nye skolen. Mor forteller at datteren har problemer med forholdet til jevnaldrende også på den nye skolen og at det har oppstått en konfliktsituasjon som hun ønsker mer informasjon om. Tekstutdraget starter i det mor trer inn i en begrunnelsesposisjon for sitt ønske om mer informasjon (linje 1-2). Mors antydning om datterens rolle i konflikten medfører positive kommentarer fra barnevernarbeideren som trer inn i en evaluerende posisjon ovenfor mor (linje 3-4). Her italesetter hun en oppdragelsesdiskurs ved å bestemme mors undersøkende praksis rundt konflikten som ”bra” Mor avbryter barnevernarbeideren og trer på nytt inn i en begrunnelsesposisjon for sin strategi hvor hun mer eksplisitt posisjonerer datteren som konfliktskaper (linje 5-8). Mor italesetter her en foreldreeksperter-diskurs: posisjoneringen av datteren er basert på de erfaringene hun har gjort. Barnevernarbeideren slutter seg kort til mors posisjoneringer (linje 9), og mor trer inn i en forklarende posisjon omkring datteren (linje 10-11). Barnevernarbeideren ber mor om en utdypning av hva som kan utløse konfliktsituasjoner (linje 12), og mor gjentar sin posisjonering av datteren (linje 13-14).

Tekstutdrag 39a.

- M: 1. for da syns jeg det er litt greit å høre den andre versjonen også (.) for jeg vet
2. at hun Mona ikke er noe englebarn (ler)
- B: 3. jeg syns det er bra det du gjør der (.) altså (.) det å (.) gå i mot henne skulle jeg
4. til å si (.) //eller
- M: 5. //ja for // at det er jo ikke sånn vet du (.) for jeg kjenner henne nå jeg
6. vet hvordan det er (.) for at (småler) jeg vet nå hvordan hun er (.) vet at hun
7. kan være stygg i munnen (.) og det har nå noen konsekvenser det og (ler)
- B: 8. ja
- M: 9. hun tar det så mye verre enn hva (.) liksom (.) ting som egentlig er bare en
10. sånn liten konflikt som egentlig (.) skjer mellom venner
- B: 11. hm (.) kan du gi noe eksempel på det? hva er det som utløser det?
- M: 12. at noen sier noe skjevt for eksempel eller grunnen kan være at Mona har sagt
13. noe skjevt (.) Mona tar det så mye mer (.) ja (.) alvorlig
- B: 14. hm

Tekstutdraget viser hvordan tilbakemeldingen fungerer som utgangspunkt for spørsmål fra barnevernarbeideren og utdypende svar fra mor. Mor italesetter her en problem- og forklaringsdiskurs vedrørende datteren som barnevernarbeideren lar mor ha kontrollen med. Det vil si at hun går ikke inn på mors bestemmelse ut over å gi anerkjennelse til mor for hennes måte å håndtere den aktuelle situasjonen på og stille noen spørsmål.

Barnevernarbeideren styrer likevel samtalen i form av å bestemme når et tema er ferdig

diskutert og neste tema skal tas opp. Etter at mor har fortalt om en tidligere episode for å anskueliggjøre datterens reaksjon på kommentarer fra andre barn (ikke med her), tematiserer barnevernarbeideren neste punkt i skolens uttalelse. Dette dreier seg om fravær og barnevernarbeideren påpeker at datteren synes å ha hatt et høyt fravær. Mor trer da inn i en begrunnelsesposisjon hvor datterens vanskelige skolesituasjon blir belyst ut fra et noe annet perspektiv enn tidligere. Mor italesetter nå en diskurs om mobbing og skolevegring (linje 1-3). Mor posisjonerer barnevernarbeideren i en tvungen tilsluttende posisjon til sitt ståsted ("ikke sant"), og barnevernarbeideren formidler en passiv tilslutning (linje 4).

Tekstutdrag 39b.

- M: 1. egentlig er det mye (.) men det er mye på grunn av den skolesituasjonen (.) at
2. det har vært mobbing og hun har vegret seg og vært *såå* dårlig(.)
3. det er jo for å slippe å gå på skolen ikke sant?
B: 4. hm
M: 5. ja (.) for at det er så vondt når hun står og gråter i gangen: "jeg vil ikke"
B: 6. har du tatt opp det med skolen?
M: 7. ja det har vi (.) vi har hatt møter(.) det har vært møter med foreldre og det har
8. vært møte med lærere (.) en vond situasjon altså
B: 9. ja (.) en vond situasjon både for henne og deg som mor tenker jeg (.)
10. det er kanskje verst for henne (.) det er hun som kjenner på det
M: 11. hun har begynt å mase igjen nå om at "kan jeg ikke få slippe å dra på skolen
12. "vær så snill å få slippe"
B: 13. tror du at det begynner å bli likedan her?
M: 14. (sukker) nei (.) altså (.) for at (.) jeg vet ikke altså (.) det er det jeg forsøker å
15. finne ut av
B: 16. hm (.) det er nå bra at hun har det tilbudet til psykolog nå da

Mor trer så inn i en ny begrunnelsesposisjon for det store fraværet hvor det kommer frem at hun har hatt vanskelig for å avvise datterens bønn om å slippe å gå på skolen (linje 5). Barnevernarbeideren trer inn i en opplysningsinnhentende posisjon og spør om mor har tatt opp saken med skolen (linje 6), noe mor bekrefter at hun har gjort før hun bestemmer situasjonen som "vond" (linje 7-8). Barnevernarbeideren tilslutter seg mors ståsted gjennom å tre inn i en evaluerende posisjon hvor hun først posisjonerer både mor og datter til å være i en vanskelig situasjon (linje 9). Derneft bestemmer hun datterens situasjon som vanskeligst (linje 10). Den evaluerende posisjoneringen formidler en viss usikkerhet eller åpenhet ("kanskje") med hensyn til om det er datteren som har det mest vondt. Denne betingede posisjoneringen fra barnevernarbeiderens side kan uttrykke en form for ivaretagelse av eget ansikt som hjelper ovenfor mor, samtidig som det også kan være hensynet til mors ansikt som ligger til grunn for den forsiktige ytring. Barnevernarbeideren overlater til mor å bestemme om det er vanskeligst for henne eller datteren. Mor trer så inn i en opplysningsformidlende posisjon ovenfor barnevernet hvor hun posisjonerer datteren som i ferd med å gjenta sin tidligere strategi (linje

11). Det vil si at mor både underbygger og forsterker barnevernarbeiderens tidligere bestemmelse av datterens og sin egen situasjon som vanskelig. Barnevernarbeideren viderefører temaet ved å posisjonere mor i en svarposisjon med hensyn til om dette er å forstå som at det tidligere problemet nå gjentar seg (linje 12). Mor trer inn i den vurderingsposisjonen hun er tildelt og gir først (noe oppgitt) uttrykk for at hun er usikker, for deretter å posisjonere seg som en mor som er aktivt involvert i å finne ut av situasjonen som er oppstått (linje 13-14). Barnevernarbeideren har her medvirket i mors fortelling ved å komme med spørsmål og gi støttende kommentarer, men har ikke tatt opp noen av de tema mor har introdusert som utdypende samtaletema. Denne ikke-involverende posisjonering videreføres her ved å posisjonere datteren som heldig som får hjelp fra psykologisk ekspertise (linje 15).

Interaksjonen mellom barnevernarbeideren og mor trer i denne samtalen frem som en utredningssamtale hvor informasjonen fra skolen brukes til å innhente utdypende informasjon. Gjennom tilbakemeldingen tilbys mor en begrunnelsesposisjon som hun trer inn i, for deretter å omforme posisjonen til en fortellende posisjon som fungerer positivt selvskapende. Mor trer inn en autorativ posisjon og italesetter barnevernrelevante diskurser og produserer bekymrings- og mestringsbilder, mens barnevernarbeideren forholder seg relativt passiv til diskursene og det bekymringsbildet som mor produserer. Hennes fortellinger skaper et bilde av en mestrende og refleksiv mor som ser barnets mange sider og som er aktivt problemløsende orientert. Samtidig bidrar mors selvskaping og andreskaping (barnet) til et mer kompleksitets bekymringsbilde. Dette utdypende bekymringsbildet som mor produserer, overlates her til andre hjelpere. Barnevernarbeideren trer inn i lytterens posisjon og gir støttende kommentarer til mor, det vil si en barnevernfaglig passiv posisjon. Det blir dermed noe uklart hva barnevernarbeideren vil med å åpne for at mor skal/kan komme med disse opplysningene.

Tilbakemeldingssamtalene i undersøkelser der foreldrene og barnevernarbeiderne er uenig i spørsmålet om bekymringen for barna, fungerer gjerne annerledes ved at barnevernarbeiderne er mer aktive aktører. **Tekstutdrag 40** (a og b) er fra en undersøkelse hvor bekymringsmeldingen stilte spørsmål ved foreldrenes omsorg for sine tre døtre. Barnevernarbeideren og foreldrene har hatt flere samtaler hvor foreldrene har opprettholdt sin avvisning av grunnlaget for bekymringsmeldingen. Barnevernarbeideren har på sin side blitt styrket i sine vurderinger av at familien har et hjelpebehov. Tekstutdraget er hentet fra

samtalen hvor barnevernarbeideren skal formidle til foreldrene hva skolen har uttalt. Barnevernarbeideren går gjennom skolens uttalelse ved dels å lese opp, dels muntlig referere det skolen skriver. Skolen formidler en del positive vurderinger av barna og deres deltakelse og væremåte på skolen. Denne informasjonen blir gitt lite oppmerksomhet. Det er skolens formidling av problemer omkring barna og skolens formidling av avvik fra forventet foreldreatferd som er barnevernarbeiderens fokus. Skolen refererer blant annet til en episode hvor den ene datteren ikke fikk gå i bursdagsselskap til en klassevenninne fordi hun hadde kommet svært sent hjem kvelden i forveien og ikke sagt fra hvor hun var. Foreldrene utdyper den aktuelle situasjonen ved å italesette en grensesettingsdiskurs med vekt på de reglene som gjelder i familien. Tekstutdraget starter i det barnevernarbeideren svarer foreldrene ved å kople grensesettingsdiskursen med en barneperspektivdiskurs, det vil si at hun retter fokus mot datterens opplevelse av situasjonen og de grensene som foreldrene har satt (linje 1-6).

Tekstutdrag 40a.

- B: 1. ok (.) for at (.) da er spørsmålet (.) da tenker jeg (.) så kommer det med den
2. kvelden hvor hun kom hjem for sent (.) som jeg tenker at(.)
3. jeg skal ikke si at det er rett eller ikke rett
4. (.) men jeg skal si at kanskje ut fra Frida (.) hvordan hun har det
5. er det ikke sikkert at det var (.)
6. altså andre unger ville det kanskje vært riktig overfor
7. (.) men //ikke Frida//
F: 8. //det har// vi snakket veldig mye om
B: 9. ja
F: 10. det at det skal sies i fra (.) det skal spørres om det(.) og det har vi vært veldig
11. bevisst på
B: 12. ja

Barnevernarbeiderens noe stotrende start på ytringen kan forstås som at hun jobber med hvordan hun skal ta opp temaet som foreldrene har avvist (linje 1-2). Hun posisjonerer seg så som en ikke-evaluerende aktør (linje 3) før hun posisjonerer seg som en autorativ italesetter av en barneperspektivdiskurs (linje 4). Barnevernarbeideren er i ferd med å bestemme foreldrenes beslutninger som ikke-adekvate (linje 5), før hun trer inn i en begrunnelsesposisjon hvor hun tydeliggjør at beslutningen kunne vært riktig ovenfor andre barn (linje 6). Dermed har hun indirekte posisjonert datteren som annerledes og etablert en faglig legitimitet for sin uttrykte uenighet med foreldrenes beslutninger ovenfor datteren (linje 7). Hennes innledende uttrykte mål om ikke å tre inn i noen evaluerende posisjon kan i lys av hennes ytringer, leses som en kritikkdempende strategi. Det vil si at hun forsøker å dempe kritikken av foreldrenes regler og krav til lydighet samtidig som hun forsøker å synliggjøre situasjonen sett fra barnets side. Konsekvensen er imidlertid at hun kommer med en

evaluerende refleksjon som avviser foreldrenes håndtering. Far avbryter nå barnevernarbeideren ved å posisjonere seg i en begrunnelsesposisjon hvor han forsvarer sin reaksjon ved å formidle at dette har familien snakket mye om (linje 8). Barnevernarbeideren slutter seg til ytringen (linje 9), før far viderefører sin rettfærdiggjørende begrunnelse med å utdype normene og samtidig posisjonere foreldrene som bevisste på hvilke normer som skal gjelde (linje 10-11). Far reposisjonere seg altså som en aktør med legitime talerettigheter i den pågående italesettelse av oppdragelsesdiskursen. Han posisjonere seg så som en aktør som bestemmer regler og normer og konsekvenser av brudd på disse, det vil si at det er foreldrene – og ikke barnevernet – som bestemmer familiens oppdragelsespraksis. Barnevernarbeideren går ikke videre på dette temaet, men går tilbake til skolens uttalelse. I den videre lesning (ikke med her) formidles også noen mestringsituasjoner som skolen forteller om og som foreldrene gir utdypende kommentarer til. Underveis i samtalen medfører foreldrenes utdypende kommentarer også refleksjoner omkring vanskelige situasjoner hjemme. Barnevernarbeideren stopper imidlertid ikke opp hverken ved de positive tilbakemeldingene eller foreldrenes bekymringstema. Hennes fokus er bekymringstemaene i skolens uttalelse. Tekstutdrag 40b er fra en senere samtaleepisode hvor skolens uttalelse omkring manglende leksearbeid koples sammen med barnas ytringer ovenfor barnevernarbeideren. Tekstutdraget starter etter at foreldrene har fortalt at det kan være vanskelig å få den yngste datteren til å gjøre lekser og at lekkesituasjonen hjemme derfor kan være preget av mas fra foreldrene og irritasjon fra datteren. Far posisjonere deretter datteren som et barn som får mye ros også (linje 1). Barnevernarbeideren formidler at hun lytter (linje 2) og far poengterer rosen ved å posisjonere seg som en forelder som forsøker å ha fokus mot de positive tingene (linje 3). Barnevernarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til fars ytring om ros, samtidig som hun devaluerer betydningen av dette gjennom ”jo” og ”men”; hun viser dermed til at det er noe som er viktigere, og retter oppmerksomheten mot den informasjonen både foreldrene og barna har gitt tidligere om at lekkesituasjonen preges av kritikk og irritasjon. Her posisjonere hun foreldrene i en svarposisjon med hensyn til hvorfor de opptrer som de gjør: om de tror irttesetting og korrigerende hjelp (linje 4-5). Hennes avsluttende bestemmelse av irttesetting og korrigerende som det å ”bli tatt hensyn til på en negativ måte” kan fortolkes som en implisitt kritikk av foreldrenes håndtering av lekkesituasjonen. Samtidig dempes det kritiske aspektet ved at formuleringen har form som et spørsmål. Foreldrene svarer ikke på spørsmålet og etter en lengre pause (linje 6) italesetter barnevernarbeideren en diskurs om forskjellsbehandling og posisjonere på nytt foreldrene i en svarposisjon (linje 7).

Tekstutdrag 40b.

- F: 1. men hun får mye positivt og (.) *det* mener jeg
B: 2. ja
F: 3. vi prøver jo å trekke fram de positive tingene
B: 4. ja (.) jo (.) men tror dere at det kan skyldes det at(.) at hun trenger å irettesettes
5. korrigeres eh bli tatt hensyn til på en negativ måte?
F: 6. (.)
B: 7. tror du at det gjør at Thea føler at hun at det blir forskjell på dem?
F: 8. ja (.) selvfølgelig så blir det jo at hun (.) at hun kan føle det sånn (.)
9. for at hun trenger jo mye mer hjelp
B: 10. ja
F: 11. Frida og Beate trenger nesten ikke hjelp til leksene (.) sånn at
12. hvis Thea mener at det er forskjellsbehandling ved at noen må sitte og
13. hjelpe henne mye (.) det er (.) det er mulig at hun mener det (.)
14. jeg vil jo bare at hun skal prøve å få det til (.) at hun skal mestre det
B: 15. hun har mye ansvar hjemme står det her

Far trer inn i en bekreftende posisjon hvor han selvfølgeliggjør mulighetene for datterens opplevelse av forskjellsbehandling (linje 8), før han omformer barnevernarbeiderens fortolkningsperspektiv og retter fokus mot datterens behov for hjelp med leksearbeidet (linje 8-9). Barnevernarbeideren slutter seg til ytringen (linje 10), og far trer inn i en begrunnelsesposisjon hvor han posisjonerer de to andre døtrene som faglig mer selvstendige (linje 11). Deretter initierer far en posisjonering av den yngste datteren hvor han dels avviser og dels aksepterer hennes tidligere ytring om sin forståelse av situasjonen (linje 12-13), før han trer inn i en rettferdiggjørende posisjon omkring sin intensjon med leksesituasjonen, nemlig å hjelpe datteren til å greie leksene (linje 14). Far posisjonerer seg med andre ord som en god far som har barnas beste for øye; han utviser omsorg og interesse for barna ved å hjelpe dem slik at de skal greie seg på skolen. Barnevernarbeideren gir indirekte uttrykk for en avvisning av fars perspektiv på leksesituasjonen ved å initiere et nytt problemområde i skolens uttalelse uten noen form for avsluttende/innledende ytring (linje 15).

Barnevernarbeiderens bekymringsfokus underbygges her av uttalelsen fra skolen og barnas uttalelser i samtalen med barnevernarbeideren. Samtalestrategien til barnevernarbeideren er her å bruke opplysningene som er innhentet fra skolen og fra samtale med barna som en form for bevis for foreldrenes manglende ivaretagelse av hensynet til barna. Strategien kan forstås som en et forsøk på å få foreldrene til å erkjenne at barna – og særlig den yngste datteren - ikke har det godt nok.

Opplysninger innhentet fra skolen støtter ikke alltid opp under barnevernets bekymring. Skolens beskrivelser av barnet og dets situasjon kan også støtte opp under foreldrenes

selvpresentasjon og deres fortolkning av barnet. **Tekstutdrag 41** (a og b) er fra en sak hvor uttalelsen fra skolen ikke støtter opp om barnevernets bekymring. Undersøkelsen ble her iverksatt ut fra en melding om at mor – som har en datter på 10 år - har et rusproblem. Mor avviste å ha problemer i det første møtet med barnevernet. Barnevernarbeideren som var skeptisk til mors forsikringer om at hun ikke har problemer, ønsket å få en uttalelse fra skolen ut fra en begrunnelse om at skolen ville se det hvis datteren hadde problemer hjemme. Tekstutdraget er fra en utredningssamtale hvor mor mottar tilbakemeldingen på skolens uttalelse. Uttalelsen blir dels lest opp, dels formidlet muntlig fra barnevernarbeideren. Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren formidler lærerens vurdering av datteren som flink, populær og veltilpasset (linje 1-2). Skolen presenterer dermed et bilde som samsvarer med det bildet mor presenterte i meldingsmøtet hvor hun betegnet datteren som harmonisk og velfungerende.

Tekstutdrag 41a.

- B: 1. og han sier det at (.) Katja er en flink jente
2. faglig sosialt populær har venner hun fungerer veldig godt
M: 3. hm (.) de har liksom ikke merket noe på henne da?
B: 4. hun (.) neiii altså det læreren sier det er at hun eh er en veldig
5. flink jente da (.) stille og beskjeden (.) og det er jo ikke noe (.) unormalt
M: 6. ja nei (.) det er jo vanlig
B: 7. eh og hun har

Mors spørsmål til skolens fremstilling (linje 3) viser indirekte til det som er undersøkelsens kjerne; det vil si om mors (tidligere) rusproblemer har påvirket barna. Spørsmålet fra mor uttrykker en konkluderende fortolkning rundt barna som samtidig kan underbygge hennes avvisning av å ha et rusproblem. Mors spørsmålsformulerte konklusjon posisjonerer barnevernarbeideren i en autorativ posisjon: hun får tildelt ansvaret for å bestemme om mors fortolkning er riktig (Locher 2004:133). Mor på sin side garderer seg mot ansvaret for fortolkningen ved å bruke spørsmålsformen og ved å nedtone fortolkningen gjennom ordet ”liksom” (Aijmer 1986:6). Om sosialarbeideren har en annen fortolkning mister slik sett ikke mor ansiktet ved å få avvist fortolkningen. Barnevernarbeiderens svar er imidlertid viktig for mor. Hvis skole og barnevern forstår barna som harmoniske vil det kunne ha andre konsekvenser for samhandlingen med barnevernet enn om skolen uttrykker bekymring. Barnevernarbeideren gir imidlertid ikke noe tydelig svar. Hun er både enig og uenig i mor sin fortolkning: hennes nei uttrykker en form for tvilende bekreftelse av den fortolkning som mor har foreslått (linje 4). Dernest sikrer hun seg mot å bli oppfattet som enig: ordet ”altså” representerer her en formulering hvor hun går over til å kommentere sitt tvilende nei (Aijmer

1986:14). Hun kommenterer sin tvil ved først å gjenta hva læreren har sagt (linje 4-5), for deretter å vurdere datterens atferd til ikke å være unormal. Gjennom å bestemme datterens atferd gjennom negasjonen ”ikke unormal” opprettholder hun en tvetydig fortolkning av atferden. Informasjonen fra skolen synes umiddelbart å støtte mors fremstilling om at det ikke er grunn til bekymring for barna. Barnevernarbeideren gjør imidlertid en annen fortolkning av de opplysningene som skolen gir, og opprettholder dermed sin bekymringshypotese. Barnevernarbeideren understreker at det å være stille og beskjeden ikke er noe normativt avvik i seg selv, samtidig som formuleringen kan indikere en noe betinget fortolkning. Mor slutter seg delvis til barnevernarbeiderens fortolkning, samtidig som hun omformulerer vurderingen av datterens atferd fra ”ikke unormalt” til ”vanlig”. Dermed gir mor en positiv bestemmelse av barnet; som et vanlig atferdstrekk hos barn. Barnevernarbeideren lukker nå temaet ved å gå over til andre opplysninger skolen har gitt om barnet (linje 7).

Etter at barnevernarbeideren har gått gjennom uttalelsene fra skolen (ikke med her), kommer hun tilbake til lærerens beskrivelser av eldste datteren:

Tekstutdrag 41b.

- B: 1. eh (.) og sååå (.) men så kan en jo ha noen tanker om (.) slik som både du og
2. læreren beskriver Katja som en veldig flink jente da (.)
3. og det *kan* jo noen ganger være et (.) uttrykk for at hun har vært nødt til å ta en del
4. ansvar og tildekker (.) men det *trenger* ikke være slik
M: 5. nei
B: 6. sånn er *min* vurdering
M: 7. ja ja

Barnevernarbeideren tydeliggjør nå sin tidligere uttrykte tvil om fortolkningen av barnets situasjon ved å italesette en diskurs om barn som vokser opp i familier med rusmisbruk. Hun tar utgangspunkt i posisjoneringen av datteren som skoleflink (linje 1-2), og antyder en alternativ fortolkning (linje 3-4). Samtidig garderer barnevernarbeideren seg på ulike måter med hensyn til å påstå en slik fortolkning: ”det *kan* noen ganger” (linje 3) og ”men det *trenger* ikke” (linje 4). Det som i lærerens fremstilling representerte en positiv posisjonering av Katja blir nå en potensiell indikasjon på at hun har det vanskelig. Mens skolens vurdering av Katja fungerte ansiktsreddende overfor mor, representerer barnevernarbeiderens ytringer en sterk ansiktstrussel overfor mor gjennom posisjonering av datteren i en offerposisjon og mor i en skyldposisjon (Goffman 2004a, Locher 2004). Denne posisjonering har store konsekvenser for mor: bekymring for datteren i stedet for stolthet og skyldfølelse i stedet for lettelse. Mor kommenterer ikke italesettelsen av denne diskursen. Hennes ”nei” (linje 5) viser tilbake på

barnevernarbeiderens reflekterende utsagn; mor tilslutter seg ytringen om at datterens atferd ikke trenger å være bekymringsatferd. Barnevernarbeiderens neste ytring (linje 6) kan fortolkes på ulike måter. Ytringens autorative status er tvetydig (Schiffrin 1990). På ene siden kan det å bestemme ytringen som hennes vurdering, redusere dens tyngde: det åpnes opp for at andre tolkninger er mulig, inkludert skolens ståsted. Dermed fungerer ytringen som en ansiktsdempende strategi overfor både mor og henne selv (Locher 2004:127). På andre siden kan det å bestemme ytringen som hennes vurdering forsterke ytringens fortolkende kraft: det kan være en beskjed til mor om at hun er overbevist om noe annet enn skolen.

Barnevernarbeiderens poengtering av at dette er hennes vurdering kan dermed fungere både som en ansiktsdempende og ansiktstruende strategi overfor mor. Overfor seg selv fungerer ytringen som ansiktsreddende uansett dens virkning overfor mor. Ved å bestemme fortolkningen som "min vurdering" blir den vanskeligere å angripe. Mors doble tilslutning (ja ja) (linje 7) uttrykker en forståelse for barnevernarbeiderens rett til å uttrykke sin mening, samtidig som hun ikke tar noe standpunkt til det sosialarbeideren uttrykker. Mors tilsluttende posisjonering kan her fortolkes som en samtidig distansert eller desinteressert posisjon i forhold til barnevernarbeiderens ytringer (Goffman 1986). Det vil si at hun anerkjenner barnevernarbeiderens rett til å ha en mening, men hun tilslutter seg ikke (Schiffrin 1990).

Også i denne tilbakemeldingen brukes opplysningene fra andre til å etablere konfronterende situasjoner, det vil si at opplysningene bringes inn for å underbygge barnevernarbeiderens bekymringsbilder og å utfordre foreldrenes ståsted.

8.3.2. Tilbakemeldingens funksjon

Når tilbakemeldingen til foreldrene realiseres fremtrer et tosidig formål. På ene siden blir foreldrene – i lys av bestemmelser omkring deres partsrettigheter - informert om hvilke opplysninger barnevernet har mottatt fra andre, og de gis muligheter til å kommentere informasjonen. Tilbakemeldingen kan da bidra til at foreldrene på eget initiativ kommer med utdypende informasjon. Når foreldrene selv tar initiativ til utdypende informasjon viser analysen at foreldrene både tar og får en fortellerposisjon hvor barnevernarbeiderens posisjon som samtalepartner kan være relativt passiv. Disse selvkonstituerende fortellingene i tilbakemeldingssamtalene gjenfinnes i særlig grad i saker hvor foreldrene ønsker hjelp fra barnevernet og hvor det er stor grad av enighet omkring problemer og hjelpebehov mellom barnevernet og foreldrene.

På andre siden viser analysen at informasjonen fra andre kan formidles til foreldrene på ulike måter. Det er en tendens i de sakene som er med i denne studien at tilbakemeldingssamtalene fungerer som et strategisk grep for å få foreldre til å formidle ”hele” sannheten og/eller erkjenne at det foreligger en bekymringssituasjon. Det vil si at barnevernarbeiderne bruker tilbakemeldingssamtalene til å utfordre foreldrenes forståelse av barnas situasjon og andre forhold de har uttalt seg om tidligere. Der foreldrene og barnevernarbeiderne er uenige med hensyn til om det foreligger en bekymringssituasjon – og innhentede opplysninger kan understøtte barnevernarbeiderens ståsted – bruker barnevernarbeiderne disse opplysningene som en form for ”bekymringsbevis” ovenfor foreldrene. Samtalen får dermed en konfronterende karakter hvor foreldrene tvinges inn i begrunnelsesposisjoner (Hall, Slembrouck, Sarangi 2006). Det etableres et moralsk press ovenfor foreldre til å underkaste seg de andre informantenes og barnevernets forståelse og bekjenne problemer, manglende mestring etc.

Når problemorienterte og/eller kritiske opplysninger som innhentes fra skolen og barna brukes som bevis og moralsk press ovenfor foreldre, synliggjøres samtidig en verdisetting av foreldres informasjon som sannhetsmessig underordnet. Det kan her synes som om barnevernet har etablert et troverdighetshierarki med hensyn til hvem sin informasjon de skal stole på (White 2003). Dette understøttes via informasjon barnevernarbeiderne ga i intervjuet med forsker etter gjennomføring av den enkelte undersøkelse. Her kom det frem at i saker hvor barnevernet er skeptiske til foreldrenes fortellinger om situasjonen så vil informasjon fra skolen og barna kunne gis et sterkere gyldighetsstempel enn i saker hvor foreldrene er enige i bekymringer og/eller hjelpebehov.

Der skolen formidler informasjon som ikke umiddelbart støtter barnevernarbeidernes tvil, kan også denne informasjonen devalueres til fordel for barnevernarbeidernes vurderinger. Som vist i dette kapitlet betyr ikke dette at skolens beskrivelser og vurderinger blir avvist, men at de gjøres til gjenstand for autorative refortolkninger fra barnevernets side slik at informasjonen likevel støtter opp under barnevernets vurderinger.

Der barnevernarbeiderne bruker informasjonen fra andre til å ”bevise” at foreldrene gjør feil, ikke er gode nok foreldre eller at de lyver, kan dette forstås som et forsøk på å tvangsposisjonere foreldrene til å erkjenne og/eller bekjenne problemer og hjelpebehov (van Langenhove & Harré 1999). Tvangsposisjoneringens siktemål kan synes å være å tilby

foreldrene en mulighet til å skape seg selv i tråd med barnevernets forståelse av barnas situasjon og familiens behov for hjelp (Heede 2004, Foucault 1999b). Foreldres selvinitierte utdypende, forklarende og/eller rettfærdiggjørende opplysninger viser til en slik form for selvskaping, det vil si en utdypende informasjon som viser innsikt i barnets problemer, sin egen mestring og behovet for hjelp.

Tilbakemeldingssamtalen som samarbeidsarena er tvetydig. Den synliggjør på ene siden bestemte andres oppfatninger om hvem barna og foreldrene er og foreldres autorative stemmer med hensyn til å tilslutte seg og utdype disse konstruksjonene. På andre siden synliggjøres samtalen som en arena for å introdusere bestemte andres oppfatninger om hvem barna og foreldrene er, og hvor barnevernets stemme er den autorative med hensyn til hvem barn og foreldre er og bør være. Det vil si at tilbakemeldingssamtalen er en formende arena med hensyn til å skape foreldrene og barna i tråd med barnevernets øyne.

”Bevisføringen” ovenfor foreldrene kan her forstås som en strategi for å etablere et felles ståsted med foreldrene for å kunne iverksette hjelpetiltak. Det vil si at der foreldrene ikke ønsker kontakt med barnevernet trer samarbeidsideologien tydeligere frem som et asymmetrisk samarbeid – eller hierarkisk samarbeid - hvor det implisitte kravet til foreldrene blir å underordne seg barnevernets vurderinger (Ede & Lunsford 1990).

8.4. Om utredningsarbeidets diskursive orden.

De tre interaksjonelle samtaleaktivitetene det rettes fokus mot i dette kapitlet – utredningsplanen, innhenting av opplysninger og tilbakemeldingen – synliggjør hvordan utredningssamtalene tar form på to nivå. På ene siden synliggjøres dette som en diskursiv samhandlings- og forhandlingsprosess mellom barnevernsarbeidere og foreldre om en andreposisjonering av barna og foreldrene (van Langenhove & Harré 1999). Slik andreposisjonering er knyttet til italesettelsen av diskurser som bidrar til konstruksjonen av barne- og foreldrebilder i retning av normalisering eller bekymring. På andre siden tar utredningsarbeidet form som en diskursiv forhandlingsprosess mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene om den virkelighetsstatus disse andreposisjoneringene og dermed de sosiale identitetene skal gis. Forhandlingene skjer gjennom tildeling, omforming og fratakelse av posisjoner i den pågående samhandling innen utredningssamtalene, det vil si forhandlinger om makt og kunnskap (Foucault 1999a). Forhandlingene synliggjør både en dynamisk pågående konstruksjon og rekonstruksjon av relasjonen mellom foreldrene og

barnevernsarbeiderne, og de synliggjør at dette dynamiske feltet representerer et mulighetsrom for foreldres diskursive innflytelse på de ”bilder” som konstrueres.

Samhandlingen og forhandlingene omkring de tre interaksjonelle oppgavene synliggjør at utredningsarbeidet også fungerer som en forhandlingsprosess omkring foreldrenes identitet som troverdige og gode nok foreldre og barnevernarbeidernes identitet som troverdige og autoritative eksperter.

Analysen av *utredningsplanen* synliggjør hvordan barnevernsarbeiderne ved innledningen til det ”egentlige” utredningsarbeidet søker å etablere en diskursiv orden med forankring i sin ekspertkunnskap. Samtidig ser vi at barnevernet forhandler med foreldre på en helt annen måte der det dreier seg om å innhente opplysninger gjennom ruskontroll og tilsyn enn der opplysningene innhentes via samtaler med foreldrene. Analysen av samtaler omkring kontrolltiltakene som opplysningsinnhentende metode viser at dette er en metode som både foreldre og barnevernsarbeidere kan ønske å ta i bruk som en metode for tilgang til ”sannheten”. Barnevernsarbeiderne opprettholder her kontrollen med tiltaket som barnevernets metode ved å bestemme når det skal brukes. Der det bestemmes at rustesting eller tilsyn skal iverksettes – og da primært som et frivillig tiltak - tildeles foreldrene en sterk forhandlingsposisjon med innflytelse på hvordan tiltaket skal gjennomføres og hvor omfattende tiltaket skal være. Innflytelsen på hva som skal undersøkes er mer avgrenset, men her har foreldrene muligheter for å kontrollere informasjonen som gis ved å holde seg rusfri i den perioden testingen eller tilsynet varer. Foreldrenes talerrettigheter i saker der det skal inngås kontrakter gir foreldrene en forhandlingsmakt som ikke er synlig i andre samtaler om utredningsplanene. Når det gjelder den samtalebaserte utredning hvor det ikke kreves eksplisitt samtykke fra foreldrenes side trer barnevernsarbeiderne inn i en langt mer styrende posisjon. Her er foreldres involvering i bestemmelser omkring den opplysningsinnhentende metode langt mer begrenset. Det skjer dels en aktiv avvisning av foreldres innflytelse på undersøkelsens problemstilling og/eller hovedspørsmål og dels en mer passiv form for avvisning hvor hverken problemstilling eller hovedspørsmål tematiseres ovenfor foreldrene.

Utredningsplanen fremtrer dermed på ene siden som et synlig og viktig faglig-autorativt redskap for barnevernsarbeiderne og på andre siden som et ikke-synlig og uklart faglig-autorativt redskap. Barnevernsarbeiderne trer i begge tilfelle inn i posisjoner som skaper former for vern om barnevernets faglige autoritet: både det å ha en eksplisitt plan med problemstillinger som skal besvares og det å ikke ha en slik plan gir muligheter for kontroll

med hvilke diskursive utsagn og fortellinger fra meldingsmøtet som skal følges opp i utredningsarbeidet og hvilke nye fortellinger i utredningssamtalen som vurderes som viktige for å belyse bekymringstemaet. Samtidig er det også her muligheter for foreldrene til å påvirke hvilken informasjon som gis ved å holde tilbake og trekke frem informasjon. Slik kontroll med informasjonen som gis forstås som lettere i saker hvor problemstillingen og dermed vurderingstemaet er tydeliggjort enn der foreldrene ikke vet hva som er barnevernets problemstilling og dermed styringsredskap for samtale.

Barnevernarbeidernes innledende strategier for å unngå forhandlinger med foreldrene om utredningssamtalene uttrykker en form for faglig kontroll med utredningen. De så og si verner om posisjonen som autorativ faglig aktør med hensyn til å bestemme hva som er undersøkelsens vurderingstema. Analysen viser samtidig at der barnevernarbeiderne møter sterk motstand fra foreldrene omkring utredningstema, gir ikke italesettelsen av den faglige diskursen tilstrekkelig overbevisningskraft. For å videreføre utredningen i tråd med barnevernarbeidernes vurderinger italsettes også en institusjonell diskurs hvor legale og byråkratiske trekk gir den endelige begrunnelsen for utredningstemaet. Det betyr at når den faglige autoritet som ligger i barnevernarbeidernes italesettelse av profesjonelle diskurser kommer til kort, så kan barnevernarbeiderne relevansgjøre den institusjonelle orden og barnevernets maktansikt..

Kapitlet hvor utredningssamtalene analyseres synliggjør hvordan barneverndiskursene fremtrer som allment sirkulerende diskurser, det vil si at den kunnskap som sirkulerer innen barnevernet også gjenfinnes som en mer allmenn foreldrekunnskap som mange foreldre som kommer i kontakt med barnevernet også besitter.⁶³ Dette innebærer at barnevernarbeiderne kan utfordres på sin legitimitet som autorative forvaltere av diskursene. Analysen viser hvordan barnevernarbeiderne både får og tar diskursiv kontroll over sirkulerende diskurser om barn og barneomsorg, og dermed kontroll over hva som er å forstå som gyldige konstruksjoner av barn og foreldre. Der foreldrene ønsker hjelp fra barnevernet etableres en felles forståelse av barnets situasjon og problemer ved at foreldrene på ene siden initierer bekymringsfortellinger om barnet hvor de posisjonerer seg selv som usikre og/eller bekymret, og på andre siden underkaster seg barnevernarbeidernes diskursive kompetanse ved å overlate konstruksjoner av barnet til dem. Samtidig posisjonerer de seg som mestrende foreldre og samhandlingspartnere ved å utøve kontroll med barnevernarbeidernes diskursive utsagn slik at

⁶³ Jf bl.a. Barne- og familiedepartementets initiering av et "Foreldreveiledningsprogram." (Tjelflaat & Midjo 2000).

utsagn som kan bidra til identitetskrenkende konstruksjoner av seg selv og barnet avvises. I denne sammenheng blir det også tydelig at foreldrene er innvevd i det samme diskursive feltet om barn og barneomsorg som barnevernarbeiderne og at de forsøker å posisjonere seg som kompetente til å føre mer jevnbyrdige samtaler omkring barnebildene.

Der foreldrene ikke ønsker kontakt med barnevernet og ikke ser behovet for slik hjelp som barnevernet antyder, blir barnevernarbeidernes diskursive autoritet utfordret. Der foreldre avviser barnevernarbeidernes diskursive kompetanse som mer autorativ enn deres egen søker barnevernarbeiderne å ta i bruk ulike strategier for å befeste eller gjeninnsette en diskursiv orden hvor den barnevernfaglige kompetanse står over foreldres livsverdenkunnskap. Foreldrene trer her inn i ulike posisjoner; dels kan foreldrene avvise denne diskursive orden og dels kan gi opp eget ståsted og innordne seg. En slik innordning dreier seg ikke nødvendigvis om å ha godtatt den diskursive orden: det kan være et strategisk grep fra foreldrenes side.

Kapitlet om tilbakemeldingen synliggjør en særlig maktposisjon for barnevernarbeiderne. Ved å ha samlet inn informasjon om familien fra andre enn foreldrene har barnevernet mye kunnskap om foreldrene, barna og relasjonen barn-foreldre, samtidig som de i stor grad bestemmer hva foreldrene skal få vite og hvordan de skal få vite det. Analysen av tilbakemeldingssamtaler viser at det å formidle disse opplysningene har en viktig funksjon utover å fungere informerende. På ene siden kan andres informasjon bidra til at barnevernarbeiderne kan spørre mer og foreldre fortelle mer; foreldrene kan ha behov for å komme med utdypende, forklarende og rettferdiggjørende informasjon. På andre siden kan informasjon fra andre brukes strategisk av barnevernarbeiderne. Der barnevernarbeiderne og foreldrene ikke blir enige og barnevernarbeiderne tviler på at foreldre snakker sant eller mener foreldre ikke ser alvor i barnas situasjon, kan barnevernarbeiderne bruke informasjonen fra andre til å ta i bruk en konfronterende strategi. Strategien kan forstås som et "siste forsøk" for å få foreldre til å fortelle "sannheten" om seg selv og/eller "se barna". Det kan her være vanskelig for foreldre å få tilgang til taleposisjoner som gir de rett til å utfordre de diskursive utsagn og formidle alternative fortolkninger. Det er de andres stemmer som gis diskursiv autoritet og virkelighetskonstituerende kraft. Tilbakemeldingssamtalen fremstår i denne sammenheng med en underliggende funksjon om å overbevise eller tvinge foreldre til å bekjenne og/eller erkjenne. Barnevernarbeidernes tilgang til institusjonelle diskursive ressurser forhindrer imidlertid ikke foreldrene i å opprettholde sitt virkelighetsbilde. Det vil si

at barnevernarbeiderne greier ikke å tvinge frem erkjennelse.

De tre kapitlene viser at det å delta i barnevernets utredningssamtaler innebærer å delta i en skapelsesprosess som hverken barnevernarbeiderne eller foreldrene har ensidig kontroll med.

Barnevernets anliggende er de utsatte og sårbare barna. Barnevernarbeiderne forvalter en bestemt kunnskap om barn og foreldre hvor fokus i særlig grad er rettet mot bekymring og avvik; det utsatte barnet og spørsmålet om manglende mestring av barneomsorgen. Til tross for en ideologisk orientering mot foreldres ressurser er det en problemorientering som så og si materialiserer seg i barnevernarbeidernes tenke- og væremåter; deres oppmerksomhet er bekymringene og problemene og ikke ressursene. I møtet med foreldrene kan denne bekymrings- og problemorientering dels være i tråd med foreldrenes ståsted. Analysen viser at i disse sakene preges samhandlingen av et felles fokus mot konstruksjonen av det institusjonelle bekymringsbildet. Samtidig driver foreldrene i alle utredningssamtalene en selvskaping hvor de søker å ivareta sitt formål med deltakelsen i undersøkelsen. Denne selvskaping gis først og fremst anerkjennelse i saker hvor foreldrene har en bekymringsorientering ovenfor barna. Det vil si at barnevernarbeiderne godtar at foreldrene trer inn i kontrollposisjoner hvor de avgrenser problemorienterte andreposisjoneringer som fungerer devaluerende for deres identitet som foreldre. Det er mulig at denne aksept av foreldres korrigerende utsagn er et strategisk grep fra barnevernarbeidernes side, det vil si at det viktigste for barnevernarbeiderne er å få foreldrene til å se barnet med nye øyne og se behovet for hjelp.

Generelt har foreldre som erfarer et behov for hjelp og som i vesentlig grad er enig med barnevernets bekymringsbilder både videre talerrettigheter og større kontroll med de bildene som skapes enn foreldre som ikke erfarer å ha behov for hjelp eller som erfarer å ha et annet hjelpebehov enn det barnevernet ser. Dette kan ha sammenheng med graden av og omfanget av problemavgrensende og normalitetsorienterte initiativ fra foreldrenes side. Det vil si at barnevernarbeideren ikke kan godta alle typer korreksjonen i lys av sitt bekymringsbilde. Samtidig kan barnevernarbeidere som aktivt forsøker å få foreldre til å se sine barn og sin egen omsorg med barnevernets diskursive blikk også bidra til å skape korrigerende foreldre. Når foreldrene kontinuerlig posisjoneres i begrunnelsesposisjoner med hensyn til håndtering av konkrete omsorgssituasjoner, kan arbeidet med å forsvare sin identitet som gode nok foreldre overskygge mulige felles samtaletema omkring barna.

Utredningssamtalenes bekymrings-korrigerings-form synliggjør et spenningsforhold mellom klientorienterte og normalitetsorienterte diskursive utsagn og et motsetningsforhold mellom barnevernets orientering mot ikke-mestrende foreldredimensjoner og foreldrenes orientering mot å opprettholde et verdig selvbylde.

Barnevernets utredningssamtale preges på ene siden av barnevernarbeidernes forvaltning av sin ekspertkunnskap. Barnevernarbeiderne forventes i kraft av sin institusjonelle posisjon å gjennomføre en undersøkelse på en faglig forsvarlig måte, det vil si ta i bruk sin faglige kompetanse på en måte som skaper institusjonell og profesjonell troverdighet til gjennomføringen og resultatet av undersøkelsen. Som sådan ligger det i barnevernarbeidernes posisjon også å opptre som en diskursiv dørvokter ovenfor foreldrene ved å bestemme hvordan den informasjon foreldrene kommer med og den kunnskap de har tilgang til kan gjøres utredningsmessig relevant. Foreldrene på sin side italesetter ulike livsverden- og erfaringsdiskurser de er innvevd i gjennom den informasjonen de gir i samtalene. Analysen synliggjør i denne sammenheng en type diskursiv orden hvor barnevernets faglige diskurser har en dominant posisjon over foreldres erfaringsdiskurser (Foucault 1999a). I tillegg synes livsverdendiskurser som er orientert mot bekymringstema å ha lettere for å få anerkjennelse som relevant kunnskap for utredningen.

Kapittel 8 viser på andre siden at barnevernarbeiderne ikke har noen eksklusiv enerett på italesettelsen av barnevernrelevante diskurser i utredningsfasen. Barnevernets diskurser har stor spredning og dermed vil også foreldre som kommer i kontakt med barneverntjenesten beherske deler av barnevernarbeidernes kunnskapsfelt. Det vil si at foreldres livsverden- og erfaringsdiskurser er vevd sammen med barnevernrelevante fagdiskurser. Analysen viser at foreldrene italesetter disse diskursene ved å tre inn i kontrollposisjoner hvor de korrigerer barnevernarbeidernes problemorienterte diskurser og ved å tre inn i autoritetsposisjoner hvor de italesetter alternative diskurser preget av ressursorientering og normalitet. Foreldrene har imidlertid vanskelig for å få taleposisjoner hvor det gis anerkjennelse til en slik selvstendig foreldrekompetanse. Et sentralt trekk ved foreldrene diskursive utsagn er at de kontekstualiserer den generelle kunnskapen de har gjennom konkrete fortellinger omkring hendelser og situasjoner, egen atferd og barns opptreden, reaksjoner etc. Der det oppstår uenighet mellom foreldrene og barnevernarbeiderne dekontekstualiserer barnevernarbeiderne situasjonen slik at samtalen omformes fra å fungere som en forhandlingsmulighet til å fungere som en asymmetrisk og normativt konkluderende samtale. Denne dreining kan sees i

sammenheng med at foreldre som kommer i kontakt med barnevernet er tildelt en allerede degradert posisjon som foreldre og derigjennom også degradert posisjon som samhandlingsaktør. Det blir slik sett noe likt ved alle foreldre som kommer i kontakt med barnevernet: deres individualitet forsvinner (Egelund 1997). Barnevernet kan dermed forstås å fastholde foreldre i ikke-mestrende posisjoner på to måter.

Foreldrenes livsverdendiskurser har vanskelige vilkår som selvstendige taletilbud; foreldrene har få taleposisjoner og diskursene liten legitimitet – særlig hvis de utfordrer barnevernarbeidernes faglige diskurser. Likevel gir ikke foreldrene etter; de fortsetter å italesette sine livsverdendiskurser og repositionere seg og barna der barnevernet posisjonerer dem i posisjoner de ikke godtar. Foreldrenes selvposisjonering som kritikere og alternative fortolkere kan forstås som en form for forhandlingstilbud ovenfor barnevernarbeiderne. For å kunne få gjennomslag for sitt ståsted kreves det i første omgang en interaksjonell anerkjennelse som diskursiv forhandlingsaktør. En slik foreldreposisjon kan imidlertid vanskelig kombineres med barnevernarbeidernes institusjonelle selvposisjonering som faglige utredere. Foreldre som trer inn i posisjoner hvor de utfordrer barnevernarbeidernes autorative italesettelse av barnevernfaglige diskurser uten selv å ha fått anerkjennelse som forhandlingsaktører, kan raskt degraderes ved at talerettighetene avskjæres eller ståstedet usynliggjøres.

Foreldrene som deltar i barnevernets undersøkelse i denne studien forstår seg selv som kompetente foreldre, uansett om de selv søker hjelp eller blir devaluert gjennom meldingen til barnevernet. I utredningsfasen synes det som om foreldre som erkjenner at det er grunnlag for bekymring for barna og/eller behov for hjelp gis mer verdsatte posisjoner i form av friere talerettigheter enn foreldre som gir uttrykk for uenighet med barnevernet. Det er de foreldrene som trer inn i erkjennende posisjoner og som fremtrer som hjelpetrequende som mest entydig gis talerettigheter med virkelighetskonstituerende kraft, det vil si at de anerkjennes som aktive medkonstruktører av det institusjonelle barne- og foreldrebildet. Det er i disse sakene at fellesskapet med foreldrene omkring ivaretagelsen av barnets beste først og fremst synes realiserbart. Dette kan fortolkes å være i tråd med forskning som viser at mange av undersøkelsessakene der foreldrene ønsker hjelp erfares som greie fra barnevernarbeidernes side (Christiansen et al. 1998), og at foreldrene i stor grad viser tilfredshet med hjelpen de får (Fauske et al. 2009). Slik sett kan barnevernet også forstås som en arena for både meningsfull hjelp og en arena for fremmedgjøring.

Barnevernarbeiderne understreket i meldingsmøtet at samarbeidet med foreldrene var viktig. Foreldrenes mest sentrale – og lite problematiserte - samarbeidsposisjon i undersøkelsesprosessen kan knyttes til informantposisjonen. Gjennom denne posisjonen involveres foreldrene i den pågående virkelighetsbestemmelsen av bekymringen og hjelpebehovet. Foreldrekompetansen ovenfor det aktuelle barnet fremstår dermed innledningsvis som både anerkjent og etterspurt. Gjennom utredningssamtalene synliggjøres en diskursiv orden som fungerer degraderende ovenfor foreldres kompetanse som en selvstendig viktig samhandlingskompetanse innen barnevernet. Der foreldrene er enig med barnevernets problemforståelse gis de imidlertid en aksept av sin kompetanse. Det vil si at foreldre som er enig med eller underlegger seg barnevernets problemforståelse gis samhandlingsmessig større rom enn foreldre som er uenig med barnevernet. Dette betyr at utredningssamtalene preges av det som kan betegnes som en hierarkisk samarbeidslogikk, det vil si et samarbeid hvor den ene part forvalter kontrollen med hvilke diskursive ressurser som anerkjennes og kontrollen med tilgangen til disse ressursene (Foucault 1999a, Ede & Lunsford 1990).

Samtidig preges samtalene av foreldrenes motstrategier (Foucault 1999b). Det vil si at den hierarkiske samarbeidslogikk kontinuerlig utsettes for utfordringer fra den underordnede posisjonens diskursive ressurser. Barnevernarbeiderne kan ikke "hvile" på sin maktposisjon. Samtalene preges av stor variasjon med hensyn til hvor omfattende uenighet og motsetninger er. Det vil også si variasjon med hensyn til om barnevernarbeiderne kontinuerlig eller av og til eksplisitt utfordres på sin faglig-autoritative posisjon. Strategiene for maktens gjeninnsetting vil dermed også fremtre som episodisk eller som et mer eller mindre kontinuerlig trekk. I saker der foreldrene er uenig med barnevernet og ikke gis aksept for sitt ståsted, kan konsekvensen være at foreldrene må "oppholde seg" innen posisjoner de erfarer som degraderende og som de ikke gjenkjenner seg i. De blir fremmede for sine egne erfaringer av å mestre. Fremmedgjøring dreier seg om å bli fratatt - ikke bare posisjonen som gode foreldre – men også posisjonen som aktverdige og meningsbærende interaksjonell samarbeidspartner. Det kan med andre ord representere en dobbel degradering av foreldre som deltar i barnevernets undersøkelse.

Analysen av utredningssamtalene viser samlet, at barnevernarbeiderne og foreldrene italesetter en rekke diskurser gjennom de fortellinger som tar form. De diskursive utredningssamtalene preges av både foreldrenes egne begrunnelsesposisjoneringer av seg selv

og barna, og av barnevernarbeidernes begrunnelsesposisjoneringer av barn og foreldre. Via dette diskursive posisjoneringsspillet synliggjøres en implisitt og delvis eksplisitt ”kamp” om hva som skal kjennetegne foreldrenes posisjon som samspillsaktør i undersøkelsen. Posisjoneringsspillet synliggjør også hvordan de diskursive begrunnelsesposisjoneringene formidler identiteter, hvilke identiteter foreldrene kan spille ut og hvordan begrensede tilganger til ønskede identitet skaper retning for det fremvoksende institusjonelle bildet av barn og foreldre (Davies & Harré 1999).

Parallelt med italesettelsen av de faglige og livsverden forankrede diskursene italesettes en bredere diskurs omkring dominans, det vil si en diskursiv kamp omkring forholdet mellom ekspert- og livsverdendiskursene (Foucault 1999a). Denne diskursive kampen synliggjøres gjennom den pågående posisjoneringen mellom aktørene her og nå. Denne kampen viser at noen diskurser fremtrer som mer legitime enn andre, og at det er barnevernarbeiderne som bestemmer grad av legitimitet. Samtidig er også barnevernarbeiderne underlagt en institusjonell orden hvor de må forholde seg til de diskurser som er tilgjengelige og anerkjente innen barnevernets undersøkelse. Når barnevernarbeiderne overhører, usynliggjør eller avviser foreldrenes italesettelse av korrigerende eller alternative diskurser viser dette dermed også til en mer overordnet institusjonell diskurs om den faglige diskursen innen barnevernet.

9. AVSLUTNINGSMØTET OG DEN AUTORATIVE DISKURS.

Avslutningen av en undersøkelsessak innebærer en avklaring av hvilke diskursive utsagn og posisjoneringer av barn og foreldre som gis virkelighetsstatus innen barnevernet, og dermed også en avklaring av hvordan fellesprosjektet omkring barnet lar seg realisere. Gjennom samtalen i meldingsmøtet og utredningsfasen har barnevernarbeiderne og foreldrene vært involvert i et fremvoksende konstruksjonsarbeid omkring barne- og foreldrebilder i lys av diskursiv enighet så vel som diskursiv uenighet. Fortellingene om barn og foreldre med hensyn til problemer og hjelpebehov fremstår dermed dels som preget av enighet og dels uenighet når barnevernarbeiderne og foreldrene møtes til undersøkelsens avsluttende samtale.

Analysene så langt har vist at barnevernarbeiderne har posisjonsmakt i kraft av tilgjengeligheten til og kontrollen med både de profesjonelle/faglige diskursene og de institusjonelle diskursene. Foreldrene kan velge å underlegge seg denne posisjonsmakten med utgangspunkt i et selvstendig ønske om hjelp eller et hjelpebehov basert på en ”frembrakt” erkjennelse i løpet av undersøkelsesprosessen. Foreldrene kan også slik vi har sett i de foregående kapitlene velge å utfordre posisjonsmakten til barnevernarbeideren hvis de er uenige i vurdering av barnets omsorgssituasjon og hjelpebehovet i familien.

Alle undersøkelsene i denne studien er åpnet med grunnlag i barnevernlovens § 4-4, og alle sakene preges av en orientering fra barnevernarbeidernes side om å søke å etablere hjelpetiltak med foreldrenes samtykke. Samtidig har barnevernet den endelige beslutningsmakten hvis hjelpetiltak vurderes som nødvendig av hensyn til barnets omsorgssituasjon (Stang 2007). Når barnevernarbeiderne møter foreldrene til det avsluttende møtet i undersøkelsen må de ha avklart og nærmet seg en konklusjon med hensyn til om det aktuelle barnet har et særlig hjelpebehov eller ikke. Foreldrene kan være enig eller uenig i den problemforståelsen og de forslag til hjelp som barnevernet formidler inn i det avsluttende møtet. Samtidig er det spørsmålet om hjelpetiltaket som avgjør om samhandlingen mellom barneverntjenesten og foreldrene videreføres. Det betyr at foreldrene må godta at barna og/eller familien har et hjelpebehov og eventuelt også si seg enig i det aktuelle tiltaket som foreslås. Når foreldrene ikke ønsker hjelp, mens barnevernarbeiderne ut fra sin faglige kompetanse vurderer at barnet og/eller familien har behov for hjelp, kan dette etablere en forhandlingssituasjon med formål å få foreldrene til å ta i mot hjelp. Foreldrene - som innledningsvis ikke kan nekte gjennomføring av undersøkelsen - tildeles en ”beslutningsautoritet” ved avslutningen av undersøkelsen med hensyn til om de ønsker å ta i

mot hjelp eller ikke fra barnevernet. Denne beslutningsautoriteten kan settes til side, men da må omsorgssituasjonen til barnet være påvist alvorlig og andre alternativer være prøvd. Dette medfører at barnevernarbeidernes primære oppgave er å jobbe for å motivere for frivillige hjelpetiltak. Dette synliggjør en autorativ tvetydighet ved undersøkelser etter barnevernslovens § 4-4.

Dette kapitlet ser nærmere på hvordan den autorative tvetydighet kommer til uttrykk i det avsluttende møtet, og hvordan den søkes løst fra barnevernarbeidernes og foreldrenes side. Det analytiske fokus rettes mot hvordan barnevernsarbeiderne utøver sin faglige og institusjonelle autoritet for å forsøke å motivere foreldrene til å ta imot hjelp og redde fellesprosjektet omkring barnet, samt hvordan foreldrene aktualiserer sin tilslutning, tvil, motstand og beslutningsmakt. Analysen omfatter tekstutdrag både fra de 11 sakene som ender med hjelpetiltak og de 6 sakene som ender ned henleggelse fordi foreldrene ikke ønsker hjelp eller videre kontakt med barnevernet.

9.1. Den forhandlingsorienterte autoritet.

Der foreldrene selv søker hjelp fra barnevernet og der det i vesentlig grad er stor enighet om hva som er å forstå som problem og hjelpebehov, tar den avsluttende samtalen preg av å være ledd i et felles pågående prosjekt. Problembestemmelsen har tatt form gjennom en samhandlingsprosess hvor foreldrene i svært liten grad har utfordret det repertoar av talehandlinger som er knyttet til de institusjonelle posisjoner de har hatt tilgang til, og hvor barnevernsarbeiderne i stor grad har gitt anerkjennelse til foreldrenes livsverdendiskurser og ikke utfordret de posisjoneringer foreldrenes har gjort av barna og seg selv. Samhandlingen har dermed hatt preg av forhandlinger mellom foreldre som anerkjenner barnevernet som hjelper og et barnevern som har gitt tyngde til foreldrenes ståsted. Samtalene kan også forstås som forhandlinger med gjensidig ansiktsreddende strategier hvor foreldrenes og barnas vanskelige verden er snakket frem på en måte og som et bilde som har reddet foreldrenes selvfølelse som gode foreldre og barnevernarbeidernes selvfølelse som gode hjelpere. Overgangen mellom undersøkelsen og tiltaksfasen er gjerne flytende og den avsluttende samtalen har dermed like mye fokus på planlegging av den videre samhandlingen som på avslutningen av undersøkelsen. I noen saker er det også iverksatt hjelpetiltak underveis i undersøkelsen. Til tross for at fellesprosjektet omkring barnet slik sett synes trygt realisert, kan barnevernsarbeideren likevel komme med forslag til tiltak eller reformulering av eksisterende tiltak som foreldrene uttrykker skepsis til eller er uenig i. Det er av interesse å se

nærmere på hvordan barnevernarbeiderne forhandler frem enighet med foreldrene for å få etablert tiltak eller organisert tiltakene de mener er viktige for å hjelpe barn og foreldre.

Tekstutdrag 42 (a og b) er hentet fra en avslutningssamtale hvor undersøkelsesprosessen har vært preget av samtaler hvor mor og barnevernarbeideren har snakket og forhandlet frem en felles problemforståelse, og hvor de også har tematisert konkrete hjelpebehov og hjelpetiltak. Mor som har daglig omsorgsansvar for to barn på 9 og 2 år har i samråd med helsepersonell kontaktet barneverntjenesten for å få midlertidig hjelp og støtte til å mestre det daglige omsorgsansvaret. Den yngste datteren fikk raskt tilbud om barnehageplass slik at mor kunne få mer overskudd til den andre datteren og seg selv. Mot slutten av utredningsprosessen vurderer barnevernet å tilby videre veiledning og støttesamtaler med mor og eventuelt barna. Mor vil gjerne ha slik videre kontakt med barnevernarbeideren, men hun er ikke umiddelbart enig i de forslagene som kommer opp. Ett av forslagene fra barnevernarbeideren dreier seg om å sikre at mors yngste datter får brukt barnehageplassen sin og at mor gjennom dette får frisatt tid til seg selv og den andre datteren. Barnevernarbeideren forstår derfor at det etableres en noe tettere og mer åpen kontakt mellom mor og barnehagen slik at de ansatte skjønner hvorfor mor av og til kommer med datteren etter barnehagens ønskede tidspunkt for mottak av barna. Forslaget initieres i begynnelsen av samtalen, men mor viser liten interesse for slik kontakt og samtalen flyter videre. Etter å ha snakket om flere andre ting kommer barnevernsarbeideren tilbake til sitt forslag, og viser dermed at hun ser slik kontakt mellom mor og barnehagen som et viktig tiltak for å hjelpe mor og familien.

Tekstutdraget starter etter at barnevernsarbeideren for andre gang har foreslått et møte med barnehagen for å informere om hjemmesituasjonen. Forslaget formidles på ene siden som en mulighet: barnevernarbeideren trer inn i en posisjon hvor hun formidler sitt ståsted som en uferdig beslutning og inviterer mor til å reflektere over forslaget gjennom at ytringen får form som et spørsmål (linje 1-2). På andre siden lukkes den refleksive åpenheten av den metakommuniserende bemerkning ”faktisk”: som forteller hvordan budskapet bør oppfattes (van Nijnatten 2006:335). Ordet ”faktisk” fungerer som en ekstra overbevisningskraft overfor samtalepartneren. Barnevernsarbeideren som forsøker å overbevise mor om nytteverdien av et informasjonsmøte med barnehagen, posisjonerer mor i en svarposisjon samtidig som hun også forsøker å påvirke retningen i mors svar. Når forslaget om et møte i tillegg formidles som et felles prosjekt (vi), kan ytringen fungere som et sterkt retningsgivende posisjoneringskrav overfor mor.

Tekstutdrag 42a.

- B: 1. ja (.) jeg tenker kanskje kanskje det faktisk hadde vært litt lurt (.)at vi
2. hadde fortalt litt?
M: 3. hmmm
B: 4. det du ønsker å fortelle
M: 5. ja
B: 6. at du sliter litt (.)ikke årsaken til det
M: 7. nei
B: 8. men at du har perioder hvor hvor eeh. det er vanskelig å få hverdagen
9. til å følge de helt vanlige rutinene
M: 10. ja
B: 11. og når du kommer inn i en slik periode på en måte så tar det enda lengre
12. tid før du får Anne til barnehagen også.. ikke sant?
M: 13. ja ja //det gjør det//
B: 14. //så det blir// fort en sånn sånn (.) at hvis dere kunne jobbet litt sammen
15. om det for da kan barnehagen når du kommer hjelpe deg litt med den
16. her avskjeden med Anne også
B: 17. hmm

Mor formidler at hun lytter, men svaret er noe tvetydig (linje 3). Barnevernssarbeideren kan synes å fortolke mors svar som uttrykk for tvil, og posisjonerer eksplisitt mor som den som bestemmer hva som skal sies (linje 4). Mor kan synes å bifalle denne posisjonering (linje 5), og barnevernssarbeideren bygger nå opp en fortelling mor kan formidle til barnehagen (linje 6, 8-9). Fortellingen fremstår som bygd opp sammen med mor i den forstand at barnevernssarbeideren gjenforteller deler av mors tidligere fortelling og at mor kan oppfattes å bifalle fortellingen gjennom sine ”ja” og ”nei” (linje 5, 7 og 10). Når det er etablert enighet om mors situasjon (linje 8-10), retter barnevernssarbeideren fokus mot konsekvensene av mors egne utfordringer. Problemfortellingen går over i en konsekvensfortelling med fokus på sammenhengen mellom mors problemer og datterens barnehagesituasjon (linje 11-12). Konsekvensfortellingen søkes entydiggjort ved å kreve enighet fra mor (”ikke sant?” linje 12). Mor trer inn i den kommentarposisjonen hun tildeles og sier seg enig i barnevernssarbeiderens konsekvensfortelling (linje 13). Barnevernssarbeideren går videre på denne fortellingen før mor har avsluttet sin kommentar (linje 14), men avbryter så seg selv og omformer fokus i retning av hva samarbeidet med barnehagen kan omfatte; hvilke problemer som kan løses (linje 14-16). Selvavbrytelsen kan forstås som et resultat av at mor nå har uttrykt enighet med barnevernssarbeiderens problem- og konsekvensfortelling. Neste steg fra barnevernssarbeiderens side er å få mor med på en kontaktform som kan sikre at barnehagetilbudet blir benyttet. Mor formidler at hun lytter til barnevernssarbeideren, men bifaller fortsatt ikke forslaget om samtalen om seg selv (linje 17).

I dette tekstutdraget blir mor på ene siden posisjonert som lytter gjennom

barnevernsarbeiderens til dels monologiske fremstilling. På andre siden posisjonerer mor seg selv som både lytter og bidragsyter til barnevernsarbeiderens fortelling gjennom bekreftende svar og korte kommentarer. Fortellingen som tar form dreier seg her i stor grad om mors vanskelige situasjon og ikke-mestrende morsrolle i forhold til barnehagen. Når mor tilslutter seg denne fortellingen kan det ha sammenheng med at barnevernsarbeideren konstituerer mors problemer knyttet til gjennomføring av hverdagslige aktiviteter på en måte som ivaretar mors selvfølelse. Det blir en fortelling om det vanskelige foreldreskapet i en vanskelig livssituasjon uten noen form for negativ egenskapsorientert bestemmelse av mor. Selv om mor ikke synliggjør noen innvendinger overfor barnevernsarbeiderens fortelling, ønsker hun ikke å gi barnehagen tilgang til fortellingen som en forutsetning for at de skal kunne fungere som hennes hjelpere. Mor posisjonerer seg slik sett som en evaluerende aktør i forhold til barnevernsarbeiderens begrunnelser for informasjonsmøtet. Hittil har ikke barnvernsarbeiderens argumenter fungert overbevisende nok. Barnevernsarbeideren er på sin side fortsatt opptatt av å forsøke å overbevise mor om nytteverdien av en samtale.

Så langt har barnevernsarbeiderens argumentasjon vært knyttet til nytteverdien for datteren. I tekstutdrag 42b retter barnevernsarbeideren fokus mot nytteverdien for mor. Det gjør hun ved å tematisere hvordan barnehagen kan tolke hennes bringeatferd som negativ når de ikke vet hvorfor hun kommer senere enn de andre (linje 1-3). Barnevernsarbeideren avslutter sin argumentasjon overfor mor med å spørre om hun skjønner det bildet som skisseres (linje 3). Dette plasserer mor i en tvungen svarposisjon. At utfordringen uttrykkes på en lattermild måte indikerer at barnevernsarbeideren ønsker å avdramatisere den potensielle ansiktstrussel som mor kan oppleve – både via det bildet som skisseres og ved å bli tvangsposisjonert. Latteren bidrar dermed til å sikre fellesskapet til mor, selv om mor blir presset (Locher 2004).

Tekstutdrag 42b.

- B: 1. sånn at(.) jeg tenker (.) eeh (.) det er så lett å komme i et samarbeidsforhold
 2. hvor (.) hvor ting blir misoppfattet og ting blir (.) ”ok så kommer hun ikke
 3. i dag heller og så får hun ikke vært med på det og så” (.) skjønner du(ler)
- M: 4. ja ja
- B: 5. det er nettopp //slike tanker//
- M: 6. //ja det er // det jeg er så redd //for at//
- B: 7. //og det// kan vi unngå kanskje unngå
 8. hvis vi forbereder de litt på at slik er det litt nå og vi trenger litt hjelp her
- M: 9. ja nei for da kanskje det ikke blir så vanskelig for meg å dra heller
- B: 10. nei

Mor trer inn i svarposisjonen og bekrefter at hun er på linje med barnevernsarbeideren (linje

4). Barnevernsarbeideren trer inn i en mulig oppsummerende posisjon knyttet til de ”tankene” barnehagen kan få (linje 5). Hun blir her avbrutt av mor som posisjonerer seg på linje med barnevernsarbeiderens ståsted og uttrykker bekymring for barnehagens mulige negative tanker (linje 6). Det etableres nå en felles bekymring som åpner for at barnevernsarbeideren kan gjenta sitt forslag om et møte med barnehagen; møtet formidles som løsningen på mors bekymringer (linje 7-8). Ved å nedgradere omfanget av informasjonen som skal gis(”forberede de litt på” – linje 68) søker barnevernsarbeideren å gjøre møtet akseptabelt i forhold til mors motstand. Og ved å avgrense varigheten av den hjelpen mor trenger (”slik er det litt nå” – linje 8) posisjonerer hun mor i en midlertidig ikke-mestrende posisjon. Mor sier seg nå enig i at de gjør en felles avtale med barnehagen, samtidig som hun trer inn i en refleksiv begrunnelsesposisjon omkring nødvendigheten av møtet (linje 9): hun legitimerer det å fortelle om seg selv som et fundament for å tørre å komme ”for sent” datteren i stedet for at datteren blir hjemme. Mor har tilsluttet seg barnevernsarbeiderens forslag gjennom en felles forståelse av samtalens nytteverdi.

Denne samtalen uttrykker en forhandlingsprosess hvor barnevernsarbeideren har fremstått som en monologisk aktør og mor som en relativt passiv samhandlingsaktør i lange perioder. Mor har likevel en sentral rolle i den prosessen som tar form ved å – dels indirekte og dels direkte – posisjonere seg som en evaluerende aktør i forhold til de ulike forslag barnevernsarbeideren formidler. Den innledende posisjonen som mor blir tilbudt er tvetydig: rommet for refleksjon er langt på vei bestemt. Barnevernsarbeideren er imidlertid avhengig av mors samtykke for å realisere møtet og må dermed søke å forhandle frem et felles ståsted. Vi ser her hvordan barnevernsarbeideren snakker frem et gitt virkelighetsbilde hvor mor tildeles en ikke-mestrende foreldreposisjon samtidig som hun tildeler mor en anerkjennende posisjon som samtaledeltaker rundt det aktuelle tiltaket som diskuteres. Mors enighet med den posisjonering som gjøres av henne som mor kan sees i sammenheng med den felles problemforståelsen de har etablert gjennom de tidligere samtalene. Samtidig er dette en bestemmelse av mor som er relatert til barnevernet som setting. Når barnevernsarbeideren vil at mor skal synliggjøre mer av sin aktuelle virkelighet til barnehagen ønsker ikke mor dette; det ligger en fare for degradering som mor ved å vise frem ikke-mestrende trekk. Barnevernsarbeideren søker først å motivere mor for en samtale med barnehagen ved å rette oppmerksomheten mot en situasjon i barnehagen som er vanskelig for mor. Den avgjørende vending i samtalen skjer imidlertid når fokus rettes mot den selvpresentasjonen mor indirekte formidler ved å komme for sent. Barnevernsarbeideren italesetter her en diskurs om oppfølging

av barna innen barnehagen som setting, og synliggjør hvordan det å komme med barnet ”for sent” kan knyttes til en foreldreidentitet som dårlig mor. Mor vil ikke bli posisjonert som dårlig mor. Dermed blir forslaget til barnevernarbeideren den strategien hun trenger for å sikre at hun ikke knyttes til den ikke-verdsatte foreldreidentiteten. Mor omformer nå det å ha et møte med barnehagen fra en ansiktstruende til en ansiktsreddende strategi. Tekstutdraget viser hvordan barnevernarbeideren trer inn i posisjonen som vennlig støttende autoritet som tar i bruk forhandlingsstrategier hvor mor til slutt så og si settes i en situasjon hvor hun må velge det opplegget barnevernarbeideren har foreslått. Dette skjer ved at barnevernarbeideren synliggjør identiteter mor ikke vil forbindes med og som hun må sikre at hun ikke forbindes med.

9.2. Den usynlige faglige autoritet.

De fleste foreldrene som selv kontakter barnevernet søker konkrete hjelpetiltak, gjerne støttekontakt eller avlastning. Foreldrene kan i tillegg være mer eller mindre tydelige på hva som er problemet. Underveis i utredningsfasen synliggjøres det om foreldrene og barnevernet er enige eller uenige omkring problemoppfatninger så vel som tiltak. Hvordan barnevernet vil forholde seg til den eventuelle uenighet som foreligger kan imidlertid være uavklart inntil det avsluttende møtet. I saker hvor foreldrene ønsker hjelp og barnevernet også vurderer at det foreligger et hjelpebehov, kan eventuelle uenigheter søkes dempet ved for eksempel å unngå å tematisere de vanskelige temaene eller de temaene det er uenighet om. Slik nedtoning av barnevernarbeidernes faglige autoritet kan forstås som en strategi for å sikre at fellesprosjektet omkring barnet lar seg realisere. Det er av interesse å belyse nærmere hvordan barnevernsarbeiderne tar i bruk eller eventuelt nedtoner sin faglige autoritet i saker hvor deres vurderinger avviker fra foreldrenes vurderinger samtidig som begge parter mener barnet trenger hjelp og støtte.

Også i undersøkelser hvor foreldrene ikke ønsker hjelpetiltak og saken henlegges kan barnevernarbeiderne være opptatt av å dempe eventuelle uenigheter for å unngå en avsluttende konfliktsituasjon. En slik strategi kan være basert på tanker om at foreldrene kan få behov for hjelp en annen gang, og at det da vil være lettere å ta kontakt eller få til et samarbeid. Slike avslutninger kan bety at foreldrene ikke får tilgang til de mulige bekymringer barnevernet har for deres barn. Det er av interesse å belyse hvordan barnevernarbeiderne kan unndra seg å bruke sin faglige autoritet samtidig som de antyder mulige bekymringer for barnet.

Jeg analyserer her to tekstutdrag; et tekstutdrag knyttet til en sak hvor foreldrene ønsker hjelp og deretter et tekstutdrag fra en sak hvor foreldrene ikke ønsker videre kontakt med barnevernet.

Tekstutdrag 43 (a - c) er fra en undersøkelsessak hvor foreldrene selv har kontaktet barnevernet fordi de er bekymret for datteren på 11 år som de mener blir utstøtt i skolemiljøet. De har søkt om å få en støttekontakt til datteren for å bygge opp under hennes fritidsinteresser og dermed bygge opp selvtiliten hennes. Barnevernet har nå innkalt foreldrene til et avsluttende møte for å formidle sin vurdering. Fokus rettes her mot barnevernarbeiderens formidling av en problemforståelse som avviker fra foreldrenes forståelse og hvordan de forholder seg til foreldrenes kommentarer. Tekstutdrag 439a starter etter at barnevernarbeideren har fortalt hvem de har hatt samtaler med og mor har kommentert at hun allerede vet dette. Barnevernarbeideren trer da inn i en begrunnelsesposisjon hvor hun viser til at deres barnebilde blir til gjennom samtalene med andre (linje 1- 4), noe mor påpeker at hun skjønner (linje 5).

Tekstutdrag 43a.

- B: 1. ja (.) for det er jo den måten vi jobber på når vi vi (.) skal prøve å finne ut av
2. (.) hva er det her og hva (.) kan vi eventuelt hjelpe til med og da må vi snakke
3. litt med folk rundt omkring oog (.) for å få noe inntrykk av hva (.) ungene (.)
4. ja og og familien
M: 5. ja jeg skjønner det

Barnevernarbeideren går nå gjennom de opplysninger de har fått fra skolen og kommer til slutt med en konkluderende posisjonering av datteren med basis i skolens stemme:

Tekstutdrag 43b.

- B: 1. de de de (.) ser (.) de mener at det ikke er noen av klassekameratene eller andre på
2. skolen som ser ned på Tone (.) sier de på skolen (.) de ser ikke (.) de ser ikke
3. at hun er spesielt utstøtt (.)
M: 4. nei
B: 5. på skolen (.) eeh (.) jeg tror nok at det at de tenker at det er inni seg selv hun
6. kjenner det slik (.) men at det ikke er det som er realiteten (.) alltid
7. (.....)
M: 8. ja det er nå øyet som ser det tenker jeg
B: 9. ja (.) hmm (.) eeh

Et sentralt innledende poeng i den oppsummering som gis til foreldrene er at datteren ikke vurderes som avvist av vennene på skolen (linje 1-3). Samtidig innebærer siste del av ytringen

en form for modifikasjon av skolens ståsted. Ytringen ”de ser ikke at hun er spesielt utstøtt” kan fortolkes som at det foregår en form for utstøting. Denne posisjonering av forholdet mellom datteren og klassekameratene formidles implisitt som et motargument til et annet syn på relasjonen. Det ståstedet det uttrykkes uenighet med er foreldrenes ståsted. Men dette blir ikke eksplisitt tydeliggjort. Mor formidler at hun hører det som sies (linje 4), og barnevernsarbeideren fortsetter bestemmelsen av datterens situasjon i tråd med skolens ”realitetsbilde” (linje 5-6). Barnevernsarbeideren har så langt posisjonert seg dels som et talerør for skolens bilde og dels som en tolker av skolens vurderinger. Det blir nå en lang pause (linje 7) før mor kommenterer barnevernarbeiderens redegjørelse. Mors kommentar representerer en indirekte kritikk til skolens blikk (linje 8). Barnevernsarbeideren formidler først en form for usikkerhet i forhold til mors ytring (linje 9), som om hun er usikker på hvordan hun skal forholde seg. Barnevernsarbeideren går imidlertid ikke inn i den diskursen mor indirekte italesetter, hun viderefører formidlingen av datteren i lys av skolens vurderinger (ikke med her).

Etter at barnevernarbeideren er ferdig med å gjennomgå og fortolke skolens vurderinger italesetter mor en diskurs om skolens virkelighetsbilde. Tekstutdrag 43c viser hvordan mor stiller spørsmål ved skolens ståsted og hvordan barnevernsarbeiderne viderefører skolens vurdering som den autorative stemme i bestemmelsen av situasjonen.

Tekstutdrag 43c.

- M: 1. men det der med at skolen ikke ser på det som at hun har vært spesielt utsatt
 2. det kan jeg ikke forstå
 3. for jeg var mange ganger på skolen for å klage på det Tone ble utsatt for
 B: 4. hmm
 M: 5. så jeg skjønner// ikke at de//
 B: 6. //det ble lite// om før (.) vi snakket vel kanskje mest om nåtid
 M: 7. for nå er det rolig igjen
 B: 8. ja men jeg tror nok kanskje at de modererte det her med tidligere også og og ikke helt
 9. klarte å se at hun var plaget slik hun //mente men//
 M: 10. //jeg skjønner// ikke det jeg
 B: 11. at de kanskje kunne ha et litt annet (.) hadde noen andre tanker om det

Mor posisjonerer seg som undrende over skolens avvisning av problemet (linje 1-2) for deretter å tre inn en begrunnelsesposisjon hvor fokus rettes mot hennes egen kontakt med skolen (linje 3). Barnevernsarbeideren gir uttrykk for at hun lytter til mor (linje 4) og mor gjentar sin undring (linje 5). Her blir mor avbrutt av barnevernarbeideren som påpeker at det virkelighetsbildet som ble snakket frem i møtet med skolen er basert mest på samtaler om

nåtiden (linje 6), hvoretter mor posisjonerer seg som eksperten på datterens situasjon ved å bestemme nå-situasjonen som problemfri (linje 7). Mor etablerer her en kontrast mellom nå og før med hensyn til problemene samtidig som hun også indikerer at situasjonen har vært skiftende. Barnevernsarbeideren trer nå inn i en posisjon hvor hun lar skolens stemme uttrykke uenighet med mor omkring fortiden, samtidig som autoriten i denne stemmen dempes via barnevernarbeiderens innledende nedgradering av sin fortolkning (linje 8-9). Mor avbryter barnevernarbeideren og posisjonerer seg på nytt som undrende til at skolen ikke ser andre dimensjoner (linje 11). Mors undring kan her forstås som et indirekte posisjonering av skolen som ensidig ved at den ikke ser trekk av den datteren mor ser. Barnevernsarbeideren viser ingen interesse for mors ståsted: temaet lukkes ved at barnevernsarbeideren i sin neste ytring introduserer et nytt tema.

Barnevernarbeiderens manglende tydeliggjøring av sitt ståsted – det vil si tilslutningen til skolens vurderinger – skaper et diffust samtalerom. I stedet for å posisjonere seg eksplisitt i tråd med skolens synspunkter, posisjonerer barnevernarbeideren seg som formidler og fortolker av skolens ståsted. Når autorative vurderinger i det avsluttende møtet formidles ved å referere til stemmer som ikke er tilstede i samtalen, usynliggjør barnevernarbeideren seg selv som faglig autoritet. Slike strategier kan brukes for å unngå vanskelige forhandlinger med foreldrene, særlig i saker hvor det er stor uenighet mellom barnevernets og foreldrenes ståsted. Avslutningssamtalens betydning for videre samarbeid omkring tiltak, kan forsterke ønsket om konfliktunngåelse. Slik usynliggjøring gjør det imidlertid vanskelig for foreldrene å tre inn i noen avsluttende forhandlingssituasjon i forhold til de vurderinger som formidles.

Nedtoning av den faglig institusjonelle autoritet som konfliktreducerende strategi kan også være aktuell i saker hvor foreldrene entydig formidler avvisning av bekymringsmeldingen. **Tekstutdrag 44** er fra en avslutningssamtale hvor foreldrene har avvist enhver interesse for videre kontakt med barnevernet og hvor saken går i retning av henleggelse med mindre foreldrene sier ja til forslag til hjelpetiltak som kommer opp i samtalen. Ett tema i den avsluttende samtalen er knyttet til spørsmålet om den yngste datterens muligheter for samvær med jevnaldrende etter skoletid. Mot slutten av samtalen introduserer barnevernsarbeideren støttekontakt som et tiltak som kan være aktuelt (linje 1). Forslaget reises som et spørsmål overfor foreldrene. Far trer umiddelbart inn i en spørsmålsposisjon for å få vite hva støttekontakten skal være nyttig for (linje 2). Etter litt nøling svarer barnevernsarbeideren at støttekontakten kan ta med datteren ut etter skoletid (linje 3). Far trer da inn i en

begrunnelsesposisjon hvor han bygger opp sin avvisning av forslaget (linje 4-5).

Tekstutdrag 44.

- B: 1. ja (.) har dere tenkt på (.) støtte (.) om støttekontakt kunne vært nyttig?
F: 2. i forbindelse med hva?
B: 3. ehh (.) å ta med Trude *ut* etter skoletid
F: 4. vi har (.) vi er nå veldig (.) altså med støttekontakt (.) *ut* og om kvelden(.)
5. da sier jeg nei
B: 6. ja // men//
F: 7. //hun skal// være med på fotball (.) hun har interesse for fotball
B: 8. hmm
(.....) lang pause
F: 9. støttekontakt? jeg vet ikke (.)hvilken støttekontakt du mener
B: 10. nei eehh (.) en støttekontakt (.) vet du det er det andre som har med
F: 11. ja (.) det er //akkurat det //
B: 12. //støttekontaktene// de (.) bruker å være med de kan være med ut i
13. bassenget de kan være med kanskje på fotballtrening og ehh (.) på kafé
F: 14. men mener du at Trude trenger det da?
B: 15. n n nei jeg spør dere
F: 16. nei jeg jeg personlig (.) hvis Trude skal ut på kveldstid så kan vi
17. være med selv
B: 18. hmm (.) men dere kan jo tenke på det (.) det er et forslag fra skolen
F: 19. ja ja ja ja

Barnevernsarbeideren starter på en videre argumentasjon (linje 6), men blir avbrutt av far som forteller at datteren skal begynne med fotball som en aktivitet hun er interessert i selv (linje 7). Barnevernsarbeideren viser at hun lytter til far (linje 8). Pausen i etterkant kan være uttrykk for at barnevernsarbeideren har godtatt fars avvisning og er usikker på hvordan hun skal gå videre. Men tausheten kan også være uttrykk for at hun forbereder videre argumentasjon. Far kan synes å oppfatte barnevernsarbeiderens kommentar og pausen som uttrykk for at hans avvisning ikke er godtatt: han går videre på temaet ved å posisjonere barnevernsarbeideren i en svarposisjon omkring støttekontakt (linje 9). Barnevernsarbeideren kan først synes å avvise å tre inn i denne posisjonen ved å vise til at det er et annet kontor som har ansvar for tildeling av støttekontakt (linje 10). Far skal til å kommentere dette (linje 11), men blir avbrutt av barnevernsarbeideren som nå forteller hva en støttekontakt gjør (linje 12-13). Far posisjoneres så barnevernsarbeideren i en svarposisjon hvor hennes faglige vurderinger etterspørres (linje 14). Barnevernsarbeideren avviser å tre inn i denne posisjonen ved å posisjonere far som den ansvarlige beslutningstaker (linje 15). Far trer da inn i beslutningsposisjonen og avviser behovet for støttekontakt (linje 16-17). Barnevernsarbeiderens neste ytring (linje 18) inneholder innledningsvis en kommentar ("hmm") som kan være uttrykk for at hun godtar fars avvisning. Samtidig viser hun gjennom

sin anbefaling til far om å tenke over forslaget, at hun ikke er enig i fars beslutning. Uenigheten med far knyttes imidlertid ikke til hennes egen vurderingsautoritet. Det er skolen som posisjoneres som vurderingsautoriteten og forslagsstilleren.

Forslaget om hjelpetiltak kan være uttrykk for at barnevernarbeideren har en bekymring knyttet til barnet, noe far etterspør ved å be om utdypende beskrivelser og begrunnelser for forslaget. Barnevernsarbeideren avviser imidlertid å tre inn i en faglig autorativ posisjon for å utdype bakgrunnen for forslaget. I stedet tildeles foreldrene beslutningsautoriteten omkring det hjelpetiltaket som introduserer og skolen tildeles ansvaret for forslaget. Barnevernarbeiderens strategi bidrar her til å usynliggjøre den barnevernfaglige autoritet som ikke bare har akseptert skolens forslag som så viktig at det fremmes som aktuelt tiltak i siste samtalen, men som også har vurdert å godta foreldrenes ønske om henleggelse av saken. Å ikke tre inn i faglige autoritetsposisjoner kan her være uttrykk for en konflikthindrende strategi med bakgrunn i foreldrenes tidligere uttrykte avvisning av videre kontakt med barneverntjenesten. Samtidig fungerer denne strategien – på tilsvarende måte som i tekstutdrag 43 – til å skape et diffust interaksjonelt rom preget av barnevernfaglig tilbaketrekking.

9.3. Den dominante autoritet.

Selv om foreldrene ønsker hjelp fra barnevernet kan barnevernsarbeiderne velge eller se det som nødvendig å tydeliggjøre sin faglig autorative posisjon i det avsluttende møtet med foreldrene. Det vil si at den autorative makten blir eksplisitt synlig. Dette kan dreie seg om saker hvor det i løpet av utredningen er oppstått uenighet om problemforståelse og hvilke tiltak som er ønskelige og/eller mulige å realisere og det kan dreie seg om saker hvor det oppstår tvil om foreldrenes motivasjon for å ta i mot den hjelp som tilbys. På ene siden kan det å fremheve sin autoritetsposisjon sette det frivillige fellesprosjektet på prøve, på andre siden kan barnevernarbeiderne ha vurdert situasjonen slik at hensynet til barnet går foran fellesprosjektet hvis foreldrene ikke samtykker. Det er av interesse å se nærmere på hvordan barnevernarbeiderne håndterer å kople hensynet til hjelpetiltakets ”nødvendighet” med intensjonen om det frivillige fellesprosjektet. Spørsmålet er hvilke strategier som velges for å motivere eller overbevise foreldrene til å samtykke der foreldrene ønsker en annen løsning (tekstutdrag 45) eller der barnevernet er i tvil om foreldrene vil gjennomføre det aktuelle tiltaket (tekstutdrag 46).

Tekstutdrag 45 (a -c) er fra et avslutningsmøte i en undersøkelsessak hvor mor har kontaktet

barnevernet for å få støttekontakt til datteren Ingunn på 7 år. Barnevernsarbeideren har observert og hatt samtaler med datteren i tillegg til at hun har snakket med skolen og med mor. Hun har nå innkalt mor til en avslutningssamtale for å formidle sin vurdering av situasjonen og formidle hvilke tiltak hun vurderer som relevante. Mor har gjennom undersøkelsesprosessen uttrykt seg noe kritisk til skolen sin håndtering av datterens konsentrasjonsproblemer og problemer i forhold til klassekameratene. Møtet starter gjennom å etablere en formell setting hvor det er barnevernet som skal tale: ”og formålet med møtet i dag det er å konkludere med hva vi kan tilby av tiltak eller det vi tenker kan skje framover fra vår side da.” Gjennom introduksjonen til møtet etableres dermed en tydelig asymmetrisk relasjon mellom mor og barnevernsarbeideren hvor det er den institusjonelle autoritet som har ordet. I tråd med møtets fokus på barnevernets vurderinger, tildeles mor implisitt en passiv lytterposisjon. Tekstutdraget viser en av mange monologiske sekvenser fra møtet hvor barnevernsarbeideren formidler beskrivelser og vurderinger til mor. Barnevernsarbeideren gir her først en beskrivelse av en situasjon gjennom fokus på datterens atferd (linje 1-3) for deretter å posisjonere læreren og datteren (linje 5-6). Mors ”hmm” (linje 4 og 7) kan uttrykke en rituell formidling av at hun lytter, men ytringene kan også representere en mer aktiv gjenkjennelse av og enighet med barnevernsarbeideren posisjonering av datteren.

Tekstutdrag 45a.

- B: 1. hun var litt oppå pulten litt over pulten for da hadde sekken ramlet ned på den
2. siden og så var hun litt bak for da hadde sekken ramla litt dit og så ned på
3. golvet (.)
M: 4. hmm
B: 5. eeh læreren prøvde å dra henne inn litt (.) for å gi henne hjelp til å fokusere og
6. da prøvde hun litt (.) hun var ikke var ikke konsentrert i det hele tatt eeh
M: 7. hmm
B: 8. etter hvert som den kontakten med den jenta ved siden av ble litt (.) stakk litt
9. borti henne med blyanten sin (.) sånn (.) det ble negativt men egentlig så
10. ville hun ha litt (.)
M: 11. kontakt ja
B 12. kontakt

Barnevernsarbeideren går nå videre på en beskrivelse av datteren atferd i forhold til en medelev før hun kommer med en konkluderende andreposisjonering av datteren som kontaktsøkende (linje 8-10 og 12). Barnevernsarbeideren formidler her en dobbelposisjonering av datteren ved at hun på ene siden bestemmer atferden til barnet som normativt ikke akseptabel og på andre siden bestemmer den som kulturell forståelig (Edwards 1994). Dermed gir hun en form for aksept til barnets ønsker og intensjoner. Den detaljerte

fremstillingen av barnets atferd og det samtidige vernet om datterens ansikt kan – i lys av mors tidligere kritikk – forstås som en strategi for å få mor til å godta den problemforståelsen som trer frem. Mor på sin side kan forstås å kjenne igjen fortellingen til barnevernsarbeideren og det barnet som tar form. Dette blir tydelig i linje 11 hvor mor trer inn og avslutter barnevernsarbeiderens fremstilling. Mors ytring kan også forstås som et mer aktivt innspill til en felles konstruksjon av barnet ved at barnevernsarbeideren viser en forståelse for datterens atferd som er i samsvar med mors ståsted. Barnevernsarbeideren gir imidlertid ikke noen oppmerksomhet til mors innspill i den videre samtalen. Samhandlingen videreføres som en nærmest monologisk formidling fra barnevernsarbeiderens side. Mor deltar fra sin posisjon som lytter gjennom kommentarer som ”hmm”, ja, nei, akkurat ja. I tillegg posisjonerer hun seg noen ganger i mer aktive posisjoner hvor hun for eksempel kommer med spørsmål eller evaluerende ytringer som ”så bra”, samt at hun noen ganger forsøker å avslutte ytringer som innebærer bestemmelser av datteren. Når mor kommer med konkrete spørsmål svarer barnevernsarbeideren på de fleste spørsmålene, men gir ellers ingen oppmerksomhet til mors evaluerende eller bestemmende ytringer. Etter hvert som barnevernsarbeideren begynner å konkludere blir det synlig at mor og barnevernsarbeideren forstår situasjon til barnet noe forskjellig. Tekstutdrag 46b viser hvordan mor søker å komme i en forhandlingsposisjon omkring problemforståelsen. Tekstutdraget starter med barnevernsarbeideren doble konklusjon på datterens samspillskompetanse; på ene siden formidles det at datteren ikke mestrer samspillet med de andre barna, på andre siden at miljøet godtar at hun ikke mestrer.(linje 1-3). Mor posisjonerer seg da i en kritisk kommenterende posisjon ved å påpeke at datteren derigjennom ikke får hjelp til å utvikle seg(linje 4-5). Barnevernsarbeideren sier seg først forsiktig enig med mor, men trer så inn i en autoritetsposisjon hvor hun posisjonerer datteren i en gitt ikke-mestrende posisjon (6-7).

Tekstutdrag 45b.

- B: 1. så så eehh så hun har noen sånne utfordringer på det her med det sosiale
 2. samspillet med de andre(.) men jeg opplever at hun (.) Ingunn er Ingunn sånn
 3. at de forventer ikke noe mer av henne heller (.) enn det hun kan gi
 M: 4. hmm så hun får ikke liksom (.) utfordres heller ikke (.) ikke sant hun blir
 5. stående
 B: 6. jaa hun hun (.) ja men så tenker jeg at hun (.) hun (.) hun har ikke
 7. forutsetninger for å gå inn i noe annet heller (.) virker det som
 M: 8. hmm
 9. (- - - - lang pause)
 M: 10. ja

Mor gir en form for tvungen tilslutning til barnevernsarbeiderens ståsted; hun gir først

uttrykk for at hun hører hva som sies (hmm), så blir det en lang pause hvor ingen sier noe. Tausheten brytes ved at mor til sist sier ja (linje 10). Mor kan her erfare tausheten som en type autorativt press til å si seg enig med barnevernsarbeideren.

I den videre samtalen utdyper barnevernsarbeideren hvordan barnet kommer ”til kort” overfor skolen og jevnaldersmiljøets krav, og hvordan denne stagnasjonen fremstår som uforklarlig for skolen. Bestemmelsen av atferden som uforklarlig etablerer overgangen til en samtale om hjelpetiltak. Tekstutdrag 45c starter med at barnevernsarbeideren utdyper hvordan barnepsykiatrien på basis av sin utredning kan gi veiledning overfor skolen (linje 1-2). Denne vektlegging av mulighetene for veiledning overfor lærerne kan være uttrykk for en motiverende argumentasjon overfor mor som tidligere har uttrykt til dels stor skepsis til skolens arbeid i forhold til datteren. Mor slutter seg til ønsket om å få barnepsykiatrien til å gi veiledning på skolen, samtidig som hun forteller at hun har vurdert å flytte (linje 3). Mor har så langt i hovedsak godtatt de posisjonene hun har blitt tildelt; lytterposisjonen og svarposisjonen. Når mor nå posisjonerer seg som en forelder som har gjort vurderinger og reflektert over tiltak, trer hun ut av den asymmetriske relasjonen. Hennes forsøk på å tre inn i en mer jevnbyrdig posisjon blir imidlertid lukket ved at barnevernsarbeideren avbryter henne før hun er ferdig med sin fremstilling (linje 4). I det mor blir avbrutt skal hun til å kommentere sin egen vurdering av flytting knyttet til skoleskifte; ”men så”- utsagnet (linje 3) indikerer en mulighet for at hun allerede har lagt bort ideen. Avbrytelsen gjør at barnevernsarbeideren ikke får tilgang til mors refleksjoner omkring skoleskifte. Mor repositioneres i stedet tilbake i en svarposisjon (linje 4-5). Mor trer inn i denne posisjonen og gir uttrykk for at hun ikke har tenkt på konkrete skoler. Barnevernsarbeideren trer nå inn i en faglig autorativ posisjon hvor hun italesetter en diskurs omkring å begynne på ny skole hvor fokus rettes mot hvorfor datteren ikke bør skifte skole (linje 7-8).

Tekstutdrag 45c.

- B: 1. (.) det vet jeg BUP gjør i en god del andre saker (.) gir råd til lærerne og det
2. syns vi vi skal benytte oss av
M: 3. ja(.) dessuten har jeg vurdert det med skoleskifte jeg //vurderte faktisk men så//
B: 4. //du tenker skoleskifte//
5. hvilken skole?
M: 6. nei (.) det er jeg ikke sikker på
B: 7. ja (.) vet du (.) jeg jeg (...) sånn som jeg ser Ingunn så tror ikke jeg det er noen
8. løsning jeg tror ikke det er noen løsning å skifte skole (begrunnelse ikke med)
M: 9. skolen har gjort lite
B: 10. skjønner men ehh problemet ligger ikke i skolen eehhh først og fremst det eeh
11. det kan (.) problemet ligger i i at en vet ikke nok om Ingunn (.) at en vet ikke at

12. en forstår ikke henne helt (.) det er vanskelig å forstå henne (.)
M: 13. hmm
B: 14. så det å få testet henne (.) litt sånn bredt på ulike måter få utredet henne på på
15. BUP og sånn
16. så får du (.) så får du bedre grunnlag for å jobbe riktig med henne
17. (.....)
18. uansett hvilken skole hun går på så vil hun møte de samme utfordringene
M: 19. ja ja ja (.) det skjønner jeg

Etter at barnevernsarbeideren har gitt en utdypende begrunnelse for hvorfor skoleskifte er uheldig(ikke med her), italesetter mor en diskurs om den manglende hjelp barn med problemer får på skolen (linje 9). Barnevernsarbeideren posisjonerer seg dels som enig med mor: hun skjønner det mor sier, men samtidig avvises den diskursen mor har italesatt omkring skolens manglende hjelp til datteren(linje 10). Barnevernsarbeideren italesetter en alternativ problemdiskurs hvor datteren posisjoneres som problemets fokus: omverden – inkludert mor – forstår henne ikke (linje 11-12). Mors ”hmm”(linje 13) kan uttrykke enighet, men også et rituelt uttrykk for at hun lytter. Løsningen på problemet sett fra barnevernets side ligger i at datteren blir utredet og testet (linje 14-15). Her brukes utredningen strategisk som et motiverende tiltak ovenfor mor: det vil gi mor bedre muligheter til å opptre som en god hjelper(linje 16). Mor posisjoneres samtidig som en form for likeverdig hjelper: det er mor som problemløser som italesettes. Mor kommenterer ikke dette og det blir en lang pause (linje 17), før barnevernsarbeideren konkluderer rundt temaet skifte av skole ved å påpeke at datteren vil møte de samme utfordringene uansett skole(linje 18). Mor gir uttrykk for at hun skjønner det(linje 19). Barnevernsarbeideren retter etter dette blikket mot datterens ressurser og bruken av disse ressursene i det videre arbeid med å hjelpe datteren.

På ene siden er dette en samtale hvor det er stor grad av enighet om at barnet har problemer. Uenigheten dreier seg om hvilke problemdiskurser som skal gis autorativ tyngde. Barnevernsarbeideren posisjonerer seg som en tydelig faglig autoritet med liten oppmerksomhet til mors deltakelse i samhandlingen og hennes refleksjoner omkring problemene. Når mor forsøker å posisjonere seg selv i en mer aktiv og kompetent posisjon gjennom å italesette sin virkelighetsforståelse, har hun vanskelig for å få tilgang til en slik posisjon. Mors kritiske blikk på skolens praksis gis ingen diskursiv tyngde. Det er i stedet skolens perspektiv på problemene som gis diskursiv autoritet, det vil si at problemene bestemmes som entydig å ligge hos barnet.

Den dominante faglige autoritet kan i tekstutdrag 45 forstås å være forankret i en faglig

diskursiv autoritet. **Tekstutdrag 46** viser hvordan den dominante autoritet kan ta en helt annen og mer normativ form. For at de hjelpetiltak som iverksettes skal ha noen effekt må barneverntjenesten sikre seg at foreldrene og barna er i stand til å ta i mot den hjelpen som aktualiseres (Stang 2007). ”Å være i stand til” kan dreie seg om både ressursmessige og motivasjonsmessige forutsetninger. Der barnevernet er usikre på foreldrenes forutsetninger for å nyttiggjøre seg tiltaket, samtidig som de vurderer det aktuelle tiltaket som det mest hensiktsmessig, må barnevernarbeiderne greie å forme og formidle tiltaket slik at foreldrene motiveres for å ta i mot hjelpetiltaket samtidig som de forstår hva de samtykker i. Tekstutdraget viser et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne søker å håndtere avslutningen av undersøkelser der foreldrene ønsker hjelp samtidig som de er skeptiske til barnevernets forslag, og barnevernarbeideren må forholde seg til foreldrenes samtykkeautoritet samtidig som hun mener tiltaket er nødvendig av hensyn til barna. Tekstutdraget er fra en sak hvor helsesøster i samråd med mor har sendt melding til barnevernet fordi mor erfarer omsorgsoppgaven som vanskelig. Mor har to døtre i skolealder og barnevernarbeideren har hatt flere samtaler med mor omkring de utfordringer hun erfarer i dagliglivet med døtrene. Det er blitt iverksatt avlastningstiltak i løpet av undersøkelsen, men dette vurderes av både mor og barnevernarbeideren som utilstrekkelig hjelp. I den avsluttende samtalen for undersøkelsen diskuterer mor og barnevernarbeideren hjemkonsulent – et tiltak mor har blitt introdusert for tidligere og som hun er noe skeptisk til. Tekstutdraget starter med at barnevernarbeideren trer inn i en institusjonell posisjon hvor hun på ene siden posisjonerer barnevernet som barneorientert og hjelpende og på andre siden angir hvilken posisjon det forventes at mor trer inn i (linje 1-4). Ærlighet og samarbeid blir her et krav til mor som forsterkes ved å fremtidsposisjonere mor som angrende om hun ikke prøver. Utsagnet ”det er jo alvorlig”(linje 4) angir ingen nærmere bestemmelse av hva som er alvorlig, men i lys av forventningene som er formidlet til mor bidrar ytringen til å understreke barnevernets autorative posisjon.

Etter denne mer formanende forventning til mor introduseres hjemkonsulenten (linje 5-7), og deretter intensjonen med hjelpetiltaket som er å gi mor støtte og hjelp til å etablere ”rutiner og struktur i hjemmet”(linje 8-11). Her italesettes en implisitt faglig diskurs omkring formålet med hjelpetiltaket. Mor posisjoneres deretter i en svarposisjon med hensyn til sitt syn på det tiltaket som er skissert (linje 12). Det vil si at barnevernarbeiderens innledende formaninger og uttrykte faglige formål kan forstås som strategier for å sikre at mor vil ta i mot det tilbudet barnevernet foreslår. Mor svarer ikke umiddelbart. Etter en lengre stillhet trer mor inn i

svarposisjonen og formidler at hun syns tiltaket er ”greit” (linje 14) Deretter trer hun inn i en begrunnelsesposisjon for sitt samtykke, nemlig at det har vært problemer hjemme (linje 15).

Tekstutdrag 46.

- B: 1. vi vil at døtrene dine skal ha det bra (.) vi er ikke ute etter å ta deg (.) så det blir så
2. dumt hvis du dekker over noe (.) og så vil du angre når de blir store at du ikke
3. prøvde (.) og prøve kan du i samarbeid med oss (.) barnevernet og du kan
4. samarbeide (.) det er jo alvorlig (.) men vi tar den tiden vi trenger
- (5-7 her kommer barnevernarbeideren inn på hjelpetiltaket og den personen som skal komme hjem til familien)
- B: 8 jeg tenkte at Dorthe skulle være en sånn støtteperson for deg samtidig som hun er en
9 hjemkonsulent for dere (.) en hjemkonsulent er en eh er en (.) .altså det er en en
10 støtteperson for deg (.) det blir noen som skal hjelpe dere litt i hjemmet
11 ordne litt rutiner og struktur i hjemmet ikke sant?
- M: 12 hm
- B: 13 hvor(.) hvordan (.)kan (.) ja(.)hva tenker du om det da? Hvordan tror du det blir?
- M: 14 (.....) nei det er jo (.) det er jo greit det (.)
15 det var jo problemer hjemme så
B: 16 ja jeg //vet//
- M: 17 // jeg //tenker på det å få Magni til å legge seg i egen seng (.) det er jo et problem
18 for hun begynner jo å bli såpass (.) hun er jo 8 år så hun må jo begynne å (.) ja ligge i
19 egen seng da
- B: 20 ja (.) du tror ikke det blir vanskelig det at (.) at du forteller det til Susan og hun
21 forteller det til meg? du syns det går greit?
- M: 22 ja
- B: 23 ja (.) det blir vanskelig når det blir formalisert da (.)
24 altså det blir på en måte veldig(.) ja (.) men sånn må det kunne være
- M: 25 hm
- B: 26 og det som Dorthe gjør vil hun skrive ned

(27-29 her gir barnevernarbeideren en utdypning av hvordan hjemkonsulenten noterer og skriver ned)

- B: 30 det vil du da få se det er ikke noen hemmeligheter men det er alvorlig (.) for det det er
31 jo det (.) det er noen som skal komme inn og hjelpe deg med noe som er vanskelig
32 og det er(.) .det er (.)det er vanskelig i seg (.) det er alvorlig men (.)
33 vi tenker det er noen ting som skal gjøre det lettere for deg.

Barnevernarbeideren synes å tre inn i en støttende posisjon ovenfor mors ytring (linje 16), men blir avbrutt av mor som tar opp en av de utfordringene hun opplever hjemme (linje 17-18). Barnevernarbeideren forholder seg ikke til mors utsagn, hun lukker hennes initiativ til samtaletema og retter på nytt oppmerksomheten mot mors synspunkter på opplegget gjennom to påfølgende spørsmål (linje 20-21). Barnevernarbeiderens anliggende synes her å være å få avklart om mor har skjönt hva tiltaket innebærer ved å fokusere på at all informasjon går til barneverntjenesten. Mors ”ja” fremstår som et svar på det siste spørsmålet (linje 22). Barnevernarbeideren gjentar mors svar for deretter – etter en lengre pause – å tre inn i en

forklarende posisjon ovenfor mor (linje 23). Hun henviser her først til det formelle trekket ved de samtalene som mor og hjemkonsulent vil ha (linje 23) for deretter å forsøke å gi en utdypende bestemmelse (linje 24). Her avbryter barnevernarbeideren seg selv og konkluderer med at "sånn må det være"(linje 24). Mor bekrefter at hun lytter (linje 25), og barnevernarbeideren gir en mer konkret beskrivelse av hva hjemkonsulenten gjør med informasjonen hun får hjemme hos mor (linje 26-29 – ikke med her). Barnevernarbeideren har nå snakket frem et tiltak hvor det er barnevernet og hjemkonsulenten som bestemmer tiltakets utforming. Mor tildeles i neste ytring en posisjon som leser av de skriftlige notatene; informasjonen fra hjemkonsulenten til barnevernet ikke er hemmelig (linje 30). Etter denne involvering av mor i tiltakets karakter, trer barnevernarbeideren på nytt inn i en normativ autorativ posisjon hvor hun bestemmer hjemmesituasjonen til mor som både alvorlig og vanskelig ved at det kommer noen hjem til henne (linje 30-32). Barnevernarbeideren avslutter sin tale med å repositionere seg som hjelper ved å påpeke at tiltaket er ment å hjelpe mor (linje 33).

Dette tekstutdraget viser hvordan barnevernarbeideren på ene siden forstår seg selv som hjelper og på andre siden strever med å sikre realiseringen av et frivillig og nødvendig hjelpetiltak som barnevernet allerede er i gang med å utforme. Hun italesetter faglige diskurser som i liten grad utdypes som "saklig" motiverende. I stedet trer hun inn i autorative posisjoner hvor hun skaper moralske virkelighetsbilder som formidler alvor til mor og dermed indirekte posisjonerer mor som en ikke-mestrende mor. I tillegg devalueres mor som samtalepartner omkring hjelpetiltakets utforming ved at hun ikke gis noen taleposisjon hun kan tematisere tiltaket ut fra.

9.4. Når den motiverende autoritet ikke strekker til.

I undersøkelser hvor foreldrene avviser bekymringsmeldingen og det er tydelig gjennom utredningsarbeidet at foreldrene ikke lar seg motivere/overbevise om at barnevernet har rett, kan barnevernarbeiderne velge å bruke det avsluttende møte til å formidle sin konkluderende bekymring for barna. Som sådan kan avslutningsmøtet forstås å representere et siste forsøk på å motivere foreldrene til å erkjenne problemer og/eller ta imot hjelp. Foreldrene og barnevernansarbeiderne har her - gjerne tidlig i undersøkelsesprosessen - etablert seg i posisjoner hvor de har italesatt og opprettholdt ulike perspektiver til forståelse av barnas situasjon. Den konkluderende bekymring endrer ikke foreldrenes ståsted og sakene blir dermed henlagt. Det vil si at fellesprosjektet omkring barna ikke kan reddes. Det er av

interesse å belyse nærmere hvordan barnevernarbeiderne håndterer avslutningen i saker hvor de opprettholder sin bekymring for barna samtidig som de ikke greier å motivere eller overbevise foreldrene om at barna trenger hjelp.

Tekstutdrag 47 er fra et avslutningsmøte hvor barnevernsarbeideren søker å overbevise foreldrene om at de må opptre på andre måter som omsorgspersoner for barna sine. Foreldrene har uttrykt uenighet med meldingens og barnevernets bekymringsperspektiv gjennom hele undersøkelsesprosessen. De har ikke avvist at barna kan ha en del problemer knyttet til læring og skolehverdag, men de har avvist at det dreier seg om problemer som kan knyttes til dårlig foreldreomsorg. Foreldrene er nå innkalt til et avslutningsmøte for å få barnevernets vurdering og konklusjon på undersøkelsen. Tekstutdraget viser en samtalesekvens tidlig i møtet hvor barnevernsarbeiderne introduserer hva dette møtet vil handle om, nemlig veiledning til far. Barnevernsarbeideren posisjonerer seg innledningsvis som en faglig institusjonell autoritet som gjennom sin vurdering av situasjonen vil gi far veiledning i forelderrollen, slik at barna får det bedre (linje 1-4). Barnevernsarbeideren er uklar på hvilke tema det dreier seg om; hun omtaler de aktuelle tema først som ”biter” (linje 1) og dernest viser hun til ”tingene” som de har snakket om (linje 4). Autoritetsposisjonen formidles gjennom det ”vi” som tenker at far må gjøre ting annerledes. Samtidig dempes posisjonen gjennom bruk av ord som ”kanskje” (linje 1) og ”vi tror” og ”ønsker” (linje 2), det vil si at det dreier seg om en autorativ henstilling til far om endring av hensyn til barna. Far trer inn i en kommentarposisjon (linje 5), men barnevernsarbeideren avbryter han for å gå videre på sin vurdering.

Tekstutdrag 47.

- B: 1. det er kommet frem noen biter som vi tenker at dere kanskje kunne gjort litt
2. annerledes som vi tror hadde vært lurt (.) derfor eh ønsker (.) fordi vi tror at det
3. er (.) ville fungere veldig ok for jentene dine og at vi lurer på hvordan (.) ja altså
4. det handler vel om de her tingene vi har snakket om her
- F: 5. ja //jeg//
- B: 6. //så vi //har snakka litt om det her om (.) derfor så har vi snakket litt om det at at
7. at det er viktig for døtrene dine at de ikke føler seg annerledes (...) på skolen
8. eh altså vi syns det er viktig at du prioriterer sånn at de ikke skiller seg ut
- F: 9. altså (.) det med at de er med på skolematordningen?
- B: 10. ja riktig (.) ja vet du det er kjempeviktig for det blir så dumt for dem å bli
11. utenfor (.) ikke sant?
- F: 12. ja
- B: 13. er det Karin som er med på det?
- F: 14. ja (.) Janne har ikke //noen//
- B: 15. //nei det// har de ikke nei men (.) men sånne ting er det så
16. viktig at du som foreldre følger med med (.) .at de har det akkurat som de andre

17. (.) det er en del ting som er annerledes for det at dere bor på landet (.)det er litt
 18. vanskeligere for dem å delta //sammen med de andre//
 F: 19. //men altså de har jo //muligheten kan vi si
 B: 20. vet du(.) for at de skal(.).for at når unger(.) det de deltar i er liksom det som
 21. foreldrene er med ungene på
 F: 22. ja (.) ja men altså de får lov å være med på musikkskolen og de ville jo ikke

Fokus rettes nå mer eksplisitt mot barnas situasjon og fars ansvar (linje 6-8), hvor det å være annerledes blir barnevernsarbeiderens tema. Barnevernsarbeideren forankrer sitt ståsted i en institusjonell vurdering; ved å legge vekt på at saken er diskutert gir hun tyngde til vurderingen (linje 6). Far spør konkret om barnevernsarbeideren sikter til skolematerdningen (linje 9), noe barnevernsarbeideren bekrefter før hun så understreker hvor viktig dette er for å være integrert i jevnaldergruppen (linje 10). Til slutt i denne ytringen posisjonerer hun far i en tvungen svarposisjon med hensyn til viktigheten av å ikke være utenfor. Far bekrefter sin enighet (linje 12), og sammen avklarer de så at en av jentene er med på ordningen, mens den andre går på et klasstrinn hvor de ikke har slik ordning (linje 13-14). I det far forteller at eldste datteren ikke har noen matordning på skolen (linje 14), blir han avbrutt av barnevernsarbeideren som bekrefter at hun vet at de ikke har matordning før hun på nytt understreker betydningen av fars ansvar for å sikre at barna ikke fremtrer som annerledes (linje 15-16). Når eksemplet med matordning ikke fungerer til å vise annerledeshet, blir det viktig for barnevernsarbeideren å bestemme likhetsorienteringen som en allmenn norm som far bør styre etter. I tillegg trekker hun inn familiens bosted som en dimensjon som gjør det vanskeligere for døtrene å være sammen med de andre barna (linje 17 – 18). Far avbryter barnevernsarbeideren og trer inn i en begrunnelsesposisjon hvor han indirekte påpeker at bostedet ikke avgrensner mulighetene til å delta (linje 19). Barnevernsarbeideren trer inn i en faglig autorativ posisjon hvor hun umiddelbart ikke synes å forholde seg til fars svar, men informerer ham om at barns deltakelse er knyttet til at foreldrene er med barna. Far oppfatter barnevernsarbeiderens ytring som en anklage og trer inn i en begrunnelsesposisjon hvor han gjentar at barna får lov til å delta, men at de ikke har lyst.

Samtalesekvensen synliggjør hvordan barnevernsarbeideren søker å fremstå med faglig autoritet overfor far med hensyn til hva som er å forstå som barnas beste. Hun understreker hvilke normer som gjelder for barns velferd og hvilke normer som foreldre har ansvar for å realisere, gjennom delvis å henvende seg direkte til far og delvis snakke mer allment om viktigheten av å realisere normene. Hun posisjonerer dermed far i en tvetydig posisjon med hensyn til om han vurderes som en forelder som ikke opptrer i tråd med normene eller ikke.

På ene siden mener hun at far kunne gjort "ting" annerledes, på andre siden sier hun ikke eksplisitt hva far kunne gjort annerledes. Denne tvetydigheten kan ha sammenheng med at hun søker å kombinere den faglig autoritative posisjon med en samtalestil hvor hun ønsker å opprettholde en samarbeidsorientering til far. Hennes autoritative posisjon blir også vanskelig ved at far unndrar seg de ikke-mestrende posisjonene han indirekte søkes posisjonert i; barna er ikke utenfor skolematorordningen og han nekter de ikke å delta i fotball. De konkrete tema som tas opp "smuldrer" bort som eksempel på de "ting" far kunne gjort annerledes. Dette "oppsmuldrende" preget ved de tema som tas opp preger den videre samtalen og barnevernarbeideren og foreldrene avslutter undersøkelsen uten å ha kommet til enighet.

Den avsluttende samtalen kan også inneholde mer eksplisitt normative budskap til foreldrene om den makt barnevernet representerer. **Tekstutdrag 48** (a og b) viser et eksempel på hvordan barnevernarbeiderne fremstår som en både diskursiv og institusjonell normativ autoritet. Et sentralt tema i denne undersøkelsessaken er bekymringen for at mor ruser seg. Selv om undersøkelsen ikke har avdekket noe bekymringsfylt er ikke barnevernsarbeideren overbevist om at situasjonen er så ordnet og grei som mor formidler. Tekstutdraget starter etter at mor på nytt har avvist bekymringen for at hun drikker. Barnevernsarbeideren går ikke videre inn temaet rundt mors drikkevaner. Tekstutdraget viser at hun likevel ikke godtar mors avvisning: ved å rette oppmerksomheten mot barnas opplevelse av mors drikking blir det tydelig at hun fortsatt antar at mor har et rusproblem (linje 1-2). Mor posisjonerer seg som en mor som har en klar drikkepolitikk ved å fortelle at hun ikke har noen tanker om at hun vil drikke sammen med barna og dernest understreke at hun ikke tenker det (linje 3-4). Det ligger en appell om å bli trodd i denne understrekningen.

Tekstutdrag 48a.

- B: 1. hm (.) en hva tenker du om det her og Bente da og du som drikker?
M: 2. jeg tenker ikke at jeg skal drikke sammen med henne (.) jeg jeg gjør ikke
3. det
B: 4. nei men vi har jo fått en melding på det da
M: 5. ja ja (.) det er jo greit(.) ikke sant (.) og det er jo ikke sånn som Bente skal ha 6.
(.) få eller (.) oppleve i det hele tatt
B: 7. nei (.) det er jo fryktelig skremmende for barn
M: 8. ja (.) men jeg har jo snakket veldig mye med henne
B: 9. ja..

Barnevernsarbeideren konfronterer imidlertid mor med at barnevernet nettopp har fått en melding hvor bekymringen er at mor drikker med barna tilstede (linje 4). Henvisningen til

meldingen plasserer mor i en begrunnelsesposisjon som hun trer inn i ved å gjenta sin erkjennelse av den konkrete situasjonen som lå til grunn for meldingen, samtidig som hun posisjonerer seg som ansvarlig mor ved å gi uttrykk for at datteren ikke burde hatt en slik erfaring (linje 5-6). Barnevernsarbeideren understreker enighet med mors utsagn, samtidig som hun italesetter en faglig diskurs ved å understreke konsekvensene for barnet (linje 7). Mor tilslutter seg diskursen, men trer deretter inn i en forsvarsposisjon hvor hun formidler at hun har snakket mye med datteren (linje 8). Mor viser her at hun har forstått diskursens krav til henne som mor ved å poengtere at hun har snakket mye med datteren. Barnevernsarbeideren bekrefter at hun har hørt mors utsagn og går ikke videre på temaet.

Mors erkjennelse av sitt avvik kombinert med ytringer som formidler realisering av normer for god foreldreatferd og forståelse av barns erfaringer er i tråd med barnevernsarbeidernes tidligere uttrykte normer for den gode barndom og god forelderatferd. Dermed har mor plassert seg innen barnevernets moralske rom og posisjonert seg på linje med de etablerte normative forventningene. Barnevernsarbeideren lukker nå temaet rus og forsøker å forhandle frem et tiltak som mor kan oppfatte som hensiktsmessig hjelp (ikke med her).

Etter at mor har avvist alle antydninger til problemer og understreket en pågående bedring på alle de områder som barnevernsarbeideren tematiserer, avrundes samtalen med fokus mot henleggelse hvis det ikke kommer opp nye bekymringsopplysninger knyttet til barnet. Tekstutdrag 49b starter med at mor trer inn i en posisjon hvor hun avviser at det foreligger noen form for bekymring rundt datteren; hun bestemmer først datterens situasjon som god for deretter å understreke at det ikke er noen problemer (linje 1-2). Mor posisjonerer seg som en person barnevernsarbeideren kan stole på via en lovnad om tro og ære (Austin 1975). Lovnaden etterfølges av en latter som kan fortolkes som en selvironisering over en slik høytidlig uttalelse, men også som et underliggende budskap til barnevernsarbeideren om at dette takler mor (Jefferson 1984). Barnevernsarbeideren er ikke uten videre fornøyd med denne lovnaden, hun krever i tillegg at mor ikke skal drikke (linje 4), et krav som mor gir uttrykk for at hun innfrir (linje 4). Barnevernsarbeideren og dernest mor understreker nå det de har blitt enig via sine ”nei”(linje 5-6).

Tekstutdrag 48b.

- M: 1. nei (.) Bente har det godt hun altså (.)
2. det er ikke noe problem det lover jeg deg på tro og ære (1er)
B: 3. ja og moren ikke (.) drikker?
M: 4. ja og det gjør hun ikke

- B: 5. nei
M: 6. nei
B: 7. og hvis vi får en melding til om rus altså (.) da kjører vi på full undersøkelse (.)
8. da kan du ikke si nei til noe på et vis
M: 9. nei
B: 10. ikke skolen eller noe
M: 11. nei det skjønner jeg

Barnevernarbeideren er imidlertid ikke tilfreds med mors lovnad som sikring av barnets situasjon. Hun trer nå inn i en institusjonell posisjon hvor hun så og si ”truer” mor med barnevernet hvis hun bryter lovnaden (linje 7), og posisjonerer henne som uten rettigheter til å avvise barnevernet hvis det kommer en ny melding (linje 8). Mor gir en passiv tilslutning til konsekvensene av et eventuelt brudd på lovnaden om ikke å drikke (linje 9), hvoretter barnevernarbeideren viser til skolen som en av de informantene mor ikke kan si nei til (linje 10). Mor posisjonerer seg nå i en aktiv svarposisjon hvor hun gir uttrykk for at hun skjønner konsekvensene linje 11). Det blir nå en lengre pause hvoretter mor initierer et nytt tema.

Dette tekstutdraget viser hvordan barnevernarbeiderne bruker barnevernet som en trussel i saker hvor de er bekymret for barnet men ikke greier å motivere foreldrene til å ta i mot hjelpetiltak. Her fungerer hverken de faglige eller institusjonelle diskursene som italesettes som overbevisende diskurser med hensyn til å få foreldrene til å tre inn i posisjoner hvor de underlegger seg barnevernets vurderinger. Barnevernet må godta at foreldrene tar i bruk den beslutningsautoriteten de er tildelt og at fellesprosjektet omkring barnet er tapt. Uenigheten med foreldrene om barnet gjør imidlertid at barnevernarbeiderne vil ha det siste ordet; et siste forsøk på å sikre at foreldrene ivaretar barnets beste. Det får de ved å italesette den rene maktdiskursen og den avmektige posisjonen foreldrene da vil bli tildelt.

9.5. Autoritetsansiktene og realiseringen av fellesprosjektet.

Når utredningen er gjennomført og det avsluttende møtet satt, ser vi at barnevernarbeiderne tar i bruk et mangfold av autoritetsstrategier for å sikre at fellesprosjektet blir realisert i form av å etablere hjelpetiltak. Det underliggende kravet til barnet i denne sammenheng er at tiltakene skal utformes og etableres i samarbeid med foreldrene. Analysen i dette kapitlet viser hvordan ”samarbeidet” er koplet sammen med barnevernets bruk av autoritative strategier, og at samarbeidet dermed fremstår som varierende fra mer eller mindre strategisk orienterte forhandlinger til tvangspreget samtykke fra foreldrenes side.

Selv om foreldrene er tildelt beslutningsmakt er barnevernarbeiderne altså aktive pådrivere for

å motivere foreldrene til å ta i mot tiltak de vurderer som hensiktsmessige. Analysen viser at også der foreldrene ønsker hjelp kan det oppstå situasjoner hvor barnevernarbeiderne finner det nødvendig å tre inn med motiverende arbeid. Dette gjelder særlig der barnevernarbeiderne foreslår tiltak som foreldrene er skeptiske til. Det betyr at det i alle typer saker kan vokse frem situasjoner hvor barnevernarbeiderne trer inn i motiverende posisjoner ovenfor foreldrene for å få til et samarbeid omkring hjelpetiltak.

Analysen viser hvordan barnevernarbeiderne italesetter både faglige og institusjonelle diskurser når de skal motivere for samarbeid omkring tiltak. Det vil si at de italesetter makten. Først initieres faglige diskurser hvor hensynet til barnet er begrunnelsesdimensjonen. Det synes imidlertid å være vanskelig å nå frem med og få anerkjennelse for de faglige vurderinger som gjøres. Når foreldrene er tvilende til eller ikke ønsker kontakt med barnevernet tar derfor barnevernarbeiderne i bruk andre type strategier. Dominante strategier er italesettelse av normative og moralske diskurser omkring foreldreomsorgen. Det vil si at degraderte foreldreposisjoner som foreldrene ikke ønsker å bli forbundet med brukes som overtalelsesstrategier.

De fleste av foreldrene som fra starten av ikke ønsket kontakt med barnevernet, avviser hjelpetiltak. Her fungerer verken faglig motiverende eller institusjonelt motiverende strategier. Når ingen av disse strategiene fører frem må barnevernarbeiderne godta henleggelse. Og da har barnevernarbeiderne en strategi til som i særlig grad rettes mot foreldre som mistenkes for å ha rusproblemer. Da italesettes en mer vidtgående og samtidig mer diffus diskurs knyttet til institusjonell overvåkning: barnevernet vil følge med familien ved at skole og helsestasjon bes ha et særlig blick mot barna.

Mangfoldet av motiveringsstrategier kan forstås som barnevernarbeidernes forsøk på å realisere sitt oppdrag om vern av barnet. Også overvåkingen av barna kan forstås som en slik motiverende strategi. Samtidig innebærer denne strategien en form for advarsel ovenfor foreldrene. Barnevernarbeidernes faglige prosjekt i undersøkelsessaker hvor foreldrene ikke ønsker kontakt kan dermed delvis fremtre som mislykket: Når arbeidet med å forsøke å beherske det faglig-diskursive rommet stopper, italesettes institusjonelle diskurser hvor det er makten som synliggjøres.

10. AVSLUTNING: MAKT, MOTMAKT OG KOMPETANSESAMSPILL.

Med utgangspunkt i avhandlingens problemstillinger har jeg belyst hvordan barnevernets undersøkelse fremtrer som en kommunikativ prosess med realisering av en rekke interaksjonelle oppgaver. Gjennom et analytisk hovedfokus på den verbale samhandlingen omkring de interaksjonelle oppgavene synliggjøres mulighetsrommet for både foreldres og barnevernarbeideres involvering i og påvirkning av undersøkelsen som en virkelighetskonstituerende prosess. Analysen viser at barnevernarbeiderne i kraft av sin posisjon, talerettigheter og diskursive ressurser kontrollerer og styrer både samhandlingen og den virkelighetskonstruerende prosessen. Som sådan fremstår undersøkelsesprosessen i tråd med tidligere forskning omkring barnevernets undersøkelse (Egelund 1997, Dingwall et al.). Et funn i denne sammenheng er at undersøkelser som orienterer seg mot vurdering av behovet for hjelpetiltak altså preges av samme type maktrelasjoner som undersøkelsessaker relatert til omsorgsovertakelser.

Samtidig utøver foreldrene gjennom sine posisjoner, talerettigheter og diskursive ressurser ulike former for påvirkning, opposisjon og motstand som har betydning for hvordan undersøkelsen tar form. Både de foreldrene som ønsket hjelp fra barnevernet og de som ikke ønsket kontakt har i hovedsak endt ut med den hjelp eller den avslutning de ønsket. Det betyr at foreldrenes forberedelse til møtet og det vi kan benevne som de kommunikative prosjektenes illokusjonære dimensjon (Austin 1975) i stor grad har endt ut med å bli realisert. Det er rimelig å forvente at saker hvor barnevernarbeiderne og foreldrene er enige om situasjonen ender ut med tiltak. Det er imidlertid mer uklart hva som skjer når seks av undersøkelsene – eller ca 1/3 – ender med henleggelse selv om barnevernarbeiderne ut fra sine faglige vurderinger uttrykker usikkerhet med hensyn til henleggelse eller aktivt har anbefalt hjelpetiltak ovenfor foreldrene. Analysen i denne studien synliggjør noen generelle og dominante trekk ved samhandlings- og forhandlingsprosessene innen de hjelpeorienterte undersøkelsene som kan gi økt kunnskap om hvorfor barnevernet ikke greier å etablere undersøkelsen og hjelpetiltakene som et felles prosjekt med foreldrene.

I dette kapitlet vil jeg først trekke frem noen sentrale funn fra analysen av de enkelte kapitlene som synliggjør hvordan undersøkelsen fremstår som utøvelse av asymmetrisk makt og til en viss grad fremstår som en forhandlingsprosess med bruk av makt- og motmaktstrategier. Dernest vil jeg diskutere hvordan det er mulig å forstå den form for språklig samhandling –

eller samarbeid – som utvikler seg med utgangspunkt i motsetningen mellom foreldres livsverdenkunnskap og barnevernarbeidernes fagkunnskap. Dette betyr å diskutere mulighetene for foreldres involvering og innflytelse innen en institusjonell kontekst hvor de må tre inn i subjektposisjoner som gjør dem til både subjekt og objekt i undersøkelsesprosessen.

10.1. Studiens hovedfunn.

Gjennom analysen av barnevernarbeidernes kommunikative prosjekter i **kapittel 6** blir det tydelig at foreldrene og barnevernet kan ha både felles interesser og stå langt fra hverandre når de møtes. Barnevernarbeidernes kommunikative prosjekter tar form med utgangspunkt i deres fortolkning av hvem de møter i det første møtet. Det vil si at de starter prosessen med å skape institusjonelle foreldrebilder allerede før de møter foreldrene. Denne prosessen er i noen saker basert kun på meldingens informasjon og i andre saker på tidligere dokumentert kunnskap og barnevernarbeidernes muntlige erfaringskunnskap gjennom tidligere kontakt med familien. I slike saker hvor foreldrene ikke har vist interesse for samarbeid, fremtrer forberedelsene som en konstruksjon av hvem de antas å møte og en samtidig strategidiskusjon for å prøve å sikre samarbeid med de foreldreidentitetene de skaper.

Analysen av foreldrenes forberedelse til meldingsmøtet synliggjør at de møter barnevernet med ulike og mer eller mindre eksplisitte kommunikative prosjekter. Foreldrenes reaksjoner på opprettelsen av en undersøkelsessak med en samtidig innkalling til et første møte varierer. Hovedskillet i reaksjon synes å gjenspeile i hvilken grad foreldrene var inneforstått med eller uvitende om at det var sendt en melding til barnevernet. De foreldrene som ikke kjente til meldingen opplever i særlig grad barnevernets beslutning som en form for degradering i foreldrerollen og usikkerhet omkring konsekvensene av kontakten. Noen i denne gruppen av foreldrene ser meldingen som uttrykk for en misforståelse og regner med å møte en instans som lytter til deres ståsted, mens andre gir uttrykk for en opplevelse av å være ”forfulgt” av barnevernet og er forberedt på at de ikke vil bli hørt på. De foreldrene som kontaktet barnevernet selv eller deltok aktivt i meldeprosessen er mer orientert mot det hjelpende barnevernet og forventningene om å få hjelp.

Hovedfunnene i kapitlet relaterer seg til samhandlingen omkring de interaksjonelle oppgavene benevnt som ”iscenesettelsen”, ”meldingen” og ”planen videre”.

Gjennom ”iscenesettelsen” som interaksjonell aktivitet produserer barnevernarbeiderne bilder av barnevernet på ulike nivå. Analysen viser hvordan barnevernet trer frem som en mangetydig institusjon gjennom meldingsmøtets ulike interaksjonelle aktiviteter. Gjennom det innledende iscenesettende og selvskapende arbeidet i meldingsmøtet presenterer barnevernarbeiderne seg selv og institusjonen som tvunget til å gjennomføre undersøkelsen. Barnevernet tar her form som en institusjon som på ene siden kan kreve aksept av undersøkelsesoppdraget og som på andre siden søker anerkjennelse fra foreldrene for selve kravet, gjennom henvisning til plikten. Den felles tvangssituasjonen som plikten skaper for barnevernarbeiderne og foreldrene etablerer et mulig grunnlag for fellesskapet omkring barnet. Samtidig krever dette fellesskapet et samarbeid som formidles til foreldrene som både et tilbud og et krav. Det vil si at foreldrene ser den felles situasjonen og fellesprosjektet omkring barnet. Informasjonsarbeidet som en innledende selvskaping kan dermed forstås å legge grunnlag for at foreldrene underkaster seg den institusjonelle orden og velger tilslutningen (Krejsler 2002, Foucault 1988). Barnevernet er ikke bare en hjelper, men også en mektig institusjon gjennom mulighetene til å bruke tvang. Barnevernarbeiderne vektlegger formidlingen av det hjelpende barnevernet, men kan ikke komme fri fra også å formidle maktansiktet. Maktansiktet skaper frykt, ikke nødvendigvis for makten i seg selv, men for konsekvensene av makten. Undersøkelsen trer dermed frem som del av en institusjonell orden med et implisitt budskap til foreldre om også å vise ærefrykt. Forventningene til å opptre med ærefrykt skaper disiplinering og tilpasning – og dermed tilslutning til undersøkelsen.

Gjennom de to neste interaksjonelle oppgavene (”meldingen” og ”planen videre”) trer iscenesettelsen mer konkret frem omkring to grunnleggende spørsmål som meldingsmøtet må avklare, nemlig spørsmålet om foreldrene erkjenner problemer i lys av meldingens bekymring og spørsmålet om foreldrene frivillig tilslutter seg den videre undersøkelsen. Analysen konsentrerer seg om de sakene hvor spørsmålet om erkjennelse og tilslutning blir forhandlingstema. Forhandlingene omkring disse spørsmålene synliggjør et posisjoneringsspill hvor barnevernarbeiderne italesetter sin interaksjonelle og institusjonelle maktposisjon samtidig som de må forvalte makten slik at foreldrene frivillig tilslutter seg undersøkelsen. Det vil blant annet si at de må håndtere foreldrene sin motstand og motmakt på måter skaper fremdrift i prosessen. Når undersøkelsen skal søkes realisert gjennom frivillig tilslutning fra foreldrene, må barnevernarbeiderne forvalte sin maktposisjon slik at foreldrene til tross for sin uenighet med bekymringsmeldingen aksepterer å delta i undersøkelsen. Dette betyr at foreldrene kan utøve motstand og få innflytelse på prosessen så lenge foreldrenes

diskursive strategier ikke forstyrrer eller krever endringer i den etablerte orden for hva som må skje i møtet, hva som må tematiseres og hva som ikke kan tematiseres.

Barnevernarbeiderne italesetter sin egen maktposisjon gjennom strategier som initiering og avslutning av samtaletema, kontrollen med hvilke posisjoner og talerettigheter både foreldrene og de selv kan gis og posisjoneringskrav til foreldre om f.eks. å fortelle, begrunne, forklare seg. Maktposisjonen uttrykker på ene siden en interaksjonell orden som både de selv og foreldrene er innvevd i, det vil si en sosial-moralsk regulering av hvordan samtalen mellom dem skal eller bør foregå. Den interaksjonelle orden sitt preg av asymmetri og relativt ensidige begrunnelsesposisjoneringer viser hvordan den interaksjonelle orden blir vevd sammen med – og dels blir betinget av – den institusjonelle orden hvor barnevernarbeiderne er gitt en posisjonell makt og et ansvar for å gjennomføre undersøkelsen.

Analysen viser også hvordan foreldrene både godtar de posisjonene de tildeles og utøver motstand. Foreldrenes hovedaktivitet i meldingsmøtet kan fortolkes som ulike former for identitetsskapende og identitetsreparerende arbeid (Davies & Harré 1999). Gjennom å begrunne behovet for hjelp, formidle alternative fortellinger til meldingen, utdype, forklare og rettferdiggjøre hendelser eller situasjoner som er bekymrende, søker foreldrene å fremstille seg som gode og ansvarlige foreldre. Der foreldrene greier å ivareta sitt identitetsskapende arbeid via de posisjonene og talerettighetene de gis, utfordres ikke meldingsmøtets interaksjonelle og institusjonelle orden. Dette gjelder for eksempel der foreldrenes kommenteringsarbeid er knyttet til korrigerende av meldingen. Der foreldrene ikke får italesatt sitt identitetsprosjekt gjennom de posisjonene de tildeles, søker de dels å posisjonere seg i alternative posisjoner som muliggjør en akseptabel identitet og dels å utvide talerettighetene innen de gitte posisjonene slik at de kan relevansgjøre en akseptabel identitet. Det hender imidlertid også at foreldrene gir opp den aktuelle samtalsituasjonen og trekker seg tilbake fra å benytte de talerettighetene de er gitt innen det aktuelle samtaletema. Den engasjerte motstand som en del av foreldrene utøver gjelder særlig de sakene hvor foreldrene ikke ønsker videre kontakt med barnevernet. Motstanden innebærer å utfordre samtalsens interaksjonelle orden (Goffman 2004d), og kan forstås som et identitetsarbeid knyttet til både det å bli anerkjent som gode nok foreldre og det å bli anerkjent som samhandlings-/samarbeidspartnere.

Meldingssamtalen fremtrer samlet som en etablert diskursiv praksis som på ene siden utfordres gjennom ulike former for identitetsarbeid og bruk av diskursive strategier fra foreldrenes side, men som likevel i liten grad blir endret. Det vil si at barnevernarbeiderne trer inn i gitte posisjoner med gitte talerettigheter, foreldrene tildeles gitte institusjonelle posisjoner med tilhørende taleposisjoner og de interaksjonelle aktivitetene realiseres i stor grad på samme måte og i samme rekkefølge. Og foreldrene godtar i hovedsak samtalen struktur og de posisjoner som utdeles. Det er først når foreldrene avviser meldingen og kontakten med barnevernet at motstanden får alvorlige samhandlingsmessige konsekvenser. Avvisningen kan på ene siden innebære forsøk på å utvide foreldreposisjonens talerettigheter på en slik måte at den interaksjonelle orden forstyrres. Det vil si at foreldrene ikke vil innordne seg den struktur og de normer som gjelder med hensyn til blant annet hvem som styrer samtalen og hva som er samtalen tema. Når samtaleaktørene ikke greier å produsere alternative posisjoner eller omforme talerettighetene låses både temaet og posisjonene i repeterende strategier. En slik situasjon kan ende med rask henleggelse av saken. I andre tilfelle skaper avvisningen av meldingen en bevegelse i samtalen hvor samtaleaktørene ser muligheter for å produsere alternative posisjoner eller godta endrede talerettigheter. Både barnevernarbeiderne og foreldrene trer dermed inn i løsningsorienterte posisjoner og søker å finne ut hvordan undersøkelsen kan gjennomføres på måter hvor foreldrene får ivare tatt sitt identitetsprosjekt og barnevernarbeiderne sitt oppdrag.

Både barnevernarbeiderne og foreldrene er altså innvevd i eller veves inn i en institusjonell orden som er med og former mulighetsrommet for foreldrenes innflytelse i den fremvoksende prosessen. Den motstanden foreldrene utøver gjennom ulike former for identitetsarbeid og bruk av diskursive strategier utfordrer dermed i liten grad undersøkelsens institusjonelle orden. Motstand fra foreldrene kan likevel skape fastlåste situasjoner og åpne for mer forhandlingspregede prosesser omkring gjennomgang av meldingen. Barnevernarbeidernes strategier reduserer effektivt motstand ved å tildele foreldrene talerettigheter som ansvarliggjør dem som medstabiliserende aktører (Søndergaard 2001).

Kapittel 7 viser hvordan kollegasamtaler backstage fungerer som arenaer for tildeling av institusjonelle identiteter som både gode nok foreldre og borgere med akseptable væremåter. Her tydeliggjøres det doble blikket barnevernarbeiderne har med hensyn til oppgaven med å ivareta barnets beste og oppgaven med å samarbeide med foreldrene for å kunne hjelpe barnet. Barnevernarbeidernes tildeling av foreldreidentiteter er preget dels av fokus mot de

vanskelige vilkår foreldre har for å ivareta barneomsorgen. Barnevernet uttrykker backstage både empati og omsorg for foreldrene. Denne empatien for foreldrene blir imidlertid raskt omformet til fokus mot mangler ved omsorgen ovenfor barna. Meldingens bekymring for barna og/eller foreldrenes omsorg fungerer som et styrende perspektiv for det faglige blikket. Dette betyr at barnevernarbeiderne tidlig i undersøkelsen avgrensner sitt fokus mot barna og foreldrenes situasjon på en slik måte det skjer en begynnende bekreftelse på den bekymringen som barnevernet nå skal utrede.

Blikket mot manglene ved foreldrene kan ha devaluerende konsekvenser. Det kan være vanskelig å gi anerkjennelse til ytringer om barnet og barneomsorgen når foreldre er tildelt identiteter som sår tvil om deres foreldreomsorg. Det vil si at posisjonen som god eller dårlig foreldre har konsekvenser for posisjonen som samarbeidspartner for foreldrene. Samtidig er barnevernet avhengig av å etablere et samarbeid med foreldre for å sikre at de vil motta hjelpetiltak. Barnevernets avhengighet av foreldres vilje til samarbeid, kommer til uttrykk ved at de vektlegger foreldres ønsker rundt valg av konkrete tiltak.

Barnevernarbeidernes samtaler backstage i etterkant av meldingsmøtet synliggjør en strategi hvor de på ene siden ivaretar en positiv innstilling til foreldrene gjennom forståelse og empati. De kan dermed forstås å etablere en allianse med foreldrene på samme tid som det faglige blikket har et ensidig mangelperspektiv. I sin konsekvens formidler barnevernets praksis dermed et trekk av paternalistiske holdninger i forhold til foreldrene (Calder 1995). Barnevernet ivaretar samtidig foreldrenes innflytelse på prosessen gjennom å være orientert mot å finne hjelpetiltak som foreldrene vil akseptere.

Kapittel 8 omhandler planleggingen av og gjennomføringen av utredningen som interaksjonell oppgave som skal realiseres i samtalene mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. Arbeidet fremtreer som italesettelse av barneverndiskurser, godkjenning og avvisning av disse diskursene og forhandlinger omkring hvilke diskurser som skal gis legitimitet i prosessen. Gjennom italesettelse av diskursene relevansgjøres både perspektiver og et kunnskapsfelt til forståelse av foreldrene, barnet og dets omsorgssituasjon. I de samtalene hvor fokus entydig er rettet mot barnet fremstår det diskursivt forankrede bildet av barnet som relativt likt hos foreldre og barnevernarbeidere. Samtalen om det aktuelle barnet med fokus på opplevelser, gleder, strev, problemer etc. synliggjør en felles kulturell tenkning om barns behov og barns liv. Likevel har foreldrenes livsverdendiskurser vanskelig for å bli

anerkjent som selvstendige bidrag til kunnskap om og forståelse av barnet, foreldrene og familien. Der foreldrene italesetter diskurser som kan kople seg til eller innordne seg de faglige diskursene som barnevernarbeiderne har italesatt, blir foreldrenes kunnskaper og innsikter ikke synliggjort. Når foreldrene initierer diskurser som ikke lar seg innordne på denne måten, fremtrer lukking av foreldrenes initiativ og overtakelse av deres tema som repeterende strategier fra barnevernarbeidernes side. Denne praksis blir mer synlig der foreldrene og barnevernarbeiderne eksplisitt har ulike syn på og vurderinger av barnets situasjon og egen situasjon og/eller omsorg. Det vil si saker hvor barnevernarbeiderne og foreldrene er tydelig uenig om det foreligger noen gyldig grunn til bekymring eller ikke. I disse tilfellene formidler foreldre ofte kunnskap om og forståelse av barnet i tråd med allmenne kulturelle verdier, samtidig som vurderingene av aktuelle konkrete hendelser eller situasjoner altså er preget av uenighet i forhold til barnevernet. Foreldrene viser delvis at de har kjennskap til og delvis at de behersker kunnskap relatert til de samme diskursene som barnevernarbeiderne forvalter.

Kapitlet viser at de barnevernrelevante diskurser er diskurser med spredning utover barnevernets doméne. Dette kan sees i sammenheng med at foreldre i dagens samfunn har tilgang til kunnskap om barn, barns utvikling, barns behov, foreldreomsorg etc. innen ulike arenaer hvor de oppholder seg. Den sirkulerende kunnskap om barn og barneomsorg inngår i deres liv som del av deres livsverdenkunnskap. Denne foreldrekompetansen har imidlertid vanskelige vilkår innen barnevernets undersøkelse. Barnevernarbeidernes posisjon som ansvarlig for undersøkelsen innebærer slik vi har sett i dette kapitlet at de veves inn i og håndhever interaksjonelle oppgaver preget av kontroll med prosess og resultatet. Utredningen representerer slik sett et bekymringskonstruerende arbeid hvor barnevernets diskursive orden kommer til uttrykk. Denne diskursive orden innebærer primært tiltro til den profesjonelle kompetanse og tvil eller mistro til foreldres kompetanse, og den innebærer at foreldrene har vanskelig for å få talerettigheter hvor de kan italesette barnevernrelevant kunnskap. Foreldrene har med andre ord vanskelig for å få anerkjennelse som kunnskapsbærende aktører innen barnevernets undersøkelse.

Hvis det er slik at den ekspertkunnskap som forvaltes innen barnevernet samtidig har stor populærvitenskapelig spredning, kan barnevernets avgrensende strategier ovenfor foreldrekompetansen forstås som uttrykk for en måte å verne om eget kunnskapsfelt på for å kunne opptre med nødvendig faglig autoritet. Troverdigheten som faglig autoritet kan være

vanskeligere å synliggjøre og forvalte når samhandlingsaktørene har tilgang til de samme diskursene.

Foreldrene synliggjøres som både bekymrings- og normalitetskonstruktører. Der foreldrene bidrar til bekymringsbestemmelsen faller foreldrenes og barnevernarbeidernes perspektiver sammen. Det er når foreldrene italesetter og legger vekt på egne muligheter for mestring og egne ressurser at den manglende tiltroen til deres kompetanse blir mest synlig. Slik manglende anerkjennelse av foreldrekompetansen kan være utløsende for foreldres manglende anerkjennelse av barnevernets kompetanse. De samtalene hvor uenigheten er størst fremtrer med et kompetansemessig motsetningsforhold hvor begge parter bidrar gjennom en gjensidig lukking av italesatte diskurser og en gjensidig usynliggjøring av den andres relevante kunnskap og kompetanse.

Motsetningen mellom profesjonskompetanse og foreldrekompetanse skaper barrierer for en endring i mulighetsrommet for foreldres innflytelse. Denne studien viser at foreldrene er med og former det virkelighetsbildet som tar form, men at dette primært skjer gjennom ulike former for motstand og opposisjon fordi taleposisjonene er avgrensede og dels marginalisert.

Kapittel 9 retter oppmerksomheten mot de avsluttende forhandlingene om behovet for hjelp.

De institusjonelle forventningene til barnevernarbeiderne i denne sammenheng er at hjelpetiltak skal etableres i samarbeid med foreldrene, det vil si at frivilligheten skal vektlegges. Dette innebærer at barnevernarbeidernes posisjonelle myndighet avgrenses, samtidig som foreldrene tildeles en sterkere posisjon. Når foreldrene tildeles en slik form for ”beslutningsautoritet” kan fellesprosjektet som barnevernarbeiderne har jobbet for å realisere gjennom hele undersøkelsen måtte oppgis. Analysen viser at barnevernarbeiderne mener det er grunnlag for iverksetting av hjelpetiltak i de fleste sakene.⁶⁴ Foreldrenes syn på barnevernarbeidernes vurderinger og eventuelle forslag til konkrete tiltak varierer fra umiddelbar aksept til avvísning. Analysen viser at der foreldrene ikke ønsker hjelp eller er skeptiske, så iverksetter barnevernarbeiderne et mangfold av autoritetsstrategier for å forsøke å få foreldre til å ta i mot hjelp. Strategiene som varierer fra mer eller mindre strategisk orienterte forhandlinger til situasjoner preget av tvangspreget samtykke fra foreldrenes side, kan også oppfattes som ”samarbeidsstrategier”.

⁶⁴ Barnevernarbeiderne var tydelig på hjelpebehov i 15 av de 17 sakene i utvalget, og usikker i to saker. De to usikre sakene ble henlagt. I tillegg ble fire av de øvrige sakene henlagt.

Barnevernarbeidernes strategier fører ikke frem i alle saker. Det er totalt seks saker som henlegges (ca 1/3 av sakene), selv om altså barnevernarbeiderne vurderer at det foreligger klare behov for hjelp i fire av disse. Dette viser at foreldrene har en maktposisjon i undersøkelsen som først kommer til syne i det avsluttende møtet. Foreldrene som avviser hjelp i meldingsmøtet har utøvd sterk motstand underveis i hele undersøkelsen. Hvorvidt den manglende anerkjennelsen av de diskurser foreldrene har italesatt har forsterket kampen og bidratt til den totale avvisning i avslutningsmøtet er vanskelig å si. Mens ”kampen” fra foreldrene så og si henlegges samtidig med at saken henlegges, så kan barnevernarbeiderne videreføre og omforme sine strategier. Det vil si at samarbeidsbestrebelsene i noen av sakene omformes til kontrollstrategier som følger barn og foreldre videre. Saken avsluttes formelt, men foreldrene ”overvåkes” uformelt gjennom nettverket av hjelpere.

10.2. Den skjulte maktpraksis.

Barnevernets undersøkelse som en diskursiv praksis trer i denne studien frem via fokus mot samhandlingen mellom barnevernarbeiderne og foreldrene. Posisjonen som barnevernarbeider inngår i en diskursiv kopling mellom barnevernloven, barnevernpolitiske føringer og barnevernfaglig kunnskap. Slik analysen i denne studien viser iscenesettes disse diskursene slik at foreldrenes opptreden innen barnevernets undersøkelse kan formes og kontrolleres, samtidig som barnevernarbeiderne kan ivareta beskyttelsen av seg selv og beskyttelse av barnet.

Kontrollen med foreldrene kan sees i lys av en hver samtales iboende fremvoksende preg. Samtalene i barnevernets undersøkelse og dermed også undersøkelsen som sådan er prinsipielt å forstå som en fremvoksende prosess. Det vil si at det skapes kontinuerlig situasjoner som gjør at samtalen og dens innhold kan ta ulike veier slik at nye virkeligheter trer frem. Dette innebærer blant annet at forutsetningene for gjennomføring av undersøkelsen som et felles prosjekt med en avsluttende realisering av hjelpetiltak kontinuerlig kan italesettes og eventuelt redefineres. Foreldrenes innledende påtvungne tilslutning til undersøkelsen representerer slik sett en skjør og uforutsigbar deltakelse. Når undersøkelsen nærmer seg avslutning, skjer det også en omforming av den relasjonelle makt ved at foreldrene kan avvise den hjelpen som barnevernet tilbyr. Undersøkelsesprosessens institusjonelle særtrekk kan slik sett omdefinere forutsetningene for prosessen og hindre barnevernets realisering av sitt oppdrag om ivaretagelse av barnet.

Analysen viser hvordan barnevernarbeiderne ivaretar sitt ansvar for gjennomføring av undersøkelsen via regulering av og kontroll med de ulike interaksjonelle oppgavene som konstituerer undersøkelsen gjennom tildeling av relevante subjektposisjoner og talerettigheter til foreldrene og avvisning av ikke-relevante posisjoner. Denne regulerende og kontrollerende aktivitet kan sees i sammenheng med hvordan makten innen moderne institusjoner trer frem som en form for produksjon av disiplinerte, selvovervåkende og selvforvaltende subjekter (Foucault 1999b). Det vil si at ikke bare foreldrene, men også barnevernarbeiderne må underkaste seg en institusjonell logikk for å kunne ivareta sitt ansvar som profesjonelle aktører på en riktig måte. Barnevernarbeideren må søke å iscenesette seg selv på måter som optimaliserer det institusjonen vil med henne eller han som barnevernarbeider (Foucault 1999b, 1988).

Selvbeskyttelsen kan forstås som en måte å iscenesette seg selv på som gjør det mulig for barnevernarbeiderne å ta kontroll med prosessen og foreldrenes involvering i undersøkelsen. Selvbeskyttelsen fremstår som en gjennomløpende tendens til å unndra seg diskusjoner med foreldre, og tar ulike former innen den enkelte interaksjonelle aktivitet. Ikke-tematisering av vurderingsgrunnlaget for iverksetting av undersøkelsen, ikke-kommentering av foreldres innvendinger og motargumenter, å formidle seg som det institusjonelle "vi", og bruk av andre instansers uttalelser som konkluderende vurderinger er eksempler på diskursive strategier og ytringsformer som befri barnevernarbeiderne fra å måtte begrunne sine vurderinger og konklusjoner. Å avgrense seg mot å tre inn i begrunnelsesposisjoner representerer en måte å verne om sin autoritetsposisjon på. Behovet for vern kan sees i lys av barnevernarbeidet som et særlig vanskelig og belastende arbeid. Vanskelig fordi de bekymringer og problemer som skal utredes ikke kan gis noen entydig bestemmelse og belastende fordi barnevernarbeiderne dermed hele tiden kan kritiseres for det de gjør og ikke gjør innen et livsområde preget av sterke verdiorienteringer og sterke følelser.

Barnevernets kunnskapsgrunnlag er forankret i en blanding av ulike faglige tradisjoner med en særlig vektlegging av barn-foreldre-relasjonen og relasjonens betydning for barns vekst og utvikling. Kunnskapsgrunnlaget underbygger og befester kulturelle verdier og normer for utøvelse av god foreldreomsorg og tilrettelegging av den gode barndom, og er som sådan også innvevd i etiske og moralske spørsmål. Kunnskapsgrunnlagets gyldighet med hensyn til å vurdere konkret om relasjoner, hendelser og situasjoner utgjør en risiko eller fungerer problemskapende for konkrete barn, kan imøtegås via konkurrerende fortolkningsperspektiv

og ved å vektlegge og trekke inn andre faktorer. Dette betyr ikke at alle vurderinger har like stor relevans, men at kunnskapens perspektiviserende forankring og hypotetiske karakter innebærer at all kunnskap alltid og hele tiden vil kunne kritiseres. Forhandlingene mellom foreldrene og barnevernarbeiderne innen denne studien viser hvordan melder, foreldre og barnevernarbeidere kan skape ulike fortellinger og ulik grad av bekymring for barna, men også felles fortellinger. Ulike fortellinger skaper flertydighet med hensyn til hvordan barnets situasjon og foreldres omsorg skal vurderes. Flertydigheten blir imidlertid ikke tematisert i interaksjonen med foreldrene. Prosessen preges i stedet – fra starten av undersøkelsen - av å forenkle og entydiggjøre de situasjoner, hendelser etc. hvor det kan være at ulike perspektiver og synspunkter ville ha fått frem nye vinklinger. Dette har som konsekvens at foreldrenes bidrag i form av andre blikk og alternative fortolkninger ikke gis oppmerksomhet. Denne entydiggjøring kan være barnevernarbeidernes måte å kontrollere et vanskelig og belastende arbeid på. Koplingen mellom usikker kunnskap og verdipreget handlingsfelt skaper en argumentativ utfordring som barnevernarbeideren kan ha behov for å kunne unndra seg.

Barnevernets *vern om barnet* trer frem som opprettholdelse av ”bekymringsblikket”. Det vil si en relativt ensidig oppmerksomhet mot problemer og mangler ved barnets omsorgssituasjon og foreldrenes omsorg (Christiansen et al. 1998). Opprettholdelsen av bekymringsblikket fremstår også som en gjennomløpende tendens i realiseringen av de ulike interaksjonelle oppgavene. Strategien kommer til uttrykk som en kontroll med foreldrenes kommentarposisjon i gjennomgangen av meldingen, en kontroll med foreldrenes ytringer gjennom tilbakemeldingssamtalen, og en kontroll med foreldrene gjennom overvåking etter henleggelsen. Undersøkelsen får dermed karakter av en form for utdypende entydiggjøring av bekymringen for barnet, hvor diskurser som formidler ny eller utvidende informasjon har en tendens til å lukkes dersom de ikke bygger opp under bekymringsbildets problemstillinger. Foreldrenes italesettelse av diskurser som bidrar til å synliggjøre et mer komplekst bekymringsbilde har dermed vanskelig for å bli hørt. Det er derfor vanskelig å sette bekymringsbildet i bevegelse underveis i utredningsprosessen. Dette impliserer at det på ene siden etableres kamper om virkelighetsdefinisjonen der foreldre som ser annerledes på situasjonen kommer med sine synspunkter, og på andre siden at foreldre reetableres i en defensiv forsvarsposisjon omkring den etablerte bekymring i stedet for at samtalen kunne tatt inn alternative ståsted. Generelt trer ikke barnevernarbeiderne inn i noen dialog med foreldre. De opererer innen et utredningsskjema hvor foreldrene blir informanter – ikke samarbeidspartnere eller dialogpartnere. Dette kommer også til uttrykk i intervjuene med

foreldrene hvor flere formidler erfaringer med at barnevernet ikke lytter til det de sier og ikke gir anerkjennelse til deres meninger. Barnevernarbeiderne bekrefter delvis dette når de i intervjuene gir uttrykk for at det er en tendens til at informasjon fra andre offentlige instanser tillegges mer vekt enn foreldres oppfatninger.⁶⁵

10.3. Foreldrenes identitetsarbeid som motmakt.

Et gjennomgående trekk i realiseringen av alle de interaksjonelle oppgavene er at foreldrene trer inn i posisjoner hvor de ivaretar et identitetsreparerende og identitetsproduserende arbeid. Det identitetsreparerende arbeidet trer frem som avvisning av enhver posisjonering av foreldre hvor de tildeles ikke-mestrende posisjoner. Avvisningen kombineres ofte med at de implisitt eller eksplisitt repositionerer seg som mestrende. Det identitetsreparerende arbeidet representerer en form for motstandsarbeid som varierer fra det å komme med en liten korrigerende kommentar til det å komme med mer omfattende redegjørelser for å forklare og rettfærdiggjøre egen atferd. Foreldrenes identitetsarbeid synliggjør hvordan det å delta i barnevernets undersøkelse betyr å opptre på en grensearena med hensyn til å kunne opprettholde posisjonen som en ”vanlig forelder” og det å bli tildelt posisjonen som ”den andre”, det vil si å bli vurdert til ikke å mestre omsorgen. Dette kommer også til uttrykk i intervjuet med foreldrene hvor identiteten som god mor og god far fremstilles som en grunnleggende viktig identitet, og at kontakten med barnevernet medfører muligheter for det kan settes spørsmålsteget ved denne identiteten.

Foreldrene trer samtidig inn et identitetsproduserende arbeid som omfatter dem selv og barna. Dette arbeidet kommer primært til uttrykk i utredningsarbeidet gjennom italesettelse av alternative diskurser hvor de presenterer seg som bl.a. ansvarlige og kreative omsorgspersoner for barna sine. De produserer også bilder av barna og deres problemer som synliggjør belastningene i omsorgsarbeidet for barn som sliter med problemer. Foreldrenes identitetsproduserende arbeid fremtrer mest tydelig som ledd i selvproduksjonen som kompetente foreldre, enten det er andre eller de selv som har kontaktet barnevernet. Dette kan også sees i sammenheng med foreldrenes kommunikative prosjekter i møtet med barnevernet. Det vil si at de foreldrene som ikke ønsker videre kontakt med barnevernet produserer identiteter som viser harmoniske barn og mestrende voksne. De foreldrene som ønsker hjelp

⁶⁵ Se intervjuguide vedlegg I.

har tilsvarende mer fokus på barn og foreldre som strever, samtidig som de må sikre at identiteten som mor som strever ikke overskygger at de er gode foreldre.

Foreldrenes posisjon som samarbeidsaktør for barnevernet har sammenheng med hvordan foreldrene fremstår som foreldre. Skal deres synspunkter og vurderinger bli tatt på alvor slik at de blir hørt på og gis muligheter for innflytelse, må de også framstå som ansvarlige, reflekterte og tillitsvekkende personer. Dette blir tydelig i backstage-samtalene mellom barnevernarbeiderne hvor foreldrene gjøres til gjenstand for en diskusjon om barnevernet kan ha tillit til dem som samhandlingspartnere. Analysen viser at de foreldrene som ikke trer inn i opposisjonelle posisjoner og som gir anerkjennelse til barnevernarbeidernes ekspertposisjon får mer utvidede taleposisjoner enn de ”opposisjonelle”. Det vil si at foreldrenes identitetsprosjekter må tilpasse seg barneverntjenestens normer for ”den gode samarbeidsaktør”.

Barnevernarbeiderne har lite oppmerksomhet mot foreldrenes identitetsprosjekter. Dette kan ha sammenheng med at det de ser av dette foreldrearbeidet enten oppfattes som uhensiktsmessig vern av eget selvbilde, manglende innsikt i egne problemer eller som destruktiv motstand mot barnevernets eget prosjekt, nemlig vernet om barnet.

10.4. Mulighetsrommet for foreldrenes involvering.

Konsekvensen av den praksis som er belyst er at barnevernarbeidernes ekspertkompetanse og bekymringsperspektivet blir å forstå som det beste vern om barnet, mens vektlegging av foreldres identitetsarbeid og livsverdenkompetanse knyttes til en fare for å fungere som et foreldrevern. Dermed umuliggjøres foreldrenes aktive involvering i og påvirkning av utredningsprosessen med mindre de er enig med eller underlegger seg barnevernets perspektiver.

Barnevernet som statlig myndighet har som sitt grunnleggende oppdrag å ivareta barnets beste gjennom å verne barn mot sviktende eller manglende omsorg og mot overgrep. Barnet er avhengig, sårbart og uselvstendig og trenger en instans som også kan verne det mot sine egne foreldre om det skulle bli nødvendig. Verneperspektivet kan i tråd med Harding (1991) sine barnevernpolitiske perspektiver forstås som forankret i en form for statspaternalisme. Perspektivet tar utgangspunkt i barnet som en egen person atskilt fra foreldre og familie, og barndommen som en viktig og samtidig utsatt fase i sosialiseringssammenheng. Utskillelsen

av barnet tydeliggjør behovet for en mer aktiv stat som kan kontrollere og verne barnet. Dette skjer gjennom profesjonenes inntog med et oppdrag om å realisere det mandat barnevernet er gitt. Dette betyr blant annet å tre inn i posisjoner hvor de bestemmer hva som er den gode omsorg for barna som meldes til barnevernet. Barnevernarbeidernes makt forstås i denne sammenheng som en positiv og produktiv makt ved at anvendelsen av makten kan redde barn fra dårlige og destruktive omsorgs- og oppvekstmiljøer (Harding 1991). Denne positive og produktive makt ovenfor barnet kan på samme tid fungere som en undertrykkende makt ovenfor foreldrene. I arbeidet med å redde barna er denne makten over foreldrene forstått som nødvendig. Verneperspektivet fremtrer altså som en allianseskapende strategi mellom profesjonene og barnet hvor det samtidig etableres en motsetning mellom ekspertkompetansen og foreldrekompetansen. Verneperspektivet som del av barnevernets praksis kan dermed skape problemer når foreldrenes posisjon innen barnevernet endres og foreldrekompetansen skal anerkjennes.

Den barnevernpolitiske og barnevernfaglige diskurs har de siste 10 – 15 årene orientert seg mot økt vektlegging av forebygging via tidlig intervensjon, økt bruk av hjelpetiltak og et syn på foreldre som samspillsaktører (jf. kapittel 2). Denne endring kan forstås å gjenfinnes innen det Harding (1991:104 ff) betegner som ”det moderne forsvar for biologisk familie og foreldres rettigheter”, det vil si et perspektiv hvor statens orientering mot familien omformes fra å verne barna mot foreldrene, til å støtte foreldrene slik at de kan mestre omsorgsoppgavene. Det hjelpende barnevernet har fortsatt barnet som sitt hovedansvar, men barnets beste skal primært sikres gjennom at foreldrene gis hjelp og støtte til å mestre sin oppgave.

Denne studien viser at barnevernet opererer med et bekymringsblikk som har en tendens til å fungere avgrensende ovenfor alternative blikk mot barna og deres situasjon. Det betyr samtidig et blikk som reproducerer et verneperspektiv hvor foreldrene og deres omsorg primært knyttes til mangler og problemer. Dermed blir barnevernarbeiderne forvaltere av en ”på forhånd gitt” beste kompetanse for ivaretagelse av barnets beste. Dette blir særlig synlig der foreldrene ikke ønsker den hjelp barnevernet mener er nødvendig. I sin konsekvens innebærer denne praksis at barnevernarbeiderne kontinuerlig gjenskaper barnevernets paternalistiske trekk hvor foreldrene devalueres som foreldre og samarbeidspartnere.

Barnevernarbeidernes kontroll med samtalens og undersøkelsens fremvoksende preg viser til en motsetning mellom barnevernets ekspert- eller profesjonskompetanse og foreldrenes livsverdenkompetanse. Barnevernet som institusjon og bekymringsperspektivets posisjon i undersøkelsesprosessen etablerer interaksjonelle rammevilkår som skaper et problematisk forhold mellom de to formene for kompetanse. Ekspertkompetansen er knyttet både til en diskursiv og en institusjonell maktposisjon vis-à-vis foreldrekompetansen. Det vil si at de to formene for kompetanse er innvevd i en form for dobbel hierarkisering – eller dobbel asymmetri - innen barnevernets undersøkelse. Foreldrenes både innordning under og motstand mot barnevernarbeidernes fortolkninger, viser til en kompetanse som har vanskelige vilkår som en selvstendig kompetanse innen barnevernet. Kompetanshierarkiseringen med vanskelig tilgang til virkelighetskonstituerende taleposisjoner skaper grunnlag for fremveksten av kompetansekamper der foreldrene ser situasjonen på andre måter enn barnevernet. Foreldrene blir slik sett vevd inn i motmaktstrategier som også bidrar til å låse eller lukke samtalen. Forholdet mellom de to formene for kompetanse kan altså tre frem som mer eller mindre preget av ensidig ekspertorientering og ensidig livsverdenorientering. Det er først når de to formene for kompetanse kan kommunisere med hverandre at grunnlaget legges for forhandlinger og dialog. Det vil si at mulighetsrommet for foreldrenes involvering og innflytelse ligger i at barnevernet anerkjenner livsverdenkompetansen til foreldrene som en viktig og nyttig kompetanse for at barnevernet skal kunne gjøre gode og gyldige undersøkelser. En videre utvikling av et slikt kompetanseperspektiv kan knyttes til et begrep om maktfellesskap ("power together") som bygger på anerkjennelsen av mangfoldet av synspunkter og mangetydighet i stedet for at noen synspunkter blir undertrykt (Tew 2006: 38). Det vil si en forståelse av at allianser og fellesskap ikke nødvendigvis må bygges på en enhetlig bevissthet eller felles oppfatninger. Ved å anerkjenne begge typer kompetanser som ressurser til bedre forståelse kan det tenkes at det etableres større åpenhet for barnevernsamtalens og undersøkelsens fremvoksende preg. I en ideell modell for kompetansesamspill vil da de ulike kompetanseformene ikke bare anerkjenne hverandre, men også fungere mer dynamisk utviklende ovenfor hverandre. En slik utvidet anerkjennelse av foreldrekompetansen reiser samtidig spørsmål om denne type "maktfellesskap" lar seg kombinere med et barnevern som har legitim autoritet og beslutningsmakt.

LITTERATUR.

- Abrahamson, M. (1985) The autonomy-paternalism dilemma in social work practice. *Social Casework*, 66, 7:387-93.
- Aijmer, K. (1986). Discourse Variation and Hedging. I Aarts, J. & Meijs, W. (eds.). *Corpus Linguistics II: Studies in the analysis and exploitation of computer corpora*. Amsterdam: Rodopi . (ss 1-18).
- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2000). Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human relations*: 53(9):1125-1149.
- Andenæs, A.(2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen. Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk Sosialt arbeid*, 1:24
- Andenæs, A.(2000). Et barnevern med lydhørhet for barnet. NOVA skriftserie nr. 5.
- Appleton, Jane, V. & King, Lindy (2002). Journeying from the philosophical contemplation of constructivism to the methodological pragmatics of health services research. *Methodological issues in nursing research*, 40(6):641-648.
- Arminen, I. (2000). On the Context sensitivity of Interactional Interaction. *Discourse & Society* 11:4: 435-458
- Atkinson, P. & Delamont, S. (2008). Analytic perspectives. I Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S.(eds.) Collecting and Interpreting Qualitative Materials. Los Angeles. Sage Publications.
- Austin, J.L. (1975) How to do Things with Words? The William James Lectures delivered at Havard University in 1955. Edited by J.O. Urmson and Marina Sbisa. Oxford: Oxford University Press.
- Backe-Hansen, E. (2001). Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn. NOVA-rapport nr.2.
- Backe-Hansen, E. (1995). Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i barnevernet. Oslo: Tano.
- Baistow, K. & Wilford, G. (2000). Helpings Parents, Protecting Children: Ideas from Germany. *Children & Society*. 14:343-354.
- Baumann, Z. (1995). Postmodern etik. Oversatt av Sven-Erik Torhell. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Benneche, G. (1974). Barn under tilfeldighetens lov. Oslo: Universitetsforlaget
- Benneche, G. (1967). Rettssikkerheten i barnevernet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1992) *Den samfundskabte virkelighed: en videnssociologisk afhandling*. København: Lindhardt og Ringhof. 2.udg.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005a) Diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K.(red.). Tekstens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Lund. Studentlitteratur.(ss 305-362).
- Biehal, N. (1993). Changing practice: participation, rights and community care. *British Journal of Social Work*, 23:443-458.
- Buckley, H. (2000a). Child protection: an unreflective practice. *Social Work Education*, 19:3:253-263.
- Buckley, H. (2000b). Beyond the rhetoric: a 'working' version of child protection practice. *European Journal of Social Work*, 3:1:13-24.
- Bunkholdt, V. & Sandbæk, M. (1985). Praktisk barnevernarbeid. Oslo: Universitetsforlaget.
- Burns, P. (1953). Noen synspunkter i forbindelse med anbringelse av barn i fosterhjem. *Norges Barnevern*, 30:5:33-36.
- Burr, V. (2003). *Social constructivism*. London: Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.

- Börjesson, M. (2003). Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok. Lund: Studentlitteratur.
- Børresen, P.B.(1995). Barnevern og familievern: en juridisk og barnevernfaglig fremstilling av et kontroversielt emne. Oslo: Cappelen Akademiske.
- Calder, M.C. (1995). Child Protection: Balancing Paternalism and Partnership. *British Journal of Social Work*, 25:749-766.
- Carstens, A. (1998). Aktivering, klientsamtaler og socialpolitikk. København: Hans Reitzels Forlag.
- Cedersund, E. (1992). Från personligt problem till administrativt beslut. At ansöka om ekonomiskt bistånd. Universitetet i Linköping.
- Christiansen, K. U. (1992). Foreldreperspektiv på barnevernundersøkelsen. *Nordisk sosialt arbeid*, 3: 29-42.
- Christiansen, Ø., Havnen, K. & Havik, T. (1998). Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernarbeiderne ved beslutninger i undersøkelsessaker? Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet. Skriftserie nr. 2.
- Corby, B., Millar, M. & Young, L. (1996). Parental participation in child protection work: rethinking the rhetoric. *British Journal of Social Work*, 26:475-492.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five Approaches*. California, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dahl, T.S. (1978). Barnvern og samfunnsvern. Om stat, vitenskap og profesjoner under barnvernets oppkomst i Norge. Oslo: Pax forlag.
- Davies, B. & Harré, R. 1999. Positioning and Personhood. I Harré, R. & van Langenhove, L.(eds). Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (ss 32-52).
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y. S. (2003). Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research. I Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (eds.). Collecting and Interpreting Qualitative Materials. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Derrida, J. (1997). Stemmen og Fænomenet: Introduktion til tegnproblematikken i Husserls Fænomenologi. København: Hans Reitzels Forlag. Til dansk ved Steffen Nordahl Lund.
- Derrida, J. (2006). Dekonstruksjon. Klassiske tekster i utvalg. Oversatt og med innledning og kommentar av Karin Gundersen. Fagernes: Spartacus Forlag.
- Derrida, J. (1970). Om grammatologi. På dansk ved Lars Bonnevie. København: Arena.
- Dews, P. (2009). Makt og subjektivitet hos Foucault. Oversatt av Maria Esholt Selvik. *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*. 2-3:104-135.
- Diderichsen, A. (2005). Dekonstruksjon - Anticentrisme og politisk polyfoni hos Derrida. I Esmark, A., Laustsen, C.B. & Åkerstrøm, N. (red.). Poststrukturalistiske Analysestrategier. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag. (ss127-152).
- Dingwall, R., Eekelaar, J. & Murray, T. (1983). *The Protection of Children. State Intervention and Family Life*. Oxford: Basis Blackwell.
- Dingwall, R. (1997). Accounts, interviews and observation. I Miller, G. & Dingwall, R. (eds.). Context & methods in qualitative research. London: Sage.
- Drew, P. & Heritage, J. (1992). Analysing talk at work: an introduction. I Drew, P. & Heritage, J. (eds.). Talk at work. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drugli, M.B. & Marthinsen, E.(1996). En undersøkelse av barnevernet i Trondheim- En gjennomgang av inntaksprosedyren i distriktene og 1000 meldte barns karriere i perioden 1994/95. Trondheim: Barnevernets Utviklingscenter i Midt-Norge.
- Dyrberg, T. B., Hansen, A. D. & Torfing, J. (2000). Metodiske refleksjoner. I Dyrberg, T. B., Hansen, A. D. & Torfing, J. (red.). Diskursteorien på arbejde. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag. (ss 319-338).

- Eckhoff, T. (1978). Forvaltningsrett. Oslo: Tanum-Norli.
- Ede, L. & Andrea Lunsford. (1990). Singular Texts/Plural Authors: Perspectives of Collaborative writing. Carbondale: Southern Illinois UP.
- Edwards, D. & Potter, J. (1992). Discursive psychology. London: Sage Publications.
- Edwards, D. (1994). Script Formulations. An Analysis of Event Descriptions in Conversation. *Journal of Language and Social Psychology*, 13:3:211-247.
- Egelund, T.(2004). "Farlige" forældre: Den institutionelle konstruktion af dem, der afviger fra os. I Järvinen & Mik-Meyer (red.). At skabe en klient. Institutionelle identitetr i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T.(1997) Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb. København: Hans Reitzels forlag.
- Einarsson, J.H. & Sandbæk, M.(1997) Forebyggende arbeid og hjelpetiltak i Barneverntjenesten. *Med vekt på en myndiggjørende praksis*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Hefte nr. 2.
- Engebretsen, E. (2005). Barnevernet som tekst. Nærlesning av 15 utvalgte journaler fra 1950- og 1980-tallet. Doktorgradsavhandling ved Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo. Unipub AS.
- Engebretsen, E. (2007). Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Ericsson, K. (2000). Social Control and Emancipation. Ambiguities in Child Welfare. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 1:16-26.
- Ericsson, K. (1996). Barnevern som samfunnsspeil. Oslo: Pax forlag.
- Eriksen, E. O. & Molander, A.(2008). Profesjon, rett og politikk. I Molander, A. & Terum, L.I. (red.). Profesjonsstudier. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, E.O. & Skivenes, M. (1998). Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*: 3:352-380. LOS-Senter Særtrykk 9817.
- Eriksen, E.O. & Skivenes, M. (1997). Legitimasjonsproblemer i barnevernet? Bergen. LOS-Senter. Notat nr. 5.
- Erlandson, D.A., Harris, E.L., Skipper, B.L. & Allen, S.D. (1993). *Doing Naturalistic Inquiry: A guide to Methods*. Newbury Park California: Sage publications.
- Esmark, A. Laustsen, C.B. & Andersen, N. Å. (2005a). Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduksjon. I Esmark, A. Laustsen, C.B. & Andersen, N.Å. (red.). Socialkonstruktivistiske analysestrategier. Fredriksberg:Roskilde Universitetsforlag. (7-30).
- Esmark, A. Laustsen, C.B. & Andersen, N.Å. (2005b). Poststrukturalistiske analysestrategier – en introduksjon. I Esmark, A. Laustsen, C.B. & Andersen, N.Å. (red.). *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Fredriksberg:Roskilde Universitetsforlag. (ss 7-40).
- Esping, H. (1984). Göra individuellt förnuft av de allmänna reglerna, uppgift för gräsrotsbyråkrat. *Tiden*. 2:72-78.
- Farmer, E. & Owen, M. (1995). *Child Protection Practice: Private Risks and Public Remedies. A study of Decision-making, Intervention and Outcome in Child Protection Work*. Studies in Child Protection. London: HMSO.
- Fauske, H., Lichtwarck, W., Marthinsen, E., Willumsen, E., Clifford, G. & Kojan, B.H. (2009). Barnevernet på ny kurs? Det nye Barnvernet – et forsknings- og Utviklingsprosjekt i barnevernet. Sluttrapport fase 1. Bodø: Nordlandsforskning, rapport nr. 8.
- Fauske, H., Riese, H. & Rugset, S.A.(1998). Barnevernet – Lokal tilpasning eller nasjonal standard? En undersøkelse av variasjoner i barnverntiltak med utgangspunkt i Hedmark og Oppland. Lillehammer: Østlandsforskning. ØF-Rapport nr. 16.

- Ferguson, H. (2001) Promoting child protection, welfare and healing: the case for developing best practice. *Child and Family Social Work*, 6:1-12.
- Flaaten, E.S. & Sandbæk M.(1980) Barnevern - barnas vern? : En undersøkelse av 233 barnevernsklienter i Oslo. Oslo barnevernkontor.
- Fog, J. (1994). Med samtalen som utgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview. København: Akademisk Forlag.
- Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Forskningsetiske komitéer NESH, 2006.
- Foucault, M. (2006). *Tingenes orden*. Oslo. Spartacus Forlag.
- Foucault, M. (2002). *Seksualitetens historie III. Omsorgen for seg selv*. Valdres. Pax Forlag
- Foucault, M. (1999a). *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Foucault, M. (1999b). *Seksualitetens historie I. Viljen til viten*. Valdres: Exil. Pax forlag
- Foucault, M. (1988). The Ethic of care for the Self as a Practice of Freedom – an Interview with Michael Foucault on January 20, 1984. I Bernauer, J. W. & Rasmussen, D. M.(eds.) The Final Foucault. The MIT Press. (ss 1-20).
- Foucault, M.(1982). The subject and Power. Why Study Power: the Question of the subject..(Afterword). I Dreyfus, H.L. & Rabinow, P.; Michael Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M.(1977). *Det moderne fengsels historie*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (1972). *Vetandes arkeologi*. BOC-serien. BO Cavefors Bokförlag. Oversatt av C.G. Bjurström.
- Fraser, N. (2009). Foucault om moderne makt. Empiriske innsikter og normative forvirringer. Oversatt av Maria Esholt Selvik. *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*, 2-3:269-289.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: Routledge.
- Garrett, P. M.(2004). The electronic eye: emerging surveillant practices in social work with children and families. *European Journal of Social work*, 7:1:57-71.
- Gee, J.P. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London: Routledge.
- Gergen, K. J. (2006). *Det møttede selv: identitetsdilemmaer i nutiden*. København: Dansk psykologisk forlag. Oversatt til dansk av Tom Bøgeskov.
- Gergen, K. J. (1994). *Realities and relationships: soundings in social construction*. Cambridge: Mass.: Harvard University Press.
- Gergen, M. M. (1988). Narrative structures in social explanation. In Antaki, Charles(ed.) Analysing everyday explanations. A Casebook of Methods. London: Sage Publications.
- Godeseth, (2004). *Verdighet på spill?: foreldres erfaringer fra å delta i ansvarsgrupper i barnevernet*. Høgskolen i Oslo: Hovedfagsstudiet i sosialt arbeid.
- Goffman, E. (1986). *Frame Analysis. An essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik med forord av Fredrik Barth. Oslo: Pax Forlag.
- Goffman, E. (2004a). Om ansigtsarbejde. I Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.), Erving Goffman. Social samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag. Oversatt av Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (ss 39-75).
- Goffman, E. (2004b). *Ærbødighed og opførsel*. I Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.), Erving Goffman. Social samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag. Oversatt av Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (ss 76-119).

- Goffman, E. (2004c). Den oversete situation. I Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.). Erving Goffman. Social samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag. Oversatt av Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (ss 33-38).
- Goffman, E. (2004d). Samhandlingsordenen. I Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.). Erving Goffman. Social samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag. Oversatt av Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (ss 280-319).
- Goffman, E. (2004e). Rolledistance. (Forkortet). I Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.). Erving Goffman. Social samhandling og mikrosociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag. Oversatt av Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (ss 194-218).
- Goodwin, C. & Goodwin, M. H. (1992). Assessments and the construction of context. I Duranti, A. & Goodwin, C. (eds.). Rethinking context. Language as an interactive phenomenon. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grinde, T. V.(1996). Barnevernslager og rettssikkerhet: overprøvinger etter tidligere barnevernslov ved seks fylkesmannsembete. Oslo: Barnevernets Utviklingssenter. Rapport nr. 4.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S.(1989). Fourth Generation Evaluation. Newbury Park: Sage Publication.
- Gumperz, J. J. (1982). Discourse Strategies. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, C., Slembrouck, S. & Sarangi, S. (2006). Language Practices in Social Work: Categorisation and accountability in child welfare. London: Routledge.
- Hall C. & Slembrouck, S. (2001). Parent participation in social work meetings: the case of child protection conferences. *European Journal of Social Work*, 4(2): 143-160.
- Hall, C., Sarangi, S. & Slembrouck, S. (1997). Moral construction in social work discourse. I Gunnarsson, B.L., Linell, P. & Nordberg, B.(eds.) The Construction of Professional Discourse. New York: Addison Wesley Longman Limited.
- Hagen, G. (2001). Barnevernets historie - om makt og avmakt i det 20. århundre. Skien: Akribe.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1983). Ethnography: principles in practice. London: Tavistock.
- Harding, L.F.(1991). Perspectives in Child Care Policy. London:Longman.
- Harré, R. & van Langenhove, L. (1999). The Dynamics of Social Episodes. I Harré, R. & van Langenhove, L. (eds). Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action. Oxford: Blackwell Publishers. (ss 1-13).
- Hassel, K. (1993). Undersøkellesfasen i barnevernsaker. Barnevernets Utviklingssenter. Temahefte nr. 3.
- Healey, K. & Fook, J. (1994). Reinventing social work. I Leitman, I. J.& Murphey, P. (eds.). Advances in Social work and Welfare Education. AASWE, University of Western Australia, ss 42-55.
- Healy, K. (1998). Participation and Child Protection: The Importance of Context. *British Journal of Social Work*, 28:897-914.
- Heap, K. K. (1965). Støtte til foreldre. *Norges Barnevern*, 4:86-94.
- Heap, K.K. (1984a). Foreldrearbeid i barnemishandlingsaker. *Nordisk sosialt arbeid*, 4:18-26.
- Heap, K.K. (1984b). Vårt forhold til omsorgssvikt. *Soionomen*, 2:10-16.
- Heede, D. (2004). Det tomme mennesket. Introduktion til Michel Foucault. København: Museum Tusulanums forlag, København Universitet.
- Heritage, J. & Greatbatch, D. (1993). Institutional Talk: News Interviews. I Boden, D. & Zimmermann, D.H. (eds.). *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press.

- Hernes, S.K.(1992). Velferdsstat, barnevernsreformer og profesjonalisering av psykologien. LOS-senteret. Notat nr. 21.
- Hetherington, R.& Piquardt, R. (2001). Strategies for survival: users' experience of child welfare in three welfare regimes. *Child and Family Social Work*, 6: 239-248.
- Hodges, D.C. (1998). Participation as dis-identification within a community of Practice. *Mind, Culture and Activity*, 5:4: 272-290.
- Hov, B.(1953). Institusjonsbehandling. Foredrag ved barnevernmøtet i Fana. Norges Barnevern:33:3:18-24.
- Hove, H.(1993). Lov om barneverntjenester. I Kjønstad, A., Bernt, J.F. & Kjellevold, A. Sosial trygghet og rettssikkerhet under sosialtjenesteloven og barneverntjenesteloven. Bergen: Alma Mater Forlag.
- Howe, D. (1992). Child abuse and the bureaucratisation of social work. *Sociological Review*, 40:490-508.
- Hydén, L- C. (1999). Talk about money. Studying the interaction between social worker and client. *International Journal of Social Welfare*, 8:143-154.
- Hyden, L- C. (1994). The Social Worker as Moral Worker. I Gunnarson, B. L, Linell, P. & Nordberg, B. (red.). Text and Talk in Professional Contexts. Uppsala. ASLA's skriftserie 6.
- Hærem, E. & Aadnesen, B.N. (2008). Barnevernets undersøkelse. Oslo: Universitetsforlaget.
- James, A.L. & James, A. (2001) Tightening the net: children, community and control. *British Journal of Sociology*, 52:2:211-228.
- Jefferson, G. (1984). On the organization of laughter in talk about troubles. I Atkinson, J.M. & Heritage, J. (eds.). Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis. Cambridge: Cambridge University. (ss 346-369).
- Juhila, K (2004). Talking Back to Stigmatized Identities. Negotiation of Culturally Dominant Categorizations in Interviews with Shelter Residents. *Qualitative Social Work*, 3:3:259-275.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). Diskursanalyse som teori og metode. Roskilde Universitetsforlag.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaktionistisk begrepsramme. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N.(red.). Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2004). Indledning: at skabe en klient. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.). At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag. (ss 9-29).
- Järvinen, M. (2004). Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.). At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag. (ss 30-58).
- Killen, K. & Olofsson, M. (red.). (2003). Det sårbare barnet: barn, foreldre og rusmiddelproblemer. Oslo: Kommuneforlaget.
- Krause-Jensen, E. (1973). Den franske strukturalisme: på sporet af en teori for de humane videnskaber. København: Berlinske.
- Krejsler, J. (2002). Læring, magt og individualitet. Når pædagogik iscenesættes som selvbestemmelse. København: Gyldendal uddannelse, Nordisk Forlag
- Kristofersen, L.B., Clausen, S.E. & Jonassen, W. (1996). Barnevernbarn i perioden 1990-1993. Analyse av statistikk og barnevernkarrierer. NIBR-rapport nr. 22.
- Kullberg, C.(1994). Socialt arbete som kommunikativ praktik. Samtal med och om klienter. Linköpings universitet.

- Kurri, K. & Wahlström, J. (2003). Negotiating Clienthood and Moral Order of a Relationship in Couple Therapy. I Hall, C., Juhila, K. Parton, N. & Pösö, T.(eds.). Constructing Clienthood in Social Work and Human Services. London: Jessica Kingsley Publishers. (ss 62-82).
- Larsen, G.(1995). Barnevern i hundre år. Et overblikk på lovreformhistorien. Institutt for kriminologi. Universitetet i Oslo.
- Lichtwarck, W. & Clifford, G. (1996). Samarbeid i barnevernet : ideologi, endring og konflikt. Oslo: Tano.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985). Naturalistic inquiry. Newbury Park, Sage publications.
- Lindsay, M. (1998). Discrimination against young people in care: the theory of careism". Child Rights, nov.11-14.
- Linell, P.(1998). Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. Amsterdam: John Benjamins publ. Company.
- Lipsky, M. (1980). Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. New York: Russell Sage Foundation.
- Locher, M. A. (2004). Power and Politeness in Action. Disagreements in Oral Communication. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Løfsnæs, B.(2002). Bestemme selv?: Familieråd som metode i praktisk arbeid. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Malterud, K. (1993). Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maynard, D.W. (2003). Ethnography and Conversation Analysis. I Maynard, D.W., Bad News, Good News: Conversational Order in Everyday talk and Clinical Settings. Chicago: University of Chicago Press. (ss 64-87).
- McHoul, A. & Grace, W. (2002). A Foucault Primer: Discourse, Power and the Subject. London: Routledge Publishing.
- McLaren, M. A. (2002). Feminism, Foucault and embodied subjectivity. Albany, N.Y. State University of New York Press.
- Midjo, T.(2003). Barnevern og rettsstat. I Zahl, Mari-Anne (red.) Sosialt arbeid. Refleksjon og handling. Bergen: Fagbokforlaget.
- Mik-Meyer, N. (2004). Anne er sykdomsfikseret: Forhandling af en institionel diagnose. I Järvinen & Mik-Meyer (red.). At skabe en klient. Institutionelle identitetr i socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag
- Moghaddam, F. M. (1999). Reflexive Positioning: Culture and Private Discourse. I Harré, R. & vanLangenhove, L.(eds). Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (ss 74-86).
- Mäkitalo, Ä. (2003). Accounting practices as situated knowing: dilemmas and dynamics in institutional categorization. *Discourse Studies*, 5:4:495-516.
- Nielsen, F. S. (1996). Nærmere kommer du ikke... Håndbok i antropologisk feltarbeid. Bergen: Fagbokforlaget.
- Norrby, C. (1996). Samtalsanlys. Så gör vi när vi pratar med varandra. Lund: Studentlitteratur.
- Norrick, N.R. & Spitz, A. (2008). Humor as a resource for mitigating conflict in interaction. *Journal of Pragmatics*, 40:10:1661-1686).
- Ofstad, K. & Skar, R. (2004). Barnevernloven: med kommentarer. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ogden, T. & Backe-Hansen, E. (1994): Norsk barnevern i et internasjonalt perspektiv – trender og fokus. I: Evans, D.T., Frønes, I. og Kjølrsrød, L.(red): Velferdsamfunnets barn. Oslo: AD Notam, Gyldendal

- Olsen, H. (2002). Kvalitative kvaler: kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet. København: Akademisk
- Oppedal, M. (2007). Barns og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv. I Seim, S. & Slettebø, T. Brukermedvirkning i barnevernet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Parton, N., Thorpe, D. & Wattam, C. (1997). Child Protection. Risk and the Moral Order. Basingstoke: MacMillan.
- Pithouse, A. & Atkinson, P. (1988). "Telling the Case: occupational narrative in a social work Office." I Coupland, N. (ed.) Styles of Discourse. London: Croom Helm.
- Pithouse, A. (1987). Social Work: The Social organisation of an Invisible Trade. Gower: Aldershot.
- Potter, J. & Wetherell, M. (2006). Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior. London: Sage Publications.
- Potter, J. & Wetherell, M. (2004). Unfolding Discourse Analysis. I Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S. J., Discourse Theory and Practice. A Reader. London: Sage Publications.
- Protzas, J.M. (1979). People-Processing. The Street-Level Bureaucrat in Public Service Bureaucracies. Lexington. Lexington Books. D.C. Heath and Company.
- Riksen, K. I. (2001). Om å se sin neste, skammen og det etiske. I Wyller, T. (red.). Skam: perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne. Bergen: Fagbokforlaget. (ss 191-212).
- Roberts, C. & Sarangi, S. (2005). Making sense of qualitative research. Theme-oriented discourse analysis of medical encounters. *Medical Education*, 39:6:632-640.
- Roger, D. & Bull, P. (1989). Transcription procedures. I Roger, D. & Bull, P. (eds.). Conversation: An Interdisciplinary Perspective. Intercommunication 3. Clevedon: Multilingual Matters.
- Rød, P.A. (2008). Mellom analyse og argumentasjon. I Hærem, E. & Aadnesen, B.N. Barnevernets undersøkelse. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sacks, H. (1984). On doing "being ordinary". I Atkinson, J.M. & Heritage, J. (eds.). (1984). Structures of social action: studies in conversation analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sacks, H. (1992a). "We"; Category-bound activities;"Stereotypes". I Jefferson, G. (ed.). Lectures on Conversation. Harvey Sacks. Vol 1. Oxford: Blackwell.(ss568-577).
- Sacks, H. (1992b). Lecture 14. Paraphrasing; Alternative temporal references; Approximate and precise numbers; Laughter; "uh huh". I Jefferson, G. (ed.). Lectures on Conversation. Harvey Sacks. Vol 1. Oxford: Blackwell. (ss739-747).
- Sacks, H. (1992c). Lecture 6. The MIR Membership Categorization Device. I Jefferson, G. (ed.). Lectures on Conversation. Harvey Sacks. Vol 1. Oxford: Blackwell.(ss 40-48).
- Sacks, H. (1992d). Lecture 5. A single instance of a Q-A pair; Topical versus pair organization; Disaster talk. I Jefferson, G. (ed.). Lectures on Conversation. Harvey Sacks. Vol 2. Oxford: Blackwell. (ss 561-569).
- Sandmo, E. (1999). Michael Foucault som maktteoretiker. I Engelstad, F.(red.). Om makt. Teori og kritikk. Oslo: Ad Notam Gyldendal. (ss 79-96).
- Sandbæk, M. (1996). Et annet barnevernsarbeid? I Sandbæk, M. & Tveiten, G. (red.) Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier. Oslo: Kommuneforlaget.
- Sarangi, S. & Roberts, C.(1999). The Dynamics of Interactional and Institutional Orders in work-related settings. I Sarangi, S. & Roberts, C. (eds.). Talk, Work and Institutional Order. Discourse in Medical, Mediation and Management Settings. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Saussure, F. de (2000). Course in General Linguistics. Chicago: Open Court Classics.
- Schaanning, E.(2002). Etterord. I Foucault, M. Seksualitetens historie 3. Omsorgen for seg selv. Valdres: Exil. Pax Forlag. (ss281-305).

- Schaanning, E. (1999). Etterord. I Foucault, M. Seksualitetens historie I. Viljen til viten. Valdres: Exil. Pax Forlag. (ss177-198).
- Schegloff, E. A. (2000). Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation. *Language in Society*, 29: 1-63.
- Schegloff, E. A.(1991). Reflections on talk and social structure. I Boden, D. & Zimmerman, D. (eds.). Talk and Social Structure. Cambridge: Polity Press.
- Schegloff, E.A. & Sacks, H. (2006). Opening up closing. I Jaworski, A. & Coupland, N. (eds.) The Discourse Reader. London: Routledge.
- Schiffrin, D. (1990). The management of a co-operative self during argument: The role of opinions and stories. I Grimshaw, A.D. (ed.). Conflict Talk: Sociolinguistic investigation of arguments in conversations. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seip, A. L. (1994). *Veiene til velferdsstaten. Norsk sosialpolitikk 1920-1975.* Oslo. Gyldendal Norsk forlag.
- Skårderud, F. (2001). Tapte ansikter: introduksjon til en skampsykologi I. Beskrivelser. I Wyller, T. (red.). Skam: perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne. Bergen: Fagbokforlaget. (ss 37-52).
- Slettebø, T.(2008). Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning. Trondheim. NTNU. Dr.avhandling.
- Stang, E.G.(2007). Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sundin-Huard, D. (2001). Subject positions theory – its application to understanding collaboration (and confrontation) in critical care. *Journal of Advanced Nursing*, 34:3:376-382.
- Sveri, K. (1957). *Barnevernsloven: lov om barnevern av 17. juli 1953.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Søndergaard, D.M. (2001). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I Haavind, H.(red.). Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Oslo. Gyldendal Akademisk Forlag. (ss 60-104).
- Sørensen, T.B. (1988). *Bistandsklienter mellom klientgørelse og selvforsørgelse.* Århus: Forlaget Gestus
- Terum, L.I. (1982). Profesjonell ekspansjon under statleg vern: ei profesjonssosiologisk granskning av tilhøvet mellom sosionomane og stillingsmarknaden innan kommunal sosialomsorg. Hovedoppgave. Universitetet i Tromsø.
- ten Have, P. (1999). *Doing Conversation Analysis: A practical guide.* London: Sage publications.
- Tew, J. (2006). Understanding Power and Powerlessness: Towards a Framework for Emancipatory Practice in Social Work. *Journal of Social Work*, 6:33-51.
- Tiller, P.O.(1969). Barn i førskolealderen og barnevernets virksomhet. Debattinnlegg. *Norges Barnevern*, 6:155-160.
- Tjelflaat, T. & Midjo, T. (2000). Foreldrekompetanse – et tema for læring?. Evaluering av foreldreveiledningsprogrammet. Trondheim: Barnwvvernets utviklingssenter i Midt-Norge. Rapport nr. 7.
- Uggerhøj, L. (1996). Profesjonelle personligheter. I Sandbæk, M. & Tveiten, G. (red.). Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier. Oslo: Kommuneforlaget.
- Uggerhøj, L. (1995). *Hjælp eller afhængighed. En kvalitativ undersøgelse av samarbejde og kommunikation mellem truede familier og socialforvaltningen.* Aalborg: Alborg Universitetsforlag.

- Vagli, Å. (2009). Behind closed doors. Exploring the institutional logic of child protection work. University of Bergen, Norway. dr.philos. avhandling.
- van Nijnatten, C. (2006). Meta-communication in Institutional Talks. *Qualitative Social Work*, 5:3:333-349.
- van Langenhove, L. & Harré, R. 1999. Introducing Positioning Theory. I Harré, R. & Van Langenhove, L.(eds). Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (ss 14-31).
- Villadsen, K. (2004). Det sociale arbejde som befrielse. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.). At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde. København: Hans Reitzels forlag.
- Wenneberg, S.B. (2002). Socialkonstruktivisme: positioner, problemer og perspektiver. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- White, S. (2003). The Social Worker as Moral Judge. Blame, Responsibility and Case Formulation. I Hall, Chr., Juhila, K., Parton, N. & Pösö, T. (eds.). Constructing Clienthood in Social Work and Human Services. London: Jessica Kingsley Publishers
- Woodcock, J. (2003). The Social Work Assessment of Parenting: An Exploration, *British Journal of Social work*, 33: 87-106.
- Østerud, S. (1998). Relevansen av begrepene "validitet" og "reliabilitet" I kvalitativ forskning. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 1:2:119-130.

Offentlige dokumenter:

- Barnevernloven (bvl) - Lov om barneverntjenester av 17.07. 1992.
- Barnevernskomiteén. Innst. I. Om Lov om Barnevern. 1951.
- Forvaltningsloven (fvl). Lov om behandlingmåten i forvaltningssaker av 10.02.1967
- Innst. O. nr. 80 (1991-92). Innstilling fra forbruker og administrasjonskomiteen om lov om barneverntjenester (barnevernloven) (Ot.prp. nr. 44).
- NOU 1972:30 Sosialreformkomiteens innstilling II. Om de sosiale tjenester og det sosiale hjelpeapparatet på kommune- og fylkesplanet.
- NOU 1979: 28, Helse- og sosialtjenesten i lokalsamfunnet.
- NOU 1980: 37, Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid.
- NOU 1982: 26. Barnemishandling og omsorgssvikt.
- NOU 1985: 18. Lov om sosiale tjenester m.v.
- NOU 2000:12. Barnevernet i Norge. Tilstabsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.
- NOU 2009: 08. Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning. Barne- og likestillingsdepartementet
- O. & L.Tidende 1953:836. Forhandlinger i Odelstinget. Lov av 17. juli 1953 (nr. 14), om Lov om barnevern.
- Ot. prp. nr.56 (1952). Innstilling O.XVII. Innstilling fra sosialkomiteen om Lov om barnevern.
- Ot.prp.nr. 12(1978-79). Om lov om endringer i lov av 17. juli 1953 nr. 14 om barnevern. Sosialdepartementet.
- Ot.prp.nr. 60(1988-89). Om lov om sosiale tjenester m.v.(sosalloven).
- Ot.prp.nr. 44(1991-1992). Om lov om barneverntjenester (barnevernloven). Barne- og familiedepartementet.
- Ot.prp.nr. 45(2002-2003). Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (Innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov). Justis- og politidepartementet

- Q-1101. (2006). Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene.
Barne- og likestillingsdepartementet.
- Q-0982 Retningslinjer om hjelpetiltak, jf. barnevernloven § 4-4. Med endringer gitt i Q-9/00.
Barne- og familiedepartementet 1998.
- Rundskriv nr 50 Saksbehandlingen i barnevernsaker. Sosialdepartementet..
- Rundskriv nr.56 (1981:1). Om barnemishandling og omsorgssvikt overfor
barn. Sosialdepartementet.
- St.meld. nr. 40(2001-2002). Om barne- og ungdomsvernet. Barne- og familiedepartementet.
- St.meld. nr. 39(1995-96). Om barnevernet. Barne- og familiedepartementet.
- St.meld. nr. 72(1984-85). Om barne- og ungdomsvernet. Sosialdepartementet.
- St.meld. nr. 96(1981-82). Om styrking av barne- og ungdomsvernet. Sosialdepartementet.
- St.meld. nr.17(1977/78). Om barns oppvekstvilkår. Forbruker- og administrasjonsdep.
- St.meld. nr. 9 (1975/76). Om sosiale tjenester og det sosiale hjelpeapparatet.
Sosialdepartementet.
- Utvalget for psykisk barnevern.1956. Innstilling fra Utvalget til å utrede spørsmålet om tiltak
for barn som trenger psykiatrisk-psykologisk undersøkelse, rådgivning og behandling.
Vergerådsloven. Lov om Behandling av vanvyrdede og forsømte Børn av 6. juni 1896.

VEDLEGG

VEDLEGG 1.

INTERVJUGUIDE BARNEVERNARBEIDERE

INTERVJUGUIDE FORELDRE

Hovedspørsmål:

1. Hvordan vurderer foreldrene og barnevernarbeiderne samhandlingsprosessen i undersøkelsen
 - a. Legges det til rette for medvirkning, innflytelse for foreldre?
 - b. Hva legger dere i samarbeid, har det vært samarbeid igjennom denne undersøkelsen?
 - c. Hva legger dere i medvirkning, har det vært medvirkning gjennom undersøkelsen?
 - d. Hva hindrer samarbeid/medvirkning?
 - e. Er samarbeid/medvirkning viktig ?
 - f. Hva er den viktigste samhandlingsdimensjonen for å gjøre undersøkelsen til en "god" samtaleprosess?
 - g. Hva er viktige forutsetninger for at foreldre skal kunne medvirke – ha innflytelse?
 - h. Bør foreldre ha innflytelse?

VEDLEGG 1.

Spesielt BARNEVERNARBEIDERNE:

1. hvordan arbeider barnevernet for å lage en beskrivelse av og vurdering av barnets situasjon gjennom en undersøkelse?
2. Hvilken rolle har foreldrene i denne prosessen?
3. Hvem er viktige informanter?
4. Hvilken rolle spiller foreldrene som informanter?
5. Hvordan legger barneverntjenesten til rette for samarbeid med foreldre?
6. Hvilken kontakt har barneverntjenesten med barna i løpet av undersøkelsen.
7. Vurdering av den aktuelle undersøkelsesprosess med hensyn til prosess og resultat.
8. Hva vurderer barnevernarbeiderne er grunnen til eventuelle henlagte saker.

VEDLEGG 1.

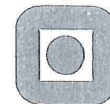
SPESIELT FORELDRENE:

1. Å bli innkalt til møte med barnevernet – tanker i forkant og erfaringer i etterkant
2. De som selv tar kontakt med barnevernet: hvilke forventninger, hvordan gikk det
3. Blir foreldrene hørt? Blir synspunktene lagt vekt på
4. Blir barnet hørt/bør barnet høres
5. Foreldre som ikke ønsker kontakt: erfaringen med møtet og med undersøkelsen
6. Behov for endringer i måten barnevernet jobber på – hva er viktige dimensjoner

VEDLEGG II

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet

Fakultet for samfunnsvitenskap
og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

Telefon 73591953/93234607
E-post turid.midjo@svt.ntnu.no

Vår dato:
31.03.2003

Vår ref.:
TM/2003/M

Deres dato:

Deres ref.:

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I FORSKNINGSPROSJEKTET "Medvirkningspraksiser i barnevernet"

Jeg er i gang med et forskningsprosjekt (doktorgradsprosjekt) ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Universitetet i Trondheim. Prosjektet har tittelen "Medvirkningspraksiser i barnevernet" og går over en periode på 4 år, hvorav selve datainnsamlingen planlegges gjennomført fra august 2003 til desember 2004.

Prosjektet har som hovedformål å få fram kunnskap om variasjoner i lokale medvirkningspraksiser og hvordan disse praksisene er uttrykk for ulike måter å komme fram til hva som er å forstå som "barnets beste" på. Videre er formålet å se på hvordan brukermedvirkningens form og innhold innen de lokale praksiser uttrykker ulike former for demokratiseringstendenser og makttendenser innen barnevernet.

Deltakelse i prosjektet innebærer at kommunen/barneverntjenesten tillater forskeren å være med som observatør og intervjuer i konkrete undersøkelsessaker og videreføring av saker hvor det iverksettes hjelpetiltak (se vedlagte informasjonsskriv for mer utfyllende informasjon). Forutsetningen for slik observasjon og intervju er at foreldre og barn gir sitt samtykke, og at prosjektet godkjennes av Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste(NSD).Melding er sendt NSD. Det er gitt en foreløpig tilbakemelding på at det metodiske opplegget og måten samtykke skal gis på er i orden. Meldingen behandles endelig når jeg har sendt inn skjema som viser mer konkret hva jeg ønsker å observere og spørre om i intervjuene. Skjemaene vil bli oversendt like over påske.

Jeg viser til vedlagte orienteringsbrev om prosjektets formål, problemstillinger og metoder. Jeg legger også ved det utkast til informasjonsbrev til brukerne av barneverntjenesten som NSD har gitt en foreløpig godkjenning av.

Utvalget av barneverntjenester er valgt på basis av befolkningsstørrelse, antall barnevernsaker og trekk ved barnevernsakene slik de fremkommer i statistiske opplysninger(SSB).

Postadresse
N-7491 Trondheim

Bespøksadresse
Dragvoll Idrettssenter

Telefon +47 73 59 19 30
Telefaks +47 73 59 18 85
Org. nr. 974 767 880

Side 1 av 2
komm malvik tm2003m

11

Jeg håper at kommunen og barneverntjenesten har lyst og mulighet til å delta. Fordi det er viktig å etablere kontakten med barneverntjenesten i god tid før selve datainnsamlingen – det vil si i løpet av våren/forsommeren - er det ønskelig å få en formell avklaring omkring kommunens og barneverntjenestens interesse for deltakelse så snart som mulig. Jeg har hatt uformell kontakt med barneverntjenesten omkring prosjektet.

Dersom det er ønskelig med flere opplysninger kan jeg nås på telefon og e-mail.

Vennlig hilsen

Turid Midjo
dr.grads stipendiat

KOPI: Barneverntjenesten i

VEDLEGG:

- 1.En orientering om forskningsprosjektet "MEDVIRKNINGSPRAKSISER I BARNEVERNET".
- 2.Kopi av utkast til orienteringsskriv til foreldre og barn.
- 3.Kopi av utkast til samtykkeerklæringer.

Hans Holmboes gate 22
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47/ 55 58 21 17
Fax: +47/ 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Turid Midjo
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap
NTNU
Dragvoll
7491 TRONDHEIM

Vår dato: 24.04.2003

Vår ref: 200300307 LT /RH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING FRA PERSONVERNOMBUDET

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 24.03.2003. Meldingen gjelder prosjektet:

9954 *Medvirkningspraksiser i barnevernet*

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS er utpekt som personvernombud av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, jf. personopplysningsforskriften § 7-12. Ordningen innebærer at meldeplikten til Datatilsynet er erstattet av meldeplikt til personvernombudet.

Personvernombudets vurdering

Etter gjennomgang av meldeskjema og dokumentasjon finner personvernombudet at behandlingen av personopplysningene vil være regulert av § 7-25 i personopplysningsforskriften. Dette betyr at behandlingen av personopplysningene vil være unntatt fra konsesjonsplikt etter personopplysningsloven § 33 første ledd, men underlagt meldeplikt etter personopplysningsloven § 31 første ledd, jf. personopplysningsforskriften § 7-20.

Unntak fra konsesjonsplikten etter § 7-25 gjelder bare dersom vilkårene i punktene a) – e) alle er oppfylt:

- a) førstegangskontakt opprettes på grunnlag av offentlig tilgjengelige registre eller gjennom en faglig ansvarlig person ved virksomheten der respondenten er registrert,
- b) respondenten, eller dennes verge dersom vedkommende er umyndig, har samtykket i alle deler av undersøkelsen,
- c) prosjektet skal avsluttes på et tidspunkt som er fastsatt før prosjektet settes i gang,
- d) det innsamlede materialet anonymiseres eller slettes ved prosjektavslutning,
- e) prosjektet ikke gjør bruk av elektronisk sammenstilling av personregistre.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres slik det er beskrevet i vedlegget.

Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47/ 22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47/ 73 59 19 07. lyre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47/ 77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Turid Midjo
 Institutt for sosial arbeid og helsevitenskap
 NTNU
 Dragvold
 7491 Trondheim

De nasjonale forskningsetiske komiteer

Prinsens gate 18
 Pb.522 Sentrum, 0105 Oslo
 Tlf.: 23 31 83 00
 Faks: 23 31 83 01
 post@etikkom.no
 www.etikkom.no

Oslo, 2. april 2004

Deres ref.:

Vår ref.: 04.3.86

VURDERING AV PROSJEKTET "MEDVIRKNINGSPRAKSISER I BARNEVERNET"

Vi viser til ditt brev datert 14.01.04 der du ber Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) om vurdering og råd i forbindelse med doktorgradsprosjektet "medvirkningspraksiser i barnevernet". NESH behandlet forespørselen i sitt møte 12.03.04. NESHs uttalelser er rådgivende, og er ment å fremme forskningsetisk refleksjon hos den enkelte forsker og i forskningsmiljøene.

NEM

Den nasjonale
 forskningsetiske komité
 for medisin

Etter komiteens oppfatning viser prosjektbeskrivelsen god forskningsetisk bevissthet. Den viser et avklart og ryddig forhold til krav om konfidensialitet, krav om å informere og krav om samtykke (jfr. punktene 13 og 9 i retningslinjene). Det skal innhentes frivillig informert samtykke fra deltakerne, der det legges opp til at disse også blir opplyst om at de kan trekke seg underveis. Skrivet og samtykkeerklæringen ivaretar hensynet til samtykke og informasjon på en god måte.

NENT

Utvalg er konsentrert om såkalte "undersøkelsessaker", dvs saker som vurderes å være av en slik karakter at det antas å være behov for innsats fra barnevernets side (prosjektbeskrivelsen s.8). Det er derfor også rimelig å anta at undersøkelsesmaterialet vil innholde sensitive personopplysninger av til dels svært alvorlig karakter for de involverte. Som det går frem av prosjektbeskrivelsen er slike opplysninger ikke av direkte interesse og relevans for prosjektet, men vil likevel utgjøre et slags bakteppe for å forstå barnevernets praksis.

Den nasjonale
 forskningsetiske komité
 for naturvitenskap
 og teknologi

Det er viktig å minne om at dette datamaterialet må lagres og brukes etter reglene i personopplysningsloven. Den "behandlingsansvarlige", det vil i dette tilfelle si forskeren, har ifølge personopplysningsloven et ansvar for at dette skjer forskriftsmessig. Som det går frem av henvendelsen til NESH, er prosjektet også meldt til personvernombudet for forskning (NSD). Der forutsettes det at innsamlede personopplysninger lagres og oppbevares i tråd med den fremgangsmåten som der er angitt.

NESH

Den nasjonale
 forskningsetiske komité
 for samfunnsvitenskap
 og humaniora

Henvendelsen til NESH gjelder i første rekke råd til hvordan slike opplysninger kan anonymiseres. Her er flere fremgangsmåter mulige. Komiteen ønsker ikke gi konkrete råd med hensyn til metodeteknikker, men henviser til samtaler med veileder og til metodevalg i andre studier på feltet. Samfunnsvitenskapelige lærebøker i metode, om feltforskning og kvalitativ intervjuing, inneholder mye relevant stoff.

Det er imidlertid også viktig å understreke at det er grenser for hva slags konfidensialitet forskeren kan love informanten. Forskeres taushetsplikt er regulert i forvaltningsloven § 13 og 13 e. Ifølge straffeloven § 139 har forskere også, i likhet med alle andre, en opplysningsplikt. Dette er en plikt til å avverge særlig alvorlige lovbrudd, for eksempel ved anmeldelse til politiet. Ved mistanke om pågående eller planlagte straffbare handlinger har forskeren dermed en rettslig plikt til å melde fra om dette som går utover taushetsplikten. Det kan vurderes om det bør opplyses om dette i forespørselen til foreldrene, for eksempel under punktet for taushetsplikt og anonymisering.

Med vennlig hilsen

Ragnvald Kalleberg (sign.)
Komiteleder

Hilde W. Nagell
Sekretariatsleder

NTNU
Fakultet for samfunnsvitenskap teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap
Stip. Turid Midjo/høst 2003

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I ET FORSKNINGSPROSJEKT

Dette er en forespørsel til foreldre hvor barnevernet har satt i gang en undersøkelse om de vil delta i forskningsprosjektet "Medvirkningspraksiser i barnevernet". Prosjektet ser primært på samarbeid og medvirkning i undersøkelsessaker, men har også fokus på samarbeidet videre i de tilfelle det besluttes hjelpetiltak.

Stipendiat Turid Midjo, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Universitetet i Trondheim(NTNU) er ansvarlig for prosjektet.

HVORFOR ER FORSKNING PÅ BARNEVERNET VIKTIG?

Vi vet lite om samarbeidet mellom barnevernet og de familiene som kommer i kontakt med barnevernet, hvordan samarbeidet foregår, hvordan beslutninger blir til, hvem som deltar i samhandlingen fram til beslutning, hvordan barn og foreldre opplever kontakten med barnevernet og den hjelpen de får, osv. Det er et klart behov for mer kunnskap om dette.

HVORDAN INNHENTE INFORMASJON?

Her trengs det hjelp fra foreldre som er i kontakt med barnevernet: For å få kunnskap om samarbeid og medvirkning innen barnevernet trenger forskeren tilgang til så konkret og direkte informasjon som mulig. Slik informasjon kan forskeren få ved å være med inn i konkrete barnevernsaker; **observere** hva som skjer i ulike typer samtaler, **lese** barnevernets skriftliggjøring og **intervjue** de som er involvert i saken.

Litt mer utdypende betyr dette at undersøkelsen vil omfatte:

Observasjoner av: *samtaler som foregår mellom barnevernet og foreldre/familien
*møter ved barneverntjenesten hvor barn og foreldre ikke er med
*tverretatlige/tverrfaglige møter hvor den aktuelle "saken" drøftes.

Intervju familien: *samtaler med foreldre (2-3 samtaler)

Skriftlig materiale: *lese notater og saksdokumenter som barnevernet skriver fra melding mottas og fram til beslutning i undersøkelsessaken.

Intervju barnevernet: *intervju med saksbehandler underveis i saken

Det kan også bli aktuelt å spørre foreldre om tillatelse til å intervju barna der de er 10 år eller eldre. Når det er aktuelt vil vi komme tilbake med utfyllende informasjon og innhente samtykke fra dere. Stipendiat Turid Midjo gjennomfører alle observasjoner og intervjuer selv.

UNDERSØKELSEN ER FRIVILLIG.

Det er du som bestemmer om du og ”din sak” skal delta i undersøkelsen. Dersom du sier ja til å delta, har du likevel mulighet til å trekke deg fra deltakelse dersom du ønsker det på et senere tidspunkt. Du kan da få allerede innsamlet informasjon slettet. Dersom du ikke ønsker å delta, eller du ønsker å trekke deg på et senere tidspunkt, vil det ikke ha noen konsekvenser for deg eller dine barn i forhold til videre kontakt med og hjelp fra barnevernet.

TAUSHETSPLIKT OG ANONYMISERING.

Forskeren er underlagt taushetsplikt om de opplysninger som kommer fram omkring det enkelte barn og dets foreldre/familie. **Alle data behandles konfidensielt. Når undersøkelsen er ferdig vil data anonymiseres.**

NÅR FOREGÅR UNDERSØKELSEN?

Fra høsten 2003 og framover til våren 2005. Hvor lenge den enkelte familie vil delta i prosjektet vil variere fra noen måneder til ca 1 år.

Undersøkelsen er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

VEDLEGG VI

TRANSKRIPSJONSPRAKSIS.

Samtalene er transkribert i lys av hvilken informasjon som er viktig for analysen. Lengden på pausene er ikke del av min analyse. Jeg markerer derfor ikke små pauser, og heller ikke mindre variasjoner i stemmeleie. Ord eller ytringer som taleren markerer svært tydelig blir markert i transkripsjonen, likeså latter og ytringer som overlapper hverandre.

Konkret kan altså samtalene leses i lys av følgende talemarkeringer:

//	Overlappende tale
(.)	Pause (varierende lengde)
(.....)	Svært lange pauser
Det <i>vet</i> jeg	kursiv når understreker ord tydelig
(- - -)	Kan ikke høre hva som sies